

משטרה והיסטוריה
Police & History

כתב העת משטרה והיסטוריה עוסק בחקר השיטור, אכיפת החוק וביטחון הפנים
בארץ ישראל, משלהי התקופה העות'מאנית ואילך. המאמרים בו עוברים שיפוט
עמיתים, והוא מתפרסם אחת לשנה.

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 3
תשפ"ב 2021

All Rights Reserved
Copyright © 2021

כל הזכויות שמורות
© תשפ"ב

אין להקליט, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב
מאת משטרת ישראל

עורכות: לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עיצוב הכריכה: שלומי שטרית
עיצוב גרפי: סטודיו באטה, אוקסנה קרבצוב

נדפס בישראל
ISSN 2664-2077
Printed in Israel

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן־זמיר, פרופ' אסף לחובסקי, פרופ' אורית רוזין,
ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

תמונת השער: שוטרות, שנת 9-1948, צלם לא ידוע, אוסף בית מורשת משטרת ישראל.
התמונה בשער האחורי: חניכות בקורס שוטרות, בית הספר הארצי של משטרת ישראל בשרעם,
1968. צלם: משה מילנר, אוסף התצלומים הלאומי.

תוכן העניינים

7	כותבות וכותבי המאמרים
	מבוא
9	לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון
	פורצות מחסומים: שילוב לוחמות במשמר הגבול (1998-1995)
19	שלומי שטרית.....
	בין הוקעה לחמלה, בין נשות העולם לנשות ישראל: דימויי נשים בירחון המשטרה (1957-1953) 9-9-9
51	רועי אירני
	"הקרב על עזה נגמר - הקרב על תל אביב החל": אכיפת חוקי הזנות בתל אביב על ידי משמר הגבול (1973-1972)
81	יוסף אוחיון.....
	החשודה המיידית: משטרת ישראל חוקרת המתת תינוקות בידי אימהותיהם ונטישתם (1968-1948)
109	נעמי לבנקרון.....
155	תקצירים באנגלית

כותבות וכותבי המאמרים

ד"ר יוסף אוהיון הוא מפקד בסיס להפעלת מתנדבים במשמר הגבול. עבודת הדוקטור שכתב במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס) באוניברסיטת בר-אילן בהנחיית ד"ר גד קרויזר (2019), עוסקת בהתפתחות משמר הגבול (1953-1956) ובשאלת תרומתו לביטחון השוטף בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. תחומי המחקר שלו כוללים היסטוריה צבאית ומשטרתית, בדגש על השיטור הביטחוני בשנות החמישים.

רועי אירני הוא תלמיד לתואר מוסמך בבית הספר להיסטוריה ובמרכז "לייפר" ללימודי מגדר באוניברסיטה העברית בירושלים. מלגאי בתוכנית "מנדל" לתלמידי מוסמך מצטיינים במדעי הרוח. עבודת המחקר שלו הנערכת בהנחייתו של פרופ' משה סלוחובסקי, עוסקת בחוויות של מיניות וגבריות בקרב גברים צעירים בערים הגדולות בעשור השני של מדינת ישראל. בעל תואר ראשון בהיסטוריה ובתוכנית "אמירים" מהאוניברסיטה העברית.

ד"ר נעמי לבנקרון היא פוסט-דוקטורנטית בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בר-אילן. תחומי המחקר וההוראה שלה הם היסטוריה חברתית ומשפטית של שנות החמישים, מגדר והגירה. מרצה במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית, בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב ובמחלקה ללימודים רב-תחומיים במכללה האקדמית כנרת. עורכת כתב העת משטרה והיסטוריה.

רפ"ק ד"ר שלומי שטרית הוא מפקד בית מורשת משטרת ישראל, פוסט-דוקטורנט במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית. מחקריו עוסקים בתולדות השיטור וביטחון הפנים בארץ ישראל. עבודת הדוקטור שכתב במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס) באוניברסיטת בר-אילן בהנחיית ד"ר גד קרויזר (2020), עוסקת במאבק הצבאי הבריטי כנגד המרד הערבי בארץ ישראל (1936-1939).

מבוא

לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון

"האם משטרת ישראל מתאימה לתפקידה?" שאל בשנת 1949 עיתונאי הארץ אורי אבנרי במאמר שהתמקד בנושא זה. בין היתר התייחס אבנרי בדבריו למאה וחמישים השוטרות ששירתו במשטרה באותה העת והטיל ספק בחיוניותן לה: "אין ספק ששוטרות אלה מוסיפות חן למראה המשטרה", כתב בנימה סטריאוטיפית מקובלת דאז שהתייחסה לחזות הנשים ו"לתרומתן" לארגון בהקשר זה. אבנרי הוסיף וביטא בדבריו את התפיסה המגדרית שייחסה ייעוד, תכונות ויכולות שונים לנשים ולגברים: "גם הן בחזקת 'מותרות' למשטרה דלת־אמצעים. שוטרת־תנועה יכול למלא בעת הצורך תפקידים אחרים. אפשר לשלחו לסיורים בלילה או להפעילו בפעולות מיוחדות של סריקה. גם בעמדו ברחוב הוא יכול להתערב בתיגרות או לאסור פושעים. ואילו השוטרות, המקבלות משכורת שווה לשכר השוטרים, אינן יכולות למלא תפקידים כאלה".¹ עשור מאוחר יותר, במאמר שהוקדש לעיתידן של נשים בארגון, תהה סנ"צ אריה שור, ראש המחלקה לזיהוי פלילי, "האם יש עתיד לשוטרת במשטרת ישראל?"²

דבריהם של אבנרי ושור העידו על תפיסת האישה באותה העת, תפיסה שהעריכה במידה מועטה את יכולותיה, וראתה בנוכחותה במשטרה כמכבידה על הארגון החשוב. גישה זו לא הייתה ייחודית למדינת ישראל: הדרתן של נשים מתפקידי ליבה אפיינה את המשטרה המודרנית מאז הוקמה בבריטניה, בחלקה הראשון של המאה התשע־עשרה. באופן מעניין, התפתחות המשטרה התרחשה במקביל להתפתחות שורת מאבקים של ארגוני נשים בבריטניה, תחילה כנגד המדיניות המקובלת בנוגע לזנות,³ ומאוחר יותר להשגת שוויון זכויות לנשים ובעיקר הזכות להשתתפות בחיים הפוליטיים,⁴ שהובילה לא פעם למפגש בין הפעילות הפמיניסטיות לבין השוטרים באירועי מחאה שערכו הראשונות. כניסת הנשים למשטרה הבריטית החלה עם מינוין של "מטרוניות משטרה". היו

1 אורי אבנרי "משטרת ישראל – האם היא מתאימה לתפקידה" הארץ 6.5.1949, 3.

2 אריה שור "האם יש עתיד לשוטרת במשטרת ישראל?" רבעון משטרת ישראל ג(11) 28 (התשי"ט).

3 JULIA LAITE, COMMON PROSTITUTE AND ORDINARY CITIZENS 54-69 (2012).

4 SOPHIA A. VAN WINGERDEN, THE WOMEN'S SUFFRAGE MOVEMENT IN BRITAIN, 1866-1928 (1999).

אלה אזרחיות, לרוב נשותיהם של שוטרים או בנותיהם, אשר התגוררו עימם בתחנות המשטרה. גיוסן נועד לא רק לצורך מילוי עבודת המשטרה כי אם גם לצורך הגנה על הנורמה החברתית שלפיה לא ראוי שאישה תימצא ביחידות עם גבר שאיננו אביה, אחיה או בעלה. המטרוניות ערכו חיפושים על גופן של נשים, שמרו על עצורות וטיפלו בילדים שהגיעו בנסיבות שונות לתחנת המשטרה. בנוסף, הן ביצעו בתחנה תפקידים מגדריים נשיים מובהקים ובעיקר ניקיון ובישול. עם זאת, לא הוענקו להן סמכויות או מדים כמו לשוטרים אחרים, והן עבדו בתחנה בלבד ולא יצאו לרחובות. גם במשטרות אחרות במערב נמצאו עד ראשית המאה העשרים נשים מעטות בלבד, שעסקו בתחומים דומים, תוך מגבלות דומות.⁵

שינויים שחלו במדינות המתועשות מראשית המאה העשרים ואילך, ובעיקר התחזקות התנועה הפמיניסטית ושתי מלחמות עולם, יצרו חלון הזדמנויות עבור נשים בשוק התעסוקה שהוביל בין היתר לגידול במספר השוטרות. במהלך מלחמת העולם הראשונה גויסו מיליוני גברים לחזית ושוק העבודה האזרחי סבל ממחסור עצום בכוח אדם. לפיכך, גיוס נשים למשטרה היה בבחינת הכרח, והוא אפשר, בין היתר, שיטור המיניות של נשים "סוטות".⁶ עם תום המלחמה הוענקה עדיפות להחזרת הגברים למשטרה, בדומה למקומות עבודה אחרים "גבריים" באופיים. זאת, הן בשל תפיסות מגדריות בנוגע למהות תפקיד השיטור, והן מתוך תפיסתם כמפרנסים עיקריים, אך מספרן של השוטרות המשיך לגדול. קצב הגידול אף הואץ במידה ניכרת משפרצה מלחמת העולם השנייה והגברים גויסו למלחמה, ונמשך לאחריה, אם כי עבודתן התמקדה עדיין בנשים וילדים.⁷

המצב בארץ ישראל המנדטורית היה דומה, ורק שתי שוטרות בריטיות שירתו במשטרת המנדט. תפקידן התמצה בפיקוח על המטרוניות שעבדו בתחנות משטרה, או על האסירות בכלא הנשים בבית לחם.⁸ עם פרוץ המרד הערבי, ולנוכח האיסור המפורש שהוטל על גברים לערוך חיפוש על גופה של אישה, אף אם השוטר חשד כי היא מסתירה נשק, או כי מדובר בגבר בתחפושת, הפכה עבודת נשים במשטרה לחיונית. לצורך החיפוש נעזרו

5 לסקירה של תהליכים אלה ראו צפורה שחורירובין "שיטור ומגדר: כניסתן של נשים למשטרת ישראל 1948-1981" קתדרה 164, 139, 143-146 (2017).

6 לצד ניסיונות אכיפת ערכי המוסר על הנשים, נועד שיטור זה גם להגן על חיילים מפני מחלות מין. ראו Philippa Levin "Walking the streets in a Way no Decent Woman Should": Women Police in World War I, 66(1) THE JOURNAL OF MODERN HISTORY 34 (1994).

7 לדיון בתהליכי גיוסן של נשים למשטרה, ראו Kerry Segrave, *Policewomen: A History* וראו *Women Police in a Changing Society: Back Door to Equality* (2016).

8 נעמה טייטלבוים-קריא "הסיפורים שמאחורי הסורגים: סיפורן של אסירות ועצירות המחותרת בכלא בית לחם" מחקרי ארץ יהודה (5) (בדפוס).

השוטרים בעיקר בנשים ערביות.⁹ מלחמת העולם השנייה הובילה לגיוס נשים נוספות לתפקיד נוטרות, ביניהן נשים יהודיות מעטות. אלה מילאו למעשה תפקידי מטרוניות, והשגיהו על נשים וילדים מבין הטמפלרים הגרמנים, שהפכו עם פרוץ המלחמה לנתיני אויב.¹⁰

במקביל, אלפי נשים יהודיות נטלו חלק פעיל במאבק הלאומי בתקופת המנדט, עובדה שהובילה ליצירתו של מיתוס בדבר שוויון מגדרי. הן שירתו בכוחות המגן¹¹ למן ארגון השומר,¹² המשך בניל"י,¹³ במחתרות בתקופה המנדט – בהגנה,¹⁴ באצ"ל¹⁵ ובלח"י, ואף אומנו להגנה ביישובים וללחימה בפלמ"ח¹⁶ והתגייסו לצבא הבריטי.¹⁷ לכל אלה נוספו מורשת הצנחניות במלחמת העולם השנייה,¹⁸ וניצולות שואה שפעלו עם הפרטיזנים או נאבקו בנאצים בדרכים אחרות.¹⁹ המיתוס התעצם לנוכח שותפות נשים במלחמת העצמאות, ונפילת נשים בקרבות ובשבי האויב.²⁰ אולם גם בכל הנוגע לזירה הביטחונית, דובר במיתוס של שוויון מגדרי יותר מאשר בשיקוף של מציאות שוויונית.

הזירה הביטחונית נחשבה מקדמת דנא למעוז גברי שנשען על דימויים סטריאוטיפיים והנחות דיכוטומיות של נשיות וגבריות. הלוחם נדרש לתכונות שנתפסו גבריות, והיה עליו להגן על העורף שזוהה כמקומן המובהק של הנשים, בעוד נשים, ככל שהשתלבו בזירה הביטחונית, מילאו תפקידים שנתפסו כמתאימים להן, ולרוב הסתכמו בתמיכה

9 שלומי שטרית "הילכו השתיים יחדיו? סיפורן של השוטרות בישראל" (הרצאה, בית מורשת משטרת ישראל 2021).

10 רבקה ספירו השוטרת הראשונה בתקופת המנדט (התשמ"ז).

11 ראו כרך י של כתב העת **עלי זית וחרב** (ניר מן עורך 2010) שהוקדש לנושא "אשת חיל עבריייה: עיונים בשירות נשים מהיישוב העברי במערכת הביטחון".

12 סמדר סיני **השומרות שלא שמרו: נשים ומגדר ב"השומר" ובקיבוץ – כפר גלעדי, 1907-1939** (2013).

13 ביילי מלמן "אגדת שרה, מיגדור, זיכרון וארצישראליות 1917-1990" ציון סה 343 (2000).

14 דגנית בונידודי **נשים ומגדר בארגון ההגנה בין השנים 1920-1948** (עבודה גמר לקראת קבלת התואר "מוסמך", אוניברסיטת בראילן 2004).

15 נעמה טייטלבוים קריא **מנהיגה משורות האופוזיציה: דיוקנה המנהיגותי של מפקדת באצ"ל וחברת הכנסת אסתר רוזיאל-נאור** (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור", אוניברסיטת בראילן 2019).

16 מאיר חזן **מהפכת הענוות: אישה ורובה בארץ ישראל 1907-1945** (2015); עפרה אלעד "כל בחור טוב לנשק – בחורה, על המשמר!" פלמ"ח – שתי שיבולים וחרב 211 (יחיעם ויץ עורך 2000).

17 ענת גרנית-הכהן **אישה עבריייה אל הדגל: נשות היישוב בשירות הכוחות הבריטיים במלחמת העולם השנייה** (2011).

18 ג'ודי תיודור-באומל **גיבורים למופת: צנחני היישוב במלחמת העולם השנייה והזיכרון הקולקטיבי הישראלי** (2004); רותי גליק **אסורה בארץ חדשה: סיפורה של המהגרת חנה סנש** (2013).

19 שרון גבע **אל האחות הלא ידועה: גיבורות השורה בחברה הישראלית 1922-94** (2010).

20 ניר מן "זהרה לביטוב – גיבורת מופת או מיתוס?" **קתדרה** 118, 145 (2006); Lilach Rosenberg; *Friedman, Captivity and Gender: The Experience of Female Prisoners of War During Israel's War of Independence* 22 **NASHIM** 64 (2018).

בגברים הלוחמים, כגון בתחומי הקשר והעזרה הראשונה.²¹ הדרה זו נבעה בעיקר בשל חשש מפילתן של נשים בשבי – מה שנתפס כפוגע לא רק בהן כי אם גם בלאום. זאת לאור ההתייחסות לאישה כאל סמל לאומי, שיש לשמור על כבודו, ובמידה לא מבוטלת לנוכח ייעודן העיקרי של הנשים בחברה לאומית – הבאת חיים לעולם ולא נטילתם, קרי אימהותן.²²

שוליות זו אפיינה את מעמדן של נשים בישראל בתקופת המנדט ולאחר הקמת המדינה, ונבעה משימורן של תפיסות מגדריות מקובלות גם בחברה שחקקה על דגלה את המהפכנות והמחויבות לשוויון, כמו גם מעמדתן האמביוולנטית של הנשים עצמן בנושא זה. לעיתים הפנימו את התפיסות המגדריות המסורתיות, או ראו את תרומתן לחברה הלאומית דווקא בתפקודן המסורתי בכלל ובאימהותן בפרט.²³ כך, על אף קיומו של המיתוס בדבר שוויון מגדרי בחברה הישראלית שכלל גם את המרחב הביטחוני, עם הקמת המדינה המשיך הפער בין השוויון המוצהר לבין יישומו בפועל לתת את אותותיו. אומנם, לא פעם, בהרצאותיו בשנות החמישים העלה בן-גוריון על נס דמויות תנ"כיות נשיות שהיו מעורבות בפעילות צבאית כגון דבורה, מרים, יעל או יהודית,²⁴ וחובת גיוסן של נשים לצה"ל עוגנה בחוק (למעט נשים נשואות, אימהות או דתיות), ותרמה בתוך כך למיתוס שוויון של נשים בישראל. עם זאת, המעמד שהוקצה להן היה כחיל עזר, בעוד שירות בתפקידי לחימה התאפשר עד לשנות התשעים לגברים בלבד.²⁵

הקמת צה"ל, שלכאורה בישרה בשורה מהפכנית בגזרה המגדרית לנוכח חובת הגיוס שהוטלה על נשים וגברים כאחד, העצימה למעשה את אי-השוויון בשל ההבדלים

Lilach Rosenberg-Friedman, *The Religious Women Fighters in Israel's War of Independence: A New Gender Perception or a Passing Episode?* 6 NASHIM 119 (2003). 21

אורנה ששון-לוי "חתרנות בתוך דיכוי: כינון זהות מגדרית של חיילות בתפקידים גבריים" **התשמע קולי? ייצוגים של נשים בחברה הישראלית** 277 (יעל עצמון עורכת 2001). NIRA YUVAL-DAVIS, *GENDER AND NATION* 626 (1997); GEORGE L. MOSSE, *NATIONALISM AND SEXUALITY: RESPECTABILITY AND ABNORMAL SEXUALITY IN MODERN EUROPE* 18 (1985). 22

עם זאת, גם בתקופת המנדט ובשנות החמישים פעלו נשים בניסיון לקדם את זכויותיהן בהקשרים שונים. ראו למשל ביילי מלמן "מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מיגדר וארץ ישראליות (1890-1920)" **ציון** סב 243 (1997); מרגלית שילה **המאבק על הקול: נשות היישוב וזכות הבחירה 1917-2016** (2013); תמי קמינסקי **בדרך: נשות עין חרוד 1921-1948**, (2019); יעל ברוידא "מעורבותם של ארגוני הנשים בחקיקת חוק יחסי ממון בין בני זוג בשנים 1948-1973: המאבק שנשכח" **משפט וממשל** טו 27 (התשע"ג); אורית רוזין "נשים קולטות נשים: תפקידן של נשים ותיקות בקליטת העליה הגדולה בשנות החמישים, היסטוריה ותיאוריה" **חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי** כרך ב 645 (אבי בראלי, דניאל גוטוויין וטוביה פרילינג עורכים 2005); מרגלית שילה וגדעון כ"ץ "מבוא: חברה כמעצבת מגדר, מגדר כמעצב חברה" **עיונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל** 1 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים 2011); דבורה ברנשטיין **אישה בארץ ישראל: השאיפה לשוויון בתקופת היישוב** (1987); חזן, לעיל ה"ש 16, בעמ' 263-264. 23

לאזכורים של דמויות אלה בדבריו ראו חזן, שם, בעמ' 265-266. 24

אורנה ששון-לוי **זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי 44-45** (התשס"ו). 25

המגדריים באופי השירות הצבאי (נשים הודרו מתפקידי לחימה), בהיקפו (משך שירותן של נשים היה קצר יותר משל גברים), ובשל ההיררכיה הפיקודית שלפיה רוב המפקדים, ובמיוחד הניצבים בראש הפירמידה היו גברים. הסמן המשמעותי ביותר של השוויון המגדרי, השירות הצבאי, הבליט אפוא את הפער בין המינים, ואף אשרר את עליונות הגבר על האישה.²⁶

אולם בד בבד ההשתתפות במפעל הלאומי היוותה מנוף להעצמה נשית בהיותה חלון הזדמנויות לתפקוד חדש ולעיצובה של זהות חדשה. נשים שנקטו בדפוסי עשייה מסורתיים לצד נשים מקצועיות (רופאות, אדריכליות, מורות ועוד), פעלו במרחב הציבורי. אלה גם אלה הצהירו על תרומתן לבניין הלאום כתכלית עבודתן. אולם מדעת ושלא מדעת הן אתגרו את השליטה הפטריארכלית במרחב הציבורי.²⁷ כך, גם השתתפות נשים בכוחות המגן שנבעה מאילוץ והייתה זמנית, יצרה אפשרות להתרשם מיכולותיהן של נשים, והצביעה על האופקים שאליהם הן יכולות להגיע.

על רקע מורכב זה יש להבין את מעמדן של נשים במשטרת ישראל בשנותיה הראשונות וכן את התמורות שהתחוללו במעמדן ובתפקודן לאורך השנים ומשמעויותיהן החברתיות; נושא שהיה ועודנו חלק בלתי־נפרד מהמרחב הביטחוני, אולם עם זאת זכה רק למעט מחקרים על אודותיו. משטרת ישראל פרסמה כבר ביוני 1948 מודעות שקראו לנשים להתגייס לארגון: רווקות, שגובהן 165 ס"מ ומעלה, בעלות השכלה עממית הדוברות עברית על בוריה. הן נועדו למלא תפקידים שונים, לא כאלה שהצטמצמו לעבודה מול נשים דווקא, בהם הדרכה בתקשורת אלחוטית וכיוון תנועה. עם זאת, הניסיונות שנעשו לגיוס ייעודי של נשים למשטרה לא נבעו מחתירה לשוויון מגדרי, כי אם נסמכו על תפיסה תועלתנית, שביקשה להרחיב את מספר המועמדים לשירות, ולאפשר לגברים לעסוק בתפקידים מבצעים תוך הותרת התפקידים המשרדיים בידי נשים. שרון גבע²⁸ וצפורה שחורי־רובין²⁹ הצביעו במחקריהן על פרקטיקות של הפליה והדרה שהתבססו על תפיסות מגדריות ועיצבו את היחס כלפי השוטרות בתקופה זו. שאלותיהם של אורי אבנרי ושל אריה שור, שהוזכרו לעיל, היוו חלק מתפיסה מפלה ומדירה כלפיהן.

מחקריהן של גבע ושל שחורי־רובין התמקדו בעשורים הראשונים, ובמקומן של נשים במשטרה בלבד. הם חושפים היבטים חשובים של הנושא, אך הקשרים מגדריים רחבים יותר הקשורים לעבודת המשטרה נותרו עד היום בכחינת קרקע לא חרושה. לחשיפתם ולניתוחם יש חשיבות רבה, לשם הבנת הליכי שינוי חברתיים־היסטוריים,

26 שם, בעמ' 24.

27 מרגלית שילה נשים בונות אומה: הפרופסינוליות העבריות, 1918-1948 (2020).

28 שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" משטרה והיסטוריה 1, 89 (2019).

29 שחורי־רובין, לעיל ה"ש 5.

מבני כוח המייצרים ומשעתקים את אי־השוויון המגדרי, ומספקים הצדקות לקיומו. כל אלה עשויים להניב תובנות ופרספקטיבה להבנת המציאות העכשווית, כפי שעולה מחקר נשים ומגדר בעשורים האחרונים.³⁰

לניתוח ההיסטורי המגדרי שהתפתח בשלהי המאה הקודמת,³¹ היתוספו שתי הוספות חשובות: ראשית, הצורך לבחון לצידו רכיבים נוספים ובעיקר מוצא, מין, דת, ומעמד חברתי, אזרחי וכלכלי. במאמרה משנת 1989 הצביעה הסוציולוגית הפמיניסטית קימברלי קרנשו, על חשיבות הדיון המשולב בצירי דיכוי שונים, בשל העובדה שהמפגש ביניהם יוצר מערכת מורכבת של הפליה המעצימה את הפגיעה שמאפשר כל ציר דיכוי באופן נפרד.³² שנית, נטען כי הניתוח המגדרי אומץ בהתלהבות רבה על ידי כותבות פמיניסטיות בעיקר לצורך ניתוח נשים ונשיות, בעוד המחקר על גברים וגבריות התפתח במידה מועטה בהרבה, תוך המעטה בחשיבותם ובשוני הקיים בין קטגוריות שונות שלהם.³³ המאמרים המופיעים בגיליון זה של כתב העת ממחישים במידה רבה טענה זו, שכן הם מתמקדים בהקשרים שונים של נשים ונשיות: אף שהקול הקורא שפורסם ביקש ליצור דיון נרחב בסוגיית המגדר – גברים וגבריות נעדרים ממנו כמעט כליל. אולם יש לזכור שבבסיס המחקר המגדרי הייתה חשיפת היסטוריה של נשים, והשמעת קולן שנעדר במשך דורות מהכתובה ההיסטורית. יש לראות אפוא בגיליון הנוכחי תשתית חיונית לקראת מחקרים עתידיים שירחיבו את הדיון בסוגיות נוספות בהקשר זה.

מאמרו של שלומי שטרית, הפותח את הגיליון, עוסק בפתיחת שערי מג"ב לגיוס נשים, משנת 1995 ואילך. מתוך היות מג"ב כוח פְּרָה־מיליטריסטי בעל דימוי גברי, מסורתית וכוחני, אשר לשורותיו התגייסו בעיקר חיילים מן הפריפריה החברתית והגיאוגרפית של ישראל, מתמיהה היא לכאורה העובדה שדווקא מג"ב היה החלוץ בתהליך גיוסן והכשרתן של נשים לתפקידי לחימה. הדבר בולט במיוחד לנוכח ההקשר התקופתי הרחב יותר שבו אלס מילר עדיין נאבקה בבג"ץ על זכותה להשתתף בקורס טיס, ותפקידי הלחימה בצה"ל ובמשטרה, רובם ככולם, היו סגורים דה־פקטו בפני נשים. הניסיון נחל הצלחה: נשים רבות השתלבו מאז בתפקידים שונים בחיל, ומבלי שהדבר יפגע ביוקרתו,

30 ביילי מלמן "שוליים ומרכז: היסטוריה של נשים והיסטוריה של מגדר בישראל" ציון עד 245-266 (2009); מרגלית שילה "נשים, מגדר ותולדות היישוב היהודי בארץ ישראל: הישגים ויעדים" קתדרה 150, 121 (2014); סילביה פוגל־ביז'אווי **נשות משתיקה: נשים, קיבוץ ושינוי חברתי [סדרת מגדרים]** (2009).

31 Joan Wallach Scott, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, 9 AMERICAN HISTORICAL REVIEW 1053 (1986).

32 Kimberle Crenshaw, *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* 1 UNIVERSITY OF CHICAGO LEGAL FORUM 139 (1989).

33 לביקורת ברוח זו בישראל ראו דפנה הקר, אלעזר וייס, חגי פורת ואוראל שריקי בן צבי "דבר העורכים" עיוני משפט 491 (2016).

כפי שמתרחש לא פעם עם כניסתן של נשים לתפקידים ביטחוניים או למקומות עבודה הנתפסים כמעוזים גבריים. ההפך הוא הנכון: מג"ב אף הפך בשנים האחרונות לאחת היחידות המבוקשות ביותר בקרב מועמדים לשירות, נשים וגברים כאחד. עם זאת, כפי שמראה שטרית, ההליך טרם הושלם: תקרת הזכוכית הירוקה טרם נופצה, ועד היום לא מונתה אישה לעמוד בראש פלוגה, גדוד או חטיבה.

המאמר השני בגיליון הוא מאמרו של רועי אירני, העוסק בירחון 9-9-9 שפורסם בידי משטרת ישראל בין השנים 1953-1957. הירחון נועד לסייע למשטרה לחנך את הציבור הישראלי לציית לשלטון החוק, ולשפר את תדמיתה. בתוך כך, שימש 9-9-9 במה לשיח בין שוטרים, אזרחים ופיקוד המשטרה, וסיפק מידע על עולם הפשע עבור אזרחים רבים שקראו את תכניו בשקיקה. מאמרו של אירני מתמקד בייצוגי הנשים בירחון – פושעות, קורבנות או שוטרות, מתוך נקודת מבט כפולה, הבוחנת הן את התפיסות הקרימינולוגיות בנות הזמן והן את מעמדן של נשים בחברה הישראלית בתקופת קיומו של הירחון. פריזמה כפולה זו מסייעת לאירני לבחון את עולם הדימויים שבאמצעותו תוארו הנשים בירחון בדרכים שונות, על פי ההקשר: מאימות, מפתות, ראויות לחמלה, ונשים עצמאיות השולטות במהלך חייהן. בתוך כך תורם המאמר נדבך חשוב להבנת תפקידה של המשטרה בעיצוב, אشرור וחתירה תחת תפיסות מגדריות הנוגעות לנשים הקשורות לפשע בישראל של שנות החמישים.

שני מאמרים נוספים בגיליון עוסקים בניתוח מגדרי של פעולות המשטרה באכיפת חוק הממוקמת בקווי התפר שבין פשיעת נשים לקורבנות. מאמרו של יוסף אוחיון עוסק בכניסתה של פלוגת מג"ב לתל אביב בספטמבר 1972, במטרה לצמצם את ממדי הפשיעה הגואה, ובתוך כך להיאבק גם בזנות, שהפכה לבעיה המזוהה, אולי יותר מכול, עם מה שנתפס כניווה המוסרי של העיר. המאמר מתמקד בנקודת המפגש בין שני תהליכי שינוי: מג"ב, יחידה צבאית למחצה, שעסקה עד אז בעיקר בהגנת הגבולות ובשיטור השטחים המוחזקים, עברה עתה אל שטח עירוני, שבו נדרשה לעבוד בעיקר מול אוכלוסייה אזרחית. במקביל, הזנות, שבשנות השישים התקיימה לרוב בדירות מגורים, עברה אף היא תהליכי שינוי בעקבות תקדים שנפסק בבית המשפט העליון, שקבע כי עיסוק בזנות בדירת מגורים פירושו ניהול בית בושת, עבירה שדינה חמש שנות מאסר. בעקבות פסק הדין השתנו תבניות הזנות, ורבות מן הנשים החלו לעסוק בה בחצרות בתי מגורים ובגינות, עובדה שעוררה דאגה, שלעיתים גבלה בפאניקה מוסרית, בקרב התושבים. הדאגה אך גברה משום שחלק מהלקוחות היו פלסטינים ואזרחים ערבים. פעילות זו של מג"ב נמשכה כשנה, עד לפרוץ מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973. נקודת המפגש בין שוטרי מג"ב לבין הנשים שעסקו בזנות – גורמיה ומאפייניה, הן הסוגיות העומדות במוקד המאמר. המאמר הרביעי, של נעמי לבנקרון, מציג את כפל פניה המגדריים של המתת תינוקות בידי אימהותיהם: הן ביחס לגורמים לביצוע העבירה, והן – ובעיקר – ביחס לדרך שבה

נערכו חקירות המשטרה בניסיון לאתרן ולאסוף ראיות נגדן. המאמר בוחן עבירה זו באמצעות ניתוח רכיבי חקירות המשטרה שנערכו בעקבות מקרי הרצח. על אף המעמד החשוב שהוענק לילודה בישראל בשנותיה הראשונות ועל אף חומרת העבירה, גם כאן, שופטים ואזרחים כאחד גילו חמלה כלפי האימהות, מתוך הבנת הרקע לביצוע העבירה. לעומת זאת, המשטרה, שומרת הסף של ההליך הפלילי, התייחסה לעבירה בצורה שונה בתכלית: היא ניהלה חקירות בצורה דקדקנית ומקיפה בניסיון לאיתור הנאשמות, תוך חקירת מספר רב של עדים ואיסוף ראיות. בתוך כך, השתמשה המשטרה בכלים מדעיים, לרבות תוצאות נתיחה שלאחר המוות או חוות דעת פסיכיאטריות, אך נמנעה מלהתייחס לגורמים החברתיים שהובילו אותן לביצוע העבירה, ולעבירות פליליות שהחשודות היו לעתים קורבן להן, כגון אונס או איום על חייהן.

הניתוח המגדרי מאפשר התבוננות ביקורתית לא רק באירועי העבר, אלא גם בהתנהלות המשטרה בהווה. שוטרות מהוות כיום כרבע מכוח האדם במשטרה. מספרן עולה בהתמדה ובקצב מהיר יותר מזה של שוטרים גברים,³⁴ והן שולבו גם בתפקידי לחימה עוד בטרם החל התהליך המקביל בצה"ל.³⁵ כיום (2021) שלוש נשים חברות בסגל הפיקוד הכללי של המשטרה (ספ"כ), ונשים נוספות ממלאות תפקידי פיקוד וניהול בכירים בארגון. עם זאת, תקרת הזכוכית הכחולה טרם נופצה לגמרי, ושיעורן של נשים בתפקידים בכירים בתחומי הליבה של העשייה המשטרתית עדיין נמוך יחסית.³⁶ מינויה של יועצת למעמד האישה במשטרה (יוה"ל") בשנת 2014, והקמת היחידה לשוויון מגדרי ומגוון תרבותי באוגוסט 2019,³⁷ נועדו לתת מענה לבעיות מורכבות אלה ואחרות. המאמרים בקובץ מאירים את המאפיינים האלה ואת התהליכים שהובילו אליהם ומצביעים על היעדים העתידיים. הם גם בבחינת מתאבן לקראת עריכת מחקרים נוספים שיתמקדו בהיבטים מגדריים במשטרה, למשל על הדרך שבה השפיעה ומשפיעה העבודה

34 בעשור האחרון היה הגידול במספר הנשים במשטרה מהיר יותר ממספר הגברים, מספרן בתקופה זו גדל ב-54%, בעוד מספר הגברים גדל בתקופה המקבילה ב-8% בלבד. לנתונים מפורטים ראו באתר המשטרה, בקישור <https://www.police.gov.il/graphskifout.aspx?mid=67>. עם זאת, בקרב המתנדבים הפערים נותרו משמעותיים: נכון לשנת 2020 משרתים במשטרה 25,070 מתנדבים, מתוכם, רק 15% נשים. **משטרת ישראל: השנתון הסטטיסטי 2020**, 108 (2021).

35 ראו בגיליון זה את מאמרו של שלומי שטרית "פורצות מחסומים: שילוב לוחמות במשמר הגבול, 1995-1998" **משטרה והיסטוריה** 3, 19 (2021).

36 טל גוטפריד-עוז ועוזי ששון "מגדר ואמון הציבור במשטרת ישראל" **העיקר במחקר** 175 (2019); טל גוטפריד-עוז ועוזי ששון "שילוב נשים במשטרת ישראל" **העיקר במחקר** 193 (2019).

37 כיום חטיבת הקהילות, הכפופה למפקח הכללי.

במשטרה על תפקידי המגדר של המשרתים בה בתא המשפחתי;³⁸ על המשטרה כבבואה לתהליכי שינוי ולתמורות חברתיות³⁹ ועוד. הללו ואחרים טמונים בחיק העתיד וממתנינים לכתובתם.

אנו מודות לוועדה האקדמית המלווה, לשופטות ולשופטי המאמרים, לצוות בית המורשת ולעורכת הלשונית על עזרתם הרבה בהבאת גיליון זה של כתב העת לדפוס. אנו מקוות שיהיה בו כדי לתרום להתפתחותו של מחקר היסטורי נוסף על היבטים מגדריים בעבודת המשטרה, וכי תמצאו עניין בקריאתו.

38 מיכל פרנקל, דפנה הקר ויעל ברוידא "משפחות עובדות במשפט הישראלי: בין נאו־ליברליזם לזכויות אדם" עיונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל 682, 706 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים (2011); ע"ב (ב"ש) 1277/01 אלכסנדר מוסקלנקו נ' משטרת ישראל (נבו 24.3.2002); בג"ץ 5235/01 טננבאום נגד המפקח הכללי (נבו 10.2.2002).

39 צילי פז "שינויים בחצר האחורית – כניסת אלמנטים טיפוליים לעבודת המשטרה והמקרה המיוחד של עבירות מין" משפט חברה ותרבות ד: משפט ומשטרה 333 (נעמי לבנקרון ותמר קריכלי־כץ עורכות (2021); הדר דנציג־רוזנברג וענת פלג "Post ופוסט־טראומה: תהליכי עיבוד הרגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובפייסבוק" משפט חברה ותרבות ג: משפט ורגשות 343 (אורית רוזין ויורם שחר עורכים 2020).

פורצות מחסומים: שילוב לוחמות במשמר הגבול (1995-1998) 1

שלומי שטרית*

בשנים 1995-1998 התחוללה מהפכה במשמר הגבול (מג"ב). לראשונה בתולדותיו גייס החיל נשים, הכשיר אותן לתפקידי לחימה והציב אותן ביחידות המבצעיות, שם הן מילאו תפקידים זהים לאלה של לוחמים גברים. עד אז, יש לזכור, לא שירתו נשים בתפקידים קרביים בישראל, לא במשטרה ולא בצבא. לכאורה, מג"ב לא היה המועמד הטבעי להוביל מהלך שכזה: לחיל, שסיים זמן קצר קודם לכן את תפקידו במאבק בהתקוממות הפלסטינית בשטחי יהודה, שומרון ועזה ("האינתיפאדה") היה אז דימוי גברי, מסורתי וכוחני. ובכל זאת, הניסיון הצליח, והביא בהמשך לשילוב רחב היקף של נשים ביחידות החיל. מאמר זה בוחן את ראשית תהליך שילובן של לוחמות במשמר הגבול, את הסיבות שגרמו למהלך, את האתגרים שעיימו התמודדו המשתתפים בו ואת תוצאותיו. האופן שבו פעל משמר הגבול לשלב נשים במערך הלוחם שלו, יכול לשמש כמקרה בוחן עבור ארגונים צבאיים, או צבאיים למחצה, המבקשים לשפר את השוויון המגדרי בשורותיהם.

1 מאמר זה מבוסס בחלקו על המאמר *Guarding the Border, Crossing a Barrier: Women Trooper Integration in the Israel Border Police, 1995-1998* שפורסם בדצמבר 2018 בכתב העת של אוניברסיטת חיל הנחתים האמריקני. תודת המחבר נתונה למערכת כתב העת על הסכמתה לפרסם גרסה עברית שלו.
* מפקד בית מורשת משטרת ישראל, פוסט־דוקטורנט במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית.

מבוא

ב־3 בפברואר 2016 סייר צוות של משמר הגבול (מג"ב) באזור שער שכם בירושלים. מפקד הצוות הבחין בשני תושבים ערבים שעוררו את חשדו, והוא ניגש לבדוק אותם יחד עם שתי הלוחמות שהיו עימו. לאחר דין ודברים קצר, שלפו החשודים אקדה וסכין, תקפו את השוטרים שמולם, ופצעו אותם. אחת הלוחמות, הדר כהן, הפעילה את נשקה במהירות ונטרלה את אחד התוקפים. חבר נוסף באותה חוליית טרור, שישב בנפרד מחבריו, ניגש אל הדר כהן מאחור, ירה בה והרג אותה. בקרב שהתפתח, הרגו שוטרים אחרים את שלושת הערבים החמושים. אלה, התברר בהמשך החקירה, היו בדרכם לפגוע באזרחים יהודים בעיר, כשהם מצוידים בנשק חם ובמטעני חבלה.²

שנה לאחר מכן, ב־16 ביוני 2017, שוב תקפו טרוריסטים ערבים, חמושים בסכינים, באקדחים ובתת־מקלע, כוחות של משמר הגבול, ליד שער שכם. בלחימה נפצעו ארבעה לוחמים; לוחמת נוספת, רב־סמל ראשון הדס מלכא, נהרגה.³

הדר כהן והדס מלכא היו שוטרות מג"ב הראשונות שנפלו בקרב, מאז הקמת החיל בשנת 1953. הן גם בין הנשים הישראליות המעטות שנהרגו תוך שהן נלחמות באויב. מותן, כמו גם תפקודן, העלה שוב לתודעה הציבורית את שאלת שילובן של נשים בתפקידי לחימה בכלל ובמג"ב בפרט.⁴ העובדה כי כיום נשים נמצאות בקו החזית של המערכה נגד הטרור, לצידם של גברים, היא תוצאה של מהלך שהחל במג"ב לפני עשרים וחמש שנים. מאמר זה עוסק בשלבים המוקדמים של תהליך שילובן של נשים בתפקידי לחימה במג"ב, בשנים 1995-1998. במהלך תקופה קצרה זו יזם מפקד מג"ב את הרעיון להציב נשים בתפקידי לחימה בחיל, והלוחמות הראשונות התגייסו, התאמנו ויצאו לפעילות מבצעית. מטרת המאמר היא לתאר את המהלך, שהיה מהפכני בשעתו, לדון בגורמים לו ובאופן יישומו, וכן לתאר את האתגרים שהיו כרוכים בשילוב נשים בחיל, מנקודת המבט של הלוחמות והחיל כאחד. המאמר אף ידון בהשפעת שילוב הלוחמות על מג"ב ועל משטרת ישראל. זאת, תוך הסתכלות מקבילה, הן "מלמעלה", קרי בחינת השיקולים המערכתיים והפיקודיים, והן "מלמטה", באמצעות החוויות של הנשים והגברים ששירתו ומשרתים בחיל.

המאמר פותח בהצגה קצרה של מג"ב ולאחריה סקירה היסטורית תמציתית של שירות נשים בכוחות הביטחון ביישוב העברי ובמדינת ישראל. חלקים אלה נועדו לשמש

2 רועי ינובסקי, יעל פרידסון ואליאור לוי "הדר הצילה את חיי חברתה הלוחמת – ונרצחה" *ynet* (3.2.2016).

3 משה שטיינמיץ "פיגוע משולב בירושלים: שוטרת מג"ב נהרגה בשער שכם; המחבלים חוסלו" *וואלה* (16.6.2017).

4 לשתי הלוחמות הוענקו עיטורי כבוד לאחר נפילתן. להדר כהן ז"ל הוענק עיטור המופת ולהדס מלכא ז"ל ציון לשבח מטעם המפקח הכללי (צל"ש מפכ"ל). ראו אתר הגבורה <http://www.gvura.org>.

כרקע כללי למיזם שילוב הלוחמות. בהמשך עובר המאמר לתיאור הרקע המידי והסיבות שהובילו להחלטה לשלב לוחמות. הפרקים הבאים מציגים את תהליך ההכשרה והמיון של הלוחמות הראשונות; את הצבתן ביחידות מבצעיות; את ההתנגדויות והאתגרים שעיימם התמודדו; ואת הפתרונות השונים שאימץ מג"ב כדי להתגבר על הקשיים שהתגלו. לבסוף, סוקר המאמר את שילובן של נשים במג"ב כיום ודן בתוצאות המיזם לשילוב הלוחמות ובהשפעותיו.

המחקר ההיסטורי על אודות מג"ב, כמו על משטרת ישראל כולה, עודדו בראשיתו. רק לאחרונה פורסמה עבודת הדוקטורט של יוסף אוהיון, אשר עוסקת בשנותיו הראשונות של החיל. נראה כי זהו המחקר המקיף הראשון, המוקדש ליחידה זו.⁵ מג"ב ותפקידי נזכרים בעבודות ובספרים שעניינם המאבק בהסתננות, או בקובצי מאמרים הבוחנים את מלחמות ישראל.⁶ פרט לאלה, ניתן למצוא סקירה לא־מחקרית של תולדות החיל בספר "הגבול", שסיכם את ארבעים השנים הראשונות לקיומו.⁷ סוגיית שילוב הלוחמות במג"ב טרם נבחנה מחקרית, למרות חשיבותה בהמשך, עם תחילת שילובן של נשים בתפקידי לחימה בצה"ל.

מאמר זה מתבסס אם כן בעיקר על מקורות ראשוניים מסוגים שונים, הכוללים דו"חות משטרתיים בני־הזמן, ואת סיכומי הדיונים המעטים שנחשפו עד כה לעיון. כתבות עיתונאיות, כמו גם תוכניות ששודרו בטלוויזיה, כללו ראיונות עם המגויסות ועם גורמים נוספים במג"ב. כמו כן, עשה המחקר שימוש בראיונות עם אנשים ונשים שנטלו חלק באירועים המתוארים, אם בתפקידי מפתח, כמו מפקד החיל ומפקדת קורס הלוחמות הראשון, ואם כמשתתפים זוטרים. יש להתייחס לראיונות אלה, כמו לכל תוצר תיעוד בע"פ, בזהירות. הזמן שחלף, כמו גם הגאווה על חלקם במיזם שנתפס כמצליח, עשויים היו להשפיע על תפיסתם של המרואיינים את האירועים. עם זאת, שילוב ראיונות עם בעלי תפקידים ודרגות שונים, לצד מקורות בני־הזמן, מאפשר לשרטט תמונה מייצגת, גם אם לא מלאה, של ההתרחשויות, החוויות והתחושות.

5 יוסף אוהיון התפתחות משמר הגבול (מג"ב) ככוח שיטור צבאי למחצה ושאלת תרומתו לביטחון השוטף של מדינת ישראל בשנים 1953-1956 (עבודת גמר לתואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בראיילן (להלן: אוהיון). 2019).

6 ראו למשל שי בלבן פעולות ההסתננות ובעיות הבטחון השוטף כגורמים בעיצובה ובהתפתחותה של משטרת ישראל, 1948-1956 (עבודת גמר לתואר "מוסמך במדעי הרוח והחברה", אוניברסיטת בן־גוריון 2005); טל משגב "משמר הגבול לקראת מלחמת סיני ובמהלכה – בין צבא למשטרה" ברעום המנועים – 50 שנה למלחמת סיני 201 (חגי גולן ושאלו שי עורכים התשס"ו); טל משגב "בין גבולות במציאות משתנה – משמר הגבול לקראת מלחמת ששת הימים ובמהלכה" נחשונים – 40 שנה למלחמת ששת הימים 237 (חגי גולן ושאלו שי עורכים התשס"ז).

7 יוסף ארגמן הגבול: פרשיות בתולדות מג"ב (התשנ"ו) (להלן: ארגמן).

משמר הגבול

משמר הגבול (מג"ב) נוסד באפריל 1953 כחיל במסגרת משטרת ישראל.⁸ להחלטה על הקמתו תרמו שלושה גורמים עיקריים: ראשית, תופעת ההסתננות הנרחבת וכישלונו של צה"ל להתמודד עימה. תופעה זו גרמה לאובדן חיים ורכוש ופגעה באמון שחשו תושבי המדינה לממשלה; שנית, ראייתם של מפקדי צה"ל את תפקידו העיקרי של הצבא כהיערכות ל"סיבוב השני", מלחמה נגד צבאות ערב. העיסוק בבעיות ביטחון שוטף נתפס על ידי הפיקוד הצבאי כלא־רלוונטי לצה"ל, ואף ככזה העשוי להפריע לו למלא את משימתו העיקרית; לבסוף, ביקורת שהטיחו ממשלות זרות במדיניות פעולות התגמול של ישראל הביאה את הממשלה לשקול חלופות הגנתיות למדיניות זו. כל אלה הביאו את הממשלה לחפש פתרון הגנתי לאיום שהציבו המסתננים, מחוץ למסגרת צה"ל.⁹

מימיו הראשונים התמחה מג"ב בשיטור במגזר הערבי. בשנים שבין הקמתו למלחמת ששת הימים (1967), היה החיל כוח השיטור העיקרי שפעל בשטח הממשל הצבאי. לוחמי מג"ב עסקו באכיפת הגבלות התנועה על האזרחים הערבים, נוסף על תפקידיהם בהגנה מפני מסתננים ומאבק בתופעות פליליות, כגון הברחות משטחי ירדן.¹⁰ פעילות מג"ב, שנתפסה על ידי רבים במגזר הערבי ככוחנית ואלימה, הביאה לעיתים למחאה ציבורית, שכללה שביתות, הפגנות, הפניית עצומות לנשיא המדינה והצגת שאילתות בכנסת.¹¹ לאחר כיבוש שטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה ביוני 1967, מילאו פלוגות מג"ב תפקיד דומה אל מול אוכלוסיית אזורים אלה, במקביל ללחימה בארגוני הטרור הפלסטיניים.¹² במהלך שנת 1974, לאחר מלחמת יום הכיפורים, ביצעו ארגוני הטרור הפלסטיניים מספר רב של התקפות על אזרחים ישראלים. הבולטת שבהן, ההשתלטות על בית ספר במעלות ב־15 במאי של אותה השנה, הסתיימה ברציחתם של 27 ישראלים, רובם המכריע תלמידים ותלמידות. בעקבות התקפות אלה הטילה ממשלת ישראל את האחריות לביטחון פנים על המשטרה.¹³ במסגרת זו קיבל מג"ב משימות חדשות, כגון אבטחתם של יישובים רבים ושל נמלי הים והאוויר. החיל גדל, ייסד יחידות חדשות וחזק את יכולותיו להתמודד עם פעילות חבלנית עוינת.¹⁴ מג"ב היה כוח השיטור העיקרי אשר התמודד עם ההתקוממות

8 קדמו להקמת החיל שלוש פלוגות משמר הגבול, שנוסדו במשטרת ישראל בשנת 1951 ופעלו תחת פיקוד מחוזות המשטרה. ראו **אוחיון**, לעיל ה"ש 5, בעמ' 44-53.

9 שם, בעמ' 54-57.

10 שם, בעמ' 265-267.

11 שם, בעמ' 270-277.

12 **ארגמן**, לעיל ה"ש 7, בעמ' 99-102.

13 הבסיס לאחריות המשטרה לביטחון הפנים הוא בפירוש שניתן לפקודת המשטרה בהחלטת ממשלה מס' 411, מיום 26.1.1975, שלפיו "משטרת ישראל, במסגרת אחריותה לקיום הסדר הציבורי ולביטחון הנפש והרכוש, אחראית אחריות כוללת לאבטחת הציבור".

14 משטרת ישראל **דין וחשבון שנתי 1975**, 11 (1976).

הפלסטינית בשנים 1987-1993 ("האינתיפאדה הראשונה"), כמו גם עם מערכת הטרור והחתרנות שיזמו הרשות הפלסטינית וארגוני החמאס והג'יהאד האסלאמי במהלך שנות התשעים והאלפיים ("האינתיפאדה השנייה"). כיום מוצבות יחידות משמר הגבול בעיקר באזורים המועדים להתקפות טרור, למשל העיר העתיקה בירושלים ומערת המכפלה בחברון, כמו גם לאורך המכשול הקרקעי, שנועד להגן על יישובי ישראל מפני התקפות טרור שמקורן ברשות הפלסטינית. כן פועל החיל בערים הגדולות, ככוח לשמירה על הסדר הציבורי, ולהתמודדות עם תופעות של פשיעה במרחב הכפרי.¹⁵

מג"ב הוא למעשה ז'נדרמריה (Gendarmerie), כוח שיטור צבאי-למחצה. משמעות הדבר היא שהמשרתים בו מאורגנים, מוכשרים ומצוידים כלוחמים ביחידת חיל רגלים קל, אך במקביל הם בעלי סמכות חוקית כשל שוטר. בכך דומה מג"ב ליחידות אחרות בעולם, כמו ה"ז'נדרמריה הלאומית" (Gendarmerie National) בצרפת, "המשמר האזרחי" (Guardia Civil) בספרד, או המשטרה הרכובה המלכותית בקנדה (Royal Canadian Mounted Police).

בשנת 2019 מנה החיל 7,212 שוטרות ושוטרים, שהיו כרבע מכלל המשרתים במשטרת ישראל.¹⁶ כמחציתם משרתים בחיל במסגרת חוק שירות הביטחון והיתר כשוטרים ושוטרות בשירות קבע. עם זאת, אין הבדל בין הסמכויות החוקיות שבידי משרתי החובה ומשרתי הקבע. מדי הזית הכהים, כמו גם הכומתה הירוקה, מבדילים בין שוטרי מג"ב לשאר השוטרים ולחילי צה"ל. מדים אלה הביאו להבחנה הלא-רשמית, הנהוגה במשטרת ישראל, בין "משטרה כחולה", שעניינה שירות לציבור ומניעת פשיעה ובין "משטרה ירוקה", המתמחה בלוחמה בטרור ובביטחון פנים.¹⁷

היחידה הבסיסית במג"ב היא הפלוגה, שכוללת בין 70 ל-100 שוטרים ושוטרות, מפקדים שאינם קצינים (מש"קים) וקצינים. על הפלוגה מפקד קצין בדרגת סגן ניצב (סנ"צ, דרגה המקבילה לסגן אלוף בצה"ל). בתקופה שבה דן מאמר זה, סוף שנות התשעים, היו במג"ב פלוגות משני סוגים עיקריים: פלוגות ביטחון שוטף (בט"ש), שעסקו בעיקר בביטחון פנים והיו פרוסות בעיקר בירושלים, יהודה ושומרון, רצועת עזה ולאורך מרחב התפר עם הרשות הפלסטינית, ויחידות סמ"ג ("סיירת משמר הגבול"), שהתמחו בטיפול בפשיעה פלילית ובהתמודדות עם הפרות סדר במחוזות השונים, במקביל ליחידות המשטרה הרגילות. למרות ההבדלים ביעוד, היו כל הפלוגות בעלות מבנה ארגוני דומה.¹⁸

TAL JONATHAN-ZAMIR DAVID WEISBURD, & BADI HASISI, POLICING TERRORISM, CRIME CONTROL, AND POLICE-COMMUNITY RELATIONS: LEARNING FROM THE ISRAELI EXPERIENCE 13 (2014).

16 משטרת ישראל שנתון סטטיסטי 2019 (2020).

17 JONATHAN-ZAMIR, WEISBURD & HASISI, לעיל ה"ש 15.

18 ארגמן, לעיל ה"ש 7, בעמ' 181-182.

לאורך השנים כלל מג"ב בעיקר משרתים בעלי זהות אתנית מעמדית מובחנת: יהודים עולים חדשים, בעיקר יוצאי ארצות האסלאם ("מזרחיים") וצאצאיהם, ובני עדות המיעוט (בעיקר דרוזים וצ'רקסים, אך גם ערבים נוצרים ומוסלמים). מגמה זו נמשכת גם כיום, כשבחיל משרתים שוטרים רבים שהוריהם, או הם עצמם, עלו לארץ ממדינות בריה"מ לשעבר ומאתיופיה. ניתן להסביר את התופעה בכמה דרכים: ראשית, עבור בני המיעוטים, במיוחד הצ'רקסים, מדובר בהמשך למסורת קודמת, של שירות בכוחות ביטחון הפנים המקומיים. לדוגמה, בז'נדרמריה הפלשתינאית (Palestine Gendarmerie) ובחיל הספר העברי־ירדני (Trans-Jordan Frontier-Force), שפעלו בארץ ישראל המנדטורית, שירתו צ'רקסים רבים, מעל לחלקם באוכלוסייה המקומית.¹⁹ שנית, ניתן להניח כי הצורך המעשי בדוברי השפה הערבית ביחידות מג"ב, שפעלו בקרב האוכלוסייה הערבית, תרם לכך. קיים גם הסבר סוציולוגי, שלפיו הריבוד האתני בכוחות הביטחון בישראל משקף את המצב בחברה הכללית. לפי הסבר זה, בעוד שבני האליטות (אשכנזים, יהודים יוצאי אירופה וצאצאיהם) איישו את היחידות הלוחמות בעלות היוקרה (למשל, טיס, צנחנים ושריון) ומילאו את תפקידי הפיקוד בצבא, הרי שבני הקבוצות האחרות נדחקו ליחידות ולתפקידים צבאיים נחשבים פחות ולעמדות זוטרות.²⁰ מעמדו השולי של מג"ב הושפע מהתפיסה, שלפיה תפקידו, שיטור באוכלוסייה הערבית, נחות לעומת זה של הצבא, הגנה על קיומה של המדינה. גישה הבאה, למשל, לידי ביטוי בתשובתו של מפקד פיקוד הצפון של צה"ל שלמה שמיר, לבקשתו של המפקח הכללי של המשטרה יחזקאל סהר לפעול נגד מסתננים: "אני ערוך לכבוש את דמשק ואתה מטרידני בכמה מסתננים מסריחים".²¹ גורם נוסף, שככל הנראה השפיע על דימויו של מג"ב בחברה הישראלית, היה תפיסתו כארגון הפועל באלימות כלפי האוכלוסייה הערבית.²² דוגמה טובה ליחס הדו־ערכי בחברה הישראלית כלפי מג"ב ניתן למצוא בטורו של אפרים קישון "סקנדל בעזה". קישון האניש את מג"ב בדמותו של שומר הלילה הזקן חכם באשי. השומר, שבאיור שנלווה לטור לובש מדי מג"ב, הוא גבר מזרחי כוחני, שאליו פונה החברה כאשר יש צורך להתמודד עם אלימות מצידם של "פרחחים". עם זאת, השיטות האלימות שהיא נוקט גוררות ביקורת

19 הז'נדרמריה הפלשתינאית (אשר כונתה ביישוב "המשטרה המעולה") הייתה כוח שיטור צבאי למחצה, שפעל בארץ ישראל בשנים 1921-1926. את יחידה זו החליף חיל הספר העברי־ירדני, שפעל עד לתום המנדט. אורי קוסובסקי *חיל הספר העברי־ירדני 1926-1948*, 11, 48-49 (עבודת גמר לתואר "מוסמך במדעי הרוח והחברה", אוניברסיטת חיפה 2007).

20 אורנה ששון־לוי *זהויות במדיום: גבריות ונשיות בצבא הישראלי 49-50* (2006) (להלן: ששון־לוי).

21 יחזקאל סהר *סיפור חייו: זיכרונות המפכ"ל הראשון של משטרת ישראל 98* (1992).

22 Yael Litmanovitz, *Moving Towards an Evidence-Base of Democratic Police Training: The Development and Evaluation of a Complex Social Intervention in the Israeli Border Police 137-138* (Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Oxford University 2016).

כלפיו מצד אלה שנהנים מתוצאותיהן, קרי הפחתת הטרור הערבי. "אחדים גם יורקים על הכומתה בראשו של חכם־באשי, עד כי נעשתה כומתה ירוקה", מסכם קישון את היחס הדו־ערכי כלפי מג"ב.²³

עם זאת, הרכבו האנושי של החיל הביא להתפתחותה של רוח יחידה (Esprit de Corps) מיוחדת, שהושתתה על אחריות המפקדים לאנשיהם, על אחוות לוחמים ועל הרקע החברתי המיוחד שממנו הגיעו המתגייסים לחיל.²⁴ מאפיינים אלה הקנו למג"ב תרבות ארגונית של יחידה סגורה, משפחתית ותומכת, כשגאוות יחידה מחברת בין המשרתים.

נשים בשירות ביטחוני בארץ ישראל: סקירה היסטורית

השתתפותן של נשים בהגנה החמושה על היישוב היהודי בארץ ישראל והפולמוס סביב סוגיה זו קדמו להקמת צה"ל ומשטרת ישראל. לכאורה, שירות נשים היה אמור להיות מובן מאליו, אם בשל הסיכון הביטחוני החמור שהציבה הקהילה הערבית ליהודים בארץ ואם בשל האתוס הסוציאליסטי, הדמוקרטי והשוויוני, שאפיין את הזרמים המובילים בתנועה הציונית. למרות זאת, תפיסות מסורתיות בדבר חלוקת תפקידים מגדרית השפיעו על הדיון וצמצמו את שילובן של נשים בתפקידי ביטחון.

לאורך השנים העלו המתנגדים לשילוב הנשים בלחימה כמה טיעונים מרכזיים. ראשית, לפי תפיסות חברתיות מסורתיות בדבר תפקידים מגדריים, הלחימה מנוגדת לתפקידה "הטבעי" של האישה כאם; שירותה כלוחמת סותר את תפקידו של הגבר, כמי שאמון על הגנה על נשים מפני חשיפה לאימת הקרב, ובמיוחד מפני נפילה בשבי ומאונס על ידי חיילי האויב.²⁵ שנית, בקרב החברה היהודית־הדתית נבעה ההתנגדות לשילוב נשים בשירות צבאי בכלל, וביחידות קרביות בפרט, מסיבות הלכתיות הקשורות בצניעות ובהפרדה בין המינים.²⁶ ושלישית, נקיטת גישה "מעשית" תוך הימנעות, לכאורה, מדיון בסוגיות חברתיות, בטענה ששילוב לוחמות פוגע בכשירות המבצעית של היחידה וביכולתה להביס את האויב בקרב. הובאו לכך שלוש סיבות עיקריות: ראשית, הפיזיולוגיה

23 אפרים קישון X 25 קישון 173 (1974); הטור פורסם שנית עם פרוץ ההתקוממות הערבית ביהודה, שומרון ועזה ("האינתיפאדה"); אפרים קישון "עזה כמוות צביעות" מעריב 18.12.1987, 11.

24 ארגמן, לעיל ה"ש 7, בעמ' 32; אוהיון, לעיל ה"ש 5, בעמ' 82-83.

25 Lilach Rosenberg-Friedman, *Captivity and Gender: The Experience of Female Prisoners of War during Israel's War of Independence* 33 NASHIM 64 (2018); עזר גת "השתתפות נשים בלוחמה – ביולוגיה ותרבות" מערכות 46, 48-49 (2009); רחל טבת־ויזל ואריאל ויינר "מסתערות למרות הכל" מערכות 38, 39 (2014).

26 סוגיית גיוס נשים לשירות חובה עמדה בבסיס ויכוח ציבורי סוער ואף אלים בראשית שנות החמישים. לדוגמה ראו "הרבנות הראשית הכריזה על איסור גיוס נשים לצבא" הארץ 28.2.1951, 1. ראו גם Idit Shafran-Gittleman, *Women in the IDF: The Challenge of an "Integrated" Army* The Israel Democracy Institute (28.2.2018).

של האישה אינה מתאימה לדרישות הנוקשות ששירות קרבי מציב;²⁷ שנית, תכונותיהן (הסטריאוטיפיות) של הנשים אינן הולמות לחימה, למשל תפיסתן כפחות אלימות מגברים משפיעה לרעה על התרבות הצבאית ה"נכונה";²⁸ ושלישית, הקרבה בין נשים לגברים יוצרת מתח מיני וקנאה, העלולים להסיט את תשומת הלב מהמשימה ולפגום באחוות הלוחמים וברוח הלחימה ביחידה.²⁹

נשים היו חברות בארגוני ההגנה העצמית היהודיים הראשונים בארץ ישראל: ברי גיורא (1907-1909) והשומר (1909-1920). עם זאת, מספר החברות בארגונים אלה היה מצומצם והן כמעט ולא מילאו תפקידי שמירה בפועל.³⁰ במהלך ההתקוממות הערבית בשנים 1936-1939 ("המרד הערבי הגדול") תבעו חברות בכמה קיבוצים להתאמן בירי ולהשתתף בשמירה לצד הגברים. תביעתן הובילה לוויכוח סוער, ואף להחרמתה, במקרה מסוים, של אספת הקיבוץ על ידי החברות בה. אולם בסופו של דבר השתתפו הנשים בשמירה על יישוביהן.³¹

חלקן של נשים יהודיות בתפקידים ביטחוניים גדל בזמן מלחמת העולם השנייה. הסוכנות היהודית עודדה נשים ביישוב להתנדב לשירות בצבא הבריטי, במקביל לקריאתה לגברים להתגייס למערכה. במהלך המלחמה התגייסו כ-3,000 נשים ל"חיל העזר לנשים" (Auxiliary Territorial Service, ATS) וכ-1,000 נוספות ל"חיל העזר האווירי לנשים" (Women's Auxiliary Air Force, WAAF).³² חיילות אלה, שמילאו בעיקר תפקידים מינהליים, טכניים ולוגיסטיים, שירתו כפקידות, טכנאיות, אחיות ונהגות.³³ רבות מהן היו גם חברות בארגון ההגנה ופעלו בחשאי לקידום האינטרסים הביטחוניים היהודיים, בעודן במדים.³⁴ כוח המגן העיקרי של היישוב - ארגון ההגנה, כלל נשים שמילאו מגוון תפקידים תומכי לחימה. בשנת 1941 הוקם הפלמ"ח כארגון גברי. רק לאחר שנה הצטרפו אליו נשים, שחלקן אומנו ללחימה. כשישית מתוך כ-6,000 המשרתים בפלמ"ח, שהיה

27 ראו למשל יורם אפשטיין ויובל חלד "שילוב נשים בתפקידי לחימה - ההיבט הפיזיולוגי" מערכות 45, 460 (2015); גת "השתתפות נשים בלוחמה", לעיל ה"ש 25, בעמ' 46-53.

28 גת, שם, בעמ' 51.

29 טבת-ויזל וויינר, לעיל ה"ש 25, בעמ' 38-40.

30 סמדר סיני השומרות שלא שמרו: נשים ומגדר ב"השומר" ובקיבוצו - כפר גלעדי, 1939-1907, 86 (2013); עפרה אלעד "כל בחור וטוב לנשק - בחורה, על המשמר!": החברה בפלמ"ח "פלמ"ח - שתי שיבולים וחרב 211, 213-214 (יחיעם וייץ עורך 2000) (להלן: אלעד "החברה בפלמ"ח").

31 תמי קמינסקי בדרכן: נשות עין חרוד 1921-1948, 257-262 (2019).

32 חנוך פטישי מחתרת במדים: ה"הגנה" והחיילים הארץ-ישראליים בצבא הבריטי, 1939-1946, 79-80 (2006).

33 לדוגמה ראו "The A.T.S. Are Doing Well" *Palestine Post* 11.5.1942, 4; "ATS Drivers to Parade in Jerusalem" *Palestine Post* 25.8.1943, 3; "Our A.T.S. in Italy: Doing Fine Work" *Palestine Post* 23.6.1944, 4; "WAAF's Complete Course" *Palestine Post* 8.12.1944, 4.

34 פטישי, לעיל ה"ש 32, בעמ' 80-83.

הכוח הלוחם הקבוע של ההגנה, היו נשים.³⁵ באצ"ל שיעורן של הנשים מכלל החברים עמד על 10%-20%. רוב החברות בארגון זה עסקו בתפקידי סיוע מבצעי, כגון הדרכה, קשר והגשת עזרה ראשונה, ומיעוטן עסקו בתפקידי לחימה ומודיעין.³⁶ על פי הערכות, ערב סיום המנדט, בשנת 1948, היו נשים כחמישית מכלל חברי הארגונים היהודיים המחתרתיים בארץ ישראל.³⁷ עם זאת, אף שנשים שירתו גם ביחידות לוחמות (במיוחד בפלמ"ח), נראה כי מעטות מהן נטלו חלק בפעילות קרבית של ממש.³⁸ במלחמת העצמאות, בעקבות נפילתה בקרב של לוחמת אחת ושבייתה של אחרת, הורו מפקדי ההגנה להעביר את כל הנשים בארגון לתפקידים מסייעים, במטרה להרחיקן מסכנה. מדיניות זו המשיכה לאחר הקמת צה"ל, ורק נשים בודדות נשארו בתפקידים קרביים.³⁹

לאחר הקמת המדינה, כלל חוק שירות הביטחון חובת גיוס לנשים, כשאחד הצידוקים המרכזיים לה היה ערך השוויון בין המינים. עם זאת, במציאות התקיים ריבוד מגדרי ברור, שהציב את הנשים החיילות במעמד נמוך מזה של הגברים. הדבר התבטא בראש ובראשונה בצידוק שניתן לשירות נשים בצה"ל: שחרורם של גברים לתפקידי לחימה. בפן המעשי, נשים נדרשו למשך שירות חובה קצר מזה של הגברים, והיו פטורות משירות מילואים. החוק אף אסר במפורש על הצבת נשים במקצועות לחימה, או באזורים שבהם עשויה להתקיים לחימה. אי לכך במהלך רוב שנות קיומו של צה"ל מילאו הנשים שגויסו תפקידי עזר שונים. נראה כי השאיפה המוצהרת לשוויון המגדרי, ככל שהתקיימה בשירות הצבאי, התבטאה בעצם גיוסן של נשים.⁴⁰

מלחמת יום הכיפורים חוללה שינוי במקומן של הנשים בצה"ל. לאחר המלחמה גדל המרכיב הסדיר בצבא, מה שדרש הפניית גברים רבים מתפקידים מסייעים לתפקידי לחימה ותומכי לחימה. הצבת נשים בתפקידים המסייעים, שאותם מילאו עד אז גברים, נועדה לאפשר לצה"ל לאייש את היחידות הלוחמות הסדירות החדשות. לכן, במהלך שנות השבעים והשמונים פתח הצבא תפקידים חדשים בפני חיילות, ואלה החלו לשרת כמדריכות בבתי הספר של החילות הלוחמים, כמפקדות טירונים (כולל פיקוד על גברים, בהכשרות לא-קרביות), כמפעילות מערכות אלקטרוניות ועוד.⁴¹

35 אלעד "החברה בפלמ"ח", לעיל ה"ש 30, בעמ' 216.

36 נעמה טייטלבוים-קריא מנהיגה משורות האופוזיציה: דיוקנה המנהיגותי של מפקדת באצ"ל וחברת הכנסת אסתר רוזיאל 65-66, 75-76 (עבודת גמר לתואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת ברא"ל 2019).

37 Women in the Israel Defense Force: A Symposium Held on 21 November 2001 at the Israel Democracy Institute 8 (Uri Dromi ed., 2003).

38 אלעד "החברה בפלמ"ח", לעיל ה"ש 30, בעמ' 232-233.

39 ששון-לוי, לעיל ה"ש 20, בעמ' 43.

40 עידית שפרן-גיטלמן שירות נשים בצה"ל בראי פקודת השירות המשותף 32-37 (המכון הישראלי לדמוקרטיה 2020); ששון-לוי, שם, בעמ' 41-44.

41 EDNA LOMSKY-FEDER AND ORNA SASSON-LEVY, WOMEN SOLDIERS AND CITIZENSHIP IN

אבן דרך נוספת בשילובן של נשים בתפקידי לחימה היא פסיקת בית המשפט הגבוה לצדק בנובמבר 1995 בעניינה של אליס מילר, שחייבה את חיל האוויר לפתוח את בית הספר לטיסה בפני נשים.⁴² פסיקה זו הובילה לשילובן של חיילות ביחידות לוחמות ותומכות לחימה נוספות. בשנת 2000 נוסדה פלוגת חיל רגלים קל ראשונה, שכללה לוחמות לצד לוחמים. פלוגה זו, והיחידות הלוחמות המעורבות שבאו בעקבותיה, נעזרו בניסיון שנצבר במג"ב, שיתואר להלן. כיום (2020) 86% מיחידות צה"ל פתוחות לשירות בפני נשים, והן מהוות כ-16% מכלל המערך הלוחם.⁴³

סיפורן של הנשים במשטרת ישראל שונה מעט. בדומה לצה"ל, בזמן מלחמת העצמאות גייסה המשטרה נשים למגוון תפקידים, מבצעיים ומינהליים, במטרה לשחרר גברים לשירות הצבא.⁴⁴ השוטרת לאה פינטוך היא האישה הראשונה בישראל שצוינה לשבח על פעילות נוכח פני אויב, כאשר השתתפה בכיבוי שריפה תחת הפגזה ירדנית.⁴⁵ עם זאת, לאחר תום המלחמה שינתה המשטרה את מדיניותה, פיטרה את רוב הנשים והעבירה את הנותרות לתפקידים טכניים ופקידותיים, או לכאלה שחייבו מגע עם אזרחיות ועם עצורות.⁴⁶ בשנת 1960 חזרו נשים לתפקידי משטרה מבצעיים, עם הקמתה של יחידת שוטרות הסיוע במחוז תל אביב. גם במקרה זה, הזרו לשילוב שוטרות היה מחסור בשוטרים גברים, שנוצר בשל קשיים בגיוס ושימור כוח אדם.⁴⁷ נראה כי בתחילה התקשה הציבור הישראלי לקבל את מרותן של נשים שוטרות, ותועדו מקרים רבים שבהם התייחסו האזרחים לשוטרות בגסות או בזלזול.⁴⁸ גם בפיקוד המשטרה הייתה התנגדות להפעלת שוטרות בתפקידים מבצעיים, בטענות כי האזרחים לא יסכימו למלא את הוראותיהן של נשים, או שיתנגדו להן, מסיבות דתיות ותרבותיות.⁴⁹ עם הזמן השתנה יחס זה ובשנת 1969

42 Israel: Gendered Encounters With the State 16 (2018); ראו גם שפרן-גיטלמן, שם, בעמ' 38.

43 בג"ץ 4541/94 אליס מילר נ' שר הביטחון ואח', פ"ד מט (4) 94 (1995); לדיון בעתירה ובהליך המשפטי, ראו נטע זיו "הסיפור של אליס מילר: אישה תעלה למטוס עם סל-קל?" מעשי משפטי י 61 (2019).

44 עידית שפרן-גיטלמן שילוב נשים ביחידות לוחמה בצה"ל חוות דעת לצוות בראשות האלוף יואל סטריק 2-1 (המכון הישראלי לדמוקרטיה 2020).

45 שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" משטרה והיסטוריה 1, 89, 95-94 (2019).

46 פקודות משטרת ירושלים 9.7.1948 (בית מורשת משטרת ישראל).

47 גבע "נשים במשטרת ישראל", לעיל ה"ש 44, בעמ' 100-101.

48 Erella Shadmi, *Female Police Officers in Israel: Patterns of Integration and Discrimination*, 13(2) FEMINIST ISSUES 23, 29-30 (1993).

49 צפורה שחור-רובין "שיטור ומגדר: כניסתן של נשים למשטרת ישראל 1948-1981" קתדרה 164, 139, 162-161 (2017).

49 נעמי שדמי מרתה ונעמי 113-114, 120 (2009).

דיווח יומן החדשות "כרמל" כי השוטרות הפכו "לחלק בלתי-נפרד, ונעים, של העיר".⁵⁰ נראה כי אי-שילובן של נשים בתפקידים מבצעיים בצה"ל, היה אחד הגורמים שסייעו לשירותן במשטרה. מאחר שהצבא לא הזדקק לכל הנשים שהיה חייב לגייס, לא התנגדו מפקדיו להעברתן לארגון אחר. לדוגמה, רוב השוטרות שהתגייסו ב-1948, אם לא כולן, עשו זאת מתוקף גיוס החובה, במקום שירות בצה"ל.⁵¹ גם חלק מהשוטרות ביחידת שוטרות הסיור של נעמי שדמי היו מגויסות חובה, שצה"ל העביר לשירות במשטרת ישראל, לבקשתן.⁵² בשנת 1969 אף הקים צה"ל יחידה צבאית ייעודית – חיב"ה (חיילות בשירות המשטרה) – שהציבה חיילות בפעילות משטרתית. משימתן העיקרית של חיילות חיב"ה הייתה מניעת פעילות חבלנית עוינת (פח"ע), באמצעות סיור ברחובות הערים הגדולות. הנשים ששירתו ביחידה זו נותרו חיילות, כלומר היו כפופות לצה"ל מבחינת החוק והמשמעת. עם זאת, החיילות הוכשרו במשטרה, קיבלו סמכויות חוקיות של שוטרות ופעלו בהתאם לפקודות הנפות (מרחבים) של המשטרה.⁵³ כך קרה ששילוב נשים בתפקידים מבצעיים שירת את שני הארגונים: צה"ל, שהקטין את מספר הנשים שבהן נדרש לטפל, ומשטרת ישראל, שנוקקה לכוח אדם איכותי.

בשנות השבעים והשמונים הצטרפו שוטרות לתפקידים נוספים בתחומי עיסוק שונים ובהם זיהוי פלילי, תביעה, מודיעין, ייעוץ משפטי ועוד. יחידת שוטרות הסיור פורקה, ונשים שולבו ביחידות הסיור שבתחנות המשטרה, לצד גברים. התהליך לא אירע בבתי אחת: אף שמאמצע שנות השמונים ואילך היו כל התפקידים (למעט חבלן) וכל הדרגות פתוחים להלכה בפני נשים, בפועל היה המצב שונה. בשנת 1986 היה שיעור הנשים גבוה בעיקר ביחידת התביעות, במרכזי השליטה המשטרתיים, בביקורת הגבולות, בפיקוח על התנועה בערים ובהדרכת בטיחות בדרכים בבתי הספר. תפקידים אלה, למעט הפיקוח על התנועה (שהיה תפקידן המבצעי המקורי של שוטרות החל משנת 1960), מאופיינים בהיותם נייחים ובסכימי נמוך למגע ישיר בין השוטרת לבין עבריין אלים. בניגוד לכך היוו השוטרות רוב בכל תפקידי המינהלה. גם שיעורן של הנשים בדרגות בכירות ובתפקידים פיקודיים נותר נמוך מאוד.⁵⁴

50 "יומן כרמל: הרצליה" 27.11.1969, ארכיון המדינה.

51 ריאיון של נצ"מ יהודה אלירם, ראש מחלקת היסטוריה במשטרה, עם צפורה פלי-שיק, מפקחת (גימ') (בית מורשת משטרת ישראל 7.11.1988).

52 אחת מהשוטרות הייתה יונה קוממי, שהתגייסה למשטרה במקום לצה"ל בשנת 1963, נהרגה ב-29 באוגוסט 1965 במהלך מרדף אחר אדם חמוש ברחובות רמת-גן, והייתה לשוטרת הראשונה בישראל שנהרגה במהלך ביצוע תפקיד מבצעי-משטרת. לאחר מותה, זכתה קוממי בעיטור הגבורה, אחת משני השוטרים היחידים שעוטרו בו. "יונה קוממי: תיק אישי" (בית מורשת משטרת ישראל).

53 משטרת ישראל **דין וחשבון שנתי 1968**, 53 (1969); "נסתיים הקורס לחיילות בשירות המשטרה" **למרחב** 16.2.1969, 11.

54 ראו Shadmi, *Female Police Officers*, לעיל ה"ש 47, בעמ' 31-36.

אך גם אם השינוי היה איטי, הרי שהיה עקבי. נשים התקדמו לעמדות השפעה, תחילה בתחומי עיסוק מינהליים ומשפטיים ובהמשך גם ביחידות מבצעיות. בשנת 1989 קודמה חנה הירש לדרגת ניצב (המקבילה לאלוף) והייתה לאישה הראשונה באחד מארגוני הביטחון הישראליים שהגיעה למעמד זה. מאז, הגיעו שש קצינות משטרה נוספות לדרגה זו. במאי 1990 הייתה שלומית כורם לאישה הראשונה שמונתה לפקד על תחנת משטרה בישראל.⁵⁵ בשנת 1995 היו במשטרה 3,583 נשים, כ-18% מכלל המשרתים בארגון. כמחציתן שירתו בתפקידים ייעודיים, קרי שיטור, חקירות, מודיעין, תנועה וכדומה, והיתר בתפקידי מינהלה. עם זאת, בעוד שבתפקידים מינהליים היו השוטרות כמחצית מכלל המשרתים, הרי שבתפקידים הייעודיים הן היו מיעוט קטן, 11% בלבד.⁵⁶ ביחס לדרגות הנשים היו, בממוצע, בכירות מהגברים: כשליש מהנשים (29%) היו בדרגות שבין רביסמל בכיר (רס"ב) לרבינגד (רנ"ג), לעומת כ-5.5% מהגברים.⁵⁷ גם שיעור הנשים בדרגות קצונה היה גבוה משיעור הגברים, 25% לעומת 20% בהתאמה. בדרגות הבכירות, מסגן ניצב ומעלה, היה שיעור הנשים והגברים זהה כמעט (3% ו-4%, בהתאמה), אם כי שיעור הנשים ירד ככל שהדרגה עלתה.⁵⁸

ניתן להציע כמה הסברים לנכונותה של המשטרה לשלב נשים בתפקידים מבצעיים כבר בשנת 1960, לעומת סירובו של צה"ל לעשות כן עד לפסיקת בג"ץ בעניין זה. ראשית, בעולם הייתה מסורת של נשים שוטרות, שראשיתה בהעסקתן של "מטרוניות משטרה" (Police matrons) במאה התשע-עשרה ובגיוסן של שוטרות ממש החל בראשית המאה העשרים.⁵⁹ זאת בניגוד להיעדרן של חיילות לוחמות, ככלל, מרוב הצבאות בעולם. שנית, ייתכן שמשטרת ישראל הושפעה משירותן של נשים בארגונים מקבילים בעולם באותו הזמן. נעמי שדמי, המפקדת הראשונה של יחידת שוטרות הסיוור, טענה כי הזרז להקמת היחידה היה ביקורו של עמוס בן-גוריון, מפקד מחוז תל אביב, בבריטניה, שבמהלכו נחשף לשוטרות בתפקידים מבצעיים והתרשם מיכולותיהן.⁶⁰ שלישית, עצם היותה של המשטרה ארגון אזרחי במהותו, גם אם בעל מאפיינים צבאיים-למחצה (הבאים לידי

55 אלי הוד ספר המפקדים: מפקדי מרחבים, נפות ותהנות 1948-1990, 59-60 (1990).

56 אגף כוח אדם סיכום פעילות לשנת 1995, 14-15 (בית מורשת משטרת ישראל).

57 דרגות הנגדים (שוטרים שאינם קצינים) נעות בין שוטר (הדרגה הזוטר ביותר) לרבינגד. דרגת רביסמל בכיר היא השנייה בכירותה.

58 אגף כוח אדם סיכום פעילות לשנת 1995, לעיל ה"ש 56, בעמ' 19.

59 "מטרונית משטרה" הייתה אישה שהועסקה על ידי המשטרה בתפקידים הקשורים בנשים, כגון שמירה על עצורות, חיפוש על גוף אישה, וכיוצא באלה. בנוסף, המטרונית עסקה לעיתים בניהול משק הבית בתחנת המשטרה. בבריטניה הוטל התפקיד לעיתים על נשותיהם של השוטרים או על בנותיהם. ראו KERRY SEGRAVE, POLICEWOMEN: A HISTORY (2014).

60 ריאיון של אורי קוסובסקי, ראש חוליית היסטוריה במשטרה, עם נעמי שדמי, מפקדת יחידת שוטרות הסיוור (29.12.2009).

ביטוי, בין היתר, במדים ובהיררכיה הפיקודית), הקל עליה להכניס נשים לשורותיה. מה גם, שבשנים שבהן החל שילוב הנשים במשטרה לא נדרש הארגון, ככלל, לעסוק במשימות ביטחוניות (למעט מג"ב ויחידות מודיעין מסוימות). משום כך, ניתן להניח כי הגורמים החברתיים שערכו את כניסתן של נשים לתפקידים מבצעיים-צבאיים, היו משמעותיים פחות במשטרה.

גורם נוסף דחף את המשטרה לשלב נשים בשורותיה בסוף שנות התשעים. באפריל 1996 עתרו כמה נשים לבג"ץ, בטענה כי קיימת "מציאות של אפליה מושרשת ומובנית כלפי נשים בכל הנוגע לגיוסן, שיבוצן לתפקידים וקידומן במשטרת ישראל". העותרות טענו כי המשטרה הפלתה אותן על רקע מגדרי, אם במניעת גיוסן לארגון ואם במניעת שירותן של נשים ביחידות מבצעיות מסוימות. הדיון בעתירה גרם למשטרה לקדם את שילוב הנשים בארגון, באמצעות פתיחת תפקידים נוספים בפני נשים, קביעת מכסות מזעריות לגיוס והצבת נשים בתפקידים ייעודיים, והסברה בנושא שילוב נשים בארגון. פעילות המשטרה הביאה את שופטי בג"ץ שלא לפרסם פסק דין, בטענה כי העתירה "מיצתה את עצמה" והביאה לתוצאות הרצויות לעותרות.⁶¹ כך קרה, שבמקביל ליוזמה לשילוב נשים במג"ב, שהחלה לפני עתירה זו, נדרשה המשטרה כולה לעסוק בשילוב נשים וקידומן. ניתן להניח כי הייתה לכך תרומה לתמיכתם של מפקדי המשטרה ביוזמתו של מפקד מג"ב.

תהליך שילוב הנשים פסח על מג"ב, שנהג בעניין זה כמו צה"ל ולא כמו משטרת ישראל. בחיל שירתו נשים מעטות: בסוף שנת 1996, לאחר תחילת מיזם שילוב הלוחמות, היו הנשים 4% בלבד מכלל המשרתים במג"ב.⁶² אפשר להניח כי זהותו הצבאית, ולכן הגברית, של החיל, היא שערכה את כניסתן של נשים אליו, גם לתפקידי מינהלה.

היוזמה לשילוב לוחמות במג"ב

באפריל 1995 הורה מפקד מג"ב החדש, ניצב ישראל סדן, לבחון אפשרות לשלב מגויסות חובה בפלוגות החיל. עשרה חודשים לאחר מכן, ב-11 בפברואר 1996, נפתח קורס הלוחמות הראשון.⁶³

מה גרם לסדן לנקוט מהלך חריג זה? ניתן לשער שלא היה זה לחץ ציבורי: המאבק לשילוב נשים בתפקידי לחימה בישראל, ככל שהתקיים, התמקד באותה העת ממש במוסד הצבאי האליטיסטי מכולם: בית הספר לטיסה. הדיון בעתירתה של אליס מילר, שהוגשה

61 בג"ץ 2979/96 בן גיאת ו-4 אה' נ' השר לבטחון פנים (1996); אגף כוח אדם סיכום שנתי 1997, 8 (בית מורשת משטרת ישראל).

62 אגף כוח אדם סיכום שנתי 1996, 19 (בית מורשת משטרת ישראל).

63 טל משגב ואליסה צ'בוטריוב "אשת חיל מי ימצא?" (מוזיאון מג"ב, ללא תאריך).

באוגוסט 1994, עמד להתחיל ביוני 1995. לעומת חיל האוויר, סבל מג"ב מדימוי ציבורי נמוך יחסית ונתפס כחיל גברי, שמרני וכוחני, העוסק במשימות ביטחון שוטף נטולות הילה. גם הרכבו האנושי של החיל, שהושתת בעיקרו על יוצאי עדות המזרח ובני העדות הדרוזית והצ'רקסית, הרחיק ממנו מתגייסים גברים משכבות סוציו-אקונומיות חזקות, שהעדיפו לשרת ביחידות אליטיסטיות יותר, כגון צנחנים ושריון.⁶⁴ מחקרים מראים כי בני עדות המזרח ועדות המיעוט מחזיקים, ככלל, בעמדות מסורתיות יותר בנוגע לתפקידים מגדריים, דבר שיתכן שהשפיע גם כן על דימויו של מג"ב בציבור.⁶⁵ אם כך, אין זה מפתיע שלא הייתה בחברה הישראלית דרישה לצרף נשים דווקא למג"ב וכי גם נשים עצמן לא שאפו להשתלב בחיל.

באמצע שנות התשעים ניצב משמר הגבול אל מול אתגרים חדשים. ב-1993, עם סיומה של התקוממות שנמשכה חמש שנים, חתמו ממשלת ישראל והארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) על הסכמי אוסלו ועל הסכם קהיר. בעקבות ההסכמים, קמה שנה לאחר מכן הרשות הפלסטינית (רש"פ), שקיבלה סמכות שלטונית בחלקים מרצועת עזה, יהודה ושומרון. ההסכמים קבעו גם כי על ישראל להסיג את כוחותיה, ומג"ב בכלל זה, מהאזורים שנועדו לשליטה ביטחונית פלסטינית. בשטחים אלה החלו לפעול מנגנונים חמושים חדשים, המשטרה הפלסטינית ומנגנוני הביטחון הנוספים של הרש"פ.⁶⁶

מג"ב נדרש להתאים את עצמו במהירות למצב החדש. העברת האחריות הביטחונית ובסיסי משטרה וצבא לידי הרש"פ גרמה לשינויים בפרספת פלוגות החיל. גם אופי המשימות השתנה: שוטרי מג"ב חדלו לסייר בערים הפלסטיניות והחלו לאבטח את "מרחב התפר" החדש, שנוצר בין שטחי מדינת ישראל לרש"פ. לבסוף, בהתאם להסכמים הוטל על מג"ב להפעיל סיורים ניידיים משותפים, יחד עם המשטרה הפלסטינית.⁶⁷

ניתן להניח כי כל אלה תרמו להחלטתו של סדן. ראשית, המשימות החדשות (במיוחד מנגנון הסיורים המשותפים) דרשו כוח אדם רב נוסף, שצריך היה להגיע באמצעות גיוס לשירות חובה. מאחר שהצבא נזקק לגברים כשירים ליחידותיו הקרביות, בקשות מג"ב לתוספת חיילים נענו בשלילה.⁶⁸ לעומת זאת, לצה"ל לא היה צורך רב בחיילות, אשר כאמור לא שירתו אז ביחידות לוחמות. אם כן, כל מתגייסת שהוצבה במג"ב הייתה מעבר

STUART A. COHEN, ISRAEL AND ITS ARMY: FROM COHESION TO CONFUSION 109-111 (2008). 64

לעמדות בנוגע לתפקידים מגדריים בקרב יוצאי עדות המזרח ובני המגזר הערבי, ראו ליאת קוליק "בחינת העמדות של בני זוג כלפי תפקידי המינים: ניתוח משווה בין בעלים לנשותיהם" **מגמות** מז(1) 81 (2010).

LIA BRYNJAR, A POLICE FORCE WITHOUT A STATE: THE HISTORY OF THE PALESTINIAN SECURITY FORCES IN THE WEST BANK AND GAZA (2006). 66

משטרת ישראל דין **והשבון שנתי 1996**, 47 (1997). 67

עם זאת, צה"ל העביר למג"ב מאות קצינים זוטרים, כדי שיפקדו על הסיורים המשותפים. 68

להקצאה הרגילה והוסיפה לכוחו של החיל.⁶⁹ שנית, ייתכן כי השינוי באופי הפעילות המבצעית במג"ב בעקבות הסכמי אוסלו, הקלו על האפשרות לשלב לוחמות. עם פריסתן מחדש של הפלוגות, הפסיק החיל את נוכחותו במרכזי היישוב הפלסטיניים והחיכוך עם האוכלוסייה הערבית פחת במידה ניכרת. המעבר לסוירים ממונעים לאורך קו התפר אולי הפחית את החששות, אם היו, בדבר התאמתן של שוטרות למלא את המשימות שהוטלו על מג"ב. לבסוף, ניתן להניח כי היה גורם שלישי, מוחשי פחות, שתרום להחלטה לשלב נשים במג"ב. ההסכמים עם אש"ף גרמו לחלקים בציבור הישראלי להאמין כי מצב המלחמה ששרר בין הערבים לישראל מאז הקמתה, עומד בפני סיום. היטיב לייצג עמדה זאת שמעון פרס, שר החוץ דאז, שאמר בכנסת למתנגדי ההסכם: "אנו נביא לילדים של כולם מזרח תיכון חדש, מודרני, לא לפי ה"אלטע-מודה" [אופנה ישנה] שלכם, לא לפי המלל של האתמול, מיושנים".⁷⁰ כניסתן של נשים לתפקידים קרביים השתלבה היטב בתפיסה שכזו, בדבר "קץ ההיסטוריה" וראשיתו של עולם חדש ואמיץ.

לדברי סדן, גם הרקע האישי שעליו צמח תרם להחלטתו: "הנושא של הלוחמות נולד אצלי מכיוון שגדלתי בקיבוץ ועוד משחר ילדותי חונכתי לשוויוניות, שמשמעותה בעבורי שוויון מוחלט בין המינים; שניהם יכולים לתרום להשגת המטרה".⁷¹ אולי ניתן למצוא בדבריו אלה תוצאה מאוחרת של מאבק חברות הקיבוצים בשנת 1936 לשוויון בנטל הביטחוני. לאחר שקיבל את ההחלטה, פנה מפקד מג"ב אל המפקח הכללי, אסף חפץ, ואל השר לביטחון פנים (בט"פ), משה שחל, בבקשה כי יאשרו את התוכנית. השניים תמכו ברעיון ואישרו לקדם צעדים מעשיים. בדומה לסדן, גם המפקח חפץ גדל והתחנך בקיבוץ, וייתכן כי הדבר תרם להחלטתו לתמוך בשילוב לוחמות במג"ב.⁷² נראה כי ההסתייגות היחידה, שאותה הציב השר לבט"פ, נגעה באורך שירות החובה של נשים, שעמד אז על 21 חודשים, לעומת 36 לגברים. מפקד מג"ב טען שלא כדאי להתנות את שירותן של נשים בחיל בהארכת שירות החובה שלהן, מחשש שדרישה זו, שחייבה שינוי בחוק, תכשיל את המיזם בעודו באיבו. השר קיבל את גישתו של סדן. בעקבות זאת פנתה המשטרה למשרד הביטחון ולצה"ל, כדי להסדיר את הצבתן של חיילות במג"ב. אגף כוח אדם בצה"ל וקצינת חיל הנשים (ח"ן) הראשית דאז, תא"ל ישראלה אורון, נרתמו לסייע לקדם את המהלך. אורון, שהייתה אחראית על מערך ההכשרה למפקדות (בה"ד 12), אפשרה לפקודות שלה להתנדב למג"ב, כדי לפקד על קורס הלוחמות.⁷³

69 דוח שנתי 1996, לעיל ה"ש 67, בעמ' 48.

70 פרוטוקול ישיבה 128 של הכנסת ה-13, 75 (9.9.1993).

71 ראו משגב וצ'בוטריוב, לעיל ה"ש 63.

72 דנה רופין השוטר מספר 1: סיפורם של 16 המפקחים הכלליים במשטרת ישראל 164 (2011).

73 פרוטוקול ישיבה 30 של הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-14 (14.1.1997) (להלן: פרוטוקול הוועדה לקידום מעמד האישה 14.1.1997).

”ירי בתנועה”: מיון הלוחמות הראשונות והכשרתן

בינואר 1996 עברה סגן הדס שפירא מצה”ל למג”ב, כדי לפקד על קורס הלוחמות הראשון בחיל. מסלול השירות של שפירא בצה”ל כלל פיקוד על טירונים גברים שיועדו לשירות עורפי, הן כמפקדת כיתה והן כקצינה, מפקדת מחלקה. בהמשך, פיקדה שפירא על צוות צוערות בקורס קצינות, על פלוגת טירוניות נשים ולבסוף על קורס מ”כיות, שנועדו לפקד על טירונים גברים. במהלך שירותה הצבאי, אם כן, רכשה שפירא ניסיון עשיר בפיקוד על חניכים וחניכות במסגרת הכשרה, כמו גם בניהול צוותי הדרכה.⁷⁴

נוסף על ניסיונה הפיקודי, הביאה עימה שפירא אמונה מוצקה בעקרונות פמיניסטיים. כשנשאלה בתוכנית אירוח בטלוויזיה מדוע לקחה על עצמה את התפקיד, ענתה: ”קודם כול, מתוך אידאולוגיה. א’, מתוך ערכים שחונכתי עליהם וגדלתי [...] מעבר לזה, מתוך זה שאני חושבת שזה מה שנכון לנשים, זו ההתקדמות [...] זה מה שאני יכולה לתרום בפן התקדמות הנשים במדינה שלנו.”⁷⁵

אנשי צוות המיון של מג”ב חיפשו אחר מתנדבות שיסכימו להתגייס למג”ב בבסיסי הטירונות לנשים של צה”ל.⁷⁶ המדדים המרכזיים לבחירה במועמדות היו ציון קבוצת איכות (קב”א) גבוה, מצב גופני תקין והניעה (מוטיבציה).⁷⁷ הממיינים בחרו ב־60 מתנדבות מתאימות, מתוך כ־1,100 חיילות במחזור הגיוס. המועמדות ביצעו ”גיבושון”, יום של מבחני התאמה גופניים ומנטליים, שאותו עברו בהצלחה 33 חיילות.⁷⁸

ההצעה להצטרף להכשרה קרבית וליחידה לוחמת הפתיעה את המועמדות, שלא ידעו על האפשרות לשרת במג”ב טרם גיוסן. נראה כי התגובות הראשונות מצידן היו שליליות וכללו חשש מפני הלא־נודע.⁷⁹ אחת הלוחמות סיפרה לימים, כי בעת גיוסה לא ידעה שמג”ב הוא חלק מהמשטרה.⁸⁰ נראה כי בתום תהליך המיון שינו רוב המועמדות

74 ריאיון של המחבר עם הדס שפירא־מדמוני, מפקדת קורס לוחמות (3.6.2018). (להלן: שפירא־מדמוני, ריאיון).

75 ”בשידור חי – דן שילון מארח” (ערוץ 2, 13.6.1996). (להלן: ”בשידור חי”).

76 אזכיר כי באותן השנים עברו המתגייסות לצה”ל טירונות שנמשכה שבועיים, בבסיסים נפרדים מאלה של הטירונים הגברים.

77 ציון ”קבוצת איכות” (קב”א) הוא מדד המיון המרכזי המשמש את צה”ל למיון מועמדים לשירות ביטחוני. הציון נע בין 41 ל־56; 43 הוא הציון הנמוך ביותר המאפשר גיוס. מועמדים לקורס פיקודי חייבים ציון קב”א של 48 לפחות, בעוד שמועמדים לקצונה וליחידות מיוחדות נדרשים לציון 52 ומעלה.

78 ”פרוייקט בנות לוחמות סיכום עד כאן” [כך בכותרת המסמך] (מוזיאון מג”ב, 14.1.1997). (להלן: ”פרוייקט בנות לוחמות”).

79 החיילות מצאו את עצמן באי־ודאות רבה; לחידוש שבשירות צבאי בכלל ולהיעדר ההיכרות ביניהן נוסף עתה חוסר הידע על מסלול השירות שהוצע להן.

80 ”בקו האש” (חדשות ערוץ 2, 23.5.1996). (להלן: ”בקו האש”); ריאיון של המחבר עם דקלה חנוקר (30.5.2018). (להלן: חנוקר, ריאיון).

שנבחרו את דעתן, עד כדי הגדרת האפשרות לשרת כלוחמת כ"מלהיבה".⁸¹ רק חמש מבין אלה שעברו את המיונים בהצלחה, בחרו שלא להצטרף לקורס ונשארו בצה"ל.⁸² הטירוניות עברו לבסיס ההדרכה החילי של משמר הגבול בבית חורון. צוות ההדרכה, בפיקודה של סגן שפירא, כלל רבי-סמל פלוגתי (רס"פ), סמל ושלושה מפקדי כיתות. חוץ משפירא ומפקדת כיתה אחת שהגיעה מצה"ל, היו כל אנשי הסגל גברים, מדריכים ותיקים במג"ב.⁸³ קורס הלוחמות נמשך 15 שבועות ונועד להכשיר את הטירוניות כשוטרות מג"ב מבצעיות, בעלות יכולות זהות לאלה של השוטרים הגברים. החניכות למדו את ערכי החיל, התאמנו בירי בכלי נשק שונים, ערכו אימוני כושר גופני והגנה עצמית, ערכו תרגילי לחימה מרמת הפרט ועד המחלקה, ורכשו מיומנויות בסיסיות ללוחמה בטרור. מבנה ההכשרה היה דומה מאוד לקורס לוחמים רגיל, אך קצר ממנו בכמה שבועות. עיקר השינויים בהכשרה נועדו להתאים את הקורס למאפיינים הפיזיולוגיים של הגוף הנשי. לדוגמה, משום שהחניכות נפגעו משברי מאמץ בקלות יחסית לעומת חניכים גברים, הן נסעו לאימונים (בניגוד לחניכים, שהלכו לשם), ערכו מסעות קצרים יותר מאשר החניכים והיו פטורות משמירה בשעות הלילה.⁸⁴ אולם בנושאים מקצועיים אחרים, כמו למשל קליעה, היו החניכות צריכות לעמוד באותו הרף שנדרש מחניכים גברים.⁸⁵ שלוש חניכות עזבו את ההכשרה טרם סיומה וחזרו לשרת בצה"ל.⁸⁶

הכשרת נשים כלוחמות, תוך מגע מתמיד עם גברים רבים, הציבה אתגרים לא פשוטים. משך הזמן הקצר, בין ההחלטה על שילוב לוחמות לתחילת הקורס, לא הותיר זמן לעבודת הכנה יסודית. לדברי שפירא, היו סוגיות רבות, טכניות ועקרוניות, שהמענה להן ניתן "תוך כדי תנועה". למשל, באיזה סוג נעליים צריך לצייד את החניכות? האם נכון להרשות להן להתאמן כשהן לבושות בגופייה, בלי חולצה, בדומה לחניכים גברים?⁸⁷ מקורות בני-הזמן, לצד ראיונות מאוחרים, מראים כי בקרב החניכות הייתה הניעה גבוהה להצליח בקורס. ניתן להניח כי סגל המפקדים החדיר בהן את התחושה כי הן משתתפות במעשה חלוצי, וכי הן רשאיות להתגאות בכך.⁸⁸ בריאיון ליומן השבוע אמרו חניכות כי הקושי הגופני והפציעות שמהן סבלו הם הוכחה לרצונן וליכולתן להצליח.

81 "בקו האש", שם.

82 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

83 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

84 ריאיון של המחבר עם בועז טננבאום (25.2.2020) (להלן: טננבאום, ריאיון); שפירא-מדמוני, ריאיון, שם.

85 טננבאום, ריאיון, שם.

86 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

87 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

88 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

"שום דבר לא ישבור אותנו!" סיכמה אחת מהן.⁸⁹ חניכה אחרת השוותה בין האתגרים שעימם היא מתמודדת בקורס, לבין השירות הרגיל, שאפיין את רוב החיילות באותו הזמן. בניגוד לפקידות, שעליהן דיברה בזלזול, היא וחברותיה חוו אתגרים אחרים: "ירדנו לשטח, ירדנו לפזצט"אות, נקרענו על הקוצים, זחלנו, השתטחנו... הכול!".⁹⁰

עם סיום ההכשרה, ב־22 במאי 1996, הוסמכו חניכות הקורס כ"רובאי 05", כנדרש מלוחמי מג"ב ומחיילי חיל רגלים בצה"ל.⁹¹ בכך, הן היו לנשים הראשונות במדינת ישראל שאומנו והוסמכו כלוחמות ביחידת חיל רגלים. באוקטובר של אותה שנה נפתח קורס שני, שאותו סיימו 42 לוחמות. במהלך שנת 1997 התקיימו שני מחזורי הכשרה נוספים, שהוסיפו 101 שוטרות לחיל.⁹²

במקביל לקורס הלוחמות, החליט מטה מג"ב להכשיר מפקדות שאינן קציניות (מש"קיות) וקצינות. זאת במטרה להציב בפלוגות, לצד הלוחמות, גם מפקדות זוטרות וכדי לייצר סגל פיקודי לקורסים הבאים. במהלך שנת 1996 הצטרפו שבע מ"כיות מצה"ל לקורסים פיקודיים במג"ב. ארבע מהן השתתפו בקורס סמלים, ושלוש בקורס הקצינים.⁹³ לאחר סיום כל מחזור של קורס הלוחמות, עברו כמה מהבוגרות להכשרה פיקודית, כדי להגדיל את מספר המפקדות הזוטרות בחיל.⁹⁴ בניגוד להכשרה הבסיסית, הנשים בקורסים הפיקודיים והמקצועיים השונים של מג"ב הוכשרו במסגרת אחת עם גברים, גם זאת לראשונה בתולדות מדינת ישראל.

הכשרתן של לוחמות לתפקידי קצונה הביאה לחיכוך בין מג"ב לצה"ל והמחישה את הפער שהיה אז בעמדות שני הארגונים בנוגע לשילוב נשים. באותה העת (וגם כיום) הוכשרו מועמדים לקצונה קרבית במג"ב בבית הספר לקצינים של צה"ל, בה"ד 1. מפקד מג"ב ביקש כי הקצינים והקצינות, שנועדו למלא תפקיד זהה, יוכשרו יחד בבה"ד 1. מפקדת חילות השדה (מפח"ש) של צה"ל, שקורס הקצינים היה באחריותה, התנגדה לדרישה, בטענה כי היא מנוגדת למדיניות הצבא. צה"ל קבע כי נשים לא ישתלבו בקורס הקצינים, אלא יוכשרו בבית הספר לקצינות, בה"ד 12, זאת אף שהתכנים בקורסים לקצינות לא התאימו להכשרת מפקדת מחלקה קרבית במג"ב. נראה כי הבסיס להתנגדות היה החשש מפני קביעת תקדים, שיחייב את הצבא לשלב נשים בהכשרות ובתפקידים קרביים נוספים.⁹⁵

89 "בקו האש", לעיל ה"ש 80.

90 "פזצט"א" – כינוי לתרגיל בסיסי בלוחמת חיל רגלים, הדורש מהלוחמת להשתטח על הקרקע במהירות, כדי להימנע מפגיעת אש האויב. השתטחות שכזו, שמבוצעת לרוב תוך כדי ריצה, גורמת במקרים רבים לחבלות קלות. ראו "בקו האש", שם.

91 צוותי שריון ותותחנים מוסמכים לרמת רובאי 03 ואילו חיילים לא-לוחמים לרמת רובאי 02.

92 תרשים ללא כותרת (מוזיאון מג"ב, ללא תאריך).

93 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

94 שם.

95 פרוטוקול הוועדה לקידום מעמד האישה 14.1.1997, לעיל ה"ש 73, בעמ' 16.

בחינת שלבי המיון וההכשרה מראה כיצד מג"ב נכנס למיזם שילוב הלוחמות במהירות ובנחישות להצליח מחד גיסא, אך תוך הכנה מעטה מאוד, מאידך גיסא. למיזם לא קדמו צעדי למידה ומחקר, שייתכן שהיו מונעים כמה מהבעיות שעיימן נדרשו הלוחמות להתמודד (להלן). לעומת זאת, ניכר כי מפקד מג"ב ביקש לקבוע עובדה ולהבטיח כי המיזם, שידע כי ייתקל בהתנגדות, יצליח. שילובן של נשים בכל הכשרות מג"ב, מייד לאחר סיום קורס הלוחמות הראשון, כמו גם העימות עם צה"ל בנוגע להכשרת קצינות, מעיד על כך כי הכוונה לשלב לוחמות בחיל הייתה רצינית וכנה, ולא ניסיון לשלם מס שפתיים לתאוריה חברתית כלשהי.

המיזם חייב להצליח: הצבת הלוחמות ביחידות מבצעיות

לאחר סיום קורס הלוחמות, עברו השוטרות החדשות ליחידות הקבע שלהן, בדרך כלל פלוגות מג"ב. כל 16 הבוגרות של הקורס הראשון שלא המשיכו להכשרה פיקודית ושתי מש"קיות נוספות הוצבו בפלוגה ל"ו של החטיבה הדרומית ("מג"ב דרום") שפעלה בדרום-מזרח מרחב התפר, באזור קיבוץ בית גוברין. בפלוגה ל"ו סיירו הלוחמות לאורך קו התפר ורכשו את ניסיוןן הראשון בפעילות מבצעית. כמה חודשים מאוחר יותר עברו עשר מהלוחמות האלה לשתי פלוגות סמ"ג (אחת מהן במג"ב דרום), חמש לכל יחידה.⁹⁶ הצבה לפלוגה, שבה לא שירתו עד אז נשים, כללה לפחות ארבע לוחמות, בוגרות אותו מחזור. המטרה הייתה ליצור קבוצת תמיכה עבור הלוחמות, שנכנסו לסביבה שעד אז הייתה גברית לחלוטין.⁹⁷ עם זאת, הגביל מטה החיל את מספר הלוחמות המרבי בכל פלוגה, כך ששיעורן לא יהיה יותר מ-10% מכלל הלוחמים (כלומר, בפלוגה ממוצעת יכלו לשרת בין שבע לעשר לוחמות). החלטה זו נועדה להפחית את ההתנגדות לשילוב נשים בקרב מפקדי הפלוגות, נושא שאדון בו בהמשך.⁹⁸

עם הזמן נשלחו הלוחמות להכשרות מקצועיות שונות, שאפשרו להן לשרת במגוון תפקידים מבצעיים בפלוגות, כמו מפקדת סיור, נהגת, חובשת, מפעילת קשר ועוד.⁹⁹ הלוחמות היו מוסמכות וכשירות לבצע כל משימה מבצעית שנדרשה מהפלוגה. עם זאת, אופן שילובן במשימות השתנה מיחידה ליחידה, בהתאם למדיניות מפקד הפלוגה. הלוחמות הראשונות חשו כי הן נמצאו בבחינה מתמדת. הן היו מודעות לכך שהן "עושות היסטוריה", כמו גם להתנגדות שנוכחותן עוררה. "הרגשתי שכולם מסתכלים

96 היחידות היו סמ"ג 1 וסמ"ג 5. תרשים ללא כותרת (מוזיאון מג"ב, ללא תאריך).

97 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

98 "הנדון – דיון מצב עד כאן – לוחמות מג"ב" (מוזיאון מג"ב, 10.9.1997) (להלן: "דיון מצב עד כאן").

99 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80; "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

עלי כל הזמן", סיפרה חנוקר. "הייתי צריכה להוכיח את עצמי, להראות להם [ללוחמים האחרים] שנשים יכולות לעשות הכל כמו גברים". חנוקר, ששירתה ביחידת סמ"ג בנגב, ציינה במיוחד את סוגיית השימוש בכוח: "כשמתחככים בעבריינים אלימים ושבל"ריסטים [גנבי רכב] צריך לפעמים להשתמש בכוח. כאישה, ידעתי שאני צריכה להוכיח שגם אני יכולה להרביץ כשצריך".¹⁰⁰ גם חברת הכנסת יעל דיין העידה על הפעלת כוח מצד הלוחמות. בדיון בוועדת הכנסת לקידום מעמד האישה, במאי 1998, סיפרה דיין כי פגשה בלוחמות מג"ב "עם האלות בשטח" במהלך הפגנות וכי הן "התנפלו" על המפגינים.¹⁰¹ דוגמאות אלה תואמות, לכאורה, את ההנחה המופיעה במחקר על אודות חיילות, שלפיה נשים בתפקידים "גבריים" נוטות לאמץ מאפייני התנהגות המזוהים עם גבריות.¹⁰² עם זאת, מדבריה של חנוקר, כמו גם מעדויותיהן המאוחרות מעט יותר של לוחמות אחרות, עולה כי הנשים נדרשו להתאים את עצמן למציאות מבצעית מסוימת, שדרשה לעיתים הפעלת כוח. דרכי הפעולה שבהן בחרו נועדו להוכיח לעמיתיהן הגברים כי הם יכולים לסמוך עליהן בשטח.¹⁰³

שילוב נשים לא עצר בלוחמות מן השורה. בוגרות קורס סמלים השתלבו בתפקידי פיקוד בפלוגות ובקורסים, שם פיקדו גם על גברים. שוטרות שעזבו תפקידי לחימה, מכל סיבה שהיא, שולבו במגוון תפקידי הדרכה ומבצעים, לצד גברים.¹⁰⁴

חות הדעת הראשוניות בדבר שילוב נשים בפעילות מבצעית היו מעורבות. מאחר שהלוחמות התנדבו לתפקיד, בניגוד לגברים ששירתו במג"ב, הן היו, ככלל, בעלות נתונים אישיים גבוהים יחסית, ממושטעות יותר ובעלות הניעה גבוהה מזו של עמיתיהן. משום כך, הן נטו להתאמץ יותר מעמיתיהן כדי להצליח במילוי התפקיד. במשימות שחייבו מגע עם נשים, כגון מחסומים, מעצר חשודות, או טיפול במפגינות ובמפירות סדר, היו הלוחמות חסרות תחליף. לבסוף, השילוב החברתי בין נשים לגברים בפלוגות המבצעיות, ככלל, היה מוצלח.¹⁰⁵

100 "חיכוך" הוא מונח בעגה המשטרתית, שמשמעותו מגע קרוב (לאו דווקא במובן הפיזי) בין שוטר לעבריין. "שבל"ריסט" הוא הכינוי המשטירתי לגנב רכב (שבל"ר = שימוש ברכב ללא רשות); חנוקר, ריאיון, שם.

101 פרוטוקול ישיבה 124 של הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-14, 24 (5.5.1998).

102 ראו ששון-לוי, לעיל ה"ש 20, בעמ' 154-163.

103 פרוטוקול ישיבה 184 של הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-15 (12.3.2002). לוחמת בשם נאווה דגן אמרה בישיבה: "לפעמים יוצא לי לצאת למבצעים ואני בת יחידה אבל הם יודעים לסמוך עלי כי אני נותנת להם את ההרגשה שיש על מי לסמוך, שאני לא אחת שיושבת בצד כי יש בי את המוטיבציה להילחם יחד אתם". שם, בעמ' 6. לוחמת בשם מעיין בובלי אמרה במהלך ישיבה זו בכנסת "כשהתחילו כל האירועים בפלוגה שלנו וראו שאנחנו מגיבות ומתייחסות לזה כמו בן מאליו, היחס השתנה ורואים שאפשר לסמוך עלינו ולצאת אתנו לשטח. בגלל כל האירועים שקורים, את אומרת לעצמך שאת מוכנה לצלוף באויב מיד כשיבוא". שם, בעמ' 8.

104 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98; "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

105 "פרוייקט בנות לוחמות" שם.

לעומת זאת, הסתבר כי הלוחמות חוו שחיקה מהר יותר מלוחמים. פעילות חסרת גיוון, כמו סיורים ממונעים לאורך קו התפר, פגעה בהניעה של הלוחמות וחלקן ביקשו העברה ליחידה אחרת. בעיה נוספת הייתה רמת הכושר הגופני של הלוחמות, שהייתה נמוכה מהדרוש. לפגיעה הישירה ביכולת המבצעית של היחידות נוספה גם השפעה עקיפה, שכן רמת הכושר הנמוכה הגבירה את הסיכון לפגיעה בקרב נשים. בגלל הפציעות, ובעקבותיהן גם הצורך להחלים מהן, נעדרו יותר לוחמות מלוחמים מתפקידן.¹⁰⁶ האופן שבו שיבץ מג"ב את הלוחמות ביחידות המבצעיות מראה על כוונה לאפשר להן להצליח. כפי שנראה להלן, ריכוז הלוחמות בחטיבה הדרומית של מג"ב נבע מתמיכתו של מפקד החטיבה במיזם, בניגוד להתנגדותם של עמיתיו. גם אופן השיבוץ, ששילב הגבלה של מספר הלוחמות מחד גיסא והצבת מפקדות יחד עם לוחמות מהשורה מאידך גיסא, נועד לצמצם התנגדויות ולהקנות ללוחמות "רשת ביטחון" חברתית ופיקודית. לבסוף, העברתן המהירה של לוחמות מפלוגות בט"ש ליחידות סמ"ג, לאחר שנמצא כי ההניעה שלהן יורדת במשימות חדיגוניות, מעידה על גמישות מצד פיקוד החיל, שאינה נפוצה בארגונים ביטחוניים.

"סכין בין השיניים, או לק בציפורניים?": האתגרים שעיסם התמודד מיזם שילוב הלוחמות

החל מראשיתו עמדו בפני מיזם שילוב הלוחמות במג"ב אתגרים שונים. עצם הצבתן של נשים בתפקיד קרבי, בסתירה לחלוקת התפקידים המגדרית שהייתה מקובלת עד אז, עוררה התנגדות. "היינו צריכים לשנות את הדעות הקדומות בישראל לגבי נשים בתפקידי לחימה, להוכיח שהאישה היא לא רק אימא", אמרה שפירא.¹⁰⁷ גברים במגוון רחב של מעמדות ותפקידים ביטאו התנגדות שכזו. לדוגמה, טירון בשם רמי לוי, שהתאמן במקביל לחניכות הקורס הראשון, אמר: "בנות... יש להן ת'משרד שלהם, ת'טלפון שלהם... [הן] לא בדיוק צריכות לירות וללכת לקרב".¹⁰⁸ סגן ניצב גדעון מור, ראש ענף ההדרכה של החיל, ביטא זאת באופן רהוט יותר, אך חריף לא פחות: "באופן רעיוני ובסיסי אני סבור שאין מקום לשלב לוחמות במערך המבצעי במשמר הגבול ובמקומן יש להציב לוחמים".¹⁰⁹ אפילו השר לביטחון פנים, גיבור המלחמה אביגדור קהלני, הטיל ספק בפומבי במיזם. בתוכנית "בשידור חי - דן שילון מארח", כשהדס שפירא יושבת

106 ש.ם.

107 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

108 "בין האש", לעיל ה"ש 80.

109 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

לצידו, אמר קהלני: "הייתי רוצה שאשתי [...] תמשיך להיות עם לק בציפורניים ואודם על השפתיים ושלא תסתובב בבית עם סכין בין השיניים". בהמשך, הוסיף קהלני כי השתתפות נשים בלחימה תפגע ביכולתן למלא את התפקיד המסורתי המרכזי שלהן: "הן אחרי זה צריכות להיות אימהות! ו'אימא' זועקים ברגע של כאב. האימא צריכה להיות משהו אחר. ואם היא תעבור את החוויות שאני עברתי, היא יכולה להיות אישה קשוחה אולי, שאני לא רוצה שהיא תהיה אותה אימא שאני מצפה ממנה"¹¹⁰ מחיאות הכפיים שלהן זכה העידו כי ביטא עמדה שהייתה מקובלת על חלק גדול מהקהל שישב באולם. ההתנגדות המשמעותית ביותר, שאימה על הצלחת מיזם שילוב הלוחמות, באה מצידם של מפקדים בכירים בתוך מג"ב. סדן נזכר כי "השוביניזם הגברי והדעות הקדומות שנגדם היה צריך להילחם היו לא רק במישור הרחב, אלא גם בתוך משמר הגבול, כנגד מפקדים עם סטריאוטיפים שלנשים אין מה לחפש כלוחמות"¹¹¹. נראה כי ההתנגדות הייתה רחבה: לפחות שלושה מבין חמישה מפקדי חטיבות בחיל התנגדו במוצהר לשילוב לוחמות ביחידותיהם. ניצב משנה בנצי סאו, מפקד החטיבה הצפונית, תהה מה יקרה כאשר סיוור, הכולל לוחמת, יידרש להיכנס לשטח בשליטה פלסטינית. אמירה זו ביטאה, ככל הנראה, חוסר אמון ביכולתה של אישה להתמודד עם מצב קרבי מסוכן, חשש מפני פגיעה באישה, או שניהם גם יחד. סאו אמר כי מפקדי הפלוגות בחיל מתנגדים לשילוב לוחמות וזההיר כי אסור להתעלם מדעתם. הוא אומנם לא המליץ לבטל לחלוטין את שילוב הלוחמות, אך הציע להעבירן לתפקידי הדרכה, או למשימות המחייבות מגע עם נשים, במחסומים שבאזור ירושלים.¹¹² מפקד החטיבה הדרומית, ניצב משנה שלומי קעטבי, היה היחיד מבין עמיתיו שתמך בגלוי בעמדתו של מפקד החיל ובמיזם,¹¹³ ובשל עמדתו זו, ככל הנראה, הוצבו מרבית הלוחמות הראשונות ביחידות שהיו באחריותו. גורם נוסף להתנגדות היה השקפת עולם גברית, שלפיה אחד מתפקידי של הגבר הוא להגן על נשים מפני פגיעה. קהלני, אשר איבד חברים ופקודים רבים ואף נפצע קשה בעצמו, הסביר את התנגדותו לנשים לוחמות בכך כי רצונו למנוע מהן לחוות את הטראומה הכרוכה בלחימה. זאת אף שלדבריו "בנות יכולות לעשות כל דבר"¹¹⁴. גישה זו פגעה לעיתים בהכשרת הלוחמות. המפקדים הגברים, שלהם הייתה זו התנסות ראשונה בפיקוד על נשים, נטו להקל על החניכות כשאלה התלוננו על כאבים, במיוחד כאלה הקשורים במחזור החודשי. שפירא סיפרה, כי החניכות, שהבינו זאת, הרבו להתלונן על כאבי מחזור, עד שהורתה למדריכים לתעד ביומן את התלונות, כדי שניתן

110 "בשידור חי", לעיל ה"ש 75.

111 משגב וצ'בוטריוב, לעיל ה"ש 63.

112 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

113 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

114 "בשידור חי", לעיל ה"ש 75.

יהיה לאמת או לשלול אותן.¹¹⁵ המפקדים התקשו גם להתמודד עם בכי, מה שחייב את שפירא לשנות את התנהגותם במקרים שכאלה: "גבר שרואה בת בוכה... זהו! שום דבר! מבחינתו, היא בוכה, [הוא אומר] 'הכול בסדר, שבי, תרגעי...' לא! היא יכולה להמשיך לעבוד, גם אם קשה לה."¹¹⁶

החשש מפני פגיעה בלוחמות, לצד חוסר אמון ביכולותיהן, גרם לחלק מהמפקדים שלא לשלוח אותן למשימות מורכבות או מסוכנות. בכמה פלוגות, לדוגמה, מנעו המפקדים מלוחמות להשתתף במבצעי מעצר, או שדאגו למקם אותן בעמדות בטוחות יחסית, בעורף.¹¹⁷ חנוקר סיכמה את תחושותיה: "הרגשנו שהמפקדים שלנו גוננו עלינו יותר מדי. הם לא נתנו לנו להשתתף במשימות מסוימות, או בגלל שהם פחדו ממה שיקרה לנו, או כי הם לא האמינו שאנחנו יכולות לתפקד טוב כמו הגברים."¹¹⁸ מאחר שמשימות שכאלה נחשבו למשמעותיות יותר בעיני הלוחמים, איי-השתתפותן של נשים פגע באמון בהן כלוחמות שוות ערך, וחוזר חלילה.

עמדות מוטות מגדרית כלפי הלוחמות לא היו נחלתם של אנשי מג"ב בלבד. גם אזרחים התקשו להתמודד עם המצב החדש, במיוחד כאלה שבאו מקהילות שבהן רווחו תפיסות מסורתיות בנוגע לחלוקת התפקידים בין המינים. ביישובי המגזר הערבי, למשל, נתקלו הלוחמות לא אחת ביחס מזלזל מצד התושבים ולעיתים אף בעלבונות.¹¹⁹ חנוקר, ששירתה בנגב, דיווחה על ניסיון דומה: "בדואים, שלא 'סופרים' נשים, לא ידעו מה לעשות אתנו, ולמה בכלל אישה רוצה לבדוק את תעודת הזהות שלהם. בהתחלה הם התעלמו מאתנו לגמרי ודיברו רק עם השוטרים שהיו אתנו."¹²⁰

התחושה כי הנשים זכו ליחס מועדף, הוסיפה להתנגדות הלוחמים כלפיהן. גרמו לכך ההבדלים בתנאי השירות ובציוד, במיוחד במהלך הטירונות. לדוגמה, חניכות הקורס לנו במבנה בטון, בניגוד לגברים, שישנו באוהלים; החניכות היו פטורות משמירה בשעות הלילה בניגוד לחניכים שנשאו בנטל המשימה הלא-אהודה הזו.¹²¹ "הייתה קנאה גדולה מאוד בקרב הלוחמים [...] הלוחמים פשוט הרגישו שיש יחס אחר כלפי הלוחמות, שיש עדיפות ביחס על פני הלוחמים."¹²²

115 "הבלתי חשובים" (ערוץ כאן 11, 6.7.2021).

116 "בשידור חי", לעיל ה"ש 75.

117 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

118 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

119 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

120 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

121 כאמור, הפטור נועד לצמצם את הסכנה לשברי מאמץ, שהחניכות היו חשופות לה יותר מאשר חניכים. "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

122 טננבאום, ריאיון, לעיל ה"ש 84.

ייתכן כי מה שתרים יותר מכול לתחושות הקנאה והמרמור בקרב הטירונים הגברים היה הנשק האישי שנופק לחניכות. בניגוד לגברים, שנשאו רובה סער (רוס"ר) M-16 ארוך, קיבלו הנשים את הדגם המקוצר של הנשק, שהתאים יותר למבנה גופן. הרובה הקצר, שהיה נדיר יחסית באותה העת, שימש יחידות מיוחדות, קצינים, מפקדים ולוחמים ותיקים, ונחשב לסמל מעמדי לא פחות מאשר לכלי נשק. בעיני הטירונים הייתה זו העדפה לא־ראויה של הטירונות על ידי פיקוד החיל.¹²³

הטירונות התמודדו עם אמירות מצד החניכים הגברים, שלפיהן הן "פונקו" על ידי המדריכים וכי הן אינן מסוגלות לתפקד כמו לוחמים.¹²⁴ ראש ענף הפסיכולוגיה במג"ב הזהיר כי הטירונים רואים בנשים "פרימדונות" ו"מפונקות". הוא ביקש להפחית את ההתנגדות ואת הביקורת מצד טירונים ולוחמים, ולכן המליץ לשלב את בני שני המינים במשימות ובתרגילים רבים ככל האפשר, כמו גם לבטל את הפטור שניתן לנשים ממשימות שמירה. כמו כן, המליץ להפחית את החשיפה התקשורתית של הלוחמות, משום שזו תרמה, לראיתו, לתפיסתן השלילית על ידי הגברים בחיל.¹²⁵

ההיבט הגופני של ההכשרה והפעילות המבצעית הציב אתגרים נוספים. באותה העת נערות ישראליות לא ראו בשירות קרבי כאפשרות הפתוחה בפניהן, ולכן לא התאמנו לקראת הגיוס. זאת בניגוד לנערים, שרבים מהם התאמנו במשך תקופה ארוכה, אם בחוגי הכנה פרטיים ואם במסגרת צבאית למחצה, הגדנ"ע.¹²⁶ משום כך, הלוחמות שהתגייסו בשלבים המוקדמים של המיזם היו בכושר גופני ירוד יחסית.

הרצון למשוך מועמדות מתאימות רבות ככל האפשר, לצד ההכרה בכך שהמתגייסות לא התכוננו במיוחד לשירות קרבי, הביא את מג"ב להציב רף נמוך יחסית של דרישות גופניות בעת המיונים.¹²⁷ כושרן הלקוי של החניכות, לצד חוסר ניסיון באימון נשים, גרם לפציעות רבות במהלך הקורס. "כשסיימנו את התרגיל כיתה שלנו, חזרנו כולנו מלאות פצעים, חבלות, כתמים כחולים, דם, חתכים, מרפקים פרוקים [...]". סיפרה חנה שמעון.¹²⁸ המציאות שאותה תיארה שמעון בהתלהבות לכתב חדשות, כדוגמה לאופן שבו היא וחברותיה מתגברות על כל קושי, לא התאימה לכל חניכה. כאמור, שלוש מבין 28 הנשים בקורס

123 טננבאום, ריאיון, שם; חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

124 חנוקר, ריאיון, שם.

125 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

126 לדוגמה, בגיל 17-18 השתתף המחבר במיזם בשם "גדנ"ע בכושר קרבי". במסגרת התוכנית התאמנו קבוצות של בני נוער (כולם גברים) ברחבי הארץ, תחת השגחתם של מדריכים צבאיים בשירות מילואים. האימונים נערכו פעמיים בשבוע, ללא עלות כספית למשתתפים ונועדו להכין את בני הנוער לשירות קרבי בכלל ולקראת המיונים של היחידות המובחרות בפרט.

127 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

128 "בקו האש", לעיל ה"ש 80.

הראשון עזבו אותו בטרם הסתיים, ככל הנראה על רקע המתח הנפשי והמאמץ הגופני.¹²⁹ אלה שנשארו סבלו מפציעות רבות. שיעור שברי המאמץ בקרב חניכות הקורסים נותר גבוה מהממוצע, למרות ההתאמות שנערכו בתוכנית האימונים, בתזונה ובנעליים. הלוחמות שהוצבו בפלוגות נזקקו ליותר בדיקות רפואיות וימי מחלה מעמיתיהן הגברים, בשל הפעילות המאומצת.¹³⁰

היו גם בעיות מעשיות. לדוגמה, בסיס ההדרכה החילי לא היה ערוך לקליטת חניכות. מאחר שלא היה מקום להציב עבורן אוהלים בשטח הבסיס, פינה הסגל את אחד מבנייני המשרדים המעטים שבמקום, והסב אותו למגורי החניכות. גם בבסיסי הפלוגות לא היו מקומות שהתאימו ללינת נשים, או מקלחות נפרדות. משום כך חלק מהלוחמות לנו ב"בית החייל", בעיר הסמוכה לבסיס הפלוגתי.¹³¹ סוגיה נוספת הייתה הנשק האישי שניתן ללוחמות. רוב הנשים שהתגייסו למג"ב התקשו להפעיל את רובה השיירות התקני, רוס"ר M-16, בשל אורכו. לכן, החליט פיקוד מג"ב לצייד את הלוחמות ברובה מקוצר, כפתרון מחויב המציאות. זאת, למרות ההשפעה השלילית שהייתה לצעד זה על היחסים שבין הלוחמים ללוחמות, כפי שצוין לעיל.¹³² לבסוף, המינהל הצבאי הערים קשיים נוספים. צה"ל נמנע בתחילה מלהכיר בהסמכה המקצועית שניתנה לבוגרות קורס הלוחמות, כשוות ערך לזו של חייליו. בהמשך, סירב צה"ל להעניק ללוחמות שהשתחררו משירות "תעודת לוחם", הכרה שבצידה זכאות למענקים כספיים ולמלגות.¹³³

עניין נוסף שמיום שילוב הלוחמות עורר הוא נושא ההטרדות המיניות. אולם המקורות בני הזמן אינם מזכירים הטרדה מינית כבעיה חריגה. ייתכנו לכך כמה הסברים: ראשית, הפיקוח ההדוק של מטה מג"ב, לצד העניין האישי שמפקד החיל גילה בהצלחת המיזם, יכלו לעודד את מפקדי הפלוגות למנוע התנהגות שאינה הולמת בקרב השוטרים; שנית, ייתכן שבגלל הנורמות החברתיות שרווחו אז נשים נטו לקבל התנהגויות אשר היום נחשבות כפוגעניות;¹³⁴ שלישית, הלוחמות עצמן, שחשו כי הן נוטלות חלק במיזם חלוצי וכי הן נמצאות בבחינה מתמדת, העדיפו "לנשוך את השפתיים" בראותן הטרדה מינית כעוד אמצעי שבו גברים מביעים התנגדות למעמדן החדש. "בהתחלה היו הרבה הערות [פוגעניות]", אמרה חנוקר. "תזכור, חוק ההטרדה המינית עוד לא היה כל כך מוכר [...]"

129 טננבאום, ריאיון, לעיל ה"ש 84; חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

130 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

131 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

132 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78; טננבאום, ריאיון, לעיל ה"ש 84.

Orna Sasson-Levi, *Feminism and Military Gender Practices: Israeli Women Soldiers in* 133 *Masculine Roles*, 73(3) *SOCIOLOGICAL INQUIRY* 440, 462 (2003); ראו גם שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

134 החוק למניעת הטרדה מינית נחקק בשנת 1998, כלומר מעט לאחר תחילת שילובן של לוחמות במג"ב.

היו לך כמה חברים טובים, אבל גם היו כאלה שראו בך פשוט אובייקט מיני".¹³⁵ דברים אלה מתיישבים עם הנחתה של ששון-לוי, שלפיה חיילות בצה"ל, שביקשו להשתלב בתפקידים "גבריים", נטו להתעלם מהטרדות מיניות, כדי לא להעצים בעיה מגדרית במערכת הצבאית, העלולה לפגוע במעמדן. זאת אף שהתעלמות שכזו מאפשרת את המשך קיום ההטרדה המינית, כנורמה חברתית.¹³⁶ מחקר מאוחר יותר, שבחן את שביעות רצונן של שוטרות בארה"ב מעבודתן, הציע כי תחושות של שייכות ומחויבות לארגון עשויות להפחית את החומרה שנשים מייחסות להטרדה מינית.¹³⁷ ייתכן, אם כן, כי גם רוח היחידה בפלוגות מג"ב תרמה להיעדר הדיווח על הטרדות, אם בכך שמנעה אותן מלכתחילה ואם בכך שהפחיתה את המשמעות שהלוחמות ייחסו להן.

צעדי מניעה ופתרונות

אחד הצעדים הראשונים שנקט ניצב סדן בעניין שילוב לוחמות, היה גיוס תמיכתם של הממונים עליו. "הלכתי לשר לביטחון פנים שחל ולמפק"ל חפץ והצגתי את הרעיון שלי. קיבלתי מהם תמיכה מלאה [...] בלי זה, מג"ב לא היה מצליח".¹³⁸ תמיכה זו סייעה להבטיח את שיתוף הפעולה מצד מפקדים בכירים במשטרה ובמג"ב, כמו גם סיוע מצד המשרד לביטחון פנים במהלך המגעים עם צה"ל ועם משרד הביטחון. גם מחליפו של שחל במשרד לביטחון פנים, קהלני, לא התנגד באופן מוחלט לשילוב נשים: בעת שירותו כסגן מפקד חילות השדה (מפח"ש) בצה"ל, הורה קהלני לשלב פלוגת צוערות בבית הספר לקצינים, בה"ד 1, בניגוד לעמדתו של מפקד בית הספר.¹³⁹

האתגר המשמעותי ביותר היה שינוי עמדותיהם של המפקדים במג"ב, שכן אלה היו המפתח להצלחת המיזם: "יש חשש בקרב המפקדים ממ"ר [מפקד מרחב/חטיבה] / מ"פ בתחום השילוב הלוחמות [כך במקור] בתפקידים ובמשימות המבצעיות, היכן שיש חשש פירושו שאין השתלבות היכן שאין חשש רואים שהלוחמות משתלבות היטב".¹⁴⁰ מפקד מג"ב סדן התמודד עם האתגר בשתי דרכים. ראשית, הוא ליווה את המיזם באופן אישי וסייע לפתור בעיות, כשאלה התעוררו. סגן שפירא מעידה: "הייתה לי תמיכה מלאה של מפקד

135 חנוקר, ריאיון, לעיל ה"ש 80.

136 ששון-לוי, לעיל ה"ש 20, בעמ' 184-191.

Jill Harrison, *Women in Law Enforcement: Subverting Sexual Harassment with Social Bonds*, 22(3) *WOMEN & CRIMINAL JUSTICE* 226 (2012).

138 ריאיון של המחבר עם ישראל סדן, מפקד מג"ב דאז (30.5.2018).

139 פרוטוקול הוועדה לקידום מעמד האישה 14.1.1997, לעיל ה"ש 73, בעמ' 6.

140 ראו "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98. ההדגשות במקור.

מג"ב. כל מה שביקשתי, הוא היה נותן [...] היה לי קו פתוח אליו".¹⁴¹ שנית, סדן הבהיר לפקודיו שהוא מצפה כי שילוב הנשים יצליח. בספטמבר 1997, אל מול התנגדות בוטה מצד מפקדי החטיבות, הורה סדן להרחיב את שילוב הלוחמות ליחידות נוספות בחיל. בתגובה לטענות כי הניסיון נכשל, קבע מפקד מג"ב כי "הפרויקט לא נכשל, להפך, אנו נמצאים בנקודת האליחזור".¹⁴² סדן חזר והדגיש כי מבחינתו אין מדובר ב"ניסוי", אלא בתהליך שהוא מצפה שיתבצע בהצלחה.¹⁴³ המסר למפקדים בחיל היה חד וברור: כישלונם לשלב לוחמות ביחידותיהם ייחשב לכישלון מקצועי-פיקודי. יש להניח כי לאמירה כזו הייתה השפעה ברורה על מפקדי הפלוגות והחטיבות, התלויים במפקד החיל לקידום.¹⁴⁴ לצד זאת, הסכים סדן להגביל את מספר הלוחמות בכל פלוגה, לפחות בתקופה הראשונה של המיזם. זאת כדי לצמצם את העילה להתנגדות בקרב מפקדי הפלוגות ולהרגיל אותם ואת הלוחמים הגברים בהדרגה לנוכחות נשים ביחידה.¹⁴⁵

במג"ב התייחסו לשילוב הלוחמות כאל מיזם ארוך טווח. מחלקת כוח האדם של מג"ב יצרה משרד חדש, שריכז את העיסוק בשילוב הלוחמות בחיל, מהמיון ועד לפעילות המבצעית. הדס שפירא מונתה לקצינת מטה (קמ"ט) לוחמות מג"ב, ומיזם שילוב הלוחמות בחיל היה מעתה בתחום אחריותה. את השלבים הראשונים של שירות לוחמות בפלוגות ליוותה פעילות הסברה, הדרכה וחינוך, שנועדה ללמד את הגברים כיצד ראוי לשלב נשים. "הלכתי מיחידה אחת לשנייה ונפגשתי עם הקצינים והמש"קים", סיפרה שפירא. "היו לנו שיחות ארוכות [...] אמרנו להם איך לשלב [נשים], איך לשים לב להערות פוגעניות, איך להבטיח שהבנים לא משאירים את הבנות מאחור [כלומר, בבסיס] כשהם יוצאים למשימה".¹⁴⁶ פגישות אלה, לצד ביקורים תדירים של קצינים שעסקו בשילוב הלוחמות, אפשרו למטה מג"ב לעקוב אחר התקדמות השילוב וחיזקו את אחריותם של מפקדי הפלוגות להצלחה. "הסתכלנו עליהם בזוכיית מגדלת", סיכמה שפירא.¹⁴⁷ כמה מהצעדים שנקט מג"ב מעידים על חשיבה מקדימה ועל ניסיון למנוע בעיות בטרם תתרחשנה. דוגמה לכך היא גיוס נשים ישירות לתפקידי קצונה ופיקוד זוטרים. כך,

141 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

142 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

143 ש.ם.

144 ניתן להניח כי לעמדתו האישית של מפקד החיל, שלוותה בבקרה על ידי קצינות מטה, הייתה השפעה רבה על התנהלותם של מפקדי הפלוגות. לדיון באופן שבו מפקדים בדרגי השטח עשויים לעכב תהליכים של שילוב נשים ביחידות צבאיות, ראו Orna Sasson-Levy & Sarit Amram- Katz, *Gender Integration in Israeli Officer Training: Degendering and Regendering the Military*, 33 (1) SIGNS: JOURNAL OF WOMEN IN CULTURE & SOCIETY 105 (2007).

145 "דיון מצב עד כאן", לעיל ה"ש 98.

146 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

147 ש.ם.

היו ללוחמות בפלוגות נציגות בקרב הפיקוד, כמו גם דגם לחיקוי, החל מיומן הראשון ביחידה. פתרון דומה היה הצבתן של מדריכות בקורסים שכל, או רוב, החניכים בהם גברים. כך הורגלו הלוחמים לראות נשים כבעלות סמכות פיקודית ומקצועית במג"ב, ובהמשך שיתוף הפעולה בין גברים לנשים ביחידות היה קל יותר.¹⁴⁸

את מיזם שילוב הלוחמות ליווה מהלך מחקרי חריג במשטרת ישראל. מטה מג"ב הוביל מחקרים שונים, שנועדו לבחון את האופן שבו התבצע השילוב ולהציע דרכים לשיפורו. המחקרים בחנו את עמדותיהן של הלוחמות, של מפקדים וקציני מטה, וכן את השלבים והמרכיבים השונים של המיזם. לדוגמה, אחד המחקרים גילה כי ציון קב"א גבוה אינו מנבא בהכרח הצלחה בשירות ואף עלול להיות גורם מפריע, בשל הפערים שבין הנשים, בעלות הציון הגבוה במוצא, לבין גברים, בעלי הציונים הנמוכים יחסית. זאת ועוד, הבדלים בתרבות המוצא בין הלוחמות ללוחמים גרמו לקשיים בשילוב. שפירא, לדוגמה, ציינה כי "אם בחורה יושבת בג"פ וקוראת אלתרמן ושאר הלוחמים לא מבינים מה היא עושה – זו בעיה".¹⁴⁹ מחקר אחר, שערך קצין הרפואה הראשי במשטרה בשיתוף עם מכון וינגייט ובית החולים הדסה, בחן את פגיעות העומס שנלוו לשירות הלוחמות.¹⁵⁰ מג"ב יישם את הלקחים במהירות, למשל באמצעות שינוי התזונה שניתנה ללוחמות, או ניפוק נעליים מיוחדות. אלה נועדו למנוע שברי מאמץ, באמצעות חיזוק העצמות מחד גיסא והפחתת העומס המוטל עליהן, מאידך גיסא.¹⁵¹ ציוד הלוחמות ברובה קצר, שצוין לעיל, היה התאמה נוספת שהחיל ערך, במטרה לאפשר לנשים למלא תפקיד לחימה.

האמצעי האחרון, שיש להניח כי סייע בשילוב הנשים, קשור בזוהותן המגדרית של הלוחמות. אף שהן מילאו תפקיד שנתפס כגברי, הלוחמות לא אימצו או חיקו התנהגויות גבריות סטריאוטיפיות. לדוגמה, כאשר נשאלה אם אינה חוששת לאבד את נשיותה, ענתה נעמה מוצניק: "אני לא חושבת. [כש] אנחנו מגיעות הביתה, אנחנו מתייפייפות מחדש [...] וגם פה [בבסיס ההדרכה] אנחנו שומרות על הנשיות. כמה שבאימונים אנחנו אגרסיביות והכל ומנסות להשקיע כמה שיותר, [כשאנחנו] מגיעות לחדר אנחנו אוהבות להתקלח, להתבשם והכל נשאר".¹⁵² "אנחנו קודם כול נשים, אחר כך אנחנו לוחמות", הוסיפה גואטה. "אנחנו מביאים [כך במקור] פשוט נקודות חדשות ללוחמה".¹⁵³ אמירות

148 "פרוייקט בנות לוחמות", לעיל ה"ש 78.

149 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

150 אגף כוח אדם סיכום שנתי 1997, 49 (בית מורשת משטרת ישראל); שרית הרצמן הררי הערכת ידע תזונתי, עמדות והרגלי אכילה בקרב חיילות לוחמות במשמור הגבול והשפעת הדרכה תזונתית עליהם 14 (עבודת גמר לתואר "מוסמך במדעי התזונה", האוניברסיטה העברית 2010); שפירא-מדמוני, ריאיון, שם.

151 שפירא-מדמוני, ריאיון, שם.

152 "בקו האש", לעיל ה"ש 80.

153 שם.

אלה משקפות את האמונה והמעשים של המפקדת שפירא, שאמרה: "לא ניסינו 'לעשות מהן גברים', להפך. הכול היה על מי אנחנו ומה האופי שלנו".¹⁵⁴ עדות לגישה הזו באה לידי ביטוי בכתבת הטלוויזיה: טירונית יושבת על הקרקע, לוחצת על חבורה בראשה ובוכה. סגן שפירא, שכורעת לצד החניכה, מנחמת אותה, מגישה לה מים ומעודדת אותה בעדינות וללא הטחת ביקורת להמשיך באימון. התנהגותה של שפירא מעבירה מסר ברור, שלפיו בכי הוא התנהגות לגיטימית.¹⁵⁵ מאחר שיש חוקרים הטוענים כי שירות קרבי גורם לריחוק בין חיילות לזהות הנשית ולהפנמת ערכים מיזוגניים בקרבן, הרי שמדיניות מג"ב בעניין זה עשויה הייתה לתרום לגיבוש נקודת מבט בריאה יותר בקרב הלוחמות.¹⁵⁶

סיכום

במאי 2000 הציגה מחלקת משאבי אנוש במג"ב את תמונת המצב בנוגע לשילוב נשים בחיל. ארבע שנים לאחרי הקורס הניסיוני הראשון שירתו בחיל 150 לוחמות, שפעלו ביותר מ־20 פלוגות. לוחמות אלה היוו כ־3% מכלל סדר הכוחות הלוחם של מג"ב. כמה מהן ססימו את שירות החובה והיו בשירות קבע, בחרו להמשיך במג"ב.¹⁵⁷ הצידוק הסופי לשילובן של לוחמות מג"ב היה תפקודן אל מול אש אויב. במהלך השנים הראשונות של המאה העשרים ואחת הגבירו ארגוני טרור ערביים את התקפותיהם על אזרחי ישראל. באוקטובר 2000 פרצה מלחמה לא־מוכרת בין הרש"פ למדינת ישראל, שכללה הפרות סדר רחבות היקף ואלומות בחלק מהיישובים הערביים־ישראליים. שוטרים, ובמיוחד לוחמי מג"ב, נמצאו בחזית המאבק בטרור ובאנרכיה. באין־ספור תקריות מבצעיות הוכיחו לוחמות מג"ב כי הן מקצועיות ואמיצות לא פחות מהגברים שלצידם לחמו. עד כה זכו עשר לוחמות לציונים לשבח על גילוי גבורה אל מול פני אויב, בהן הדר כהן והדס מלכא זיכרון לברכה.¹⁵⁸ מג"ב פרץ את הדרך לשילוב נשים בתפקידי לחימה גם ביחידות נוספות בצבא. בתחילת שנת 2000 חנך צה"ל את פלוגת חיל הרגלים הקל המעורבת הראשונה, שהייתה ב־2004 לגדוד "קרקל". בשנים שלאחר מכן הצטרפו נשים ליחידות מבצעיות רבות נוספות ובהן תותחנים, הגנה אווירית, משטרה צבאית, "עוקץ" (יחידת הכלבים הצבאית) ויחידות חילוץ

154 שפירא־מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

155 כבוגר טירונות קרבית באותה התקופה, המחבר יכול להעיד עד כמה גישה שכזו שונה ממה שהיה מקובל ביחידות לוחמות בצה"ל. ראו "בקו האש", לעיל ה"ש 80.

156 ראו Sasson-Levi, *Feminism and Military Gender Practices*, לעיל ה"ש 133, בעמ' 451-453.

157 אחת מהן היא דקלה חנוקר, אשר כיום (2020) עדיין משרתת במשטרת ישראל; "שירות נשים במג"ב" (מוזיאון מג"ב, 28.5.2000).

158 עפר דרורי "נשים שוטרות מעוטרות בעיטורים וצל"שים 1948-2021" (בית מורשת משטרת ישראל).

והצלה. יחידות אלה נעזרו בניסיון שנצבר במג"ב. "צה"ל באו ללמוד מאיתנו", נזכרה שפירא, "קרקל, חיל האוויר, הם רצו לדעת הכול: היבטים גופניים, תזונה, איך לשלב נשים וגברים".¹⁵⁹ שילוב הלוחמות במג"ב השפיע גם על יחידות משטרה אחרות. היו לוחמות שעברו עם הזמן למשטרה "הכחולה" והתקדמו בה.¹⁶⁰ תפקידים מבצעיים נוספים במשטרה נפתחו בפני נשים, שכיום משרתות כלוחמות יס"מ (יחידת סיור מיוחדת),¹⁶¹ נוהגות כלבים, חוקרות זירה וחבלניות.

בשנת 2018 שירתו במג"ב 1,000 נשים מתוך 7,167 משרתים בחיל. במשטרת ישראל שירתו בשנה זו 7,983 נשים, בשירות קבע וחובה. 745 מבין הנשים במג"ב שירתו כלוחמות, ועוד 62 מילאו תפקידים מבצעיים אחרים בפלוגות. 100 שוטרות נוספות שירתו ביחידת הסיירות של מג"ב בירושלים.¹⁶² 50 אזרחיות, לוחמות לשעבר, משרתות בפלוגות המילואים של מג"ב ומתגייסות לאימונים עיתיים ובשעת חירום.¹⁶³ בשנת 2018 היו לוחמות מג"ב כ-25% מכלל משרתי החובה בחיל וכ-20% מסדר הכוחות המבצעי שלו, שיעור שעלה לכ-33% בשנת 2021.¹⁶⁴ נראה כי שיעור הנשים בסדר הכוחות הלוחם של מג"ב עוד צפוי לעלות: לאחרונה, הודיעו צה"ל והמשטרה על כוונתם להקים שתי פלוגות חדשות במג"ב, שתורכבנה מלוחמות בלבד ואשר תהיינה אחראיות לביטחון השוטף בחלק ממרחב התפר. ממצע המידע שפורסם ניתן להבין כי, בדומה לשנת 1995, מג"ב מבקש להגדיל את כוחו הלוחם באמצעות קליטתן של חיילות חובה מצה"ל, שלא יבואו על חשבון מספר החיילים המוקצה לו מדי שנה.¹⁶⁵

בדרגי הפיקוד המבצעי המצב שונה. אף שלוחמות רבות הוסמכו כקצינות, מילאו תפקידי פיקוד זוטרים ביחידות מג"ב, וקודמו לתפקידים בכירים במערך המינהלי של משטרת ישראל, טרם מונתה אישה לפקד על פלוגה לוחמת במג"ב, על גודד או על חטיבה.¹⁶⁶ ייתכנו

159 שפירא-מדמוני, ריאיון, לעיל ה"ש 74.

160 אחת מהן היא תת-ניצב הדס שפירא-מדמוני, המשרתת במועד כתיבת המאמר כראש חטיבת הדוברות במשטרה.

161 היס"מ הן יחידות משטרה ייעודיות למשימות המחייבות הפעלת כוח, כגון פיזור הפרות סדר, מעצרים של חשודים אלימים ולחימה בטרור.

162 יחידת הסיירות, שנוסדה בשנים 1999-2000, החליפה את חיי"ה, שנוכרה במאמר זה, לעיל ה"ש 53. היחידה פועלת בשכונות היהודיות של ירושלים והיא כוללת נשים בלבד, הממלאות תפקידים הדומים יותר לאלה של המשטרה ה"רגילה" ואשר עוברות אימון יסודי פחות מזה של הלוחמות בפלוגות מג"ב.

163 פלוגות המילואים של מג"ב, על הלוחמות שלהן, גויסו עד כה פעמיים למילוי תפקיד בשעת חירום: במהלך גל התקפות הטרור בשנים 2014-2015, ובמהלך מבצע "שומר החומות" בשנת 2021.

164 "הבלתי חשובים", לעיל ה"ש 115.

165 "לראשונה: משמר הגבול יקים פלוגות לנשים בלבד" (כאן 11, 13.3.2021).

166 נשים פיקדו (ומפקדות) על יחידת הסיירות במג"ב ירושלים. "אין על כוח נשי": הבנות של מג"ב עושות סדר בירושלים" פזם (17.3.2013).

לכך כמה הסברים: ראשית, מעטות מבין הלוחמות בוחרות להמשיך בחיל עם שחרורן משירות חובה. הדבר גורם לפער ניכר בין שיעור הנשים והגברים בתפקידים מבצעיים בשירות חובה לאלה שבשירות קבע ומפחית את מספרן של הנשים היכולות להתקדם לתפקידי פיקוד.¹⁶⁷ שנית, קצינות רבות מעדיפות לעבור למסלול המינהלי, אם משום שאפשרויות הקידום הפתוחות בפניהן רבות יותר, ואם בשל העדפתן לשרת בתפקידים המאפשרים לאזן טוב יותר בין חיי משפחה לקריירה. אפשרות נוספת היא כי התרבות הארגונית בחיל, כמו גם במשטרה כולה, עדיין אינה מקבלת בקלות נשים בתפקידי פיקוד ביחידות השטח (לראיה, מספרן הנמוך יחסית של מפקדות תחנה ומרחב, כמו העובדה שאישה טרם פיקדה על מחוז במשטרת ישראל). בכל מקרה, ניתן להניח כי הקמתן של פלוגות הנשים החדשות, שנזכרה לעיל, תביא עימה את מפקדות הפלוגה הראשונות.

שילוב הלוחמות סייע לשפר את תדמיתו של מג"ב בציבור. התקשורת הישראלית עקבה בעניין רב אחר הלוחמות מראשיתו של המיזם ומספר הדיווחים עליהן הוא מעל ומעבר למספרן הזעום בשנים הראשונות. כך, לראשונה, הציגה התקשורת את מג"ב כארגון פורץ דרך, חדשני ושוויוני, המקדם העצמה נשית. התוצאות היו דרמטיות: בשנים האחרונות הפך מג"ב לאחת היחידות המבוקשות ביותר על ידי מועמדים לשירות, לפני חלק ניכר מיחידות צה"ל.¹⁶⁸ נוסף על ההסבר המקובל לכך, שלפיו יוקרתו של מג"ב עלתה בעקבות שינוי פני המערכה בין הערבים לישראל, ממלחמה סדירה בגבולות ומעבר להם לטרור בשטחי הארץ, ניתן להניח כי שילובן רחב ההיקף של לוחמות בחיל תרם לעלייה בביקוש לשרת בו. על כל פנים, ניתן לקבוע כי בניגוד למקרים אחרים, שבהם לכניסתן של נשים לתחום "גברי" נלוותה ירידה ביוקרתו של התחום בעיני גברים, הרי שמעמדו של מג"ב בעיני הציבור לא רק שלא נפגע, אלא אף התחזק לאחר שנשים החלו למלא בו תפקיד משמעותי. זוהי סוגיה מעניינת, הראויה למחקר.

הלוחמות הראשונות במשמר הגבול בישרו מהפכה של ממש בשילוב נשים בתפקידי לחימה, שהמשיכה גם לצה"ל ולמשטרה כולה. ראויה לציון העובדה, כי מג"ב הוביל למהלך מיוזמתו, ולא נגרר אליו בתגובה ללחצים חיצוניים, כגון עתירה לבג"ץ או ועדת חקירה. ניתן להניח, כי הצלחת החיל לשלב לוחמות במסגרתו, שנמשכת כבר עשרים וחמש שנים ברציפות, מציבה דוגמה בפני ארגונים אחרים, כמו גם בפני נשים, המעוניינות להשתלב במסגרתם. לכן, חשוב להמשיך את המחקר על אודות הלוחמות והחיל. לדוגמה, ראוי לבחון כיצד תפקדו הנשים בלחימה, האם וכיצד השפיעו על התרבות הארגונית של מג"ב, ומה הן ההשפעות הרחבות יותר של המיזם על החברה הישראלית.

167 לדוגמה, בשנת 2020 היו בשירות קבע במג"ב 354 נשים, לעומת 3,304 גברים. משטרת ישראל שנתון סטטיסטי 2020, 96 (2021).

168 עמוס הראל ויניב קובוביץ' "לפני גולני וצנחנים: מג"ב הפך ליחידה המבוקשת ביותר בקרב מתגייסים לקרבי" הארץ 8.9.2016.

סיפורן של הלוחמות במשמר הגבול הוא דוגמה מוצלחת לאופן שבו ארגון ביטחוני משלב בקרבו אוכלוסייה, אשר לא יוצגה בו קודם לכן. גם אם הדרך לשוויון מלא בחיל, ובמשטרה בכלל, עודנה ארוכה, הרי שהלוחמות והלוחמים במג"ב הוכיחו כי רצון, נחישות, תכנון ולמידה מתמשכת לאורך זמן, יכולים להביא לתוצאות מהפכניות.

בין הוקעה לחמלה, בין נשות העולם לנשות ישראל: דימויי נשים בירחון המשטרה 9-9-9 (1953-1957)

רועי אירני*

המאמר עוסק בדימויי נשים הקשורות לפשע כפי שהופיעו בירחון המשטרה 9-9-9. הירחון, שפורסם בין השנים 1953-1957 על ידי משטרת ישראל, שאף לשפר את תדמיתה של המשטרה בציבור והיה הראשון לעסוק באופן בלעדי באכיפה ופלילים. לצד מסורות ייצוג מגוונות אך מהותניות של נשים, אשר שורשיהן במחקר הקרימינולוגי בן הזמן ובכתיבה עיתונאית פופולארית, 9-9-9 עיצב גם ייצוגים חדשים של נשים בעולם הפשע. לטענת המחבר, הללו הגיעו מכיוון מפתיע – תפיסות אוריינטליסטיות וציוניות שעודדו את כותבי הירחון להציג את הנשים הישראליות הקשורות לפשע מתוך התמקדות בנסיבות חייהן ולעיתים אף מפרספקטיבה סובלנית וחומלת לפעולותיהן. תפיסה של פשיעה וקורבנות נשיים כקשורה לנסיבות חיים ולא למהות ביולוגית, הייתה חדשנית באותה עת ונצפתה הן בעיתונות המערב, הן במחקר הקרימינולוגי, רק בשנות השישים והשבעים. מסקנות המאמר תורמות להבנת תפקידה של משטרת ישראל בעיצוב תפיסות חברתיות של פשיעה בכלל ובעיצוב דימויי נשים שנתפסו כלא נורמטיביות בחברה הישראלית הצעירה בפרט.

* תלמיד לתואר מוסמך בבית הספר להיסטוריה ובמרכז "לייפר" ללימודי מגדר באוניברסיטה העברית בירושלים. מלגאי בתכנית "מנדל" לתלמידי מוסמך מצטיינים במדעי הרוח. תודה למשה סלוחובסקי אשר עיבוד ראשוני למאמר נכתב בהנחייתו, וכן לשופטים/ות האנונימיים/ות על הערותיהם/ן המועילות והפורות. תודה גדולה לנעמי לבנקרון על עזרתה לכל אורך הדרך ותשומת לב לכל פרט. הטעויות הן כולן שלי.

מבוא

בין השנים 1953-1957 יצא לאור ירחון של משטרת ישראל, אשר זכה לשם 9-9-9 כמספרו של קו החירום של המשטרה באותם ימים. הירחון לא היה תופעה ייחודית לישראל, כתבי עת משטרתיים שיועדו לקהל הרחב יצאו לאור גם במדינות נוספות.¹ הירחון 9-9-9 אישש ועיצב תפיסות חברתיות במדינת ישראל הצעירה, אולם נושא זה טרם נידון בהרחבה במחקר. בד בבד, גם בחינת ההיסטוריה של המשטרה מנקודת מבט מגדרית עדיין מצויה בראשית דרכה.² כדי לסייע בהעשרת שני חסכים מחקריים אלו, מאמר זה מציג דיון בירחון, תוך התמקדות בייצוגן של "נשים הקשורות לפשע" בכתבות ובמאמרים שהתפרסמו בו. בכך תורם המאמר להרחבת האופנים שבהם אפשר להבין את ההיסטוריה של משטרת ישראל, כמו גם את האופן שבו יוצגו נשים שנתפסו כלא-נורמטיביות בראשית ימיה של המדינה. טענתו המרכזית של המאמר היא שלצד דימויים מסורתיים ומערביים של נשים הקשורות לפשע, דימויים שבעצמם מייצרים סתירות בין תפיסות עיתונאיות לתפיסות מחקריות, הוצגו בירחון גם דימויים חלופיים שניתן לראות בהם ניצנים לתפיסות מאוחרות וביקורתיות יותר.

בביטוי "נשים הקשורות לפשע" כוונתי לקשת רחבה של נשים שנמצאו בקשר קרוב או חלקי עם מעשי פשע. המנעד כולל נשים פושעות: רוצחות, שודדות, גנבות, לצד נשים שלא הופללו בצורה ישירה באותה תקופה, כמו נשים בזנות, נשים שניסו להתאבד או נשים שעברו הפלה. המחקר כיום מתבונן גם בקשרים שבין קורבנות (ויקטימולוגיה) לעבריינות (קרימינולוגיה) ומפריד ביניהן במידת מה. אך מכיוון שכתבי הירחון התייחסו לעיתים קרובות לאלו וגם אלו בצורה דומה, המאמר עוסק בשתי הקבוצות.

חלקו הראשון של המאמר עוסק בהיסטוריה של 9-9-9 ובמאפייניו הייחודיים. ראשית הדיון במטרות הירחון ובגורמים הבכירים שהובילו להקמתו, בראשם עמוס בן-גוריון, בנו של ראש הממשלה וסמפכ"ל המשטרה. לאחר מכן מוצג דיון על אופן התקבלותו של 9-9-9 בציבור הרחב, בתקשורת ואף בכנסת. בסופו של חלק זה מוצגת המתודולוגיה של איסוף וכימות החומרים לצד סקירה קטגורית של נשים שונות שבהן עסק 9-9-9. החלק השני מוקדש לדיון היסטורי-כרונולוגי בהתפתחות המחקר הקרימינולוגי

1 על כתיבת משטרתיים אחרים בעולם בתקופה זו, ראו Jonathan Smolin, *Didactic Entertainment: The Moroccan Police Journal and the Origins of the Arabic Police Procedural*, 45 INTERNATIONAL JOURNAL OF MIDDLE EAST STUDIES 695 (2013); Marco Antonio León León, *Visual Searches. Representation and Criminal Identification Through Chilean Police Magazines (1961-1934)*, 44(1) ESTUDOS IBERO-AMERICANOS 138 (2018).

2 לדיון ב-9-9-9 כחלק מניסיונות ההסברה של משטרת ישראל ראו שלומי שטרית "בשוטר תלוי הדבר...": משטרת ישראל ואמון הציבור 1948-1953 "משטרה והיסטוריה" 1, 50, 72 (2019) (להלן: שטרית "בשוטר תלוי הדבר"). לחוסרים במחקר על אודות משטרת ישראל והאפשרות לשימוש ב-9-9-9 ככלי מחקר ראו נעמי לבנקרון "בין גלוי לנעלם: היסטוריוגרפיה של משטרת ישראל בעשור הראשון" *משטרה והיסטוריה* 1, 17, 29 (2019) (להלן: לבנקרון "בין גלוי לנעלם").

והוויקטימולוגי בנוגע לנשים בתרבות המערבית. במקרים רבים התגבשו התובנות המחקריות על תשתית של דימויים ספרותיים ואפילו מיתיים שקדמו למחקר המודרני. אתחיל בדימויים המיתיים שליוו את התרבות המערבית מראשיתה, ואמשיך בניצני המחקר המוסדר הראשוניים עד לעלייתן של תפיסות ביקורתיות.

בחלק השלישי מוצע דיון בשינויים שחלו בעיתונות בכלל ובעיתונות פשיעה בפרט, מן המאה התשע־עשרה ועד לשנות החמישים של המאה העשרים. בשנים אלו עיתונים החלו להישען יותר ויותר על פרסום מסחרי ונדרשו לפופולריות נרחבת. אסטרטגיות שונות התגבשו כדי להגשים את השאיפה לחשיפה ציבורית רחבה, כמו לדוגמה כתיבה מְרָעֵשִׁית (סנסציונית) וְהֶזְזָה (ויזואליזציה). חלק זה של המאמר מציע גם התמקדות באסטרטגיות המשיכה העיתונאיות בכתיבה בעברית, כמו גם בהשפעתן של האסטרטגיות על ייצוג נשים.

שני חלקי המאמר האחרונים מתעמקים בתוכני הירחון עצמם. החלק הרביעי עוסק במתח בין שאיפתו של הירחון, כפרסום מטעם המשטרה, להנגיש מידע איכותי, לבין שאיפתו לפופולריות. הפרסומים בירחון משקפים התנגשות עקבית בין גישות שונות ביחס לדימויי הנשים בו. מחד גיסא הירחון שאב ממסורות הכתיבה הבידורית והנכחי סיפורים על נשים, כמי שעצם הופעתן בירחון מהווה חריגה או מעלה גיחוך. מאידך גיסא הירחון הציע סקירות מקצועיות שהסתמכו על תפיסות קרימינולוגיות בנות־הזמן. אף שמטרות חינוכיות עמדו בליבם של שני סגנונות הכתיבה, דימויי הנשים שהם יצרו היו לעיתים קרובות סותרים.

החלק החמישי והאחרון מתמקד בפער שבין דימוי האישה ה"זרה" אל מול דימויי נשים מהלאום היהודי בישראל. בעוד שנשים מהעולם הוצגו כמעט תמיד בהתאם למוסכמות הכתיבה הבידורית או המקצועית, כתבות רבות על הנשים הישראליות־יהודיות זכו לכתבות עומק, שהוצגו בהן דימויי נשים מגוונים יותר, ואף ניתנה במה לנשים המוסקרות להשמיע את קולן. קולות אלו הציפו לעיתים קרובות סתירות בין סיקור של נשים כמייצגות מגדר ומהות ביולוגית־מינית, לבין הקול והסיפור הייחודי שנשים מרואיינות או כותבות הביעו. לעיסוק בקולן של הנשים יש חשיבות מבחינת ההגות הפמיניסטית, שכן דרכו אפשר גם להבין תפיסות של נשים לגבי ייצוג־עצמי (גם אם באופן מוגבל), ולא רק להיחשף לעולם הדימויים הממוגדר שהכתיבו עורכי הירחון.³

ANN-LOUISE SHAPIRO, BREAKING THE CODES: FEMALE CRIMINALITY IN FIN-DE-SIÈCLE 3
(להלן: SHAPIRO). PARIS 50 (1996).

א. הקמתו, התקבלותו ומאפייניו של 9-9-9

החברה הישראלית בימיה הראשונים לא הייתה הומוגנית, לא במוצאה, לא בלאומיותה ולא בעמדותיה כלפי שלטון החוק.⁴ הקשיים היומיומיים שעימם התמודדה בתחומים רבים, ביניהם הביטחוני, הכלכלי, הרפואי, וקליטת עלייה נרחבת בהיקפה, אך החמירו את משבר הלגיטימציה שבו נמצא שלטון החוק בישראל. החשש מפני אי־ציות האזרחים לחוק, הואיל ולרבים מהם הייתה מורשת ארוכת שנים של אי־לגאליזם,⁵ הוביל, בין היתר, לפעילות הסברה נרחבת על אודות חשיבות הציות.⁶ כך למשל לצד עידוד אכיפה ושינויים רגולטוריים בנוגע למס הכנסה, התקיים מסע שכנוע ציבורי בנוגע לחשיבות תשלום המס,⁷ ואף בנוגע לחיסונים נבחרה גישה המעודדת הסברה, עד שזו נכשלה וגישה כופה אומצה במקומה.⁸

גם המשטרה, לצד אכיפה, פעלה באמצעות חינוך והסברה לאזרחים: ראיונות עם בכירי המשטרה פורסמו בעיתונות והושמעו ברדיו, תזמורת המשטרה ניגנה לאזרחים, והתקיימו מגוון פעולות הסברה. על רקע זה יש להבין את הקמתו של 9-9-9 כגוף תקשורתי מתווך בין המשטרה לאזרחים.⁹ המטרה המוצהרת של הירחון הייתה "לשמש כלי ביטוי לשלושה גורמים: למשטרה, כגוף ציבורי; לציבור השוטרים; לקהל הרחב במגעו עם המשטרה".¹⁰ מקימו ראו בו פלטפורמה לייצור שיח ויחסים מיטיבים בין המשטרה כגוף, השוטרים כ"גילדה" והציבור הרחב, ולעודד בדרך זו את הציות למערכת אכיפת החוק. הגיליון הראשון של הירחון פורסם בפברואר 1953 ופעילותו המשיכה, למעט הפסקה קצרה, עד ינואר 1957. מקימו ועורכו הראשון היה עמוס בן־גוריון,¹¹ בנו של ראש הממשלה דוד בן־גוריון וסמפכ"ל המשטרה, ולצידו פעלו קצינים בכירים נוספים, לרבות שאול רוזוליו, ראש מחלקת ההדרכה של המשטרה; יוסף בן פורת, המזכיר הראשי ויגאל

4 ASSAF LIKHOVSKI, TAX LAW AND SOCIAL NORMS IN MANDATORY PALESTINE AND ISRAEL 152-153 (2017).

5 אהוד שפרינצק איש הישר בעיניו: אי־לגאליזם בחברה הישראלית 77-92 (1986). שני אירועים שהתרחשו בשנות החמישים אוששו את החשש מפני אי־ציות, זכו לתגובה שלטונית חריפה ונחקקו בזיכרון הקולקטיבי: שביתת הימאים ומהומות ואדי סאליב. על שביתת הימאים ראו דב חנין ודני פילק "שביתת הימאים" תיאוריה וביקורת 12-13, 89 (1999). על החשש בעקבות המהומות בואדי סאליב ראו הנרייט דהאן־כלב "מאורעות ואדי סאליב" תיאוריה וביקורת 12-13, 149 (1999).

6 שטרית "בשוטר תלוי הדבר", לעיל ה"ש 2, בעמ' 68.

7 LIKHOVSKI, לעיל ה"ש 4, בעמ' 154-161.

8 נדב דוידוביץ' ושפרה שורץ "הגירה בריאות וכור ההיתוך הישראלי" עיונים 13, 181 (2003).

9 שטרית "בשוטר תלוי הדבר", לעיל ה"ש 2, בעמ' 68; וכן לבנקרון "בין גלוי לנעלם", לעיל ה"ש 2, בעמ' 35-36.

10 "דבר המערכת" 9-9-9, 1953, 1, 2.

11 "הופיע הירחון הראשון מספר 9-9-9" שעים 5.2.1953, 4.

מוסינזון, קצין העיתונות.¹² זהותו של עמוס בן-גוריון יצרה זיהוי מפלגתי ברור עם מפלגת השלטון מפא"י, ותרמה לביקורת העזה שנמתחה עליו בעיתונות האופוזיציונית,¹³ בקרב חברי כנסת ממפלגות האופוזיציה,¹⁴ ואף מצד מבקר המדינה שראה בהוצאתו לאור של הירחון "שימוש לא ראוי של כספי ציבור."¹⁵ ביקורת זו התמקדה בשני מישורים: האחד, עירוב התחומים בין מוסד מדינתי לעסק כלכלי, והשני – אופי הכתיבה הפופולרית-מְרָעֵשִׁית בו. בעקבות הביקורת נסגר הירחון למשך כשבועה חודשים לאחר גיליון אוגוסט 1954,¹⁶ וחזר להופיע רק בפברואר 1955 תחת שם חדש 9-9. עוד בטרם סגירתו הובהר כי תקציבו נשען על הכנסות מפרסום, ושהוא יצא לאור על ידי חברה פרטית שהעסיקה עיתונאים עצמאים.¹⁷

קשה לקבוע מה הייתה מידת החשיפה של 9-9-9 בפני הקהל הישראלי, ולא עלה בידי לאתר נתונים בנוגע להיקף מכירותיו. האם זכה לפופולריות? לבקשתו של כתב על המשמר לעלעל בגיליון הראשון השיב מוכר בקיוסק: "אזל. נמכר עד האחרון עוד בשעות הצהריים [...] הם לא העריכו כראוי את הביקוש. והרי הבוקר בלבד הובאו לכאן לראשונה גליונות רבים – אך הללו 'נחטפו' ע"י קהל קוראים רעב שלא כרגיל".¹⁸ עדות נוספת לפופולריות שלו מצויה בפרויקט הכריכה: עם סיום שנתו הראשונה של הירחון, בינואר 1954, שלחו אזרחים למערכת הירחון את החוברות שאספו לאורך השנה, וקיבלו אותן בחזרה כרוכות בהידור.¹⁹ העובדה שהחוברות נשמרו בידי בעליהן ושהללו טרחו לשלוח אותן לכריכה תמורת תשלום נוסף, מעידה אף היא על התעניינות מסוימת בקרב הציבור. גם את קהל הקוראים קשה למנות או לאפיין במדויק. על פי עדויות ספורדיות הירחון היה פופולרי במיוחד בקרב בני הנוער.²⁰ אך עם זאת, ניתוח הגילאים והמגדר המרומזם והמפורשים של טורי דעה ומכתבים למערכת מדגים טווח גילאים רחב וריבוי של

12 ש.ם.

13 ביקורת זו חורגת מגבולות המאמר ואף עשויה להצדיק מחקר נוסף. דוגמאות לביקורת זו ראו י' בן חנוך "המשטרה והפופולריות: אגב דפדוף בירחון '9-9-9' שערס 3.3.1953, 2 (להלן: בן חנוך "המשטרה והפופולריות"); כוכבא "הצנזור בעל הכובע הקשה (למחצה)" על המשמר 10.4.1953, 2 (להלן: כוכבא "הצנזור"); "ויכוח סוער ועוקצני בכנסת על מכשיר ההאזנה בחדר יערי" הבוקר 12.2.1953, 1.

14 "ויכוח סוער ועוקצני", ש.ם.

15 מבקר המדינה דו"ח שנתי 4, 113 (1953).

16 "הופסקה הופעת 9-9-9 דבר 13.7.1954, 4.

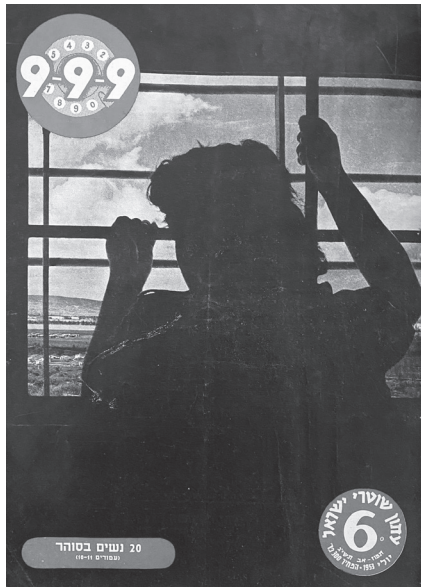
17 דוגמאות לביקורת ולמענה ניתן לראות בתשובותיו של שר המשטרה בכנסת השנייה, בכור-שלום שטרית, לשאלות של חברי כנסת ממפלגות אחרות, בהן הציונים הכלליים, אחדות העבודה וחרות. תשובתו של שטרית לשאלתה 716 (2.2.1953) ותשובתו של שטרית לשאלתה 796 (16.4.1953).

18 ח' אהרן "ספרות בלשית במהדורה ממלכתית" על המשמר 9.2.1953, 2.

19 "הודעה בדבר הכריכות" 9-9-9, 5, 2 (1954).

20 כוכבא "הצנזור", לעיל ה"ש 13, בעמ' 3.

קוראים גברים. גם הפרסומות שנכללו בו, לחברות שמירה אזרחיות, מוצרי חשמל, כלי גילוח, חברות בנייה ואף כלי נשק, עשויות להצביע על ריבוי של קוראים גברים, ומתוך כך בחירה של עסקים מסחריים לפרסם בירחון מודעות המזוהות עם ערכי הגבריות.²¹ ב־9-9-9 התפרסמו מספר מדורים קבועים, והוא שמר על סגנון עיצובי אחיד לאורך כל שנות פרסומו. בעמוד השער הופיעה תמונה, לעיתים כזו הממחישה כתבה מן הירחון (ראו תמונות 1-2), ואילו העמוד הפנימי כלל את דבר המערכת ומכתבי קוראים. מבחינה נושאת ניתן לחלק את הכתיבה בירחון לארבעה תחומים, משיקים לעיתים: כתיבה מקצועית על עולם הפשע בישראל, לרבות נתונים סטטיסטיים, ראיונות עם בכירים במשטרה, כתבות עומק על גורמים שונים בעולם הפשע ואכיפת החוק; מידע על פשיעה, חקיקה ואכיפת חוק מרחבי העולם, לעיתים קרובות תוך הפרדה בין העולם המערבי לעולם הערבי; כתיבה מליצית או סאטירית הכוללת פינת בדיחות או אנקדוטות משעשעות מהארץ ומהעולם; וכתיבה ספרותית, בעיקרה סיפורים מתורגמים או סיפורי מקור העוסקים בפשע ובאכיפת חוק. למעשה, כל נושא שנראה בעיני העורכים כקשור לפשע יוצג במידת מה בירחון: מזנות ועד דיני נישואין, מרציחות ועד צריכת אלכוהול.

תמונה 2: שער הגיליון, 9-9-9, 6 (1953).

תמונה 1: שער הגיליון, 9-9-9, 30 (1955).

21 כדי להצביע במובהק על פנייה לקהל קוראים גברי דווקא יש לבצע מחקר השוואתי בין הפרסומות בירחון לבין פרסומות בעיתונות אחרת, בדיקה החורגת מהיקף המאמר. לדיון מקיף בפרסומות, כולל עיסוק בפערים בין פרסומות שהופנו לגברים ולנשים בתקופה האמורה, ראו ענת הלמן דגניה פינת הוליבווד: תרבות צריכה ופנאי בראשית המדינה 33-70 (2020).

במסגרת המחקר נסקרו כל 39 גיליונות 9-9-9, שבהם נמצאו 150 פריטים (לרבות מאמרים, מכתבים, בדיחות ותצלומים) שהציעו דימויי נשים כלשהם בירחון. עם זאת, מבין אלו מוצגים במאמר רק הפריטים שתורמים לדיון בנשים הקשורות לפשע. אלו נחלקים לשלוש קטגוריות זהות כמעט בגודלן: קורבנות (30 פרסומים) עבירות כגון התעללות, אונס או גניבה; עברייניות (32) שרצחו, מעלו בכספים או אסירות; ולבסוף נשים המוצגות כנורמטיביות (31). אלו הופיעו בעיקר במדור ההומור ושיקפו דימויים מגדריים מובהקים של נשים. נשים בזנות (20) חולקו באופן בלתי־מובהק בין שתי הקטגוריות הראשונות.²² הירחון עסק גם בנשים ששירתו בכוחות אכיפת החוק (19) ובנשים שעסקו בשיקום כמו עובדות סוציאליות ואף מחוקקות. ואולם בשל הצורך במצע תיאורטי שונה, יש להקדיש לאופן שבו הן הוצגו ב־9-9-9 מחקר נפרד.²³ פריטים הקשורים לנושא זה מוצגים לעיתים נדירות כדי לתמוך בטענות בנוגע לנשים הקשורות לפשע.

ב. נשים הקשורות לפשע בראי הקרימינולוגיה הקלאסית והתפתחות הגישה הביקורתית

קשה לקבוע נקודה מוחלטת בזמן לפתיחת הדיון בנשים הקשורות לפשע. נדמה שמשך העיסוק החברתי והתרבותי בנשים ארוך כמשך קיומה של הפטריארכיה עצמה. לפיכך, בחירה שרירותית במידת מה של נקודת זמן חיונית לצורך שרטוט הכוחות החברתיים, התרבותיים והדתיים שעיצבו את היחס לנשים פושעות וקורבנות ב־9-9-9. אציע עתה סקירה של שלושת הזרמים העיקריים במחקר אשר בחנו נשים הקשורות לפשע: (1) דימויים ספרותיים־מיתיים ויודו־נוצריים שאפיינו את המערב טרם התפתחות המחקר הקרימינולוגי; (2) תפיסות קרימינולוגיות (ובמידה פחותה ויקטימולוגיות)²⁴ מודרניות שנשענו במידה רבה על הדימויים המוקדמים; (3) תפיסות קרימינולוגיות וויקטימולוגיות ביקורתיות ופמיניסטיות שהחלו להתפתח בסמוך לפרסום הירחון ובעיקר לאחריו. דימויים של נשים אשר סטו מה"מוטב", כשביצעו פשעים או מעשים אחרים, מלווים את התרבות היודו־נוצרית ואת התרבות המערבית מראשיתן ושלובים במיתוסים המייסדים

22 לדיון בעולם הזנות בשנות החמישים של מדינת ישראל ותפיסות מורכבות של קורבנות ופשיעה הקשורים בו, ראו נעמי לבנקרון "הסיפור של תורג'מן: אוטופיה בכבלים – תורג'מן נגד היועץ המשפטי לממשלה" *מעשי משפט* י 405 (2019).

23 להרחבה על שרות נשים במשטרת ישראל בשנות החמישים ראו שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" *משטרה והיסטוריה* 1, 89 (2019); צפורה שחורי־רובין "שיטור ומגדר: כניסתן של נשים למשטרת ישראל 1948-1981" *קתדרה* 164, 139 (2017).

24 בשנות החמישים ההפרדה בין קרימינולוגיה לוויקטימולוגיה במחקר הייתה רק בצעדיה הראשנים. להרחבה 10-1 *LESLIE SEBBA, THIRD PARTIES: VICTIMS AND THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM* (1996).

שלהן. בין שזו חוה המפתה את אדם לעבירה כנגד דברי האל בספר בראשית, קנאתה של הרה המביאה למלחמת טרויה או מדיאה של אורפידס הרוצחת את ילדיה כנקמה בבעלה הבוגדני – הסכנה מהמין הנשי הוטמעה בבסיס התרבויות היהודית וההלנית שמפגשן הוליד את הנצרות.²⁵ אין כוונתי לטעון שהיחס לנשים הקשורות לפשע באירופה היה אחיד לאורך אלפי שנים. ההפך הוא הנכון: היו תקופות וחברות אירופיות שבהן הייתה סבלנות יחסית לתופעות שבזמנים אחרים בהיסטוריה נחשבו לפשע, כאשר זנות לא הופללה²⁶ והתקיימו גילויי חמלה כלפי אימהות שרצחו את ילדיהן.²⁷ לצידם התקיימו רגעים היסטוריים שבהם נרצחו עשרות אלפי נשים אירופיות בחשד שעסקו בכישוף.²⁸ עם עלייתה של הקרימינולוגיה המודרנית באירופה, במחצית המאה התשע־עשרה, היחס לנשים אופייין במוסרנות תרבותית שיצרה חלוקה בינארית בין נשים פושעות או מועדות, לנשים מהוגנות.²⁹

הקרימינולוג היהודי־איטלקי צ'זרה לומברוזו (Cesare Lombroso) היה מהראשונים שהניחו את התשתית למחקר השואף לסדירות בהבנת המניעים לפשיעה, ובתוך כך גם למאפייני נשים עברייניות. לומברוזו ושותפו גוליאלמו פררו (Guglielmo Ferrero) התמקדו כבר בסוף המאה התשע־עשרה בניסיון להבין אילו "טיפוסי" נשים נוטות לפשוע. השניים לא הפרידו בין נשים פושעות של ממש לנשים שפעלו בניגוד לנורמות חברתיות הנהוגות. במקביל לעולם הדימויים שתואר קודם, הושפעו שני ההוגים גם מתפיסות פסיאודו־מדעיות שחשיבותן הועצמה בקרב הקהילה הקרימינולוגית והמחקרית בתקופה: האאוגניקה (Eugenics), תנועה חברתית ורעיונית ששאפה לשפר את הגנום האנושי על ידי בקרה על יחסי מין, בייחוד בין־גזעיים; והפרנולוגיה (Phrenology), תיאוריה מדעית שהסיקה מסקנות על יכולות מנטליות בהתאם לשינויים במבנה הגולגולת.³⁰ מתוך הישענות על תפיסות אלו, לומברוזו ופררו טענו שאפשר לזהות עבריינים מועדים

DANIEL BOYARIN, A RADICAL JEW: PAUL AND THE POLITICS OF IDENTITY 18-22 (1994). 25
 JAMES TURNER, SEXUALITY AND GENDER IN EARLY MODERN EUROPE: INSTITUTIONS, 26
 TEXTS, IMAGES 16-23 (1994).
 SHULAMIT SAHAR, THE FOURTH ESTATE: A HISTORY OF WOMEN IN
 THE MIDDLE AGES 205-211 (2003).
 Karen Brennan, *Murdering Mothers & Gentle Judges: Paternalism, Patriarchy and* 27
Infanticide, 30(1) YALE JOURNAL OF LAW & FEMINISM 793 (2019).
 BRIAN P. LEVACK, THE OXFORD HANDBOOK OF WITCHCRAFT IN EARLY MODERN EUROPE 28
 AND COLONIAL AMERICA 1, 5-6 (2013).
 Lucia Zender, *Women, Crime, and Penal Responses: A Historical Account*, 14 CRIME AND 29
 JUSTICE 320 (1991).
 Francesco Cassata, ראוי: לומברוזו ופררו בפרט, 30
Between Lombroso and Pareto: The Italian Way to Eugenics, in BUILDING THE NEW
 MAN: EUGENICS, RACIAL SCIENCE AND GENETICS IN TWENTIETH-CENTURY ITALY 9 (2011).

באמצעות סממנים ביולוגיים. לפיכך הם הסבירו כי גם פשיעת נשים ניתנת לזיהוי באמצעות סימנים פיזיולוגיים,³¹ תוך העדפת התפיסה הדטרמיניסטית ביולוגית הממוקדת בפרט, והתעלמות מהסברים חברתיים.³²

תפיסה זו עמדה בעינה עד מחצית המאה העשרים, וממשיכה הבולט ביותר היה אוטו פולק (Otto Polak), שהגותו הייתה פופולרית מאוד בשנות החמישים. בניגוד ללומברוזו, פולק נדרש להתמודד עם נתונים סטטיסטיים שהעידו על פשיעה נשית מצומצמת. תוך שהוא נשען על הנחות יסוד מוטות מגדר הנוגעות לאופי הנשים, ביולוגיות ומיתיות, טען פולק שתכונות כמו ערמומיות שגורמות לנשים לפשוע, מאפשרות להן גם להסתיר את מעשיהן.³³ עם זאת, פולק היה מהראשונים שדנו באפשרות שלצד מניעים ביולוגיים לפשיעה, קיימות גם השפעות סביבתיות-חברתיות. כך למשל ציין את תפקידו של הסטנדרט הכפול³⁴ כלפי מיניות של נשים בעידוד פשיעתן. לטענתו החלוקה הדיכוטומית בין הקדשה לקדושה בחברה פטריארכלית, מעודדת נשים שמעודו חדי-פעמית להתדרדר לחיי פשע.³⁵ טענה זו מאפשרת למקם את פולק, על אף עמדותיו הביולוגיות המודגשות, כמבשר של שאלות חדשות בנוגע לגורמי הפשיעה של נשים, שאלות שיזכו למענים ביקורתיים בעשורים הבאים. לומברוזו ופולק הוזכרו ב-9-9, הן באופן ישיר, תוך דיון במשנתם,³⁶ הן באופן עקיף ביישום תפיסותיהם במסורות כתיבה עיתונאיות על פשע, כפי שאדגים בהמשך.

לצד הקרימינולוגיה ובעקבותיה צמח תחום מחקרי חדש – הוויקטימולוגיה. עורך הדין היהודי-רומני בנימין מנדלסון (Benjamin Mendelsohn), יחד עם הוגים בולטים אחרים, הניח את יסודות תורת הוויקטימולוגיה בשנות החמישים וראשית שנות השישים. המחקרים הבראשיתיים עסקו בעיקר ביחסים שפיתחו הקורבנות עם העבריינים טרם התקיפה ובמצבים הפסיכופתולוגיים או הסוציולוגיים שמעלים את הסבירות לקורבנות. בדומה להנחות הקרימינולוגיות בנות-הזמן, ובניגוד לתפיסות ויקטימולוגיות מאוחרות, גם הוויקטימולוגיה של שנות החמישים הושפעה מתפיסות מגדריות מהותניות. לכן, ובין היתר, היא עסקה באשם התורם של הקורבן לקורבנות. תפיסות אלו תאמו גם לגישות פופולריות אשר גרסו כי לנשים קורבנות תפקיד משמעותי בעובדה שעברו פגיעות, בעיקר

Nicole Hahn Rafter & Mary Gibson, *Introduction, in* CEASRE LOMBROSO & GUGLIELMO 31 FERRERO, *CRIMINAL WOMAN, THE PROSTITUTE, AND THE NORMAL WOMAN* 1, 4-7 (2004).

32 נויה רימלט "כאשר נשים נעשות אלימות" פלילים י 277, 301-302 (2001) (להלן: רימלט "כאשר נשים").

33 OTTO POLAK, *THE CRIMINALITY OF WOMEN* 1-7 (1950).

34 לדיון ביקורתי וחלוצי בן-התקופה בנוגע לסטנדרט הכפול ראו Keith Thomas, *The Double Standard*, 20(2) *JOURNAL OF THE HISTORY OF IDEAS* 195 (1959).

35 שם, בעמ' 145.

36 ד' אבי עדינה "נשים בפשע" 9-9-9, 6, 33 (1953) (להלן: עדינה "נשים בפשע").

"פגיעות גוף"³⁷. ואכן, פגיעות גוף הוא הנושא היחיד שניתן לראות בו עדות להפרדה בין ויקטימולוגיה לקרימינולוגיה בירחון.

החל משנות השבעים, ובעקבות הגל השני של הפמיניזם, התפתחו ויקטימולוגיה וקרימינולוגיה פמיניסטיות וביקורתיות שדחו הנחות מסורתיות על אודות טבען של נשים. מתוך פרספקטיבה תאורטית המעמידה את יחסי המגדר התרבותיים במוקד, הוצעו שאלות מחקר חדשות ודרכים חלופיות לבחינתן, תוך שימת דגש על הבנת חוויות קורבנות עבירה, ובייחוד עבירות מין,³⁸ אך גם על מניעי פשיעתן של עברייניות.³⁹ את מקומה של הגישה הביולוגית תפסה גישה חברתית, שהציעה ניתוח מגדרי לגורמים לפשיעת נשים, לגורמים לקורבנותן ואף פתרונות נדרשים, תוך חתירה לשינוי מוסכמות חברתיות קונקרטיות.⁴⁰ נשים עברייניות הוצגו כדמויות מורכבות אשר לעיתים קרובות קורבנותן היא שהובילה אותן לפשיעה.⁴¹ בנוסף, גישות פוסט־מודרניות קראו (ועודן קוראות) לבחינת השפעתן של זהויות מצטלבות, לרבות הקשרים מעמדיים, גזעיים ונטייה מינית, על הפנייה לפשע.⁴²

אם כך, הדת, החברה, התרבות, ומאוחר יותר – גם המחקר הממוסד, הושפעו עד לשנות החמישים של המאה העשרים מתפיסות חברתיות, תרבותיות ומגדריות אשר הגדירו, שימרו ושעתקו את היחס לנשים בכלל ולפשיעתן בפרט. 9-9-9 צמח בקו התפר בין משנתו הביולוגיסטית של לומברוזו, השאלות החדשות שהציע פולק, ותפיסות אלטרנטיביות – חברתיות וזהותיות – שהתגבשו מפורשות רק משנות השבעים ואילך. המתח בין תפיסות "מיושנות" למיעוט של ניצני תפיסות ביקורתיות מאפיין, כפי שאמחיש בהמשך המאמר, את הכתיבה במאמרים שפורסמו בירחון במשך שנות קיומו המעטות.

Mary C. Sengstock, *The Culpable Victim in Mendelsohn's Typology*, Paper Presented at THE ANNUAL MEETING OF THE MIDWEST SOCIOLOGICAL SOCIETY, 2, 3-5 (1976).
 משווה ומתומצת בטיפולוגיות שונות שעסקו ברמת ה"אשמה" של הקורבנות בשנות החמישים וראשית שנות השישים ראו, William G. Doerner & Steven P. Lab, *The Scope of Victimology*, in VICTIMOLOGY 1, 4-9, (8TH ED. 2017).

Kathleen A. Fox & Carrie L. Cook, *Is Knowledge Power? The Effects of a Victimology Course on Victim Blaming*, 26(17) JOURNAL OF INTERPERSONAL VIOLENCE 3427, 3428 (2011).

Katharine Dunbar Winsor, *Staying with the Social Project: A Review of Feminist Criminology*, 30(3) SOCIAL & LEGAL STUDIES 470 (2021).

Claire M. Renzetti, *Feminist Perspectives*, in ROUTLEDGE HANDBOOK OF CRITICAL CRIMINOLOGY 74 (2ND ED. Walter S. DeKeseredy & Molly Dragiewicz eds., 2018).

Walter S. DeKeseredy & Martin D. Schwartz, *Left Realism: A New Look*, 30, בעמ' 36-35.

רימלט "כאשר נשים", לעיל ה"ש 32, בעמ' 308-309.

ג. ייצוגי נשים הקשורות לפשע בעיתונות

9-9-9 כלל אומנם כתיבה מקצועית אך יש להתייחס אליו בעיקר כאל ירחון לקהל רחב.⁴³ ככזה, הוא שיקף ועיצב מוסכמות ייצוג עיתונאיות. בחירת נקודת הפתיחה לדיון במוסכמות ייצוג הנוגעות לנשים הקשורות לפשע בתרבות המערב פשוטה יותר, משום שעיתונות המונים הפכה לתופעה נרחבת מן המאה התשע-עשרה ואילך.⁴⁴ ראשית אציע סקירה של המחקר העוסק בהתפתחות עיתונות ההמונים בצפון אמריקה ובאירופה, ולאחר מכן בארץ ישראל ובמדינת ישראל, תוך התמקדות במגמות המעצבות של העיתונות בשנות החמישים ביחס לפשיעה ומגדר.

אף שעיתונים החלו לצאת לאור באירופה כבר במאה השש-עשרה, העיתונות הפכה לנגישה לקהלים גדולים – ל"המון" – רק במאה התשע-עשרה. מהפכת העריכה, ההפצה וטכנולוגיית הדפוס, שזכתה לכינוי ה" Penny Press" על שם המטבע האמריקני קטן הערך, הפכה את העיתונות לזולה ונגישה, אך גם תלויה בפרסומים של חברות מסחריות. במילים אחרות: לא רק עיתונות עבור המונים, אלא עיתונות שתלויה למחייתה בצריכת ההמון.⁴⁵ לפיכך, נדרשה העיתונות למספר שינויים מהותיים, על מנת להתאים עצמה למגמה זו. העורכים נדרשו להבליט את עיתונם באמצעות סגנון עיצובי, סגנון כתיבה ואף תוכן. אחת מאסטרטגיות המשיכה הבולטות שאומצו הייתה כתיבה מרעשית. העורכים והכותבים שאפו ליצור באמצעותה תגובה רגשית בקרב הקוראים, למשל: הבלטת חלקים מאירוע מסוים כך שהוא הוצג כמפתיע, חריג או יוצא דופן.⁴⁶ עיתונים מסוימים, אשר מכונים צהובונים או טבלואידים (Tabloid) התמחו בסגנון זה, לצד שימוש בטקטיקות אחרות, כמו כותרות גדולות, תמונות מושכות עיניים וכתיבה מקוצרת בלשון עממית. כל אלו התלכדו לכדי מערכת עיצובית חדשנית שהחלה את דרכה בסוף המאה התשע-עשרה.⁴⁷ פשיעה עוררה עניין בקרב ציבור רחב עוד קודם למהפכת עיתונות ההמונים. בראשית העת החדשה באירופה, שופטים וסופרים פרסמו ספרים על משפטים מפורסמים בעולם או סקירות מעמיקות של חקירות נגד פושעים.⁴⁸ בראשית המאה העשרים, בעיקר במרחבים

43 "דבר המערכת", לעיל ה"ש 10.

44 George Boyce, *The Fourth Estate: Reappraisal of a Concept*, in *NEWSPAPER HISTORY FROM THE SEVENTEENTH CENTURY TO THE PRESENT* 19, 19 (George Boyce, James Curran & Pauline Wingate, eds., 1978).

45 MICHAEL SCHUDSON, *DISCOVERING THE NEWS: A SOCIAL HISTORY OF AMERICAN NEWSPAPERS*, 26-27, 49-50 (1978).

46 ADRIAN BINGHAM & MARTIN CONBOY, *TABLOID CENTURY: THE POPULAR PRESS IN BRITAIN, 1896 TO THE PRESENT*, 2-3 (2015).

47 יובל קרניאל ועמית לביא-דינור "עיתונות צהובה בישראל? סיקור מחלתו של ראש הממשלה שרון בשלושה עיתונים יומיים" *קשר* 38, 25, 26-25 (2009).

48 נטלי זימון דיוויס "דור דור ומתחזיו, ממרטן גר לסומרסבי" *שובו של מרטן גר* 149, 161 (מירי אליאב פלדון עורכת ומתרגמת 2001).

דוברי אנגלית או גרמנית, הגיעו כתבי עת שיוחדו לכתיבה על פשע אמיתי או סיפור על עולם הפשע לשיאי פופולריות. נשים עבריינות, לצד קורבנות אלימות קשה, זכו בכתיבי העת להתייחסות נרחבת שעמדה ביחס הפוך לכמות הפשעים שבוצעו על ידן או לנדירות הפשעים האלימים במיוחד. בנוסף, נשים זכו להקצנה ודמותן הופיעה לעיתים קרובות על הכריכות הצבעוניות והמושכות שאפיינו לרוב את סוגת הכתיבה על פשע.⁴⁹ אין תִּמָּה אם כן שנשים הקשורות לפשע השתלבו היטב בעולם הדימויים של תעשיית עיתונות ההמונים והפרסומים המרעשיים. בהתאם לתפיסה הדתית, הקרימינולוגית והחברתית בתקופה זו, שראתה בנשים זרות לפשע, פרסומן כפושעות אך גם כקורבנות מועדות, יצר פוטנציאל מרעשי. כך לדוגמה, הדיון הציבורי והמשפטי בנשים רוצחות במאה התשע־עשרה ובמאה העשרים התמקד לעיתים קרובות בדמותן של הנאשמות, בעוד הדיון בגברים התמקד בפעולותיהם הפליליות. נאשמת שנתפסה כאם מסורה, ובוודאי אם הייתה בהיריון במהלך המשפט, זכתה ליחס חומל מצד השופטים ומהעיתונאים שסיקרו את משפטה. בניגוד בולט, נאשמת שנתפסה כ"גברית", זכתה ללעג ציבורי ולדרישת עיתונאים לענישה מחמירה.⁵⁰ מגמות דומות ניתן למצוא גם בהתפתחות עיתונות ההמונים היהודית,⁵¹ ולאחריה זו העברית בארץ ישראל.⁵² אליעזר בן־יהודה החל לעסוק בנושאי חוץ ובידיעות חדשותיות כבר בסוף המאה התשע־עשרה, אך רק תחת עריכת בנו, איתמר בן אב"י, הפך העיתון השקפה המשפחתי ליומן פופולרי. בהשפעת טבלואידים אירופיים הוא פיתח קו עיתונאי מרעשי וביקורתי, מגמה שהגדילה את הפופולריות של העיתון.⁵³

העיתונות המרעשית העברית בארץ לא חרגה מעולם המוסכמות המערבי בנוגע לנשים הקשורות לפשע. מחקרה של דבורה ברנשטיין על עיתונות מרעשית בשנות השלושים מדגים כיצד הוצגה חריגה מנורמות של מיניות שנתפסה נורמטיבית. החריגה, כך נטען, מובילה בהכרח לזנות וזו, בתורה, מובילה לבידוד, להוקעה חברתית, לשיגעון ולהרחקה מן החברה

49 להרחבה בנוגע למרחב דובר הגרמנית ראו SCOTT SPECTOR, *VIOLENT SENSATIONS: SEX, CRIME, AND UTOPIA IN VIENNA AND BERLIN, 1860-1914* (2016) ולקנדה בפרט ראו Carolyn Strange, *From Hewers of Wood to Producers of Pulp: True Crime in Canadian Pulp Magazines of the 1940s*, 37(2) JOURNAL OF CANADIAN STUDIES 11 (2002).

50 על סיקור ממוגדר של נשים בקנדה ראו Sylvie Frigon, *Mapping Scripts and Narratives of Women Who Kill Their Husbands in Canada, 1866-1954: Inscripting the Everyday*, in *KILLING WOMEN: THE VISUAL CULTURE OF GENDER AND VIOLENCE* 3, 9-10, 14-15 (ANNETTE BURFOOT & SUSAN LORD EDS., 2006) על החרפת סיקור שלילי נגד נשים שנתפסו כחריגות ראו SHAPIRO, לעיל ה"ש 3, בעמ' 10.

51 Sergio Della Pergola, *Changing Patterns of Jewish Demography in the Modern World*, 23 STUDIA ROSENTHALIANA 154, 158 (1989).

52 מוטי ניגור "מאה שנה לייסוד המו"לות העברית בארץ ישראל ולכינון המרכז הספרותי הארץ־ישראלי" קשר 37, 82, 85-82 (2008).

53 עוזי אלידע "עיתונות הסנסציה בארץ ישראל בתחילת המאה ה־20" קשר 11, 70, 76-71 (1992).

הנורמטיבית.⁵⁴ תמי רזי מדגימה יחס דומה של העיתונות כלפי נערות וילדות עזובות בתקופת המנדט.⁵⁵ גם לאחר קום המדינה, ובמקביל לפרסום 9-9-9, נטו עיתונים רבים לעורר חשש מפני חריגה ממוסד הנישואין או מתפקידי נשים מסורתיים, ותוצריהם האפשריים.⁵⁶ עם הקמת המדינה גויסו חלקים רבים בעיתונות למאמץ הלאומי. ניתן להציע שלוש קטגוריות, הגם שאינן קשיחות, לעיתונים ולירחונים שפורסמו בשנים אלו. הראשונה, שאליה השתייכו מרבית העיתונים היומיים בשנות החמישים (מעריב, הארץ, ידיעות אחרונות, חרות, דבר, הבקר ועוד), הייתה עיתונות פובליציסטית ומסומנת אידאולוגית.⁵⁷ קטגוריה שנייה: ביטאונים נעדרי שיוך מפלגתי רשמי, אך כאלו שפורסמו בידי מוסדות המדינה ולפיכך היו מזוהים עם מפלגת השלטון, כגון במחנה הצבאי, רימון שפורסם בידי הש"ב כתחרות לירחונים אופוזיציוניים⁵⁸ או 9-9-9 הניצב במרכזו של מאמר זה, שפורסם בידי המשטרה. ואולם, בניגוד לבמחנה, ובדומה לרימון, 9-9-9 ביטא את שאיפתו לפופולריות גם באמצעות כתיבה מרעשית, ובשל כך מתאים במידת מה גם לקטגוריה הבאה. הקטגוריה השלישית כוללת עיתונות מרעשית, אם כי זו נמצאה במגמת נסיגה ביחס לשנים שקדמו להקמת המדינה. רובם המכריע של העיתונים בקטגוריה זו התמקדו בבידור ונעדרו הקשר פוליטי, כמו חיי שעה או עולם הקולנוע.⁵⁹ חריג בקבוצה זו היה השבועון הפוליטי העולם הזה, אשר השתמש אולי באופן המובהק ביותר בכתיבה מרעשית ופופולרית, לצד כתיבה פובליציסטית אופוזיציונית חריפה וביקורתית.⁶⁰

54 דבורה ברנשטיין "תל אביב לבשה מחשוף...": פנינה המשוגעת וגבולות הכרך "תיאוריה וביקורת" 25, 143, 156-157 (2004); דבורה ברנשטיין נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית 129-138 (2008).

55 תמי רזי "בתי - אש, אש": אימהות וננות עזובות בתל אביב בשנות השלושים והארבעים "עיונים: מגדר בישראל, כרך א 140, 145, 165 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים 2011).

56 שרון גבע האשה מה אומרת? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות 183-187 (2020). מסקנות דומות המפרידות בין נשים נורמטיביות לבין "חריגות" עולות מסקירת מדריכי הורות ציוניים: מקצועיים מן התקופה: Sachlav Stoler-Liss, "Mothers Birth the Nation": The Social Construction of Zionist Motherhood in Wartime in Israeli Parents' Manuals, 6 NASHIM 104, 108-9 (2003). לדיון בחשש מפני נשים נורמטיביות ואף נשואות שנתפסו חריגות מעצם מוצאן הלא יהודי ראו לילך רוזנברג-פרידמן "לאומיות, אתניות ומגדר: קליטתן של מהגרות פולניות לאי יהודיות בישראל בראי העיתונות העברית, 1960-1956" ישראל 26, 115 (2020).

57 Oren Meyers, *Israeli Journalism during the State's Formative Era*, 31(2) JOURNALISM HISTORY 88 (2005). שרון גבע מציינת גם את כתב העת האשה במדינה הפמיניסטי כבעל שיוך אידיאולוגי ברור: Sharon Geva, *Ahead of its Time: Ha'ishah Bamedinah — The Story of a Forgotten Women's Journal in Israel*, 34 NASHIM 99 (2019).

58 מרדכי נאור כאלה היינו: נעורים והתבגרות בישראל של העשור הראשון - סיפור אישי 282-284, 319 (2017). להרחבה על המאבק בין רימון להעולם הזה ראו מרדכי נאור "רימון נגד העולם הזה" רבותי, העיתונות 167 (2004).

59 יזהר ארנון "מלחמת השבועונים הישראליים" חרות 1954, 4.4, 3.

60 לדיון בשבועון העולם הזה ראו ניצה אראל 'כלי מורא בלי משוא פנים' אורי אבנרי והעולם הזה (2006);

קיומם של עיתונים רבים נוספים שהתחרו על אותו קהל קוראים, ועדויות המצביעות על האפשרות שמצבה הכלכלי של האוכלוסייה לא אפשר לרובה המכריע קניית יותר משבועון או ירחון בכל עת,⁶¹ אילץ את 9-9-9 לפעול בשוק תחרותי, על אף יתרונותיו המובהקים בשל המידע הרב שעמד לרשות המשטרה, והגב הכלכלי האיתן יחסית שהיה לה. לפיכך, פעל אף הוא, כפי שאדגים מייד, בהתאם למסורת רטוריקה מרעשית ובהתאם למוסכמות טבלואידים וצהובונים מהעולם. עם זאת, ראוי לציין כי טרם הקמת 9-9-9 לא פורסמה בישראל עיתונות המוקדשת בלעדית לפשיעה ובמובן זה הירחון זכה לנישה ייחודית.⁶²

ד. מין כסיבה, מיניות כתוצאה: המתח בין סגנון הכתיבה הבידורי לסגנון המקצועי

הכתיבה ב־9-9-9 התאפיינה במתח בין שני סגנונות כתיבה מרכזיים, אשר השפיעו בצורה משמעותית על דימויי הנשים בירחון. האחד היה כתיבה בידורית, בעיקרה מרעשית או הומוריסטית, שהיוותה חלק משאיפתו הכללית של הירחון להתבססות בקרב הציבור הרחב. השני היה כתיבה מקצועית, אך בשפה פשוטה, שהנגישה ידע מדעי־קרימינולוגי לצד סקירה של הפשיעה בישראל. שני סוגי הכתיבה נועדו להשיג מטרה אחת: חינוך הציבור ושיפור היחסים בינו לבין המשטרה. עם זאת, סגנונות הכתיבה הכתיבו עולם דימויים מגוון ולעיתים סותר של נשים הקשורות לפשע. התמקדות במתח שבין שני הסגנונות מאפשרת העמקה הן בייצוגי הנשים השונים, הן בגורמים החברתיים והתרבותיים שהובילו להנחלתם.⁶³ תחילה אדון במרכיבי הכתיבה הבידורית, תוך הפרדה בין כתיבה מרעשית, המבקשת לעורר עניין ולחנך דרך העצמת החרیגות, לבין כתיבה הומוריסטית, שעושה זאת באמצעות הגחכה. לאחר מכן אדון בפער בין עולם הדימויים שהכתיבה הכתיבה הבידורית לבין הדימויים שעלו בכתיבה המקצועית בירחון.

יחיעם וייץ "השבועון המסוים" ומשפטי השואה בישראל: 'העולם הזה' בין משפט קסטנר ומשפט אייכמן" עיונים 18, 363 (2008).

61 ארנון "מלחמת השבועונים הישראליים", לעיל ה"ש 59.

62 למעט גיליון בודד של ירחון בשם **עולם הפשע** שפורסם בשנת 1952, וחזר בגלגול חדש רק לאחר סיום הוצאתו לאור של 9-9-9 בשנת 1957.

63 מתח זה נידון במפורש גם בירחון: חיים בן־דוב "הפשע – והעיתונות בארץ ובעולם" 9-9-9, 29 (1953). המתח העסיק גם את התקשורת בת־הזמן בביקורתה ובשבחיה על 9-9-9. ראו לדוגמה בן־חנך "המשטרה והפופולריות" לעיל ה"ש 13; כוכבא "הצנזור", לעיל ה"ש 13.

חריגות ומיניות – דימויי נשים בכתיבה הבידורית

הסגנון המרעשי הוטמע בירחון במספר דרכים, מתוכן אתמקד בשלוש בולטות: כותרות, דימוי ה"פאם־פאטאל", והקִזְזָה. כותרות הן אמצעי מרעשי רבי־מעלה, מפני שהן מהראשונות שמושכות את סקרנות הקורא. כתבות שעסקו בנשים, גם אם לא בהכרח פושעות, ציינו זאת בכותרותיהן. כך למשל הכתבה "הוא רצח, האם הוא רוצח – הנערה הנלווה חרצה את גורלו וגורל חברו" עסקה בניצולת שואה שניהלה מערכת יחסים עם שני גברים, וסופה שאחד מהם הרג את השני;⁶⁴ הכתבה "נשים לוחמות בפשע – האשה המחיייה מתיים" עסקה באמריקנית "צעירה ונחמדה" שהתמחתה בשחזור פני גופות;⁶⁵ והכתבה "נשים משתלטות על עולם הפשע" תיארה את הנוכחות הגוברת של נשים בעולם הפשע בארה"ב.⁶⁶ כותרות אלו נועדו למשוך את הקהל תוך הדגשת מינה של מושא הכתבה והפשע שביצעה. הבלטה זו של הנשיות בכתבות העוסקות בנשים, לצד אי־ההתייחסות המפורשת למגדר הגברי,⁶⁷ הבהירה את מקומה של האישה כאחרת התמידיית בעולם הפשע, אובייקט שעצם הקשר שלו לירחון הפלילי מהווה קוריוז. גם נשים קורבנות, בייחוד כאלו שסיפורן היה חריג, זכו לכותרות מרעשיות, אם כי בצורה פחותה. כך סיקור רצח של ערבייה בחיפה, שכתב ראש המחלקה לזיהוי פלילי, אריה שור, זכה לשם "רצח 'מרי־אנטואנט'".⁶⁸ תיאור סיפורה של צרפתייה אשר הואשמה אשמת שווא ברצח חמשת בעליה כונה "אהבה טוטאלית".⁶⁹ דרך נוספת שרווחה בכתיבה מרעשית הייתה הכוונת הקורא לדימויים פופולריים, אב־טיפוסיים, של נשים הקשורות לפשע. הבולט שבהם היה הפאם־פאטאל (Femme Fatale) – האישה המפתה והרוצחת. דימוי אב־טיפוס זה הוטבע במסורת החשיבה המערבית בדמותן של נשים שונות מאלקטרה וקליאופטרה ההלניות,⁷⁰ דרך לידי מקבת' השייקספירית ועד דמויות מרומני אימה כקרמילה של שרידן לה פאנו.⁷¹ דמות הפאם־פאטאל הועצמה מראשית המאה העשרים, בייחוד בצרפת, והפכה מאוחר יותר לסמל של הפילם־נואר ההוליוודי משנות השלושים ועד לראשית שנות החמישים.⁷²

64 דוד בן־מרדכי "הוא רצח, האם הוא רוצח – הנערה הנלווה חרצה את גורלו וגורל חברו" 18, 2, 9-9 (1955).

65 "נשים לוחמות בפשע – האשה המחיייה מתיים" 9-9-9, 1, 23 (1954).

66 "נשים משתלטות על עולם הפשע" 9-9-9, 1, 13 (1954).

67 כך, לדוגמה, באותו גיליון שהופיעו בו שתי הכותרות האחרונות, ניתנו כותרות שונות באופיין לכתבות העוסקות בגברים: ס"א בדריאן "דו"ח משטרתי רגיל... שם, בעמ' 14, על פענוח פשע מסובך; או "נצחוננו של הגשש", שם, בעמ' 5, על גשש במשטרת ירושלים.

68 אריה שור "רצח 'מרי אנטואנט'" 9-9-9, 3, 20 (1954).

69 "משפטים מעניינים מהעולם: אהבה טוטאלית" 9-9-9, 8, 11 (1955).

70 JILL SCOTT, ELECTRA AFTER FREUD: MYTH AND CULTURE 65-66 (2005).

71 Elizabeth Signorotti, *Repossessing the Body: Transgressive Desire in "Carmilla" and Dracula*, 38(4) CRITICISM 607, 611 (1996).

72 Barbara Hales, *Projecting Trauma: The Femme Fatale in Weimar and Hollywood Film*

דימוי הפאם־פאטאל, על הפוטנציאל המרעשי שלו, והסכנה שהוא מדגיש בנוגע לבחירה של נשים לחרוג מהנורמה ובתוך כך להתדרדר ולהפוך לפושעות של ממש, עמד במרכז רבים מן הייצוגים של פשיעת נשים בירחון: הוא אפיין דימוי של נשים זרות ומקומיות, נשים שמנייתן הוקעה כזונות ונשים שהיו פושעות של ממש, בכתובה ובייצוג חזותי. דימוי הפאם־פאטאל, השואב בעיקרו ממסורות של כתיבה בדיונית, אפיין נשים בדיוניות וממשיות כאחת בירחון. בלי לציין זאת במפורש, הדגשת הדימוי אפשרה לירחון לאשש את שליטת החברה במיניות האישה – משום שנשים שאינן מציינות לשליטה זו הן נשים מסוכנות.⁷³ כך למשל בגיליון מיוחד לפורים 1955, שנשא אופי מרעשי במיוחד,⁷⁴ התפרסמה כתבה שכותרתה: "נשף חשק של העולם התחתון", שסקרה ביקור של עיתונאי במועדון חשיש הצמוד לבית־זונות. בכתבה מתוארת יָפָה, העוסקת בזנות, בת־זוג המזרחית⁷⁵ של עברייני בשם חסן, אשכנזי דווקא. חסן מתואר כעברייני הראשי והמכובד ואילו יפה מתוארת באמצעות הדגשת מסוכנותה ומראה:

"אהלא־א־א־!!!!" – בדלת עמדה אשה ככת עשרים וחמש [...] צפורני
 אצבעותיה הענודות טבעות למיניהן היו צבועות אדום־אדום. מבריק –
 נדמה היה כאילו זה אך עתה הוצאו מבשר אדם; באזניה נשתלשלו
 זוג עגילים בדמות נשרים ממריאים, שחורים, ועיניה... עיניה מתחת
 לגבות הדקות הארוכות היו גדולות, שחורות, זוהרות, מתיזות אש –
 - - ומבטן אכזרי עד כדי הפחדה.⁷⁶

התיאור הכפול המובא משמש כרמז מטרים לקורא בנוגע לתכונותיה המצופות של הפושעת – כל ביטוי ליופייה זוכה לתיאור משלים והפוך של סכנה (נשר, בשר אדם, מתיזות אש). לאחר התיאור מציג הכתב את המניפולציות, התככים והשקרים שמאפיינים את יפה, ואת הדרך שבה היא גורמת לחסן לפעול נגד אחרים. כך למשל, לאחר שסיפרה לחסן על אדם שניסה לחזור אחריה בעת שהוא עצמו היה בבית סוהר, יצא חסן לדקור את המחזר.⁷⁷

Noir, 23 WOMEN IN GERMAN YEARBOOK 224, 225 (2007).

73 להרחבה על דימוי הפאם־פאטאל כאמצעי פטריארכלי לשליטה במיניות האשה ראו Griselda Pollock, *Ecoutez la Femme: Hear/Here Difference, in THE FEMME FATALE: IMAGES, HISTORIES, CONTEXTS* 9 (Helen Hanson & Catherine O'Rawe eds., 2010).

74 כותרתו הייתה "גיליון בלתי חוקי לפורים".

75 על מקומן של נשים מזרחיות ב־9-9-9 אפרט בחלק הבא.

76 דוד עופר "נשף חשק של העולם התחתון – בחיפה" 9-9, 2, 6 (1955).

77 שם.

לא רק נשים בזנות יוצגו כפאם־פאטאל, אלא גם עברייניות אחרות. סיפור חייה של שודדת אמריקנית מתואר בכתבה שכותרתה: "השודדת היפה – טרמפיסטית עם אקדח שלוף מרוקנת כיסים ושובה לבבות"⁷⁸. הכתבה פותחת בתיאור בידי שכניה כילדה יפה אך בעלת מזג רע. כשהיא מתחילה לבצע מעשי שוד כטרמפיסטית, היא מתוארת כבר כ"בעלת גיזרה סוג אלף" ובה בעת אחד מקורבנותיה מתאר את המפגש עימה: "כולה אש וגופרית! אני מוכן להאבק עם גבר בכל שעה ומקום אך לא בנערה כזאת!"⁷⁹. בדרך זו מייצרת הכתבה דימוי של פושעת, שאינה זונה, המשתמשת ביופייה כדי לבצע פעולות אכזריות. בחיבור ביניהן הופכת הנערה לאיומה מכל גבר.

דמות הפאם־פאטאל זכתה בירחון גם להקפזה, ותמונות של נשים פושעות, בעיקר מתוך הפקות אומנותיות, הדגישו מיניות לצד קטלניות. כך למשל בכתבה קצרה העוסקת באוסף צילומי בלט צרפתיים, מופיעה הרוצחת המפתה בלבוש חשוף, רוכנת על גופו של הבלש. בתת־הכותרת המלווה את התמונה (תמונה 3) נכתב: "תחלה מנסה האשה לפתות את הגבר, אחר כך היא מגלה לו שהיא הרוצח (כך במקור) והיא מנסה לרצוח גם אותו[...]"⁸⁰. בדרך זו, גם הכותרת האגבית חושפת את תפיסת החריגות של נשים בפשיעה: הן בדרך שבה היא מפתה אותו תחילה (בניגוד לגבר שאינו מוכרח לפתות), והן בשימוש במונח "הרוצח" על אף שהרוצחת היא אישה.

דוגמאות חזותיות אחרות הציגו פאם־פאטאל כדמויות פתיינות של נשים המשתמשות במראן וביכולות הריקוד שלהן כדי לגרום לגברים אחרים לפשוע, לרצוח ולהיכנס לכלא בגללן. כך למשל בכתבה "מלכת האפשים" מתוארת נערה בלונדינית כסיבה לסכסוכים רצחניים וגם כמוח מאחורי הסכסוכים הללו בין כנופיות צעירים (המכונים "האפשים") בפריז בראשית המאה העשרים. לכתבה מצורפת תמונתה של השחקנית סימון סניורה, שגילמה במהלך הקריירה שלה דמויות רבות של נשים בזנות בפרט ושל פאם־פאטאל בכלל,⁸¹ ומגלמת את מריה בסרט "מלכת האפשים" (תמונה 4). התמונה מדגישה את שדיה ואת אופייה הפתייני, בעוד הטקסט מבהיר את השאר: "זאת היא האשה אשר בשל חיוכה יהרגו גברים"⁸².

דוגמה נוספת יצר הירחון בעצמו כשצירף איור לסיפור בלשי. העלילה עוסקת בסבתא "חורגת" ובנכדתה הקושרות קשר לרצח הסב במטרה לזכות בכספו. מאהבה של הנכדה אמור לבצע את הרצח. באיור (תמונה 5) ניתן לראות את הסצנה שבה מתרפקת הנכדה

78 "השודדת היפה" 9-9, 5, 20 (1956).

79 שם.

80 "רצח בתוך החדר" 9-9, 6, 3 (1956).

81 Sarah Leahy, *Simone Signoret: Aging and Agency*, 39(2) STUDIES IN THE LITERARY IMAGINATION 21, 21-24 (2006).

82 "מלכת האפשים" 9-9, 2, 8 (1955).

על מאהבה הרוצח, ומעוררת את חשדם של הבלשים, שכן היא מאופרת היטב ושערה מעוצב, בשונה מן הדימוי המגדרי המקובל של האישה האבלה.⁸³

תמונה 3: הרוצחת המפתה מכניעה את הבלש. צלם לא ידוע 9-9-9, 42, 2 (1956).

תמונה 4: "מלכת האפשים" בגילומה של סימון סיניורה 9-9-9, 26, 9 (1955).

⁸³ "ללא שם" 9-9, 1, 42 (1955). על חשיבות מגדור מודל האבלות הנשי ראו CLAUDIA SIEBRECHT, THE AESTHETICS OF LOSS : GERMAN WOMEN'S ART OF THE FIRST WORLD WAR, 12-15 (2013).

תמונה 5: "איר ללא שם" 9-9-9, 25, 42 (1955).

כפי שציינתי לעיל, הכתיבה הבידורית התאפיינה גם בסגנון כתיבה הומוריסטי. ה"הומוריסטיקה" כפי שכונתה, כללה בדיחות, סיפורים משעשעים ואנקדוטות מעולם הפשע בישראל ובעולם. גם אלו, בדומה לכתיבה המרעשית, נועדו להגביר את הפופולריות של הירחון. אגב כך, הכתיבה ההומוריסטית גם הדגישה מסר חינוכי המזהיר מפני חריגה מנורמות נשיות, ושרטוט של דמות האישה כחריגה לעולם הפשע וכמי שאינה שייכת אליו.⁸⁴ כך למשל בכתבה שכותרתה: "מה קרה, גברת?" פורסמו מספר אנקדוטות הומוריסטיות המסופרות כביכול מפי שוטר מתחנת חיפה. באחת מהן מתוארת אישה המתקשרת להתלונן על דבר "איום" שבו היא צופה מחלונה, אך מסרבת לפרט. כאשר שוטרים מגיעים לביתה היא מתרצה ומסבירה שגבר "עשה פיפי" על מדרגות ביתה.⁸⁵ אנקדוטה זו מרמזת על אופיין הרגשני של נשים, אשר אפילו פשיעה שולית אמורה לעורר בהן קבס. יתרה מזאת, דרך ההתמודדות שלה היא הישארות בבית וקריאה לסיוע משטרת. הלצות אחרות עסקו בנשים שהגישו תלונות על סכסוכים אישיים, משפחתיים או שכונתיים. כך למשל מתוארת ההתמודדות של הסמל שמיר עם נשים מבוגרות המגיעות

84 על חשיבותו של הומור לחיזוק ואישוש תפיסות מגדריות ראו *Adi Adams, Humour, Masculinities and Youth Sport Coaching: 'Good Morning, Ladies!'*, 25(4) *SPORT, EDUCATION & SOCIETY* 463 (2020).

85 "כתבינו משוטטים" 9-9-9, 1, 13 (1955).

לפתור סכסוכים שחלקם מופרכים בעזרת המשטרה, לרבות האשמה בכישוף.⁸⁶ הנימה הפטרונית בכתבה מדגישה עד כמה נשים חריגות לעולם הפשע וכל סכסוך נדמה להן כמעשה פלילי הדורש את התערבות המשטרה. בכתבה אחרת מבקשת אישה משוטר שיסייע לה בחינוך בנה הסורר, ושורה לו לאכול;⁸⁷ השוטר, כמובן, נוזף באישה שאיננה מבינה את תפקיד השיטור.⁸⁸ במקרה זה האישה מצטיירת לא רק כמי שאינה מצליחה להבין את תפקידה החשוב של המשטרה, אלא גם כמי שלא מצליחה לבצע את משימותיה האמיתיות כאם – חינוך והזנה. אנקדוטות אלו אפשרו לעורכי הירחון להבהיר, תוך שימוש בהומור, מהו המקום הראוי לשוטר, כאוכף חוק, בחברה, ומה תפקיד האם כאמונה על החינוך והחברות של ילדיה, ואשר נדרשת לחוש תחושת קבס כשהיא צופה בפשיעה ולו גם מינורית.

בחינה של הסוגה הבידורית על כל גווניה מעלה כי דימויי נשים עוצבו בה קודם כול כחריגות לפשע, כמי שנוכחותן בירחון מהווה על פי רוב קוריוז גרידא. בה בעת, הכתיבה הבידורית הדגישה את מיניותן כאמצעי הפעולה המרכזי של נשים בפשע; נשים המשתמשות במיניותן כדי לבצע פשע; או אפילו נשים שפתינותן מובילה גברים אחרים לפשוע מבלי שהתכוונו לכך. המיניות הנשית הפעילה והלא-מרוסנת מוצגת כאחד מהגורמים לפשיעה של שני המגדרים.

עדה? עבריינית? קודם כול אישה! – כתיבה מקצועית בירחון

סוג הכתיבה השני שאפיין את הירחון היה כתיבה מקצועית שכללה סקירות מדעיות וסטטיסטיות בשפה נגישה. בסקירות, שהיו לעיתים מתורגמות ולעיתים נכתבו על ידי אנשי מקצוע או עיתונאים בעברית, הוצגו גם נתונים וטענות בנוגע לנשים הקשורות לפשע: פושעות, עדות וקורבנות עבירה. לפעמים עסקו הכתבות בנשים מכל שלוש הקבוצות, ולפעמים – התמקדו בקבוצה אחת. כך לדוגמה במאמר אורח מתורגם של ד"ר גארסנברגר מאוניברסיטת וינה, מציע גארסנברגר "נתוח מעמיק של נפש המין ה'חלש'", תוך שהוא מתמקד בהשפעות פסיכולוגיות-ביולוגיות של המין על נפש האישה במתן עדות בבית משפט. גארסנברגר אינו מפריד בין פושעות, קורבנות או אפילו עדות. הוא מתמקד בשני שלבים עיקריים בחיי האישה: בגיל הפוריות, בשל הווסת, ההיריון וההנקה

86 מ' נגבית "משטרה מיוחדת לסכסוכי שכנים" 9-9, 2, 4 (1955).

87 חיים בן-דוב "שעה משעממת מאוד..." 9-9, 2, 11 (1954).

88 להרחבה על חינוך הציבור לתפיסות חיוביות כלפי שוטרים יהודים במדינת ישראל, וביקורת ספציפית על הצגת השוטר כמי שיבוא לטפל בילד שאינו אוכל, ראו טליה דיסקין "השוטר הוא ידידכם ומגן בצר לכם: המשטרה בעיתונות הילדים המרכזית בישראל במעבר מיישוב למדינה" *משטרה והיסטוריה* 1, 151 (2019).

נמצאת האישה חליפות במצבים של אי־שפיות זמנית.⁸⁹ זאת ועוד, על מנת להסביר את גילה האמיתי, היא עלולה, לדבריו, להפוך לשקרנית פתולוגית מימנת. עם תום תקופת הפוריות נוצרות בעיות אחרות, שכן הפסקת הווסת מלווה בעצמה בהפרעות הורמונליות שמשפיעות "על כל חייה הרוחניים של האשה".⁹⁰ לכן, גארסנברגר מסיק שיש להתייחס בעירבון מוגבל לעדות של נשים בכל גיל ביחס לעדות גברית שתהיה באופן סביר אמינה יותר.

במאמר אחר, "נשים בפשע", סוקר ד' אבי עדינה את המחקר הקרימינולוגי העדכני בנושא, ומשלב בין מקורות ספרותיים, היסטוריים ומשפטיים. הוא מדגיש את המתאם בין המבנה הנשי הביולוגי לבין הפשיעה המבוצעת על ידן: תחכום והסתרה מסייעים להן בעבירות הרעלה, סחטנות, כייסות, הברחות ושווד והשימוש במיניותן ה"טבעית" מעניק להן כישורי פתיינות מולדים. כמו כן מדגיש עדינה את האופי הנקמני והרגשני של נשים המוביל אותן לפשיעת נקם כמו שפיכת חומצה, רצח בעלים והאשמות שווא. בקטגוריה אחרונה מתייחס עדינה לפשעים המזוהים יותר עם נשים: זנות ורצח תינוקות. פשע אחרון זה נובע לדידו מ"מצבה הביולוגי של האשה", דהיינו מהעובדה שמיניות בלתי־מבוקרת נושאת משמעות שונה עבור נשים וגברים לטווח הארוך.⁹¹ בד בבד, עדינה נמנע מלהכריע האם הסיבה להרשעות המועטות של נשים בפשעים נובעת מאופיין הערמומי או בשל מעורבותן הפחותה בפשיעה; את ההכרעה הוא מותיר לקורא.

כתבות מדעיות שונות עסקו גם בנשים קורבנות. ה"כתב המיוחד" של הירחון פרסם ב־1953 מאמר שעסק בהתקדמות במחקר על פשעים מיניים כלפי נשים. לטענתו, אף על פי שבעבר נטען כי אישה לא יכולה להיאנס אלא אם כן שאפה לכך, מהמחקר בימיו כבר עולה כי גבר בודד אכן יכול להתגבר בכוחו על אישה אחת.⁹² בדומה, בכתבה "פשיעת נשים בישראל – סקירה סטטיסטית" מצוין שישנן עבירות שבהן לא ניתן למצוא נשים, משום ש"לאשה נועד בהן תפקיד של קורבן" כאשר הכוונה לאונס.⁹³ גם כתבות אלו ממחישות כי כמו בנוגע לפשיעה נשית, הביולוגיה היא שמגדירה את מקומה של האישה גם בתפקידה כקורבן לפגיעות גוף.

מהתמקדות במתח שבין חינוך הציבור על ידי כתיבה בידורית לבין חינוכו על ידי כתיבה מקצועית, עולה כי נשים הקשורות לפשע, הגם שלרוב דימוין שלילי, לא זכו לדימויים אחידים בירחון: בעוד שהכתיבה הבידורית הציגה נשים המשתמשות במיניותן

89 ד"ר ר' גארסנברגר "הפסיכולוגיה של האשה במשפט" 9-9-9, 7, 8-9 (1953).

90 שם. השוו לעמדותיו של פולק בנוגע ליכולות ההסתרה הנרכשות של נשים בעקבות הביולוגיה שלהן: POLAK, לעיל ה"ש 33.

91 עדינה "נשים בפשע", לעיל ה"ש 36.

92 "שקט! – המשטרה קוראת!" 9-9-9, 9, 13 (1953).

93 י' אריאל "פשיעת נשים בישראל" 9-9-9, 5, 5 (1953).

כדי להדיח גברים, או פשוט הן הושמו ללעג בשל אופיין הקלוקל אך הבלתי־מוסבר, בכתיבה המקצועית והמדעית זהותן הביולוגית מכתיבה את מהותן בעולם הפשע. כלומר, בכתיבה מרעשית מיניות והסתרה הן לרוב דרך פעולה, תוצאה של האפשרויות היחידות העומדות בפני נשים בכואן לפשוע, ואילו בכתיבה המדעית התנאים הביולוגיים הנחותים נוטים להיות ההסבר הבראשיתי להתנהגות הפושעת או ה"אחרת" של נשים. דהיינו נשים כמגדר נוטות להתנהגויות מסוימות בהתאם לתכונות הקשורות למין (Sex) שלהן.

ה. בראי הלאום ומחוץ לגבולותיו: כתבות עומק והשפעתן על דימויי הנשים הישראליות בירחון

במקרים רבים התייחסה הכתיבה בירחון בצורה שונה לנשים הקשורות לפשע בישראל ולנשים מחוץ למדינה. כתיבה על נשים זרות הייתה מוגבלת, כמעט לחלוטין, לסוגות שהוצגו בחלק הקודם (כתיבה בידורית או מקצועית), לצד כתיבה ספרותית (סיפורי בלשים). סוגה אחרונה זו לא חרגה מהדימויים שהוצעו בכתיבה הבידורית או המקצועית ולמעשה נשענה עליהם. הסיפורים הבלשיים, שהיו מתורגמים ברובם,⁹⁴ התבססו על אותן הנחות ביולוגיות־מהותניות או מגדריות־נרכשות שאפיינו את הכתיבה המקצועית והבידורית בהתאמה ואף שעתקו אותן. נשים הוצגו בסיפורים הבלשיים בעיקר בהתאם לתפיסה ספרותית שהתפתחה במערב ממחצית המאה התשע־עשרה, כמי שנועדו להסביר רגעים שבהם גברים פועלים בצורה בלתי־רציונלית.⁹⁵

בעוד שהיחס לנשים זרות היה לרוב ח־ערכי והדגיש תכונות שליליות ומהותניות, היחס לישראליות־יהודיות,⁹⁶ היה מורכב יותר. נשים במדינה, בייחוד נשים צעירות במעמד סוציו־אקונומי או עדתי שנחשב ל"טעון טיפוח",⁹⁷ זכו מדי פעם ליחס חומל המדגיש את

94 יוצא דופן בולט הוא סיפור בלשי ישראלי שהתפרסם על גבי ארבעה גיליונות בשנת 1955. בשל ייחודיותו בירחון הוא נבחר להתנוסס על שער הגיליון בציון "לראשונה בעיתונות הישראלית": עזגד עתיר "רצח בבית ההבראה" 9-9, 6, 23 (1955). ובהמשך בגיליונות 7 (בעמ' 13); 8 (בעמ' 19); 9 (בעמ' 17).

95 הנרטיב הספרותי שלפיו נשים גורמות לגברים לפשוע הומשג בעזרת הביטוי *Cherchez la Femme* שפירושו "לחפש אחר/את האישה". להרחבה על גלגולו של הביטוי ומרכזיותו בספרות בלשית ראו James Shokoff, *The Feminine Ideal in the Masculine Private Eye*, 14(2) CLUES 51 (1993). לשני סיפורים בלשיים שהופיעו בירחון והזכירו את הביטוי המפורש ראו ד"ר אמיל פוירשטיין "עתונאי יהודי שהפך לבלש" 9-9, 1, 27 (1954); דין ג'ניגס "גניבת המונה־ליזה" 9-9, 7, 13 (1956).

96 במקרים הבולטים שנשים ישראליות ערביות סוקרו בירחון, הוענק להן מקום שולי. יוצא מן הכלל בולט הוא התמקדות ברצח נערה ערבייה בכתיבה שהוזכרה לעיל: שור "רצח 'מרי אנטואנט'", לעיל ה"ש 68.

97 אני משתמש בביטוי ההיסטורי "טעון טיפוח" משום שהוא מבטא בצורה ברורה את התפיסה העומדת מאחורי היחס לנשים יהודיות בירחון – יחס מתנשא אך כזה המתמקד גם בנסיבות חייהן

האפשרות להחזירן למוטב. יחס זה התבטא לעיתים נדירות במפורש,⁹⁸ ואולם הוא הושג במרב המקרים בדרך עקיפה – הבדלי סוגה. במובן זה, בירחון, הקְּתִיבָה הסוגה את המסר.⁹⁹ הכתיבה על נשים יהודיות בירחון כללה את כל הסוגות ששימשו לכתיבה על נשים זרות, אך גם סוגה נוספת שניתן לכנותה כתיבת "עומק". הכתבים והכתבות הגיעו למרחבים שאותם סיקרו – מתחמי זנות, ברים, שכונות עוני, מוסדות לנערות עברייניות או בתי סוהר – ובחנו אותם מנקודת מבט חברתית. יתרה מזאת, לעיתים הכתבים אף ראינו נשים שונות הקשורות לפשע והשמיעו את קולן בכתבותיהם. לפני שאדגים את אופי הכתיבה עצמה, אצייע בפסקה הבאה רקע תאורטי קצר שמאפשר להבין את מהות וחשיבות הפער בין הדימוי שיוצר סיקור עומק הכולל ראיונות לבין סיקור בידורי או מקצועי ומרוחק בלבד.

החוקרת סילבי פריגון מציגה במחקרה שינוי שהחל בסיקור של נשים הקשורות לפשע בצפון אמריקה. לטענתה, משנות השישים, וביתר שאת בשנות השמונים, חלה עלייה בסיקור העיתונאי ואף בדיון המשפטי המביעים עניין בסיפור חייה של הפושעת בטרם הפכה לכזו. הדיון החדשני העלה דימוי נשי חדש, שאותו היא מכנה "ההורגת-השורדת" (*Survival Killer*), מפני שהוא סימן נשים פושעות כמי שפשעו בשל רצונן לשרוד ובעיקר בשל התעללות או השפעות חברתיות.¹⁰⁰ הדימוי הציע מבט חומל, שלטענתי, החל להופיע ב-9-9-9 בייחוס לנשים ישראליות עוד טרם זיהתה אותו פריגון בעיתונות צפון אמריקה. אסייג ואכנה את הדימוי הזה "פושעת-שורדת", משום שישראליות שהיא אשמו ברצח לא סוקרו במסגרת כתבות העומק. דימוי זה, כפי שאטען, נובע מתפיסה ישראלית ייחודית של תופעת העלייה, לצד פוטנציאל הייצוג שכתובת העומק אפשרה. יתרה מכך, הצגת הראיונות עם הנשים אפשרה חדירה, גם אם מצומצמת, של קולן של הנשים עצמן אל בין דפי הירחון.¹⁰¹

דימוי "הפושעת-השורדת" מוצע לראשונה בגיליון השלישי, בכתבה שסיקרה את תופעת הזנות בחיפה. ה"שליח המיוחד" בוחן מקרה של בן קיבוץ (המסמל עבורו דגם

ולא רק במהותן הביולוגית. לדיון ביקורתי במשמעות המושג ראו Avi Shoshana, *The Self as a Public Property: Made in Israel*, 35(2) SYMBOLIC INTERACTION 185, 186-192 (2012).

98 יחס מפורש ל"אחרות" של הנשים מן הלאום מופיע בשולי כתבה אחת. בהערת מערכת המצורפת לכתבה הודגש: "התנאים בישראל אחרים הם: עבריינות הנשים פחותה כאן ביותר". עדינה "נשים בפשע", לעיל ה"ש 36.

99 הרעיון שלפיו סוגות שונות מכתובות בהכרח מסרים שונים (מתוך מודעות לכך או לא) זכה לדיון נרחב בכתבתו פורצת הדרך של היידן וייט. ראו לדוגמה Hayden White, *The Historical Text as Literary Artifact*, 3 CLIO 277 (1974).

100 Frigon, *Mapping Scripts*, לעיל ה"ש 50, בעמ' 17-18.

101 על פוטנציאל הרחבת הייצוג הטמון בקיום ראיונות עיתונאיים, ראו SHAPIRO, לעיל ה"ש 3, בעמ' 10. לביקורת על התוצאה של השתקת קולן של נשים הקשורות לפשע ראו רימלט "כאשר נשים", לעיל ה"ש 32, בעמ' 308-309.

מוסריי אידאלי) ש"נתפס" ברחוב בחיפה בחיפוש אחר נשים בזנות. לדברי הכתב, המקרה מלמד על הסכנות שמייצרות נשים בזנות: "אנשים נסחפים ומאבדים את עשתונותיהם". בתחילת הכתבה הוא מציג את הנשים כפתיינות, אשר מסוגלות להדיח אפילו גברים מוסריים. עם זאת, בהמשך, בחלק המכונה "חזרה למוטב", הוא מסיים ב"אופטימיות": לדבריו, יש נשים שנסיבות חייהן, כמו תנאים סוציאליים או הסתה, ולא תכונות מולדות, הובילו אותן לפשיעה ולמיניות מופקרת.

לעיתים רחוקות, ובייחוד בכתבות פרי עטה של מרים גרוטו, זוכות נשים ישראליות בכלל ובזנות בפרט, לא רק למבט חיצוני המנתח את פעילותן, אלא גם לבמה עליה יוכלו להשמיע את קולן. גרוטו עצמה ראויה לתשומת לב מיוחדת. באותן שנים היא כתבה לעיתונים נוספים, בהם **הבקר** ודבר.¹⁰² ב-9-9-9 היא הפכה לדמות משמעותית בנוגע לעיצוב דימוי האישה בירחון. גרוטו פרסמה ראיונות עומק רבים עם נשים ישראליות, שחשפו את פניהן המגוונות ואפשרו מבט חומל יותר, גם אם עדיין ביקורתי.¹⁰³

באחת מכתבותיה היא סוקרת את ביקורה, לצד שני כתבים נוספים, ובהובלתו של איש חיי הלילה והסרסור בוריס במספר "ברי זנות" מן ה"סוג המפואר" בתל אביב ויפו. במתחם הראשון נפגשת גרוטו עם שתי נשים בזנות, המתוארות כ"מכרות ותיקות" של בוריס. בכתבה נחשף הקורא לסיפורה של אסתר, אחת הנשים, שלדבריה, נשלחה על ידי הסרסור שלה "לצוד" אדם מבוגר ועשיר, אך במקום שהיא תנצל אותו, היא התאהבה בו. בוריס הציע לאסתר לשקר לסרסור שלה ולהפסיק את הקשר עם האדם המבוגר. מרים מצטטת את תגובתה בגוף שלישי: "אולם אסתר לא אבתה להסכים [...] אין היא משקרת ל'צופי' שלה. אם הוא כועס – אז בצדק. אם הוא ירביץ לה בגלל זה – אז בצדק. אבל אולי הוא יבין. הרי סוף כל סוף היא לא מברזל. היא אשה!"¹⁰⁴

בתיאור הקצר הזה חבויים אלמנטים ייצוגיים החותרים תחת הייצוג הקבוע של נשים בזנות. ראשית, עצם העלאת חוויית חיים של "זונה" בירחון. במקום להיות מושקת, הזונה מקבלת קול והקוראים יכולים לראות בה סוכנת (Agent) בעלת חשיבה עצמאית. התבוננות בתיאור עצמו מעלה עולם חווייתי ורגשי המנוגד לזה שמיוחס לפאם-פאטאל – הזונה לא משתמשת במיניות למטרה אכזרית, אלא משמשת בלדר עבור הסרסור שלה, רודף הבצע. בנוסף, היא לא מצליחה או לא מעוניינת לפעול במניפולטיביות הנשית ה"טבעית", לא כלפי ה"לקוח" ולא כלפי הסרסור שלה.

102 שם כתבה בין היתר על נושאים מדעיים. ראו לדוגמה את מאמריה "הרפואה הישראלית לקראת העתיד" דבר 1952.10.22, 13; "פילוסופיה במחקר מדעי הטבע" **הבקר** 1953.11.13, 5; "כך מורכבת פצצת מימן" **הבקר** 1954.05.28, 4.

103 יחסה השיפוטי פחות הופנה לעיתים רחוקות גם לנערים מזרחים. ראו לדוגמה מרים גרוטו "מה אני? אני או לא אני?" 9-9-9, 5, 26 (1954).

104 מרים בלייגרוטו "חיי לילה בלתי ידועים בתל-אביב" 9-9, 2, 16 (1955).

יתרה מזאת, היא מוצגת כמי שמעזה להתווכח עם חברה בוריס ובמובן זה כסוכנת פעילה בחייה.

באותה כתבה מובא קולה של אישה נוספת, המתוארת כרקדנית ארוטית מצטיינת. האישה מספרת לגרוטו על בחירתה בקריירה הארוטית המאפשרת לה לכלכל את עצמה טוב יותר בהשוואה למקצועות אחרים הפתוחים לנשים.¹⁰⁵ גם אם קול הרקדנית וקולה של אסתר אינם מציגים את הנשים באור חיובי בהכרח בעיני הקורא, הם בעלי פוטנציאל לסדוק את הדימוי של אישה בזנות כפי שהוא מוצג בכתבות אחרות – פתיינית ומסוכנת. שיחות עם נשים יהודיות בזנות הוצגו גם בכתבותיהם של עיתונאים נוספים.¹⁰⁶

סוג פשיעה אחר, התאבדות, שהיווה גורם פחד משמעותי בחברה הישראלית הצעירה,¹⁰⁷ מלווה אף הוא בסיקור הנותן מקום לנסיבות חיים. כך לדוגמה בכתבה "וידויה של מתאבדת". למרות כותרתה, העשויה להתאים לסוגה המרעשית, בכתבה מוצג דווקא ריאיון עומק עם ניצולת שואה שאיבדה את כל משפחתה, כולל בעלה, בשואה.¹⁰⁸ אף שתתה הכותרת של הכתבה מדגישה את היחס השלילי לניסיון ההתאבדות: "איבוד לדעת אינו אומץ אלא חולשה",¹⁰⁹ עיקר הכתבה מוקדשת לסיפור חייה של ה"מתאבדת". אחרי ששרדה את השואה, האישה מצאה עבודה בישראל, והבינה שעליה לתפקד כדי להיות אם מסורה לבנה היחיד. באופן טרגי הבן נהרג בתאונת דרכים. בעקבות זאת מחליטה האישה להתאבד, בניסיון שנמנע לבסוף. בהתאם לרוח המוסרנית של הירחון, המרואיינת מסיימת את דבריה בהבעת צער על ניסיון ההתאבדות, ורואה בו "דחיפה חולנית של הרגע". אולם גרוטו מביאה מדבריה של האישה גם את דעתה הסלחנית שלרוב המעשה נעשה "שלא באשמתו (של המתאבד)". הציטוט המקל על אשמת ה"מתאבדת", לצד הדיון בנסיבות ההתאבדות, מובילים את הקורא ליחס חומל ומחמיר פחות עם ה"פושעת".

טיפולוגיה היררכית של חמלה: יחס לנשים "טעונות טיפוח"

מכיוון שנסיבות החיים הן שהועמדו במרכז כתבות העומק החומלות, הן גם אלו שהגדירו טיפולוגיה שלמה של "חמלה". שני גורמים ניצבו במרכז הטיפולוגיה – גיל ומוצא אתני.

105 שם, בעמ' 17.

106 אבינועם רימון "נערות ישראליות סטות מוצלות מאבדון" 9-9, 4, 4 (1956); דוד בן-מרדכי "האפשר להחזיר פרוצות למוטב?" 9-9, 8, 9 (1955).

107 עודד היילברנר "שנת העשור" – 'שנת האסון'? מתאבדים, תשושי נפש, וחולי נפש בישראל של סוף שנות החמישים" קורות יב, 103, 113 (התשע"ד).

108 על הדגשת מאפייני סיקור ייחודיים של מתאבדים בעקבות חוויית השואה ראו עודד היילברנר "הדור של 1940": מתאבדים וחולי נפש בחברה הישראלית 71-77 (2020). לדוגמה הפוכה, שבה ניצולת שואה דווקא מואשמת בדרדור גברים אחרים ראו בן-מרדכי "הוא רצח", לעיל ה"ש 64.

109 מרים גרוטו "וידויה של מתאבדת" 9-9, 7, 3 (1954).

ככל שהנשים שסוקרו בירחון היו צעירות יותר, וככל שהיו מזרחיות, הן זכו ליחס חומל במיוחד. בה בעת, גם נשים מבוגרות אשכנזיות, כמו האישה שניסתה להתאבד שסיפורה הובא בכתבה של גרוטו, או נשים ממוצא לא ברור, כמו הפרוצות בחיפה או בתל אביב זכו ליחס חומל, גם אם באופן פחות מובחן.

ח' לביא מציג בכתבה העוסקת בקשר בין העלייה לארץ לבין הפשע ביפו, יחס סבלני מפורש כלפי העולים, אף לגברים שבהם. ראשית הוא מדגיש שאין אמת בטענה שעלייה מביאה פשיעה, תפיסה שאותה הוא מכנה "אמריקנית". בה בעת הוא רומז לאורך הכתבה על אופיים ה"שונה" של המזרחים. לדבריו חלק מהעולים הגיע מ"ארצות פרימיטיביות ביותר" וחשוב לו לציין שפשעים חמורים שכיחים בקרב צעירים, שהיוו חלק ניכר מהעלייה מ"ארצות המזרח"¹¹⁰. לביא נזהר מחיבור ישיר (שאינו לו לגבי נתונים), אולם הרטוריקה מובנת: חלקם של עולי המזרח בפשיעה, מסיבות שונות, גדול יותר. הוא לא רואה זאת באופי הביולוגי-אתני של העולים, אלא כחלק מתהליך השתלבותם בחברה הישראלית. עם התגברות תהליך זה, הוא מבטיח: "תחול ירידה מתאימה בפשעים המבוצעים על ידם". היחס הסבלני וממוקד נסיבות החיים לעולים מן המזרח, שמתאר לביא במפורש, מתבטא בכתבות רבות על נשים מזרחיות, בעיקר צעירות. אין בכך טעון שנערות מזרחיות לא סומנו, כחלק מגישה אוריינטליסטית,¹¹¹ כמיניות במיוחד וכנוטות להתדרדרות.¹¹² כמו יפה, הפאם-פאטאל מחיפה, נשים מזרחיות נתפסו כנוטות לזנות. יחס זה מוצג בכתבה נוספת של גרוטו, שמתארת את המצב הקשה של העולים במעברת פרדס חנה: "במקרה שזו נערה שאין בה מום וצורתה החיצונית 'מתקבלת על הדעת' – עשויה היא למצוא פתרון ב'כח נשיותה'. זונה? אולי [...]".¹¹³ כלומר, לנערה מזרחית (שאינה מכווערת) קל להתדרדר לזנות. ואולם, לטענתי, ניתן לראות ביחס הסבלני וממוקד נסיבות החיים, במיוחד בהקשר של נערות מזרחיות, גם מעבר מ"שיח של פתולוגיה", כפי שהוא מכונה במחקר, ל"שיח של פגיעות". בהפשטה זהו מעבר משיח הממוקד באופי האינדיבידואלי והביולוגי של נערות-פושעות מסוימות, לבין שיח הממוקד בנסיבות חייהן ומבין את

110 ח' לביא "העיר הבין-לאומית ביותר בעולם: האמנם יפו היא עיר הפשע בישראל?" 9-9-9, 9, 11 (1953).

111 לביקורת על הארוטיזציה המערבית של נשים "אוריינטליות" ותפיסתן כמיניות וכנוטות לזנות ראו ספרו פורץ הדרך של אדוארד סעיד **אוריינטליזם** 167-170 (2000). בהקשר הישראלי, ראו יונית נעמן "ידוע שהתימניות חמות במיטה": על הקשר בין צפיפות הפיגמנט לשם התואר פרחי" **תיאוריה וביקורת** 28, 185 (2006); רוזי "בתי - אש, אש", לעיל ה"ש 55.

112 בהקשר זה ראוי לציין כתבה חריגה אחת שסוקרת את חיי הפשע והזנות בעולם הערבי ומציגה הן את הנשים והן את הגברים הערבים כמיניים, ראו מרים בליי-גרוטו "פריצות וניון בארצות ערב" 9-9, 1, 19 (1955).

113 מרים גרוטו "כאן אין פושעים" 9-9-9, 1, 8 (1954).

התדרדרותן כחלק ממכלול חברתי היוצר פגיעות בקרב נערות בשל מגדרן ומוצאן.¹¹⁴ היחס המתמקד בנסיבות החיים של הנערות, מוצג בצורה המובהקת ביותר בכתבה שכותרתה: "נערות ישראליות סוטות מוצלות מאבדון". הכתבה נפתחת בתיאור מיני שמזכיר את הדימוי הפאם־פאטאלי: "מן השפתיים הצבועות ארגמן עלה והסתלסל ענן דק של עשן. המבט הישיר היה חודר ומנוסה; העמידה המרושלת – חצופה ומתגרה. הנערה שעמדה לפני היתה לכל היותר בת 16".¹¹⁵ ואולם, בהמשך מוצגות הנערות כנשים שורדות. לדברי הכתב, כל בנות מוסד צופיה (העומד במרכז הכתבה) הן נערות מזרחיות, ש"התדרדרותן המוסרית" נעשתה בשל חינוך קלוקל בבית ולרוב בשל גבר מפוקפק בחייהן. הכתבה מגוללת נרטיב מלודרמטי שבו האוריינט מוצל מאבדון ועובר חינוך מחדש על ידי האוקסידנט. האחרון מגולם בתפקודן של מנהלות המרכז, נשים אשכנזיות, המצילות את הנערות.

בהמשך, מציגה הכתבה את הנערות כחסרות דמויות השראה, בעיקר גבריות,¹¹⁶ ולכן חייבות את עזרת החברה ההגמונית שתצילן; המדינה מוצגת כמי שתופסת את תפקידו של האב בחייהן של הנערות. מצד אחד, כאמור, הן מסומנות כנוטות להתדרדרות, אך מצד שני, עם שינוי במצבן החברתי, שיתרחש בעקבות סיוע מצד המדינה, הן יכולות להשתקם. לפי הכתבה, נשים מזרחיות, מתוך הגדרה, הן "פושעות־שורדות" שצריכות שיקום כדי לחזור למוטב. לא נשיותן בלבד היא שמגדירה את אופי פשיעתן וקורבנותן, אלא גם המוצא האתני. לכן, ולצד האידאולוגיה האוריינטליסטית המובהקת, גישה זו מציעה פוטנציאל לשינוי – בניגוד לגברים המזרחים, נשים, ובייחוד נערות מזרחיות, יכולות לעבור שינוי ולהפוך מקורבנות לאזרחיות תורמות.¹¹⁷

כתבה אחרת לא רק מתייחסת לנסיבות החיים של עבריינית מזרחית צעירה מנקודת מבט חיצונית, אלא אף משמיעה את קולה. בכתבה שכותרתה: "הייתי במוסד לחנוך עברייניות" עורכת גרוטו ריאיון שבו היא כמעט לא מפריעה לקולה של הדוברת, נערה כבת 17, שעלתה בגיל שנתיים ממצרים. הכתבה מתחילה בדבריה של הנערה: "אני לא

114 להרחבה על החלוקה לסוגי שיח אלו במחקר על נערות ראו אדוה ברקוביץ־רומנו, מיכל קרומר־נבו ומיכל קומם "גוף הידע המחקרי בישראל על נערות במצבי מצוקה: סקירה היסטורית מפרספקטיבה פמיניסטית" *חברה ורווחה* לג 1, 7, 9-11 (2013).

115 רימון "נערות ישראליות סוטות", לעיל ה"ש 106.

116 שם.

117 האידאולוגיה הציונית־אוריינטליסטית שלפיה יש להציל את הנשים המזרחיות מהגברים שלהן, ובכך להפוך אותן לראויות ומועילות, זכתה למחקר רב. ראו בין היתר: דפנה הירש באנו הנה להביא את המערב (2014); אורית רוזין "נשים קולטות נשים" *חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי* 645 (אבי בראלי, דניאל גוטווין וטוביה פרילינג עורכים 2005); תמי רוז ילדי ההפקר: החצר האחורית של תל־אביב המנדטורית 276-288 (2009); אלה שוחט "לדובב את השתיקות: ייצוג האשה והמזרח בקולנוע הישראלי" *החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים* 249-250 (אורי רם עורך 1991).

כמו כולם".¹¹⁸ זהו ביטוי חשוב, שכן הוא מדגיש לקורא שעליו לצאת מעולם הדימויים הרגילים שהוא מכיר. ואכן, במקום להשקיף ממעל על מושא הכתבה, גנבת לשעבר, מאפשרת גרוטו לנערה לגולל את הנרטיב בצורה שהיא בוחרת. היא מתמקדת בתחושת הבושה ו"הכתם החברתי" שמלווים אותה במגע עם החברה שמחוץ למוסד, העומדת בניגוד חד לאמון שלו זכתה במוסד.

לקראת סוף הכתבה, לאחר שהיא מספרת על חשש בעקבות מפגש בין שוטר אקראי לבין ארוסה, היא מציעה פתרונות בעצמה: "לו הייתי יכולה, הייתי מוציאה חוק שהשוטרים לא יגלו שהם מכירים אנשים שהיו במוסדות. הרי זה יכול להרוס את כל העתיד שלהם".¹¹⁹ לא רק שהיא מוצגת בכתבה כאישה שהצליחה לשרוד ולהשתקם, היא אף מסוגלת להמציא פתרונות שיסייעו לנערות נוספות. כלומר, הקוראים נחשפים לא רק ל"שיח הפגיעות" שהוצג קודם לכן, אלא גם לאופנים שבהם נשים פועלות בתוך המנגנונים החברתיים שמגבילים אותן. אני סבור שבכך, כמו גם בכתבות העומק שערכה גרוטו עם נשים בזנות, ניתן לראות ניצנים של שיח המכונה במחקר "שיח של סוכנות" שבו מושם דגש על פעולות אקטיביות של נערות ונשים ביחס לנסיבות חייהן.¹²⁰

מהדימויים שעלו בחלק זה ניכר כי בירחון 9-9-9 זכו מספר נשים, בעיקר מהקבוצה המובחנת של נשים מזרחיות, למבט חומל. אלו נתפסו כמתאימות לדימוי "הפושעות" השורדות – הסיבה לפשיעתן מיוחסת לנסיבות חיים ייחודיות הדורשות פעולות של הישרדות. ואולם בעזרת סיוע של נשים אחרות בחברה, הפורשות עליהן את חסותן ומציעות להן פתרונות – הן יכולות לחזור למוטב.

במבט רחב יותר, ניתן לראות פער מהותי באופן שבו מוצגות נשים זרות הקשורות לפשע ביחס לנשים הישראליות, ובייחוד הצעירות המזרחיות שבהן. הכתבות העוסקות בזרות בוחנות את נשיותן ואופיין מנקודת מבט ביולוגית-מהותנית או מגדרית, תוך ניסיון להסביר את חריגותן לפשע או את מקומן המוסתר בו, זאת מתוך השלמה עם ייצוגים מרעשיים או עם תובנות מחקריות על אודות נשים הקשורות לפשע. לעומתן, זכות הנשים הישראליות, לצד יחס זה, גם ליחס חומל יותר המתאים לתאוריות קרימינולוגיות ביקורתיות ומאוחרות יותר העוסקות בנשים בפשע, ולפיהן נסיבות החיים הן שהביאו את הנשים לפשיעה ולקורבנות נשית. לפיכך, פוטנציאל השינוי יכול להתאפשר בנסיבות חיים "חדשות", כשהנשים תורחקנה מן הפטריארכיה ה"פרימיטיבית" וה"אוריינטלית" שאליה נולדו.

118 מרים גרוטו "דרמה אנושית של צעירה ישראלית: 'הייתי במוסד לחנוך עברייניות'" 9-9-9, 4, 21 (1954).

119 שם, בעמ' 24.

120 ברקוביץ' רומנו, קרומר-נבו וקומם, "נערות במצבי מצוקה" לעיל ה"ש 114, בעמ' 11-12.

סיכום: יצירת דימויים נשיים חדשניים של נשים הקשורות לפשע

ניתוח דימויי נשים הקשורות לפשע בירחון 9-9-9 מאפשר להנכיח את המורכבות שליוותה את הדיון ההיסטורי בישראל הצעירה על אודות תפקידן החברתי ומהותן של נשים בכלל. הדיון בדימויי הנשים מאפשר הבנת מורכבות כפולה. לא רק שהכתיבה בירחון הייתה מגוונת, אלא שאפילו תפיסות מסורתיות בנוגע לנשים הקשורות לפשע שהוצגו בה אינן הומוגניות. עולם הדימויים, אפילו השלילי או המסורתי בירחון, לא היה אחיד ולוה במפגש בין תפיסות מגדריות ומיתיות של נשים, תפיסות מהותניות-ביולוגיות ומחקריות, תפיסות ציוניות בנוגע לתפקידים ראויים לנשים ותפיסות אוריינטליסטיות בנוגע למשמעות המוצא האתני של האדם.

לטענתי, לתפיסות הציוניות והאוריינטליסטיות הייתה השפעה מכרעת על הדימויים המגוונים שהיו בירחון. תפיסות אלו הובילו ליחס חומל יותר, או לפחות מתעניין יותר, בנשים הישראליות. יחס זה השתקף בירחון באמצעות כתבות העומק ובאמצעות הצגת שאלות על אודות השפעת נסיבות החיים על ההתדרדרות לפשיעה. ניתן היה לדמיין כי ירחון משטרתי, כשלוחה של מוסד ממשלתי האמון על שמירת החוק, יציע עמדות מהותניות לגבי נשים ומקומן בחברה, מורכבות ומגוונות ככל שהן. ואכן, בכל הנוגע לנשים מן העולם או לדמויות בדיוניות של פושעות, כותבי הירחון שעתקו תפיסות מגדר מסורתיות-מערביות, ודרכן הבהירו את מקומה של האישה כחריגה לפשע וכמי ששחרורה עשוי להיות מסוכן.

ואולם, בעקבות תפיסות ישראליות-מוסדיות בנות-הזמן בנוגע ליחס הראוי לעולים, הגם שהיה מתנשא, יצרה המשטרה באמצעות הירחון, בכוונה או שלא בכוונה, גם עולם דימויים חדש. עולם שסתר את תובנות המחקר הקרימינולוגי והוויקטימולוגי המערבי, ולא התיישר עם תכתיבי הכתיבה הבידורית המקובלת על אודות נשים הקשורות לפשע. תפיסה חומלת זו הייתה חדשנית לתקופתה וזוהתה בעיתונות פופולרית ומקצועית מערבית רק מאוחר יותר, לאחר שנות השישים, ובמחקר רק החל משנות השבעים והשמונים. בכתיבה זו נשים אינן רק תוצר ביולוגי, מגדרי או אתני אלא גם תוצר של נסיבות חיים היוצרות פגיעות, אך גם מובילות את הנשים להתמודד כסוכנות פעילות עם מציאות החיים שנכפתה עליהן. קריאה בכתבות מעידה גם על תפקידים החשוב של כתבים מסוימים, ובראשם מרים גרוטו, בהבאת דבריהן של הנשים עצמן.

מסקנות אלו, ובראשן עוצמת הגיוון של דימויים נשיים, מובילות לשאלות נוספות על אודות תפקידן ומקומן של נשים בחברה הישראלית הצעירה, כמו גם על מקומה של המשטרה בעיצוב תפיסות נשיות. מחד גיסא, ניתן לשאול: אילו מרחבי מדיה נוספים, של המשטרה, וגם של מוסדות וארגונים אחרים, אוששו, סתרו או העמיקו את תפיסות הנשיות הממסדיות או הפופולריות שהוצגו בירחון? האם השיח האוריינטליסטי השפיע

בצורה דומה במרחבים אחרים, או שכפי שנהוג לבחון אותו במחקר, הוא יצר בעיקר השטחה של דימוי המזרחיות? מאידך גיסא, יש להמשיך בחקירת הירחון 9-9-9, לצד פרסומים נוספים של המשטרה. מחקר המשך זה יאפשר להתמקד בנשים שעסקו בפשע מזווית אחרת כמו עובדות סוציאליות, שוטרות, מחוקקות, סוהרות ועוד.

”הקרב על עזה נגמר – הקרב על תל אביב החל”: אכיפת חוקי הזנות בתל אביב על ידי משמר הגבול (1972-1973)

יוסף אוהיון*

בספטמבר 1972, לראשונה בתולדות העיר תל אביב, הוצב בה באופן קבע כוח שיטור צבאי למחצה של משמר הגבול. הכוח הוצב במטרה לסייע למשטרה לטפל בפשיעה המתרחבת בעיר שכללה שוד בנקים, סחר בסמים, גניבות, אלימות במקומות ציבוריים ועוד. בנוסף לכך, נדרש משמר הגבול להתמודד עם תופעת הזנות, שנתפסה כמטרד ציבורי, ושיקפה את הניוון החברתי והמוסרי בעיר. המפגש בין שוטרי משמר הגבול לבין הנשים שעסקו בזנות בתל אביב היה תולדה של שני תהליכים שהתרחשו במקביל, האחד במשמר הגבול והאחר בתופעת הזנות באותה העת. פסק דין של בית המשפט העליון שניתן בשנת 1965 קבע כי עיסוק בזנות בדירת מגורים פירושו ניהול בית בושת, עבירה שדינה חמש שנות מאסר. פסיקה זו הובילה להתפשטות נרחבת של הזנות במרחב הציבורי, ובעטייה תבעו תושבי העיר מהמשטרה מענה דחוף לתופעה. גם משמר הגבול עבר שינויים ניכרים בשנות השבעים, הן באופן ארגונו, והן בתפקידי השיטור שנוספו לו במהלך השנים. בשנות החמישים עסק משמר הגבול בעיקר בהגנת הגבולות, ולאחר מלחמת ששת הימים הוא הופקד גם על שמירת הסדר הציבורי בשטחי יהודה,

* היסטוריון צבאי, מחקריו מתמקדים בחקר ההיסטוריה הצבאית והמשטרתית בשנות החמישים של מדינת ישראל, בדגש על השיטור הביטחוני. ברצוני להודות מקרב לב לד"ר נעמי לבנקרון על ההשראה לכתיבת מאמר זה, על הערותיה המצוינות והחשובות לגרסאות מוקדמות שלו, ועל עבודת העריכה המוקפדת. תודה להדס צור ולשופטת האנונימית, שהערותיהן סייעו רבות לחידוד הסוגיות המופיעות במאמר.

שומרון ורצועת עזה. בספטמבר 1972, על רקע העלייה הניכרת בהיקף הפשיעה בתל אביב, ולנוכח הדרישה של צה"ל להוציא את שוטרי משמר הגבול מעזה בעקבות האלימות שנקטו כלפי האוכלוסייה המקומית, הם הועברו למשימות שיטור בתל אביב, ובכללן המאבק בזנות הרחוב. מאמר זה, המבוסס על מגוון רחב של מקורות ראשוניים, בוחן את האופן שבו התמודדו שוטרי משמר הגבול עם תופעת זנות הרחוב, ודן במערכת היחסים הסבוכה והטעונה שהתפתחה בינם לבין הנשים שעסקו בזנות.

מבוא

בראשית שנות השבעים חלה עלייה ניכרת בפשיעה בתל אביב,¹ שאופיינה בעיקר בעבירות רכוש, שוד בנקים ואלימות במקומות ציבוריים.² גם ממדי הזנות במרחב הציבורי התרחבו, בעקבות תקדים משפטי שאסר על קיומה בדירות מגורים. בספטמבר 1972 חלה נקודת מפנה משמעותית בהיערכותה של המשטרה לטיפול בכל אלה, עם העברתה של פלוגת משמר הגבול (להלן: מג"ב) מעזה לתל אביב. המעבר של מג"ב, כוח שיטור צבאי-למחצה, ושילובו במשימות שיטור ואכיפה בתל אביב סימן לא רק חציית גבולות גאוגרפיים במרחב פעילותו, אלא גם חציית גבולות לאומיים וחברתיים. האופן שבו התמודדו שוטרי מג"ב עם אכיפת חוקי הזנות, והקונפליקט הטעון והמורכב שהתפתח על רקע המפגש עם הנשים שעסקו בזנות, הם שיעמדו במוקד הדיון במאמר. במסגרת זו אבקש לדון בכמה שאלות מרכזיות: מה היו הסיבות להתפתחות הזנות במרחב הציבורי בתל אביב, ומה היו מאפייניה? אילו שיקולים הובילו להחלטה להציב את מג"ב בתל אביב? כיצד הגיבו פוליטיקאים, קציני משטרה ומג"ב, עיתונאים והתושבים עצמם לכניסתו של כוח בעל סממנים צבאיים לעיר? אילו דפוסי פעולה נקט מג"ב למאבק בזנות, מה היו מטרותיהם, ומה הייתה מידת הצלחתם? כיצד ראו הנשים שעסקו בזנות את שוטרי מג"ב? ניתוח התופעה הספציפית הזו, מאיר מזווית ייחודית על שאלה רחבה יותר שעניינה פעילות של כוח שיטור בעל סממנים צבאיים מול אוכלוסייה אזרחית, בתחומים שאינם ביטחוניים גרידא, ומציע לה הסברים מסוימים.

- 1 משטרת ישראל חולקה מיום הקמתה מבחינה גאוגרפית למחוזות משטריים. בכל מחוז נכללים כמה מרחבים, ותחום אחריות המחוז על אכיפת החוק הוא בשטח טריטוריאלי מוגדר. בתקופה הנדונה במאמר נכללו שלושה מרחבים במחוז תל אביב (ירקון, דן, יפו). בתחום אחריות המחוז נכללו תל אביב והערים הקטנות הסמוכות לה – רמת גן, חולון, בתים, גבעתיים, בני ברק והרצליה. אלי הוד **שינויים במבנה הארגוני של משטרת ישראל 1948-2004**, 167 (2005).
- 2 על היקף הפשיעה ומאפייניה בתל אביב ראו משטרת ישראל **דין וחשבון שנתי תשל"א-תשל"ב 1971**, 21 (1972). ראו גם את סקירת שר המשטרה שלמה הלל על פעולות משרדו: פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3376 (18.6.1973).

למעט חריגות אחדות שמטרתן לתת לקורא רקע תיאורטי והקשר היסטורי חיוני, המאמר מתמקד בתקופה של שנה לערך, בין ספטמבר 1972, עם כניסת מג"ב לתל אביב, ועד לפרוץ מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973,³ אז נדרש מג"ב להתמקד בטיפול בבעיות ביטחון פנים.⁴ תקופה זו התאפיינה בכרסום בהגמוניה של מפלגת השלטון מפא"י⁵ ובמתחים אתניים ומשבריים חברתיים,⁶ שאחד הבולטים שבהם הוא מחאת הפנתרים השחורים.⁷ זהו הרקע ההיסטורי לאירועים המתוארים במאמר, המאיר את החריגות והמורכבות שבהצבת מג"ב באזור עירוני, בניסיון לשמור לא על גבולות גאוגרפיים או על הביטחון דווקא, כי אם על גבולות הבורגנות והמיניות המהוגנת. זהו מחקר ראשון וייחודי על מג"ב; עד כה זכה החיל לדיון היסטוריוגרפי מועט על פועלו בשנות השבעים של המאה העשרים.⁸ לפיכך, המענה לשאלות שבהן יעסוק המאמר, מתבסס בעיקר על מקורות ראשוניים לרבות פרוטוקולים של דיוני מליאת הכנסת וכן של ועדת השירותים הציבוריים וועדת הפנים בכנסת, שבהן התנהלו עיקר הדיונים בנושא הזנות,⁹ ודוחות שנתיים של המשטרה שבהם פורסמו נתונים סטטיסטיים על הפשיעה בתל אביב, וכללו סקירות על פעילות המשטרה ומג"ב בתחום הזנות. עיתוני התקופה הם מקור חשוב המכיל מידע מגוון על נושא הזנות, לרבות ראיונות עם תושבי העיר, עם קציני ושוטרי מג"ב, וכן עם נשים שעסקו בזנות ומכתבים שנשלחו על ידן. בהיעדר מקורות המשקפים את נקודת מבטן של הנשים, לעיתונות חשיבות רבה, אם כי קולן מושמע בה בתיווכם של עיתונאים ועורכים. במאמר אשתמש בביטוי "נשים שעסקו בזנות", למעט ציטוטים מהמקורות הארכיוניים ומהעיתונות שבהם השתמשו בביטויים "פרוצות" או "יצאניות" המשקפים את רוח התקופה. בתוך כך, הבהירו ביטויים אלה גם את המורכבות הטמונה בדיון ההיסטורי על העיסוק בזנות במרחב הציבורי הבורגני.¹⁰

- 3 על מלחמת יום הכיפורים ראו יואב גלבר רהב - דרכה של ישראל אל מלחמת יום הכיפורים (2021).
- 4 באפריל 1974, לנוכח העלייה הניכרת בפעולות הטרור, החליטה הממשלה להטיל את האחריות על ביטחון הפנים על המשטרה, ובכך לעשותה למשטרה "דו־תכליתית" המטפלת בבעיות פשיעה וביטחון פנים גם יחד. אלי הוד תקופות בהתפתחות משטרת ישראל 1948-2002, 38 (2004).
- 5 ערן אלדר הדרך ל־77: קריסתה של הגמוניית מפלגת הפועלים 1965-1977 (2018).
- 6 שמואל נח אייזנשטדט תמורות בחברה הישראלית (2004).
- 7 דבורה ברנשטיין "הפנתרים השחורים כתנועת מחאה: קריאת תגר למדינה ולסדרה" העשור השלישי: תשכ"ח - תשל"ח 103 (צבי צמרת וחנה יבלונקה עורכים 2008).
- 8 למיטב ידיעתי פעילות מג"ב בתקופה זו טרם זכתה למחקר מעמיק. מידע ראשוני בנושא ניתן למצוא בספרו של יוסף ארגמן הגבול, פרשיות בתולדות מג"ב 97-140 (1996) (להלן: ארגמן).
- 9 ועדת השירותים הציבוריים של הכנסת פעלה בין השנים 1949-1977, ונועדה לפקח על פעילותם של משרד הסעד ומשרד הבריאות, שבתחום אחריותם נכלל גם הטיפול בזנות.
- 10 לדיון בהגדרת הזנות ראו זנות לקראת המשגה משפטית של קלון חברתי 22 (נייר עמדה בהנחיית פרופ' שולמית אלמוג 2009).

חלקו הראשון של המאמר עוסק בסיבות שהובילו לגידול בממדי זנות הרחוב בתל אביב ובתיאור מאפייניה, וכן בשיקולים שהובילו להצבת מג"ב בתל אביב. החלק השני בוחן את התגובות לכניסת מג"ב לעיר בזירות הפוליטית, התקשורתית והציבורית. חלקו השלישי מנתח את דפוסי הפעולה של מג"ב באכיפת חוקי הזנות, והחלק הרביעי דן בסיבות שהביאו את הנשים שעסקו בזנות לקרוא תיגר על שוטרי מג"ב. חשיבותו של המאמר היא בתרומת נדבך נוסף לקורפוס השיטור והזנות בישראל בכלל, ובמרחב העירוני בפרט,¹¹ תוך התמקדות בהיבט לא מוכר מתחום עיסוקו של מג"ב, המרחיב גם את יריעת המחקר ההיסטורי על אודותיו.

א. רקע: משמר הגבול במעבר מעזה לתל אביב

1. יציאת מג"ב מעזה והשינוי ביעודו

מג"ב הוקם ב-26 באפריל 1953, התפתח ככוח שיטור צבאי-למחצה, ושימש כזרוע ביצועית של המשטרה.¹² עיקר תפקידו היה לשמור על גבולות המדינה מפני ההסתננות לשטחה ממדינות ערב השכנות.¹³ באותה שנה הופקד מג"ב גם על אכיפת תקנות הממשל הצבאי שהוטלו על האוכלוסייה הערבית במדינה, ובהן שורת הגבלות על חופש התנועה של האזרחים הערבים.¹⁴ אכיפה זו אופיינה במדיניות שיטור נוקשה, תוך הפעלת כוח שלא כדין.¹⁵ הטבח בכפר קאסם הפך לאירוע המזוהה ביותר עם פעילות מג"ב בקרב האוכלוסייה

11 למחקרים נוספים בנושא זה ראו נעמי לבנקרון "מה לה לסטודנטית למשפטים בבית זונות? הרהורים על קליניקות משפטיות, שוטרים ונשים העוסקים בזנות" **המשפט** 161 (1) (התשע"ג); דליה אבן להב "מנהגה של הרשות המבצעת שלא לאכוף חוק" **משפט וממשל** ב 477 (התשנ"ה). על השפעתה של פעילות המשטרה בתחום הזנות על עיצוב המרחב הגאוגרפי בתל אביב ראו הדס צור **הגאוגרפיה של שהזנות בעיר תל אביב בין השנים 1975-1995** (עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב 2016); הדס צור "התהוותה של זנות בלתי נראית בעיר תל אביב: משטרה, חוק וניהול המרחב" **משפט, חברה ותרבות** ד: משפט ומשטרה 133 (נעמי לבנקרון ותמר קריכליכץ עורכות 2021) (להלן: צור "התהוותה של זנות").

12 על הקמת מג"ב ותחומי עיסוקיו בשנותיו הראשונות ראו יוסף אוהיון **התפתחות משמר הגבול (מג"ב) ככוח שיטור צבאי למחצה ושאלת תרומתו לביטחון השוטף של מדינת ישראל בשנים 1953-1956** (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר אילן 2019); יוסף אוהיון "מערך השיטור של מג"ב ביישובי הספר בשנים 1953-1956: בין משימתיות ביטחונית לפעולות אזרחיות חברתיות" **משטרה והיסטוריה** 2, 48 (2020).

13 על ההסתננות ונזקיה בנפש ורכוש ראו בני מוריס **מלחמות הגבול של ישראל 1949-1956: ההסתננות הערבית, פעולות התגמול והספירה לאחור למבצע קדש** (1996); דוד טל **תפיסת הביטחון השוטף של ישראל** (1998).

14 ראו בנושא זה שרה אוסצקי-לזר "הממשל הצבאי כמנגנון שליטה באזרחים הערבים: העשור הראשון, 1948-1958" **המזרח החדש** מג 103 (התשס"ב).

15 על האלימות שהפגין מג"ב בשטחי הממשל הצבאי ועל הביקורת שהושמעה מטעם מפלגת מק"י ראו למשל "אנשי משמר הגבול שודדים ומתפרעים בתושבי כפר טירה" **קול העם** 15.9.1953, 4; "על הפרק - הקץ להתעללות בתושבי המשולש" **קול העם** 11.10.1953, 1; ג' שטרן "מעשה התעללות - ועלילה" **על המשמר** 4.1.1954, 1.

הערבית בישראל.¹⁶ לאחר מלחמת סיני שבה נטל מג"ב חלק בלחימה, המשיך החיל לעסוק במשימות הקשורות בהגנת הגבולות.¹⁷ במלחמת ששת הימים הוכפף מג"ב לצה"ל, וסייע לו במלחמה שהביאה לכיבוש שטחי יהודה, שומרון, עזה, צפון סיני ורמת הגולן.¹⁸ ב־15 באוגוסט 1967 הופקדה משטרת ישראל על שמירת הסדר הציבורי בערים הערביות שנכבשו במלחמה.¹⁹ גדוד מג"ב הוקם לצורך סיוע למשטרה במילוי תפקידה זה, למעט בעיר עזה.²⁰ מג"ב עסק, בין היתר, באיתור אמצעי לחימה, פיזור הפגנות, דיכוי מהומות ושבתות, הטלת עוצר, אבטחת צירי תנועה, ושמירה על הסדר הציבורי.²¹ בינואר 1971, לנוכח גל טרור גואה בעזה, ולאחר רציחתם של שני ילדים ישראלים בסמוך לעיר, הוחלט להציב בה פלוגת מג"ב.²² כעבור שנה וחצי, באוגוסט 1972, לאחר התייעצות שהתקיימה בין ראשת הממשלה גולדה מאיר לשר המשטרה שלמה הלל הוחלט, באופן מפתיע לכאורה, להעביר את פלוגת מג"ב מעזה לתל אביב.²³ שתי קבוצות גורמים עיקריים הובילו להחלטה: הראשונה, "גורמי משיכה", דהיינו, העלייה בהיקף הפשיעה בתל אביב, והצורך בכוחות שיטור נוספים למאבק בה. השנייה, "גורמי דחיפה" שנוצרו בעקבות דרישת צה"ל להוצאת שוטרי מג"ב לאלתר מעזה, ללא זיקה ישירה למתרחש בתל אביב. בשני גורמים אלה יתמקד הפרק.

ביסוד "גורמי הדחיפה" עמדה פעילות מג"ב בעזה, שאופיינה בשימוש פסול בכוח כלפי התושבים המקומיים.²⁴ על פי דיווחים חוזרים ונשנים בדינוי ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, כמו גם בעיתונות התקופה, נהגו שוטרי מג"ב להכות ללא סיבה את התושבים, ובכללם נשים וילדים, לעיתים תוך שימוש בשוטים. כן יוחסו לשוטרי מג"ב גניבת כספים

16 אדם רז **טבח כפר קאסם: ביוגרפיה פוליטית** (2018); שרה אוסצקי-לזר "מזימה באוקטובר – מבצע סיני ופרשת כפר קאסם בעיני הערבים בישראל" **יהדות זמננו** 13, 105 (התשנ"ט).

17 טל משגב "משמר הגבול לקראת מלחמת סיני ובמהלכה – בין צבא למשטרה" **ברעום המנועים: 50 שנה למלחמת סיני** 201 (חגי גולן ושואל שי עורכים 2006).

18 טל משגב "בין גבולות במציאות משתנה: משמר הגבול לקראת מלחמת ששת הימים ובמהלכה" **נחשונים: 40 שנה למלחמת ששת הימים** 237 (חגי גולן ושואל שי עורכים 2007).

19 **ספר האירועים הבולטים בין השנים 1948-1973** כרך א 354 (אלי הוד עורך 1998) (להלן: הוד).

20 משה טיומקין "בשנה הרביעית" **בטאון משמר הגבול** 4-5, 5 (דצמבר 1970).

21 **ארגמן**, לעיל ה"ש 8, בעמ' 94.

22 על מצב הביטחון המעורער בעזה שהביא להצבת כוח מג"ב בעיר ראו את הסקירה הביטחונית של ראש אג"ם במטכ"ל, האלוף דוד אלעזר. פרוטוקול ישיבה של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ה־7 (16.1.1971).

23 **ארגמן**, לעיל ה"ש 8, בעמ' 139.

24 לשוטרי מג"ב, בדומה לשוטרים "הכחולים", הוענקה סמכות חוקית להפעיל במידת הצורך כוח סביר כלפי אוכלוסייה אזרחית, במגבלות החוק. די בשברי המידע לעיל כדי לשרטט תמונה מטרידה של חריגה כבוונה תחילה מהסמכות בעזה כפי שעולה מהטענות בנוגע לדפוסי האלימות הקשה שנקט מג"ב. נושא זה מצריך מחקר בנפרד.

ותכשיטים מהתושבים, והפשטת נשים במהלך חיפוש שנערך על גופן.²⁵ הדים לאירועים חמורים אלה ניתן למצוא גם בספרו של יוסף ארגמן, הסוקר את פעילות החיל מיום הקמתו.²⁶ אין חולק כי מג"ב נחל הצלחה לא מבוטלת בסיכול הטרור בעזה ובשמירה על הסדר הציבורי,²⁷ אך המחיר שגבתה הצלחתו מהתושבים המקומיים היה קשה מנשוא. גילויי האלימות הללו היו מוקד לביקורת חריפה ונוקבת שהוטחה במג"ב הן מעל דפי העיתונות, והן על ידי חברי הכנסת מהאופוזיציה, שהבולט שבהם היה אורי אבנרי ממפלגת "העולם הזה – כוח חדש".²⁸ לא אחת דרש אבנרי משר המשטרה ומצה"ל להוציא את כוחות מג"ב מעזה,²⁹ אך הטענות שהושמעו שוב ושוב על אלימות שוטרי מג"ב בעזה נדחו על ידי מפכ"ל המשטרה פנחס קופל,³⁰ ושר המשטרה שלמה הלל.³¹ לטענת הלל, נבעה הוצאת מג"ב מעזה מסיום מוצלח של פעילותו, ולפיכך נערך החיל מחדש למלא ייעוד נוסף שהוגדר כבר בפקודת ההקמה שלו – שימוש ככוח עתודה למשטרת ישראל.³² מנגד, משה טיומקין, מפקד מרחב תיכון במג"ב, טען כי העילה העיקרית לשינוי הייעוד הייתה עניין פשוט של חילופי תפקידים וחלוקת סמכויות: עזה עברה בתקופה זו לפיקודו של רחבעם זאבי (גנדי), אלוף פיקוד מרכז, שדרש פיקוח מלא על מג"ב, ומשרישה זו לא התקיימה הוצאו כוחותיו מעזה.³³ הביקורת החריפה על שוטרי מג"ב, ההחלטה להוציאם מעזה, והשינוי המהותי שחל בייעודם מלמדים כי היה לכלל הפחות בסיס מוצק לטענות הקשות שהופנו כלפיהם.

- 25 לאזכורים נוספים של האלימות שיוחסה לשוטרי מג"ב כלפי האוכלוסייה הערבית בעזה ראו דברי תת-אלוף שלמה גזית, ישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ה-7, 19 (26.1.1971); אורי אבנרי "חיוך שובב" **העולם הזה** 1743, 27.1.1971, 7; מרדכי אלקן "יחידת משמר הגבול בעזה מתחילה להתקפל – לקראת העברתה לתל אביב" **מעריב** 8.8.1972, 12; "נכבדי עזה התלוננו בפני דיין על שימוש באלימות מצד אנשי ביטחון" **על המשמר** 4.6.1971, 12.
- 26 הספר הודפס בידי עמותת "הכומות הירוקות" ובהוצאת משרד הביטחון. לדיון בהפעלת כוח בתקופה זו מצד מג"ב, ראו ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 117-118 (תת-פרק "האם מג"ב השתמש בשוטים").
- 27 משטרת ישראל **דוח משטרת ישראל לשנת 1971**, 18 (1972); כתב צבאי "יד חזקה בעזה – נתפסו מחבלים ומסיתים – 3 נפצעו" **על המשמר** 13.1.1971, 1.
- 28 אורי אבנרי (1923-2008) נולד בגרמניה ועלה לארץ בשנת 1933. היה חבר בארגון האצ"ל ובמלחמת העצמאות שירת בחטיבת גבעתי. עיתונאי וסופר, עורך העיתון **העולם הזה**. בשנים 1965-1981 כיהן כחבר כנסת, ממקימי הרשימה המתקדמת לשלום בשנת 1982. אורי אבנרי **אופטימי** (2014).
- 29 ראו למשל את הדברים שאמר בפרוטוקול ישיבה 144 של הכנסת ה-7, 1060 (20.1.1971).
- 30 "קופל: תדמיתו של משמר הגבול נפגעה על לא עוול בכפו" **דבר** 15.2.1971, 2.
- 31 סופר למרחב "השר הלל: משמר הגבול פועל בעזה בהתאם לתקנות המשטרה" **למרחב** 31.1.1971, 2; דוד זוהר "הלל: התפתח ספורט לאומי של השמצות על משמר הגבול" **מעריב** 31.1.1971, 2.
- 32 "פקודת המטה הארצי מס' 27" 3.7.1953 **ארכיון בית מורשת משטרת ישראל**. ראו גם פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3378 (18.6.1973).
- 33 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 104, 134. רצועת עזה הועברה מאחריות פיקוד הדרום לפיקוד המרכז במארכ 1972.

לצד "גורמי הדחיפה", שהובילו להוצאת מג"ב מעזה, נמצאו כאמור גם "גורמי משיכה", שהובילו לביקוש לשירותיו בתל אביב בעקבות הפשיעה שהלכה ופשתה ברחבי העיר. בשנות השבעים התרחבו בעיר מרכזי עסקים ומסחר, אך היא סבלה מצפיפות, מתשתיות רעועות, מבעיות איכות סביבה, ומהגירה שלילית.³⁴ בד בבד, גם הפשיעה גדלה בצורה ניכרת, דבר שפגע בתחושת הביטחון האישי של האזרחים. בין היתר חל גידול ניכר בשוד בנקים, בשימוש וסחר בסמים, בעבירות רכוש, באלימות במקומות ציבוריים, בסחיטת דמי חסות מבעלי עסקים ובעבירות הנלוות לזנות.³⁵ העלייה בפשיעה בעיר נבעה מקשת רחבה של סיבות: הקיטוב והפער הכלכלי בין שכונות הדרום הנחשלות ובין שכונות הצפון המזוהות עם אוכלוסייה אמידה, ומצוקות כלכליות בקרב חלק מתושביה. בתקופה זו התלהט דיון ציבורי ופוליטי על קיומו של פשע מאורגן במדינה,³⁶ טענה שהועלתה בעיקר בידי האופוזיציה ונדחתה מכול וכול על ידי שר המשטרה.³⁷

קשה לדעת ידם של מי מן השניים הייתה על העליונה – של "גורמי המשיכה" או "גורמי הדחיפה" – והביאה להצבת שוטרי מג"ב בתל אביב. כך או אחרת, פעילותו של מג"ב בעזה הסתיימה, וכוחותיו הועברו לתל אביב. כחודש לפני שמג"ב הוצב בעיר, באוגוסט 1972, תיאר באירוניה העיתונאי יעקב שרת (בנו של ראש הממשלה משה שרת) את סיבות המעבר, בדרך הממחישה כי הן "גורמי הדחיפה" והן "גורמי המשיכה" היו ידועים ומובנים היטב לציבור הרחב:

ומה רבה השמחה עד בלי קץ ובלי גבול / על האבטלה שירדה על משמר הגבול / וסיכנה את יחידותיו באין תעסוקה אלימה / בשקיעה בניוון ושכחת הלחימה / עד כי ניתן למקם את הכוח בתל אביב / להשכין שלווה יום וליל מסכיב / לפטרל ברחובות ולהציב מארבים / להניס אנסים ולרדוף גנבים.³⁸

2. הזנות: התפתחותה ומאפייניה במרחב הציבורי של תל אביב

אחד ממאפייניה המובהקים של הפשיעה בתל אביב בשנות השבעים, שהפך להיות סממן מרכזי בשקיעתה המוסרית והחברתית, היה התפשטות הזנות במרחב הציבורי. על מנת

34 יעקב שביט וגדעון ביגר **ההיסטוריה של תל אביב** כרך ד 14 (יעקב שביט, גדעון ביגר וחיים פיירברג עורכים 2002).

35 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 409.

36 ראשיתו של הפולמוס על קיומו של פשע מאורגן בישראל בשנת 1971 בסדרת הכתבות של העיתונאי רן כסלו בעיתון **הארץ**. המשטרה הכחישה את קיומו. ראו אבי דוידוביץ' **פשע מאורגן בארץ ובעולם תיאוריות ומציאות** (1993). ראו גם דיון בנושא בפרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3388, 3394 (18.6.1973). לדיון נוסף בסוגיה, והמשגה שלה, ראו מנחם אמיר "פשע מאורגן" **פילימ** ד 189 (1994).

37 פרוטוקול ישיבה 132 של ועדת הפנים, הכנסת ה-7, 7 (2.5.1972).

38 יעקב שרת "אל תגידו בעזה" **מעריב** 11.8.1972, 21.

להבין את התפתחותה ומאפייניה של הזנות, במשולב עם מכלול התהליכים החברתיים שפקדו את העיר, אך גם בנפרד מהם, נכון לעמוד על השינויים שהתחוללו במסגרת הנורמטיבית של הזנות, בהיקפה ובמאפייניה בעשור השלישי של המדינה, ובהם עוסק הפרק הנוכחי.

הזנות התקיימה ביישוב הישן עוד לפני מלחמת העולם הראשונה,³⁹ ובתקופת השלטון הבריטי.⁴⁰ לאחר הקמת המדינה התרחבו ממדיה, ובעיקר בתל אביב. בינואר 1959 אמרה חברת הכנסת שרה כפרי ממפא"י במליאת הכנסת כי "נגע הזנות שפשה בתל אביב, מתגבר והולך לממדים מעוררי דאגה".⁴¹ גידול זה היה נעוץ הן בגורמים האוניברסליים המוכרים לקיומה של הזנות, ובעיקר מוסר מיני כפול, הפליית נשים בשוק העבודה ובתא המשפחתי ומצוקות כלכליות, והן בגורמים המקומיים הייחודיים, ובעיקר העלייה הגדולה בשנות החמישים, וקשיים שאפיינו את תקופת בניוי האומה.⁴²

עד לשנת 1962 נותרה בעינה פקודת החוק הפלילי המנדטורי (1936) שהגדירה בית בושת ככל בית שבו מצויות לפחות שתי נשים העוסקות בזנות, ואסרה על קיומו.⁴³ בשנת 1962 תיקנה הכנסת את הפרק העוסק בזנות בחקיקה, וקבעה בין היתר כי מנהל בית בושת הוא כל אדם המחזיק או מנהל מקום לשם עיסוק בזנות.⁴⁴ לאחר שסעיף החוק פורש בצורה סותרת בערכאות משפטיות שונות, ונוצרו חילוקי דעות בנוגע לנפקות המשפטית של עיסוק בזנות של אישה יחידה בדירת מגורים, הגיע לבית המשפט העליון בשנת 1965 ערעורה של מרים תורג'מן, אשר הורשעה בסרסרות ובניהול מקום לשם עיסוק בזנות בדירת מגוריה, ונדחה. פסק הדין בערעורה הפך לתקדים משפטי, שלפיו אישה העוסקת בזנות בדירת מגוריה, גם כשהיא מתגוררת לבדה, תוגדר על פי החוק

39 ראו מרגלית שילה נסיכה או שבייה? החוויה הנשית של הישוב הישן בירושלים 1840 – 1914, 230-235 (2001); מרגלית שילה "זנותן של בנות ירושלים במוצאי מלחמת העולם הראשונה: מבט גברי ומבט נשי" **ירושלים וארץ ישראל** 1, 173 (התשס"ד).

40 ראו דבורה ברנשטיין **נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית** (2008) (להלן: ברנשטיין **נשים בשוליים**).

41 פרוטוקול ישיבה 568 של הכנסת ה-3, 741 (5.1.1959).

42 על החברה בישראל בתקופה זו ראו אורית רוזין **חובת האהבה הקשה: יחיד וקולקטיב בישראל בשנות החמישים** (2008). לדיון בזנות כתוצר לוואי של תהליכי הגירה ראו אברהם שטאל "זנות בקרב יהודים כתופעת לוואי למעבר מתרבות לתרבות" **מגמות** 24, 202 (1978). במאמר מציינ שטאל כמה סיבות להתפתחות הזנות בקרב החברה היהודית, לאורך ההיסטוריה ובמדינת ישראל – הגירה, התפרקות מסגרות מסורתיות, תהליכי חילון ומצב סוציו-אקונומי קשה. לדיון נוסף בנושא הזנות בישראל בתקופה זו ראו גם Shlomo Shoham & Giora Rahav, *Social Stigma and Prostitution*, 8(4) **BRITISH JOURNAL OF CRIMINOLOGY** 402 (1968).

43 על התגבשות החוק המנדטורי ביחס לזנות ראו דבורה ברנשטיין "השלטון הקולוניאלי והקהילה הלאומית: חוק מדינתי ופרשנות קהילתית של תופעת הזנות בארץ ישראל – פלשתיה" **מחקרי משפט** כה 1, 7 (2009).

44 חוק לתיקון דיני העונשין (עבירות זנות), התשכ"ב-1962.

כמנהלת בית בושת.⁴⁵ פסק הדין הוביל לשינוי משמעותי בעולם הזנות. התקדים המשפטי הפך את העיסוק בזנות בדירות מגורים לעבירה פלילית שדינה חמש שנות מאסר. לפיכך, ממדי הזנות ברחובות תל אביב גדלו במידה ניכרת, בעיקר במרכז העיר ובשכונותיה הצפוניות.⁴⁶ השינוי החמיר את מצבן של הנשים שעסקו בזנות, כפי שממחיש מחקרה של הדס צור, הגביר את הסכנות לביטחונן,⁴⁷ והוביל למעצרן או להעמדתן לדין בעבירות שידול או שוטטות.

למערכת אכיפת החוק היה ברור כי פסק הדין יצר שינוי מהותי בתבניות עולם הזנות. שר המשפטים חיים צדוק התייחס לכך בדיון שנערך במליאת הכנסת: "בעיית הזנות ברשות רבים הוחמרה לאחר קביעתו של בית המשפט העליון [...] השפעתה של קביעה זו, יש לשער, היא התחזקות התופעה של הוצאת הזנות מן הבתים אל הרחובות".⁴⁸ ניצב אריה שור, ראש אגף החקירות של המשטרה, אמר לחברי ועדת השירותים הציבוריים בכנסת: "איני יודע אם זנות בבית עדיפה על הרחוב, או הזנות ברחוב עדיפה על הזנות בבית. קודם נלחמנו בזנות בבתי, מלחמתנו נשאה פרי והם יצאו לרחוב. ברחוב זה מטרד".⁴⁹ קשה לנקוב במספרן המדויק של הנשים שעסקו בזנות, אך על פי הערכות המשטרה, בינואר 1972 היה מספרן המשוער בתל אביב 500.500 מאפייניהן המעמדיים היו ברורים: מנתונים שהוצגו בוועדה לשירותים ציבוריים בכנסת בפברואר 1971 עלה כי 86% הגיעו מעיירות הפיתוח ו-14% התגוררו בתל אביב.⁵¹ לפי הערכות כשני שלישי מהנשים שעסקו בזנות היו בנות שלוש-ארבעים וכשליש – קטינות.⁵² חברי הכנסת הוטרדו בעיקר בעניינין של הקטינות,⁵³ וכך גם העיתונות. בעיתון העולם הזה נכתב: "הן מגיעות למדרכות תל אביב בזרם בלתי פוסק. ממלאות את הבארים ומועדוני הלילה עד השעות הקטנות ועד הקליינט האחרון. יש מהן בנות 13 ו-14, מבוגרות מבנות 17 נחשבות לאובייקטים משומשים מדי".⁵⁴

45 לדיון מורחב בפסק הדין ראו נעמי לבנקרון "הסיפור של תורג'מן: אוטופיה בכבלים – תורג'מן נגד היועץ המשפטי לממשלה" מעשי משפט י 405 (2019).

46 על התהוותו של תל ברוך כמקום לעיסוק בזנות ראו הדס צור "זירת הזנות בתל ברוך – מרחב של מוסר חלופי בשולי העיר 'הנקייה' תמורות – פמיניזם ומרחב בישראל 153 (טולה עמיר עורכת 2017) (להלן: צור "תל ברוך").

47 צור "התהוותה של זנות", לעיל ה"ש 11.

48 פרוטוקול ישיבה 124 של הכנסת ה-8, 956 (24.12.1974).

49 פרוטוקול ישיבה 52 של ועדת השירותים הציבוריים, הכנסת ה-7, 5 (2.3.1971).

50 יהושע כהנא "ניצב פראג: גברה האלימות בפשיעה" מעריב 16.1.1972, 5.

51 פרוטוקול ישיבת הוועדה לשירותים ציבוריים מס' 51 של הכנסת ה-7, 4 (23.2.1971).

52 חוק הנוער טיפול והשגחה, התש"ך (1960) מגדיר קטין כמי שטרם מלאו לו 18 שנה. לפי הערכות, בשנת 1971 עסקו בזנות בתל אביב 200 קטינות. ראו "עמיעד: 5,000 בתי עסק פועלים בלי רישיון בת"א" מעריב 9.5.1971, 2.

53 ח"כ בנימין שחור, המפד"ל, פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3388 (18.6.1973).

54 "מה שהקליינט מחפש היום" העולם הזה 1826, 30.8.1972, 29.

נתונים נוספים בנושא מצויים בדוח השופטת הדסה בן-עתו, שמונתה בפברואר 1975 לעמוד בראש ועדה ציבורית לבדיקת הזנות בישראל. אומנם חקירת הוועדה התבצעה שנים אחדות לאחר התקופה שבה מתמקד המחקר, אך ניתן להניח כי לא חלו שינויים משמעותיים יתר על המידה בתבניות עולם הזנות במהלך תקופה קצרה זו. כפי שניתן ללמוד מן המסמכים הארכיוניים השונים, עבודתה של הוועדה הייתה יסודית ומקיפה, ומצטיירת ממנה תמונת מצב עדכנית וחשובה של תופעת הזנות בשנות השבעים בישראל.⁵⁵ מהדוח עלה, בין היתר, כי חלק ניכר מהנשים שעסקו בזנות השתייכו לעדות המזרח ורבות מהן היו בעלות מנת משכל נמוכה, סבלו מבריאות לקויה לרבות מחלות מין, בעיות גניקולוגיות, תת-תזונה והיו מכורות לסמים.⁵⁶

הלקוחות שביקשו לצרוך שירותי זנות הגיעו מכל שכבות האוכלוסייה, אך ניתן לחלקם בצורה מובחנת לשלוש קבוצות: האחת, גברים יהודים – צעירים שביקשו לרכוש ניסיון מיני וגברים נשואים או רווקים אשר חיפשו שינוי וגיוון מן השגרה המינית עם בנות זוגם.⁵⁷ השנייה, אזרחים זרים – תיירים שהגיעו לישראל במספרים הולכים וגדלים לאחר מלחמת ששת הימים,⁵⁸ ובין היתר צרכו סמים⁵⁹ וזנות,⁶⁰ וכן חיילי או"ם שהגיעו מעת לעת לחופשה בתל אביב,⁶¹ ואישו את טענתה של סינתיה אנאלו ולפיה נוכחות כוחות צבא מגדילה את היקף הזנות.⁶² אך קרוב לוודאי שהקבוצה השלישית של הלקוחות הטרידה יותר מכול את תושבי העיר: גברים ערבים שחצו את גבולות הלאום, חלקם אזרחים ישראלים וחלקם ערבים שהגיעו למטרות עבודה מיהודה, שומרון ועזה.⁶³ במציאות מורכבת

55 חברי הוועדה קיבלו מידע על הזנות מקשת רחבה של בעלי תפקידים הנוגעים לבעיית הזנות – עובדים סוציאליים, קציני משטרה ושירות בתי הסוהר, רופאים, משפטנים ופסיכולוגים. משרד המשפטים דוח הוועדה לבדיקת בעיות הזנות (בראשות השופטת הדסה בן-עתו) "מניעת הזנות בישראל", ארכיון המדינה גל-17/12187 (1977) (להלן: דוח בן-עתו).

56 שם, בעמ' 16-19.

57 שם, בעמ' 21.

58 על העלייה בהיקף התיירות לישראל ראו את סקירתו של שר התיירות משה קול בכנסת. לדבריו, כבר בשנה הראשונה מתום המלחמה חלה עלייה של כ-30% בתיירות הנכנסת לישראל. ישיבה 308 של הכנסת ה-6, 2969 (15.7.1968).

59 שר המשטרה שלמה הלל דיווח לחברי הכנסת כי בשנת 1972 נאסרו 270 תיירים בגין עבירות סמים. פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3377 (18.6.1973).

60 "זרם התיירים הפוקד את הארץ משפיע על ריבוי מספר הנשים העוסקות בזנות. זאת תופעה המאפיינת את כל ארצות התיירות, אפילו את ארצות מזרח-אירופה, וברור שהשפעתה מורגשת גם בישראל." ח"כ שושנה ארבל-אלמזלינו, שם, בעמ' 3408.

61 דוח בן-עתו, לעיל ה"ש 55, בעמ' 21.

62 CYNTHIA ENLOE, MANEUVERS: THE INTERNATIONAL POLITICS OF MILITARIZING WOMEN'S LIVES 49-107 (2000). בהקשר הלוקלי, לדיון בגידול בממדי הזנות על רקע הגידול במספר החיילים בתקופת המנדט, ראו ברנשטיין נשים בשוליים, לעיל ה"ש 40, בעמ' 151-152, 166-217.

63 דוח בן-עתו, לעיל ה"ש 55, בעמ' 18-21. דבורה ברנשטיין מראה כיצד נשים שעסקו בזנות תחת השלטון הבריטי פרצו גבולות לאומיים תוך שהן מערערות את הגבול שבין הקולקטיב הערבי

וסבוכה זו, ארבע עילות מרכזיות הובילו את תושבי העיר לדרוש מהעירייה ומהמשטרה לטפל בדחיפות בזנות: מוסרית, כלכלית, רפואית ולאומית-ביטחונית. הניגוד המובנה בתפיסות תרבותיות וחברתיות בין הזנות לבין המוסר הציבורי הוא עתיק יומין כמעט כמו הזנות עצמה. הזנות בתל אביב נתפסה כמאיימת על המוסר ועל הסדר החברתי, שכן חשפה ילדים, אך גם אוכלוסייה מבוגרת, להפקרות המינית שנתפסה ככרוכה בזנות. תיוגן של הנשים כסוטות, המערערות את מוסריותה של החברה, הוביל לפאניקה מוסרית שאחזה ברבים מתושבי העיר,⁶⁴ והם פנו למשטרה, בעיקר, בדרישה שתטפל בתופעה. בדיון שהתקיים בוועדת השירותים הציבוריים של הכנסת בפברואר 1971, תיאר עו"ד יהושע בן ארי, שכיהן בשעתו כיועץ המשפטי של המשטרה, את החשש של תושבי העיר מערעור נורמות המוסר בעטייה של הזנות: "בעיית הזנות ברשות הרבים מחריפה והולכת בערים המרכזיות. ההתקשרויות נעשות לעיני רבים בדרכי המלך, ורבות התלונות המגיעות לאוזני המשטרה בקשר לזה. ההזדווגות נעשית בחדרי מדרגות, בחצרות, במכוניות והתושבים הנפגעים נוכח מחזות אלה מתלוננים על השחתת המידות של ילדים ונוער, הטרדה".⁶⁵

עילה שנייה לדרישת התושבים לטפל בזנות הייתה הפגיעה בערך הנדל"ן ובשגרת חייהם, בעקבות הקטטות והגידופים התכופים שהתפתחו בין הלקוחות לנשים, בעיקר בשעות הלילה. בלא מעט מקרים ביקשו תושבי העיר למכור את דירותיהם במחיר נמוך מערך הנכס ולעבור להתגורר במקומות אחרים.⁶⁶ המשפטן והעיתונאי גבריאל שטרסמן תיאר כיצד עורכי דין נאלצים להעביר את משרדיהם מרחוב יהודה הלוי על מנת למנוע מלקוחותיהם להתקל בנשים העוסקות בזנות ובסרסורים.⁶⁷ מחקרים מלמדים כי ככל שהשכונה מבוססת יותר מבחינה חברתית וכלכלית, כן גובר הלחץ של התושבים על המשטרה לנקוט צעדים נגד הזנות,⁶⁸ וכך קרה גם בתל אביב. תושביה שלחו מכתבי תלונה

לקולקטיב היהודי. ברנשטיין, שם, בעמ' 50-83.

64 STANLEY COHEN, *FOLK DEVILS AND MORAL PANICS: THE CREATION OF THE MODS AND ROCKERS* (1973).

65 פרוטוקול ישיבה 51 של ועדת השירותים הציבוריים, הכנסת ה-7, 3 (23.2.1971). סביר להניח שהתמונה מורכבת יותר, והדרך שבה הוצגו הדברים שיקפה את נקודת מבטם של הדובר, הנמענים והאירוע שבו נאמרו. הזנות התקיימה אומנם בשולי החברה, אך הייתה חלק מובהק מן המרקם העירוני, וכל עוד התקיימה בצנעה, מבלי שיווצר מטריד לציבור, הביקוש לה היה מובן מאליה והקלון המוסרי הכרוך בה נותר נחלת הנשים בלבד, אך נחסך מלקוחותיהן. אני מודה לשופטת האנונימית על הערה זו.

66 יאיר שטרן "מה הולך בתל אביב - פרוצות סרסורים ומועדוני קלפים מטרידים מנוחת הדיירים ברחוב הירדן" **מעריב** 27.10.1970, 24.

67 גבריאל שטרסמן "קוסמטיקה אינה תברואה" **מעריב** 10.12.1970, 11.

68 Phil Hubbard, *Red-Light Districts and Toleration Zones: Geographies of Female Street Prostitution in England and Wales*, 29 *AREA* 129 (1997).

לעירייה ומכתבים לעיתונות כדי לדרבן את המשטרה במאבקה בתופעה. כך למשל כתב תושב רמת אביב למדור "קוראים כותבים" של עיתון מעריב באוגוסט 1970 תחת הכותרת "היכן המשטרה": "פעילותן מתחילה בשעות היום ונמשכת בשעות הערב והלילה. בחום, בקור ואף בתקופת הגשמים הן עושות במלאכה ללא לאות. סביבן מתרוצצים סרסוריהן וציבור לקוחות גדול ומגוון [...] כל אלה מפריעים לתנועה, רועשים, צועקים ומקללים באין מפריע. משטרת ישראל אינה עושה דבר".⁶⁹

העילה השלישית לדרישה לטיפול בזנות הייתה הבריאות. נשים שעסקו בזנות נתפסו כמפיצות מחלות מין וכמי שמסכנות את בריאות הציבור.⁷⁰ תפיסה זו שיקפה היטב את המוסר המיני הכפול ביחס לזנות: התמקדות בנשים כמפיצות המחלות, והעלמת עין מן הלקוחות ששימשו חוליה מקשרת בהעברתן בין שני העולמות – זה שנתפס כ"מופקר", וזה שהגדיר את עצמו כ"נורמטיבי". חשש זה הוביל, בין היתר, את המשטרה לתמוך בהצעה שנדונה מעת לעת בכנסת שתאפשר למשרד הבריאות לקיים מעקב רפואי אחר הנשים העוסקות בזנות.⁷¹

העילה האחרונה הייתה המניע הלאומי-ביטחוני, הנעוץ בחשש מפני הלקוחות הערבים של הזנות. לאחר מלחמת ששת הימים הסתייגה האוכלוסייה היהודית ממגע עם אזרחים ערבים,⁷² וחששותיה מפניהם התעצמו בשנות השבעים על רקע פיגועי חבלה שבוצעו ברחבי המדינה על ידי ערבים מיהודה, שומרון ועזה. שניים מהאירועים הבולטים והקשים התרחשו בתחנה המרכזית הישנה בתל אביב. בנובמבר 1970 נהרג אזרח ישראלי מהתפוצצות מטען חבלה ו־36 נוספים נפצעו.⁷³ ביולי 1972 נפצעו 11 אזרחים ישראלים באירוע דומה.⁷⁴

אכיפת חוקי הזנות הופקדה כאמור בידי המשטרה, שהתקשתה להתמודד עם התופעה, ותלתה את כישלונה המתמשך בשלושה גורמים עיקריים: חוסר התחלת שבהתמודדות שוטרים באופן בלעדי עם בעיות חברתיות;⁷⁵ המחסור הניכר בכוח אדם;⁷⁶ והחקיקה

69 איתן יעקבסון "היכן המשטרה" מעריב 3.8.1970, 10. ראו תלונות נוספות של התושבים: "פרוצות ולקוחותיהן נעצרו בדרום תל אביב" מעריב 29.12.1971, 18; גם באזורים הסמוכים לתל אביב נשמעה זעקה דומה מצד התושבים. ראו למשל גבריאל שטרסמן "מלחמה דון קישוטית בכביש גהה" מעריב 31.7.1972, 15. ראו גם צור "התהוותה של זנות" לעיל ה"ש 11.

70 ישיבת ועדת השירותים הציבוריים מס' 52 של הכנסת ה־7, 3 (9.3.1971).

71 "ניצב שור תומך בפיקוח משטרה ובריאות על זנות" למרחב 3.3.1971, 2.

72 עמרי שפר רביב "מאויב לאוהב: הדיון הציבורי בישראל באשר לשימוש בכוח צבאי נגד אוכלוסיית הגדה המערבית, 1965-1969" קתדרה 163, 117 (התשע"ז).

73 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 387.

74 שם, בעמ' 418.

75 דברי המפכ"ל פנחס קופל שנאמרו בדיון בלשכת ראש העיר תל אביב ופורסמו בעיתונות: "דיון על הפרחחות והזנות בת"א" למרחב 12.11.1970, 12.

76 דב גולדשטיין "ראיון השבוע עם שלמה הלל שר המשטרה" מעריב 11.8.1972, 22; ישיבה 323 של

המגבילה, לטענתה, את פעילותה בתחום הזנות, שכן הזנות עצמה לא נאסרה על פי חוק. רק בשנת 1975, בעקבות תיקון החוק הפלילי, החלה המשטרה לעצור נשים שעסקו בזנות תוך שימוש בעבירת המטרד לציבור.⁷⁷

הפעילות העיקרית שנקטה המשטרה בתקופה זו הייתה מעצר של הנשים, פעולה מנוגדת לחוק בדרך כלל בנסיבות שבהן התבצעה, כפי שידעה היטב. בהקשר זה אמר יהושע בן ארי, יועצה המשפטי של המשטרה, בכנסת: "אין אנו אלא עוברים על החוק בעצרנו את הבחורות הללו אפילו ל-48 השעות הראשונות. למעשה אין לנו עילה של ממש נגד פרוצה כזאת [...] המשטרה מבצעת מאות מעצרים בכל חודש, תוך הכרה שהמעצרים תורמים רק מעט להקלת המועקה על האזרחים הגרים בקרבת מקומות הריכוז של הזנות."⁷⁸ דברים דומים אמר שר המשטרה שלמה הלל: "המשטרה פועלת על סף החוק כאשר היא עוצרת מפעם לפעם ריכוז גדול של זונות, באישום האבסורדי של שוטטות, בעוד שהן טוענות בצדק, שהן עומדות במקומן. אם רוצים שנטפל בזנות – שיתנו לנו את הכלים."⁷⁹ בדיון בוועדת הפנים בכנסת חזר הלל על הדברים בצורה בוטה יותר: "אפשר תוך 48 שעות לתפוש את כל הזנות בעיר. השאלה היא מה לעשות אתם."⁸⁰ לפיכך, פעולות המשטרה התמצו בביצוע סיוורים וסריקות לאיתור הנשים ומעצרן לפרקי זמן קצרים, אולם כל אלה לא סייעו בטיפול בתופעה.⁸¹ המשטרה טענה כי זה המרב שביכולתה לעשות.⁸² לכלל המעורבים בדבר, כך נדמה, ברור היה כי נדרש צעד שונה בתכלית מאלה שנקטו עד כה, במטרה לצמצם את ממדי הזנות במרחב הציבורי העירוני. הצעד שנבחר בסופו של יום – כניסת כוחות מג"ב לתל אביב – יעמוד במרכז הפרק הבא.

הכנסת ה-7, 3123 (3.7.1972).

77 תיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 37), התשל"ה – 1975: "אדם הנמצא במקום כלשהו לשם עיסוק בזנות, בנסיבות שיש בהן משום מטרד לדרי הסביבה או הפרעה לתנועה בדרכים, דינו – מאסר שנה".

78 פרוטוקול ישיבה 51 של ועדת השירותים הציבוריים, הכנסת ה-7, 3 (23.2.1971).

79 רם עברון "ראיון עם שר המשטרה שלמה הלל" דבר 17.3.1972, 13.

80 פרוטוקול ישיבה 106 של ועדת הפנים, הכנסת ה-7, 2 (14.12.1971).

81 יוזמה מעניינת שאותרה במאמר עיתונות מדצמבר 1971 הייתה העמדת לקוחות לדיון בגין הסגת גבול. המשטרה ערכה מארבים, צילמה את הלקוחות בעת שהיו עם הנשים והגישה את הצילומים כמוצג בדיונים שנקבעו אצל שופט בית משפט שלום באופן מרוכז. לקוח שנאשם במסגרת מבצע זה, נשוי לאישה הרה ואב לארבעה, אמר במהלך הדיון כי "אם תדע אשתי על המקרה 'אחטוף' עונש כפול ומכופל". באחד המקרים הורשע הלקוח הנאשם ונדון לחודש מאסר בפועל. "פרוצות ולקוחותיהן נעצרו בדרום תל-אביב" מעריב 29.12.1971, 18.

82 דנקה הרניש "פעולה משטרתית ללא תכלית" דבר 31.1.1971, 7.

הכומתות הירוקות מגיעות לתל אביב

באוגוסט 1972 מונה ניצב דוד עופר למפקד מחוז תל אביב.⁸³ נדמה כי די במועד המינוי על מנת להצביע על האמון שנתנו המפקד "ל אהרון סלע ושר המשטרה שלמה הלל, ביכולתו להתמודד הן עם הפשיעה הגוברת בעיר, והן עם הביקורת הציבורית עליה ועל המשטרה גם יחד. תרמו לכך ניסיונו המקצועי, מגוון התפקידים שבהם כיהן⁸⁴ כמו גם יחסי האנוש הטובים שלו. כך למשל, כשנדרשה משטרת תל אביב לפנות 14 משפחות מצוקה שפלשו לדירות בשכונת התקווה בעיר, הגיע עופר למקום, מלווה בנציגים של משרד השיכון והעירייה, ואלה הבטיחו למצוא פתרון לבעיית המשפחות; עופר זכה על כך לשבחים בכנסת ומחוצה לה.⁸⁵ חברי כנסת מקצוות שונים של הקשת הפוליטית גילו כלפיו הערכה רבה: חברת הכנסת מתילדה גז מהמערך-מפ"ם שיבחה את "פעילותו המבורכת בעיר הגדולה"⁸⁶ וחבר הכנסת נסים אליעד מהמפלגה הליברלית העצמאית ציין לחיוב את הניהול ה"מרגיע, נמרץ ואמביציוזי" שהנהיג בעיר.⁸⁷ עופר היה זה שהגה בראשית שנת 1972 את הרעיון לתגבר את כוחות השיטור במחוז תל אביב בפלוגה של מג"ב.⁸⁸ ראוי להתעכב גם על מינויו של משה טיומקין שסיים את שירותו במג"ב, עבר למשטרה הכחולה והתמנה בנובמבר 1972, בתמיכתו האישית של דוד עופר, למפקד מרחב ירקון.⁸⁹ מרחב זה, שמטתו שכן ברחוב הרכבת היה אחראי על מרבית השטח במרכז העיר, שכלל את חופי הים ואת אזור התחנה המרכזית, ופעלו בו בתי עסק ומלונות. לשטחו של מרחב זה תועלה הזנות מתחילת שנות השבעים בעקבות פסק הדין של מרים תורג'מן.⁹⁰ היה זה אפוא המרחב המורכב ביותר בעיר מבחינת היקף העבירות שכונו אז במשטרה "עבירות מוסר", וכללו סמים, זנות והימורים.⁹¹ המינויים של עופר וטימקין נועדו קרוב לוודאי

83 "המפקדים החדשים במשטרה נכנסו הבוקר לתפקידם" מעריב 15.8.1972, 2.

84 דוד עופר נולד ברומניה בשנת 1919, עלה לישראל בשנת 1924, התגייס לצבא הבריטי, ובמלחמת העצמאות פיקד על גדוד 34 בחטיבת אלכסנדרוני. בשנת 1952 התגייס למשטרה. בין תפקידיו הבולטים: מפקד בית הספר לשוטרים בקרית אתא, ראש ענף תנועה במחוז תל אביב. סגן מפקד מחוז צפון, ומפקד מחוז דרום. כמפקד מחוז תל אביב כיהן עופר כארבע שנים. אבי רז "ניצב עופר פורש מהמשטרה" מעריב 10.9.1976, 2.

85 פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3405 (18.6.1973); יהושע כהנא "שלום לך שוטר" מעריב 1.10.1976, 31.

86 ישיבת מליאת הכנסת, שם, 3390.

87 שם, 3393.

88 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 409.

89 "ניצב משנה טיומקין – מפקד מרחב הירקון" על המשמר 29.11.1972, 7. על קורות חייו של משה טיומקין ראו באוטוביוגרפיה שלו שליחות ללא הפסקה (2017) (להלן: טיומקין).

90 צור "תל ברוך" לעיל ה"ש 46, בעמ' 154.

91 על פי נתוני המשטרה לשנת 1972 באותה שנה נפתחו במחוז תל אביב 974 תיקי חקירה בגין עבירות מוסר. במרחב ירקון 530 תיקים לעומת 283 במרחב יפו, ו-161 תיקי חקירה במרחב דן. משטרת ישראל דין והשבנו שנתי 1972, 36 (1973). להיסטוריה של הזנות ברחוב הירקון, ראו צור "תל ברוך",

ליעל את המאבק בפשיעה ובזנות. בתוכנית שגיבש עופר נכללו שתי מטרות: הרתעת העבריינים והגברת תחושת הביטחון שהתערערה בקרב התושבים. להשגת שתי המטרות הללו ביקש עופר להגדיל את הנוכחות המשטרתית ברחבי העיר.⁹² עם כניסתו לתפקיד הבהיר לפקודיו כי כל הניידות שבמחוז נדרשות להיות בשטח ולא בתחנות המשטרה, וכי "לא תהיה פינה שלא תיסרק לפחות פעם פעמיים במרוצת היום".⁹³

הצבת כוחות מג"ב בתל אביב התמזגה עם היעדים שהציב עופר לעצמו ולפקודיו: מצבת כוח האדם שעמדה לרשותו גדלה, ואפשרה לו להגדיל את הנוכחות המשטרתית בעיר ולהגביר את המאבק בפשיעה: לא עוד אכיפת חוק רופפת, כי אם מאבק נחוש ועקבי.⁹⁴ את נחישותו המחיש באמצעות שימוש בטרמינולוגיה צבאית בראיונות, שבמהלכם הבהיר כי מבחינתו מדובר במלחמה, לא פחות: לעיתונאי מעריב מסר שמטרת הצבת שוטרי מג"ב בתל אביב נועדה "למלחמה בביעור הבריונות שפשתה ברחובות העיר".⁹⁵ בריאיון לעיתון על המשמר אמר כי פלוגת מג"ב תעסוק "בלוחמה" בכלל עבירות הפשיעה לרבות שוד בנקים, גניבות, אלימות במקומות ציבוריים ועבירות המוסר והזנות המהוות מטרד לאזרחים.⁹⁶ אופיו הארגוני של מג"ב ודפוסי פעילותו התאימו למלחמה שעליה הכריז עופר. באופן דומה, הבהירו קציני מג"ב לפקודיהם כי תפקידם בתל אביב הוא "מלחמה בפשע".⁹⁷ ברור היה לכל המעורבים בדבר שהמהלך יוביל להישג חלקי בלבד, אך עופר קיווה שאנשי מג"ב "יפיחו רוח חדשה" במלחמה בפשיעה.⁹⁸ אחת החזיתות ב"מלחמה" זו, כפי שיובהר מייד, הייתה צמצום ממדי הזנות במרחב העירוני.

ב־11 בספטמבר 1972 הוצבה פלוגת מג"ב בתל אביב.⁹⁹ הפלוגה מנתה 250 איש, בתקופה שבה מנה כוח האדם במחוז כולו 1551 שוטרים.¹⁰⁰ שוטרי מג"ב נחלקו לשני כוחות משנה והוצבו בשני מוקדים בעיר, ומהם יצאו לפעילות. כוח אחד הוצב בתחנת המשטרה בגבעתיים, שם גם שכנה מפקדת המטה של הפלוגה. הכוח השני – בבית

שם. גם בתקופת המנדט מרחב הפעילות העיקרי של הזנות היה ברחוב הירקון והרחובות הרבים המצטלבים עימו. ראו דבורה ברנשטיין "תל אביב לבשה מחשוף: פנינה המשוגעת וגבולות הכרך" **תיאוריה וביקורת** 25, 150 (2003).

92 בעקבות המחסור בכוח אדם במשטרה בתל אביב נידונה באותה עת הצעה להקמת יחידת מילואים משטרתית, אך היא לא התממשה מחוסר תקציב. ראו "תגבורת למשטרת תל אביב" **דבר** 9.8.1972, 9.

93 יהושע כהנא "שלום לך שוטר" **מעריב** 1.10.1976, 31.

94 יהושע כהנא "ניצב עופר: המשטרה בתל אביב תנקוט יד חזקה" **מעריב** 24.8.1972, 7.

95 יהושע כהנא "הכומתות הירוקות הגיעו לתל אביב" **מעריב** 12.9.1972, 9.

96 "פלוגת משמר הגבול הצטרפה למלחמה בפשע בתל אביב" **על המשמר** 12.9.1972, 2.

97 **ארגמן**, לעיל ה"ש 8, בעמ' 134.

98 **הוד**, לעיל ה"ש 19, בעמ' 409.

99 שם.

100 משטרת ישראל **דין וחשבון שנתי, תשל"ב-תשל"ג** 84 (1973).

השוטר בשכונת יד אליהו במזרח תל אביב.¹⁰¹ חלק גדול מהם היו בשירות חובה, בשנות העשרים לחייהם, רובם המוחלט היו יהודים ומיעוטם דרוזים.¹⁰² קציני מג"ב ראו בגילם הצעיר של השוטרים יתרון: משה טיומקין סבר כי שוטרים בעלי "מזג חם", כפי שהגדיר זאת, יוכלו לפעול במשנה מרץ למיגור הפשיעה.¹⁰³

שילוב מג"ב, יחידת שיטור צבאית באופייה, בטיפול בפשיעה בתל אביב, בחזית אזרחית, הצריך הכשרה של השוטרים לביצוע משימתם החדשה. הם עברו השתלמות שנקראה "הסבה לתפקידי שיטור בתל אביב", שנמשכה חודש ימים בבית הספר לשוטרים בקרית אתא.¹⁰⁴ נושאי הלימוד כללו חוק, משפט, סמכויות חיפוש, עיכוב, מעצר ושימוש בכוח, ונועדו להקנות להם את המיומנויות המקצועיות הדרושות לאכיפה פלילית בסביבה אזרחית.¹⁰⁵ משה טיומקין תיאר את המאמצים המרובים שהושקעו בשינוי תפיסת ההפעלה המבצעית ואמר שנדרשה לשם כך "שטיפת מוח לא קטנה".¹⁰⁶ ישראל בינפלד, מפקד מחלקה בפלוגה שהוצבה בעיר, תיאר את השינוי המהפכני שחל כעת בפעילותם:

המעבר לתל אביב עיר האורות, היה די קשה ודי מהמם. בעזה בדקנו כל הזמן שלא יורים עלינו ולא דוקרים אותנו, ופתאום פה היינו צריכים להיזהר מכל מיני דברים אחרים, והנשק כבר לא היה בשורה הראשונה מבחינת אמצעים. בעזה הלכנו עם נשק דרוך ואצבע על ההדק, ופה בתל אביב, היינו צריכים ללכת יותר עם העט והנייר.¹⁰⁷

לכאורה, בעיתונות פורסם כי שוטרי מג"ב לא התנגדו לתפקידם החדש.¹⁰⁸ עם זאת, על פי המחקר ההיסטורי הקיים, שוטרים העדיפו לאכוף את החוק ביחס לפשיעה "ממשית", בעוד שהזנות נתפסה בעיניהם כראויה לטיפול שירותי הרווחה.¹⁰⁹ עובדה זו נכונה ביתר

101 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 135.

102 שם, בעמ' 12.

103 דנקה הרניש "יש יותר אמון במשטרה" דבר 27.6.1973, 8.

104 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 409.

105 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 134.

106 הרניש "יש יותר אמון במשטרה", לעיל ה"ש 103.

107 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 135.

108 יוסף וקסמן "מג"ב שלם עם עצמו בפעולה בעיר כמו נגד האויב מבחוץ" מעריב 12.12.1972, 18; ראו גם אצל יגאל לב "לילה עם משמר הגבול באזור תל אביב" מעריב 6.10.1972, 32; ואת תגובת מפקד הפלוגה: "אף אחד מחיילי היחידה לא ביקש לעזוב את היחידה כאשר עברנו לתל-אביב [...] אנשים למדו לקבל בהבנה כל פקודה ופעולה" (להלן: לב "לילה עם משמר הגבול").

109 כך היה למשל בבריטניה במאה התשע-עשרה. ראו חיה שפייר "פיקוח משטרתית על נשים בבריטניה הוריקטוריאנית" זמנים: רבעון להיסטוריה 74, 81 (2001).

שאת ביחס למי שעיסוקם עד כה היה פעילות צבאית-למחצה בקרב אוכלוסייה כבושה, והורגלו לפעול בדרכים שנתפסו כיעילות על ידם. בינפולד, מפקד המחלקה, אמר: "היינו צריכים להסתגל למציאות של ת"א בניגוד לעזה, שם ברגע שהרכבים שלנו הופיעו, כולם פינו לנו את הכביש. בתל אביב התייחסו אלינו כמו שישראלים מתייחסים למשטרה".¹¹⁰ הטיפול בהפגנות הוא דוגמה למורכבות המיוחדת שיצר המעבר מעזה לתל אביב. בהפגנה בכני ברק הושלכו על שוטרי מג"ב אבנים ועגבניות, וחרדים צעקו לעברם "לכו לעזה". יגאל לב, עיתונאי מעריב שהצטרף למג"ב להפגנה זו, תיאר את תגובתם: "ראיתי את פני הבחורים, פניהם הצרובות משמש אינן מביעות סיפוק. בני תשע-עשרה ובני ארבעים ויותר, יהודים ובני המיעוטים. גם בעזה זרקו עלינו אבנים, אבל רק בהתחלה. אחר כך כבר לא העזו. וכאן [...] איש משמר הגבול הצעיר כמעט נחנק בעלבוננו כשאמר לי זאת".¹¹¹ מפקד המחלקה בינפולד תיאר את הקושי מנקודת מבטו: "בעזה היינו רגילים לפזר הפגנות של פלשתינאים, ופה אנחנו צריכים לפזר הפגנות של אנשים שהפגינו על דברים שלעתים גם הסכמנו איתם. המעבר הזה היה לנו מאוד מאוד קשה".¹¹² אלי תבור, עיתונאי העולם הזה, מתח ביקורת על התנהלות השוטרים בעיר, ותיאר מעצר של עיתונאי לאחר שצילם עימות בין מפגינים לשוטרי מג"ב:

נראה שקורס ההסבה שעברו אנשי משמר הגבול, לקראת שירותם בתל-אביב, לא היה מושלם. מישהו שכח להסביר להם את זכויותיה של עיתונות חופשית. כדאי לשנן לשוטרים החדשים כי בתל-אביב, בניגוד לעזה, רשאי וזכאי כל אזרח, לפי החוק, לצלם במקום ציבורי את מי שהוא רוצה מתי שהוא רוצה, אפילו אם האובייקט הוא שוטר של משמר הגבול.¹¹³

כל אלה הובילו לכך שהיו קצינים ושוטרים במג"ב שהעדיפו להמשיך את שירותם בשטחי יהודה ושומרון ולא בתל אביב.¹¹⁴ אהרון סלע, מפכ"ל המשטרה דאז, הסתייג מתקופת ההכשרה הקצרה של שוטרי מג"ב שנקצבה בשל אילוצי הזמן, אך היה מהתומכים הנלהבים של התוכנית, שאפשרה תגבור ניכר של כוחות השיטור בעיר.¹¹⁵ גם ראש העיר יהושע רבינוביץ' תמך בה, שכן

110 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 135.

111 לב "לילה עם משמר הגבול", לעיל ה"ש 108.

112 שם.

113 אלי תבור "פגישה עם משמר הגבול" העולם הזה 1831, 4.10.1972, 2.

114 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 134.

115 דוד גלעדי "אהרון סלע: שוטר ואזרח" מעריב 18.8.1972, 18.

קיווה שבדרך זו ניתן יהיה לטפל בתלונות החוזרות ונשנות של התושבים ולהחזיר להם את תחושת הביטחון.¹¹⁶ אך אל מול תמיכת המשטרה והעירייה בצעד זה, היו מי שהתנגדו לו באופן נחרץ, מתוך חשש להשפעת הפרקטיקות המיליטריסטיות של מג"ב, כפי שבאו לידי ביטוי בפעילותם בעזה, על תושבי תל אביב. חבר הכנסת אורי אבנרי, שהיה ממבקרי המובהקים של מג"ב, טען כי הפתרון המוצע בעייתי לא פחות מהבעיה שנועד לפתור. במאמר שכותרתו "מג"ב ומגלב" כתב אבנרי: "הקרב על עזה נגמר. הקרב על תל אביב החל."¹¹⁷ דעה דומה השמיע מרדכי גילת, כתב המשטרה של עיתון על המשמר:

לי, למשל, נראית החלטת המשטרה להציב בתל אביב את אנשי משמר הגבול במדיהם הרגילים כשגיא. לגמרי לא סימפטי יהיה לפגוש בלב העיר שוטרים חיילים בתפקיד: לחיות בהרגשה כי מהבהב אור אדום בעיר והצבא נקרא אל הדגל, ולחשוב – כן, רק לחשוב – כי עזה הגיעה לתל אביב.¹¹⁸

בתוך, בין התומכים למתנגדים, נמצאו מי שנקטו גישת ביניים וציידו ביתרונות הטמונים במהלך אך הביעו חשש לנוכח חסרונותיו האפשריים: מחד גיסא, האפשרות למיגור הפשיעה, ומאידך גיסא משמעות כניסתו של כוח שיטור בעל מאפיינים צבאיים לעיר. פנחס שחר, מפקד פלוגת מג"ב שהוצבה בעיר, סיפר כי היו לא מעט תושבים שקיבלו את פקודיו בהיסוס ובחשדנות.¹¹⁹ תושב העיר ששלח מכתב למערכת עיתון העולם הזה הביע את עמדתו המסתייגת וטען כי הבעיות הסוציאליות והעדתיות הקיימות בעיר לא יבואו על פתרון באמצעות "אלות משמר הגבול".¹²⁰ המשורר חיים חפר היטיב לסכם את גישת הביניים של אלה שניצבו בתוך: "כן משמר הגבול בתל אביב: קצת מוזר, קצת מביש קצת לא נעים, אבל הם באו כדי לעקור את עשבי הפרא ואת השורשים הנגועים. וזהו העיקר, ועל כן ברוכים הבאים".¹²¹

ג. דפוסי הפעולה של מג"ב במאבק בזנות

בי 13 בספטמבר 1972 החל מג"ב לפעול בתל אביב. המשימות העיקריות שיועדו לו היו

116 דנקה הרניש "עיריית תל אביב תפעל לעידוד השירות במשטרה" דבר 15.11.1972, 4.

117 אורי אבנרי "מג"ב ומגלב" העולם הזה 1825, 23.8.1972, 13.

118 מרדכי גילת "משמר (ללא) הגבול בתל אביב" על המשמר 13.9.1972, 3.

119 לב "לילה עם משמר הגבול", לעיל ה"ש 108.

120 "דיכוי ממלכתי" העולם הזה 1834, 25.10.1972, 9.

121 חיים חפר "משמר הגבול בתל אביב" ידיעות אחרונות 15.9.1972, 16.

סיכול ומניעה של מקרי שוד, גניבות מדירות ובתי עסק, גניבות רכב, מניעת בריונות במקומות ציבוריים ובעיקר בבתי קולנוע, שמירה על הסדר במהלך הפגנות, אבטחת תהלוכות ואירועי ספורט וכן טיפול בעבירות מוסר וזנות.¹²² שוטרי מג"ב שסיירו ברחובות העיר ענדו על שרוול החולצה סרט שעליו נכתב "סיר", ובתקופת ההתאקלמות נלווה לכל סיור שלהם שוטר מהמשטרה הכחולה שהכיר את מוקדי הפשיעה בעיר.¹²³ ואולם, השוטר המלווה היה במעמד של "בעל דעה מייעצת", בעוד הפיקוד והביצוע נותרו בידי שוטר מג"ב, שהיה מפקד הסיור, על מנת להבטיח את יישום הידע הייחודי של מג"ב לצורך המאבק בפשיעה.¹²⁴

ביחס לזנות, נצבו בפני שוטרי מג"ב אותן בעיות שניצבו בפני משטרת תל אביב, ובעיקר היעדר חקיקה ברורה, ואכיפה הנדרשת לנווט בין שני קטבים: הביקוש לזנות, מזה, והגינוי המוסרי לעצם קיומה, מזה. לפיכך המשיכו שוטרי מג"ב את דפוסי הפעולה של המשטרה, שהתמקדה בסילוק הנשים מהרחובות באמצעות מעצרן לפרקי זמן קצרים. הנשים אותרו במהלך סיורים רכובים בעיר, וכן במסגרת סיורים רגליים בגנים הציבוריים, בעיקר בשעות הערב והלילה,¹²⁵ תוך התמקדות באזורים שמהם התקבלו תלונות תושבים.¹²⁶ שוטרי מג"ב הרבו להשתמש בביטויים "איסוף זונות מהכביש"¹²⁷ או "ציד",¹²⁸ שהיו שגורים גם בפי שוטרי תל אביב.¹²⁹

כבר בחודש הראשון לפעילותו, הפך מג"ב לחוד החנית בפעולות האכיפה המתרחבות נגד זנות הרחוב. התנהלותם הצבאית-למחצה של שוטרי מג"ב בזמן המעצרים עוררה ביקורת רבה בתקשורת. המשורר והסופר יהונתן גפן תיאר בנימה ביקורתית פשיטה שלהם על מועדון לילה שבו נכח:

ופתאום כמו בסרטים הכי מחורבנים, מתפרצת חוליה של משמר הגבול אל תוך המקום העמום הזה ומכתרת את הבר [...] עכשיו בשבילי, כל החיזיון האורקולי הזה הוא מוזר מאוד, כי את החבר'ה האלה, עם הכומתות והקומנדקר הדוהר בין הרים ובין סלעים אני

122 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 140.

123 טיומקין, לעיל ה"ש 89, בעמ' 135.

124 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 411.

125 סופרת דבר "פלוגת משמר הגבול תתחיל השבוע לפעול בתל אביב" דבר 12.9.1972, 6.

126 אביעזר גולן "השוטר – קלסטרון" ידיעות אחרונות: מוסף שבעה ימים 12.8.3.1973.

127 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 134.

128 יונה שמש "החזית החדשה של משמר הגבול" דבר 8.12.1972, 4 (להלן: שמש "החזית החדשה"). ראו גם את דברי חברת הכנסת שושנה ארבלי-אלמוזלינו, פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3408 (18.6.1973).

129 "ציד פרוצות בת"א" הארץ 10.4.1958, 2.

מכיר מהטבע. וזה קצת מוזר לראות אותם עומדים בשורה בחצי בית זונות, עושים מלחמה בשטח הבנוי הזה שנקרא גם תל אביב.¹³⁰

באופן דומה כתב גם העיתונאי אפרים תלמי: "יצאניות הרחוב מוטרדות כפי שלא הוטרדו מעולם. אוספים אותן בערמות ניידת ועוד ניידת, גל אחר גל" עם זאת, גם נימת ביקורת עלתה מדבריו של תלמי: "יותר מדי בעלי כומתות ירוקות".¹³¹ ביקורת זו ניתן לאשש בנתוניו הרשמיים של המשטרה: בשנת 1970 בוצעו 2,400 מעצרים של נשים שעסקו בזנות במחוז תל אביב. רבות מהן נעצרו כמה פעמים במהלך השנה.¹³² לעומת זאת, בשנת 1972, בוצעו 4,759 מעצרים, רובם בארבעת החודשים האחרונים של השנה שבהם מג"ב כבר פעל בעיר.¹³³ בשנת 1973 בוצעו 3,300 מעצרים, יותר ממחציתם, 1,895, בוצעו על ידי מג"ב.¹³⁴ הנשים הועברו לבית המעצר אבו כביר, שם הוחזקו עד 48 שעות, ולאחר מכן שוחררו. בדוח בן-עתו, שפורסם ארבע שנים מאוחר יותר, צוין כי הנשים כינו מעצרים אלה "מאסר עולם בתשלומים".¹³⁵

אתגר נוסף שהציבה הזנות בפני מג"ב היו הסרסורים, שתיווכו בין הלקוחות ובין הנשים שעסקו בזנות והתפרנסו מרווחיהן. היו אלה גברים בשנות העשרים והשלושים לחייהם, רבים מהם מיוצאי מדינות ערב, בעלי רישום פלילי במשטרה, מכורים לסמים.¹³⁶ המשטרה פעלה כנגדם עוד בטרם כניסת מג"ב לעיר, אך ללא הצלחה מרובה, ולא פעם ספגה בשל כך ביקורת מחברי הכנסת.¹³⁷ גם הסרסורים הפכו יעד לאכיפה המוגברת של מג"ב באמצעות פשיטות פתע בשעות הערב והלילה על מועדונים ובתי קפה שבהם נהגו לבלות. לטווח הקצר נחלה הפעילות הצלחה לא מבוטלת ובמהלך שנת 1973 נעצרו בתל אביב עשרות סרסורים.¹³⁸

האם פעילותו של מג"ב סייעה למשטרת מחוז תל אביב בצמצום הפשיעה? בדוח המשטרה לשנת 1973 נכתב כי פלוגת מג"ב שפעלה בעיר זקפה לזכותה הישגים מרשימים.¹³⁹ הנתונים העידו על ירידה ניכרת בתחומי הפשיעה המרכזיים בחודשים ינואר עד יוני

130 יהונתן גפן "גברים במלכודת" מעריב: מוסף ימים ולילות 21.9.1972, 15.

131 אפרים תלמי "משטרת תל אביב מסירה את הכפפה" מעריב: מוסף ימים ולילות 27.10.1972, 7.

132 2400 מעצרים של יצאניות ביצעה המשטרה בשנה האחרונה בתל אביב" דבר 13.10.1970, 12.

133 יהושע כהנא "הגישה הנוקשה לעולם הפשע הוכיחה את עצמה" מעריב 31.1.1973, 18.

134 משטרת ישראל דין וחשבון לשנת 1973, 30 (1974).

135 דוח בן-עתו, לעיל ה"ש 55, בעמ' 66.

136 שם, בעמ' 77. לניתוח דמותם בעשור הקודם ראו Menachem Horowitz, *A Survey on Procurers in Israel, 1961-1963*, 4 THE ISRAEL ANNALS OF PSYCHIATRY DISCIPLINE 219 (1966).

137 פרוטוקול ישיבה 203 של הכנסת ה-7, 3029 (30.6.1971).

138 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 401.

139 משטרת ישראל דין וחשבון שנתי 1973, 29 (1974).

1973, בהשוואה לתקופה המקבילה בשנת 1972, כמפורט בטבלה הבאה.¹⁴⁰ כפי שניתן לראות, עיקר השינוי חל בתחום המוסר ובתחום הרכוש:

עבירות הפשיעה בעיר תל אביב בשנים 1972-1973 (ינואר עד יוני)

סוג העבירה	שנת 1972	שנת 1973	אחוז השינוי
עבירות כלפי הסדר הציבורי	1,716	1,638	-4.5%
עבירות כלפי האדם	71	64	-9.8%
עבירות נגד הגוף	938	925	-1.4%
עבירות מין	363	369	+1.6%
עבירות מוסר	746	232	-68.9%
עבירות רכוש	27,931	18,959	-32.1%
סה"כ	31,765	22,187	-30%

בכנסת נטען כי כניסת מג"ב לתל אביב שיפרה את תחושת הביטחון של האזרחים. ח"כ מתילדה גז אמרה ביוני 1973 בדיון במליאה: "שמעתי מפי רבים, שכאשר פוגשים ברחוב בחובשי הכובע הירוק, מיד מורגשת רגיעה פנימית ששומר ישראל מסתובב ברחוב".¹⁴¹ באותו דיון אמר ח"כ דוד קורן ממפלגת העבודה כי המהלך הביא "להרגעה ניכרת ברוחות באזור תל אביב".¹⁴²

עם זאת, הדיון במידת הצלחתו של מג"ב במאבקו בזנות, מחייב תחילה להגדיר יותר במדויק מהי "הצלחה". כבר מראשית פעילותם של שוטרי מג"ב בעיר, הנחת היסוד של המשטרה הייתה כי לא יוכלו למגר באופן מוחלט את התופעה,¹⁴³ ולכלל היותר יוכלו לחתור לצמצום ממדיה, ובעיקר יפחיתו את נראותה ברחובות העיר.¹⁴⁴ ואומנם, מספר המעצרים בשנה זו גדל במידה ניכרת, וניצב עופר טען כי "הלוחמה העקבית בפרוצות" הגדילה את מספר המעצרים, ובתוך כך "ריפאה אזורי מגורים נגועים, מחולי טורד ומשחית",¹⁴⁵ ניסוח המלמד על תפיסת הזנות בעיניו כחולי רפואי וניוון מוסרי גם יחד. עם זאת, הייתה זו הצלחה חלקית ולטווח קצר בלבד. בדיון בכנסת ביוני 1973, עשרה חודשים לאחר הגעת מג"ב לעיר, אמרה חברת הכנסת שושנה ארבל-אלמוזלינו: "פעולות המשטרה, הנעשות לרוב

140 פרוטוקול ישיבה 452 של הכנסת ה-7, 3991 (17.7.1973).

141 פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3390 (18.6.1973).

142 שם, 3387.

143 יהושע כהנא "לא נניח לבריונים למרר את חיי הציבור בתל אביב" מעריב 15.9.1972, 26.

144 שמש"י "החזית החדשה", לעיל ה"ש 128.

145 "ניצב דוד עופר - ירידה בפשיעה דו"ח מעודד על מצב הכרך" על המשמר: מוסף חותם 20.7.1973, 3.

בלחץ האזרחים, של ציד פרוצות ומעצרן ל 24 שעות – השפעתן לביעור נגע זה כהשפעת אספירין נגד מחלת הסרטן.¹⁴⁶ על מנת להעריך את מלוא השפעותיו של אותו "אספירין", יש להאזין לקולן של הנשים שהיו מושא המאבק הזה, והוא שיעמוד במרכזו של הפרק הבא.

ד. הקול הנשי: קריאת התיגר של הנשים שעסקו בזנות על שוטרי מג"ב

הניסיון להתחקות אחר המפגש עם שוטרי מג"ב מנקודת מבטן של הנשים שעסקו בזנות נתקל, בהכרח, בקושי המתודולוגי הנעוץ באיתור קולן. עדות לקולן ניתן למצוא בעיקר בעיתונות התקופה, בשני סוגי מקורות: ראיונות עימן ומכתבים שלהן שפורסמו בעילום שם. אלה הופיעו בעיקר בעיתון העולם הזה שהרבה אז לפרסם ידיעות וכתבות בנושאי האלימות, המין והפשע בחברה הישראלית.¹⁴⁷ בדברי הנשים אותרו ארבע תמות מרכזיות: הפגיעה בסטטוס קוו שהיה קיים קודם לכניסת מג"ב לעיר; הפגיעה בתפקידה הפונקציונלי של הזנות בחברה וסכנותיה; קורבנותן של הנשים לאלימות הפיזית והמילולית של שוטרי מג"ב; ועלבון לאומי בשל היחס אליהן כאל ערביות, ולא כאל אזרחיות ישראליות, הראויות לשיטור הוגן. אעמוד על תמות אלה כסדרן.

1. הפגיעה בסטטוס קוו: "למשטרה היה הסכם ג'נטלמני איתנו"

התמה הראשונה משקפת את הפגיעה שגרמה התנהלותם של שוטרי מג"ב ב"סדרי עולם" שהתקיימו טרם הגעתם לעיר. הנשים שעסקו בזנות הצביעו על "הסכם סטטוס קוו" שהיה להן עם המשטרה, בנוגע לתחומי המותר והאסור בפעילותן. לטענתן, עד לכניסת מג"ב לעיר נעצרו נשים רק אם נתפסו עם לקוח בשעת המעשה, אך מעתה היו המעצרים שרירותיים בתכלית. בריאיון שנערך ביוני 1973 תיארה אחת הנשים את השינוי שחל: "עד שבאו אנשי משמר הגבול לתל אביב, לא היו דברים כאלה. שוטר היה עוצר אותך רק אם באמת היה צריך לעצור אותך. כשראה שאת עובדת ברחוב, אבל לא סתם ככה".¹⁴⁸ המרואיינת הפנתה אצבע מאשימה בנוגע לשינוי שחל לשר המשטרה שלמה הלל: "למשטרה היה הסכם ג'נטלמני איתנו: כל זמן שאנחנו לא מפריעות לסדר הציבורי, השוטרים לא מתלכשים עלינו. אז זה נקרא הסכם ג'נטלמני? אולי השר בעצמו הוא ג'נטלמני, אבל לא אלה משמר הגבול שהוא הביא לנו מעזה". המשטרה סירבה להגיב לדברים.¹⁴⁹

146 פרוטוקול ישיבה 437 של הכנסת ה-7, 3408 (18.6.1973).

147 על השבועון העולם הזה ראו ניצה אראל בלי מורא ומשוא פנים, אורי אבנרי והעולם הזה (2006).

148 "המשמר נגד היצאניות – משמר הגבול מתייחסים אלינו כאילו אנחנו ערביות בעזה, מתלוננות פרוצות תל אביביות" העולם הזה 1863, 20.6.1973, 27 (להלן: "המשמר נגד היצאניות").

149 שם.

עם זאת, ובאופן פרדוקסלי לכאורה, המעצרים סייעו לעיתים לנשים להגדיל את הכנסותיהן, שכן הן יכלו לטעון בפני סרסוריהן שלא הספיקו לקבל לקוחות כלל, או שהרוויחו סכום מזערי בלבד. שוטר מג"ב נימק בפני יגאל לב, כתב מעריב, שהתלווה אליו לסיור בעיר, מדוע המעצר עשוי להיות רווחי מבחינתן: "לגבי כמה מהן המעצר משתלם. פרוצה עושה כ־500 לירות בלילה, שאותן היא מוסרת לסרסור שלה, אבל מי שנעצרת מוסרת למחרת רק 200 לירות בטענה שלא הספיקה לעבוד יותר, והיתרה נשארת בצקלונה"¹⁵⁰. במקרה אחר, פנתה אישה שעסקה בזנות לשוטר מג"ב וביקשה ממנו: "אני עייפה, תעצרו אותי", לאחר שהסתירה חלק מהכסף שגבתה מהלקוחות. לאחר מכן השתמשה במסמך שקיבלה מהמשטרה על מעצרה כדי להסביר לסרסור את רווחיה הנמוכים.¹⁵¹ וכך התנהלותם של שוטרי מג"ב כלפי הנשים יצרה עבור חלק מהן דרך להערים על הסרסורים, שביום־יום גרפו לכיסם חלק ניכר מהכסף שהרוויחו.

2. תפקידה הפונקציונלי של הזנות: "אין מר עופר יכול להגיד לגברים להתאפק"

תמה שנייה העולה מדברי הנשים מתייחסת לטיבה הפונקציונלי של הזנות, המונעת אינוסן של נשים "הגונות". טענה זו מצידן, המוזכרת תדיר בדיונים על עצם הצורך בזנות והצדקת קיומה,¹⁵² נאמרה על רקע מקרי האונס הרבים שהתרחשו בעיר, בין היתר של נשים צעירות שהתגוררו בדירות בקומת קרקע.¹⁵³ אישה שעסקה בזנות אמרה בריאיון לעיתונאי דבר יונה שמשי: "בסך הכול אנחנו חלון הראווה של העיר ומדוע צריך לעצור אותנו. בלי זונות הרי גם הבת של מפקד המחוז ושל ראש העיר לא תהיה בטוחה מפני מעשי האונס"¹⁵⁴. האישה ציינה, ולא במקרה, את בנותיהם של שני אישים בולטים בזירה הציבורית – מפקד מחוז המשטרה בתל אביב ניצב דוד עופר וראש העיר יהושע רבינוביץ' – שהיו מהתומכים הבולטים בכניסת מג"ב לתל אביב. דברים דומים נאמרו על ידי אישה אחרת שעסקה בזנות:

150 לב "לילה עם משמר הגבול", לעיל ה"ש 108.

151 אביעזר גולן "השוטר – קלסטרון" ידיעות אחרונות: מוסף 7 ימים 8.3.1973, 12. על הכלא כמקום מנוחה לנשים, ראו בכלא אני נחה: אסירות מבעד לחומות (מימי אייזדנשטדט, מיכל סופר עודדה שטיינברג עורכות 2010).

152 נויה רימלט "על זנות, מגדר ומשפט פלילי: הרהורים על הצעת החוק להפללת צרכני הזנות" משפט וממשל יג 439, 450 (התשע"א).

153 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 409.

154 שמשי "החזית החדשה", לעיל ה"ש 128.

ללא הזנות בעיר הלקוחות ימצאו להם לקורבן את בת השכן שגרה ברחוב בן יהודה במקום בו אני עומדת ויאנסו אותה בחדר המדרגות כמו שעשו כבר. אין מר עופר יכול להגיד לגברים להתאפק. יש כאלה שהם חסרי נשים או שיש להם נשים חולות בבית. מה יעשו אלה?¹⁵⁵

3. קורבנות: "נהנים להציק לנו, ושולחים ידיים לכל מקום"

התמה השלישית מדגישה את האלימות שהופגנה כלפי הנשים העוסקות בזנות מצד שוטרי מג"ב, שכללה שימוש בכוח מופרז והטרדות מיניות. שוטרי מג"ב נדרשו מראשית דרכם בעיר לנהוג באיפוק בסביבה האזרחית החדשה שנכפתה עליהם, והדבר לא היה פשוט עבורם, כפי שתואר לעיל.¹⁵⁶ אך איפוק זה, שנדרש מהם בעת שנמצאו בסביבה שנתפסה בעיניהם כנורמטיבית, לא יושם ביחס לנשים שעסקו בזנות. הנשים העידו כי ספגו אלימות פיזית, מילולית ומינית מצידם, בעיקר בשעת מעצרן. במכתב ששלחה אחת מהנשים לעיתון העולם הזה היא תיארה כיצד נעצרה על ידי שוטרי מג"ב לעיני עוברים ושבים: "תארו לעצמכם שוטר המסתובב על יד הפרוצות בכיכר דיזנגוף ומראה לכל החברים שלו בגאווה שהוא עוצר פרוצות. הדבר יוצר כמובן התקהלות וזה מסתיים בדרך כלל בתגרה עם עוברי אורח וסקרנים [...] כי לתפוס פרוצות זה הדבר הקל ביותר, בייחוד בליווי מכות".¹⁵⁷ היא האשימה בכך את מפקד המחוז דוד עופר.¹⁵⁸ תיאור נוסף של אלימות מצד שוטרי מג"ב נמצא במכתב ששלחה שושי, נערה בת 17, לעיתון העולם הזה, המתאר התעמרות גרידא, אף שלא נעצרה:

נסעתי במונית בדיזנגוף, לכיוון הכיכר. עוד לא היה 11 בערב. על יד הכיכר עמד ג'יפ של משמר הגבול. החיילים הסתכלו לתוך הטקסי. אני ישבתי לבדי, אחורנית. אחד מהם אמר לנהג לעצור, והם אמרו לי לרדת. לא הסכמתי, אף אחד לא יכול להגיד שלנסוע בטקסי זו שוטטות. אבל הם רק חיכו לכך שאמרתי לא. הם פתחו את הדלת וגררו אותי החוצה. איך שהורידו אותי מהמונית התחילו לדחוף ולסחוב אותי ולצעוק שהתנגדתי להוראות השוטרים בעת מילוי

155 "מכתבה של פרוצה: אנחנו לא טרוריסטיות" העולם הזה 1837, 15.11.1972, 9 (להלן: "מכתבה של פרוצה").

156 ראו לעיל, ה"ש 110-112 והטקסט הסמוך להן.

157 "מכתבה של פרוצה", לעיל ה"ש 155.

158 "המצב הזה נוח לאיש הנורא הזה שקוראים לו דוד עופר, מפקד משטרת מחוז תל-אביב. עופר זה הוא אדם אמביציוזי כזה ולדעתו הפעולות נגד הפרוצות עוזרות להתקדמותו", שם.

תפקידם. בדחיפות הם העלו אותי לניידת, למרות שאמרתי שאני מוכנה לעלות לבד. הם החזיקו אותי בניידת ולא זזו. מסביב התאספו כל הדיזנגופים והסתכלו איך עושים ממני צחוק. השוטרים האשימו אותי שאני עובדת בתוך הטקסי. אמרתי להם שאם הם רוצים לעצור אותי, שייקחו אותי לתחנה. אבל הם נשארו בכיכר, ונהנו מההצגה שהם עשו לקהל, אחרי 10 דקות שחררו אותי.¹⁵⁹

באותו מאמר ציין כי תלונות דומות נשמעו לאחרונה מצד נשים נוספות העוסקות בזנות, והכותב מציין: "לדבריהן, נמשך יחס ההתעללות בהן, מצד שוטרי משמר הגבול – שרבים מהם דרוזים – לא מהיום. למה אם כן החלו מתלוננות רק עתה? 'אנחנו רגילות לסכול' הסבירה שושי".¹⁶⁰

פרשה אחרת שפורסמה בעיתון העולם הזה תיארה את יחס השוטרים לסימה א' שנחשדה בעיסוק בזנות. לדבריה, אמרו לה השוטרים: "תראי מה יש בחזה שלך, בטח את מחביאה שם את הכסף שלקחת מהקליינטים. הם רצו שאתפשט – ברחוב". משסירבה לדרישתם הוכתה תוך שהשוטרים מטיחים בה: "פרוצה! את עושה הצגות".¹⁶¹ תגובת המשטרה לפרשה, שפורסמה כחמישה שבועות לאחר מכן בעיתון, הייתה כי הטענות נבדקו ביסודיות, והתיאור היה מוגזם. "יחד עם זאת מצאנו חריגות מסוימות גם בהתנהגותם של אנשי המשטרה, אשר בעיקר נבעו מדבקות יתרה לביצוע תפקידם בלחימה נגד הבריונות ונגד הזנות. בשל חריגות אלה יוער לאותם השוטרים".¹⁶² בנוסף, קיימות עדויות מעטות המלמדות כי לעיתים המפגשים בין שוטרי מג"ב לנשים כללו גם הטרדה ותקיפה מינית. אישה אחרת שעסקה בזנות סיפרה כי השוטרים "עושים מאיתנו צחוק, נהנים להציק לנו, ושולחים ידיים לכל מקום".¹⁶³

גם הקהילה ההומוסקסואלית תיארה במכתב לעיתון כיצד "מזה מיספר חודשים, הננו נתונים לרדיפות, לעלבונות ולהשפלות מצד גופי המשטרה השונים, הכוללים את המשטרה, משמר הגבול והבולשת האזרחית" על בסיס יומיומי. ובעיקר באזור גן העצמאות, שהיה מקום המפגש הקבוע של חברי הקהילה. בין היתר, תוארו במכתב מארבים, פשיטות, פתע, מעצרים, אלימות קשה שכללה בעיטות, אגרופים וסטירות, עלבונות וכינויי גנאי,

¹⁵⁹ "המשמר נגד היצאניות", לעיל ה"ש 148.

¹⁶⁰ שם. לא ברור אם ההתייחסות לעובדה שרבים מן השוטרים הם דרוזים היא של האישה או של העיתונאי, אך היא מעניינת כשלעצמה, אם כי שגויה. ראו לעיל, ה"ש 102.

¹⁶¹ "משטרה – יום השואה של סימה א." **העולם הזה** 1861, 1.5.1973, 27.

¹⁶² ניצב מישנה מיכאל בוכנר "תגובה למאמר 'משטרה – יום השואה של סימה א.'" **העולם הזה** 1868, 20.6.1973, 8.

¹⁶³ "המשמר נגד היצאניות", לעיל ה"ש 148.

חקירה משפילה ומאימת, אזהרה שלא יתקרבו שוב למקום, התזת גז מדמיע על פני גבר אחד לפחות "וכדומה ועוד רבים, שונים ומשונים המעשים מכדי לפרטם פה". זאת ועוד, הכותבים מחו על איסוף פרטים מחברי הקהילה לפי תעודות הזהות שלהם, באופן שיטתי, ועל מסירת הודעה להוריהם של עצורים שיבואו לשחררם תוך חשיפה כפויה, בתוך כך, של זהותם המינית.¹⁶⁴

4. לאומיות: "מה אנחנו ערבים?"

התמה האחרונה היא הלאומיות. כפי שתואר בפרקים הקודמים, מג"ב היה אחד הכוחות המרכזיים שפעלו בשטחי יהודה, שומרון ועזה.¹⁶⁵ מדיניות היד הקשה שלו כלפי האוכלוסייה הערבית, כמו גם כנגד ארגון פת"ח, הפכה לאחד מסממניו הבולטים שהיו מוכרים לציבור, כמו גם לנשים שעסקו בזנות. הנשים הביעו את מורת רוחן מן היחס שהופנה אליהן הדומה לזה הראוי, לטענתן, למחבלות ערביות, תוך ערעור על שייכותן ודחיקתן מן הקולקטיב. במכתב לעיתון העולם הזה ציינה אחת הנשים כי "חיילי משמר הגבול מתנהגים אל הבחורות כאילו היו חבלניות או טרוריסטיות: בכוח ובאלימות".¹⁶⁶ אחרת שאלה את יונה שמש, עיתונאי דבר: "מה אנחנו ארגון פת"ח שכך הם רודפים אחרינו?".¹⁶⁷ השייכות הלאומית ריחפה בחלל האוויר באופן מובהק במפגשן של הנשים עם שוטרי מג"ב. אלי הוד, היסטוריון המשטרה, כתב כי עם כניסתם לתל אביב נדרשו שוטרי מג"ב לשנות את תפיסתם ביחס לאוכלוסייה בעיר, אוכלוסייה השונה במהותה מזו שבערים הערביות ביהודה, שומרון ועזה. היה עליהם "להתרגל לפעול בסביבה יהודית, כאשר בעזה פעלו נגד פלסטינאים – מול פעילות חבלנית עוינת".¹⁶⁸ מנקודת מבטן של הנשים שעסקו בזנות, שוטרי מג"ב כשלו בכך.

סיכום

המעבר של מג"ב מעזה לתל אביב היה תוצר של החלטה שהתקבלה בידי כוחות הביטחון בתיאום עם הגורמים הפוליטיים. עם זאת, כפי שהמחיש המאמר, חציית הגבול הגאוגרפי –

164 מכתב השבוע "הם מתעללים בהומו-סכסואלים" העולם הזה 1870, 4.7.1973, 11.

165 על פעולות מג"ב ביהודה ושומרון ראו אריגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 99-100.

166 "מכתבה של פרוצה", לעיל ה"ש 155.

167 שמש "החזית החדשה" לעיל ה"ש 128. ארגון הפת"ח הוקם בשנת 1959 לעידוד מאבק לאומי נגד מדינת ישראל באמצעות ביצוע פיגועי חבלה בשטחה. ראו עידו זלקוביץ' תנועת הפת"ח: אסלאם, לאומיות, ופוליטיקה של מאבק מזוין (2012).

168 הוד, לעיל ה"ש 19, בעמ' 411.

עשרות הקילומטרים הספורים שהפרידו בין שתי הערים – הייתה הרכיב השולי בתהליך שהצריך בעיקר חציה של גבולות תרבותיים-חברתיים: הגבול המפריד בחברה דמוקרטית בין שימוש בכוח צבאי לבין הפעלת כוחות שיטור, הגבול המפריד בין אוכלוסיות ובין מעמדות שונים בחברה הישראלית, הגבול המפריד בין התנהלות שוטרי מג"ב בעזה, לבין זו השונה בתכלית שהצריך המרחב האורבני של תל אביב.

הצבת מג"ב בתל אביב הייתה הניסיון הראשון מסוגו בישראל, למתן מענה לפשיעה פלילית במרחב העירוני באמצעות כוח שיטור בעל סממנים צבאיים. לצעד זה היו שתי קבוצות גורמים מרכזיים: "גורמי משיכה", בדמות העלייה הניכרת בהיקף הפשיעה בעיר, לרבות הזנות; ו"גורמי דחיפה", שהתבססו על כשלי המוסריים והערכיים של מג"ב במהלך פעילותו בעזה. החששות שנתלו בפעולותיו של כוח שיטור צבאי-למחצה באזור אורבני התאמתו עד מהרה: מג"ב אומנם השיג באופן חלקי את המטרות שהוצבו לו, אך בתוך כך התנהל כפיל בחנות חרסינה, שאינו מודע לשוני הקיים, בהכרח, בין דרך הטיפול שאימץ לעצמו בשמירת הסדר הציבורי בעיר עזה, לבין הטיפול בפשיעה הפלילית בתל אביב. משה טיומקין הסביר את השקפתו בדבר הטענות שהוטחו כלפי מדיניות השיטור של מג"ב בעזה: "היו אמנם קולות, בעיקר בעיתונות הזרה, אשר טענו שהשקט הושג באמצעים קשוחים, אבל מי שעשה את החשבון הכולל הגיע למסקנה כי לתיאור ההצלחה יש להשתמש במונח אחד והוא: מקצועיות"¹⁶⁹. בדומה לכך, ניתן לתמצת גם את פעילות מג"ב בתל אביב: שקט שהושג "באמצעים קשוחים", והוגדר קרוב לוודאי בידי קציני הפיקוד של המשטרה ומג"ב כ"מקצועיות", אך תואר בצורה שונה לגמרי בידי הנשים שעסקו בזנות, שהיו מושא ה"מקצועיות" הזו.

בדפוס הפעילות של שוטרי מג"ב בתחום אכיפת חוקי הזנות לא היה כל חדש: הם אימצו את שיטות הפעולה של המשטרה הכחולה קודם כניסתם לתל אביב, שהתמקדו במעצרן של הנשים שעסקו בזנות לפרקי זמן קצרים. השינוי המהותי היה דרך ביצועם של המעצרים, והגידול הניכר במספרם. מג"ב, מעצם היותו כוח שיטור המורגל לפעול בקרב אוכלוסייה עוינת וכנגד ארגוני טרור, הפעיל כלפי הנשים שעסקו בזנות מדיניות שיטור נוקשה. קולן של הנשים, כפי שהוצג במאמר, משקף את תוצאות המפגש הטעון בינן לבין שוטרי מג"ב, ואת הדרך שבה תורגמה אכיפת החוק הפלילי לשורה של מקרי אלימות פיזית ומילולית, הטרדות מיניות, קללות ויחס בוטה ומשפיל כלפיהן.

במהלך השנה שבה פעל מג"ב בתל אביב הוא מילא את הייעוד שלשמו הוצב: היקף הפשיעה ירד ותחושת הביטחון של תושבי העיר השתפרה. פעילות מג"ב הובילה גם לעלייה במספר המעצרים של הנשים שעסקו בזנות ושל הסרסורים גם יחד, אך הייתה זו הצלחה לטווח קצר בלבד. המאבק שניהל מג"ב בזנות סיפק רק חוליה נוספת בשרשרת

169 ארגמן, לעיל ה"ש 8, בעמ' 117.

הכישלונות האינהרנטית של המשטרה במתן מענה הולם לתופעה, תוך הגברת הפגיעה בנשים העוסקות בה. שורשיה החברתיים והכלכליים של הזנות, לצד הכישורים המוגבלים של המשטרה בכלל ושל שוטרי מג"ב בפרט לטפל בתופעה, הבטיחו את כישלוננו של הניסיון להתמודד עם הזנות במרחב הציבורי באמצעות כוח שיטור בעל סממנים צבאיים. מאז מלחמת יום הכיפורים שפרצה באוקטובר 1973 ועד היום המשיך מג"ב לפעול בתל אביב ובערים נוספות, אך משימותיו התמקדו בעיקר בביטחון הפנים, מה שהפך את עיסוקו באכיפת חוקי הזנות לשולי וזניח. אל נוכח ממצאי המאמר, ניתן להניח כי טוב שכך.

החשודה המיידית: משטרת ישראל חוקרת המתת תינוקות בידי אימהותיהם ונטישתם (1948-1968)

נעמי לבנקרון*

מארי פראר, פועלת ניקיון בת שש עשרה,
כחושה, חולת רככת, מכוערת ויתומה,
שום תיק במשטרה עד כה,
היא אשמה בזה שהיא רצחה תינוק,
והפרטים כדלקמן.¹

המתת תינוקות בידי אימהותיהם היא עבירה בעלת שורשים תרבותיים, חברתיים ודתיים, ובעיקר מגדריים, עמוקים, וכך גם פעולות האכיפה נגדה. המאמר עוסק בחקירות המשטרה בעבירות של המתת תינוקות בידי אימהותיהם שהתרחשו בישראל בשני העשורים הראשונים לקיומה. חקירות אלה נשענו על נורמות חברתיות שדחפו נשים לביצוע העבירה, ויצרו את דמותה של "החשודה המיידית" בעיני השוטרים, שהתמקדו בחיפושיהם אחר נשים הרות שהיו רווקות, "מפוקפקות" מוסרית, גרושות או אלמנות שילדו זמן קצר טרם אותרה הגופה. לצורך השלמת החקירות התבססה המשטרה על עולם המדע: נתיחה פתולוגית של גופות התינוקות לשם הכרעת גורמי המוות ונסיבותיו, בדיקה גניקולוגית לנשים החשודות שנועדה לקבוע אם ילדו לאחרונה, ובדיקת מצבן הנפשי בזמן העבירה

* פוסט דוקטורנטית בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בראילן. תודה לעודד היילברונר, לילך רוזנברג-פרידמן, שלומי שטרית והשופטת האנונימית על הערותיהם לטיוטה מוקדמת של המאמר; לשחר לוי על עזרתו באיתור מקורות ארכיוניים שחשיבותם לא תסולא בפז; ולפורום חוקרי ישראל במכון לחקר הציונות וישראל ע"ש חיים וייצמן, על שסייעו בגיבוש שאלות ותובנות לאחר הרצאה בנושא בפורום. תודה אחרונה אני חבה לשרה אבילוב, על אינ-ספור הדרכים הצבעוניות שבאמצעותן יצקה משמעות יצירתית לאמרה השחוקה שלפיה אם אין קמח אין תורה. ברטולד ברכט "מארי פראר" גלות המשוררים: מבחר שירים 1914-1956, 29 (ה' בנימין מתרגם התשל"ח) (להלן: מארי פראר).

ובזמן החקירה והמשפט בידי פסיכיאטרים. ההתחקות אחר חקירות אלה של המשטרה מאפשרת מסע מסקרן בנבכי החברה הישראלית בשנותיה המעצבות: בין חדרי הלידה לבין המכון הפתולוגי, בין העיר למעברה, ובין הנורמות התרבותיות לבין דינן של הנשים שחרגו מגבולות הנורמות הללו; בין תפיסות מגדריות המעצבות את החברה לבין עבודת המשטרה הנדרשת לפעול על פי החוק והמשפט.

מבוא

המתת תינוקות בידי אימהותיהם התקיימה משחר ההיסטוריה. ספרות מחקרית ענפה שבחנה עבירה זו לאורך המאה התשע-עשרה וראשית המאה העשרים, בעיקר בבריטניה, קבעה זה מכבר כי המתת ילדים בידי אימותיהם ונטישתם התאפיינה בהיגיון מארגן מובהק, אשר נשען על שורשים תרבותיים, חברתיים, דתיים ומשפטיים עמוקים. לפיכך, העבירה זכתה ליחס דואלי מצד מערכת אכיפת החוק: לצד אופייה כעבירה פלילית חמורה, היו השופטים מודעים למצוקות שהובילו נשים לביצועה, הם חשו חמלה כלפיהן ונטו לענישה מקלה. העבירה התקיימה גם במדינת ישראל בשני העשורים הראשונים לקיומה, ובהם מתמקד המחקר. על אף המעמד החשוב שהוענק לילודה בישראל בתקופה זו ועל אף חומרת העבירה, התייחסו השופטים בחמלה כלפי האימהות, מתוך הבנת הרקע לביצועה, יחס שעליו עמדתי במחקר קודם.² המחקר הנוכחי יוקדש לחקירות המשטרה בתיקים אלה, לרבות הניסיון לאיתור החשודות, חקירת עדים ואיסוף ראיות נוספות באמצעות המדע. דמותה של "החשודה המיידית" בעבירות אלה התבססה על היכרות עם נורמות חברתיות שהובילו לביצוע העבירה, ולפיכך התמקדו חקירות המשטרה בנשים הרות שהיו אמורות ללדת בסמוך למועד מציאת הגופה, במיוחד אם היו רווקות; נשים "מפוקפקות"; ונשים גרושות או אלמנות. בנוסף, נחקרו שכנים, בעלי עסקים, רופאים, אחיות ועובדות טיפת חלב שהתגוררו או עבדו באזור שבו נמצאה הגופה. הגופות נשלחו לנתיחה שלאחר המוות והנשים החשודות נשלחו לבדיקות גניקולוגיות בניסיון לאשש או להפריך את הטענה כי ילדו לאחרונה, ולעתים גם לבדיקה פסיכיאטרית בניסיון לקבוע את מצבן הנפשי בעת המעשה ובעת העמדתן לדין.

ההתחקות אחר חקירות אלה של המשטרה מאפשרת מסע מסקרן בנבכי החברה הישראלית בשנותיה המעצבות: בין חדרי הלידה לבין המכון הפתולוגי, בין העיר למעברה, בין הנורמות התרבותיות-חברתיות לבין דינן של הנשים שחרגו מגבולות הנורמות הללו,

Orna Alyagon-Darr & Nomi Levenkron, *Infanticide and the Life-Threatening Abandonment of Children in Israel's State-Building Era (1948-1968)* (ISRAEL STUDIES, forthcoming) (להלן: Alyagon-Dar & Levenkron).

ובין תפיסות מגדריות לבין עבודת משטרה שאמורה להתנהל על פי כללים ברורים. מסע זה של חוקרי המשטרה הוא שיעמוד במרכזו של המאמר. חלקו הראשון יבחן את העבירה של המתת תינוקות במהלך המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים במערב אירופה ובעיקר בבריטניה: מאפייניה, מניעה, היחס כלפיה והדרך שבה נחקרה בידי המשטרה. אף שהמאמר מתמקד בעבירות שבוצעו בישראל של שנות החמישים והשישים, ניתוח ההיסטוריה המקומית מצריך הבנה של הקשרים גלובליים, וניתוח השוואתי של הדרך שבה פותחו והוטמעו שתלים משפטיים³ ופרקטיקות משטריות⁴ בין תרבויות שונות. חלקו השני של המאמר יעסוק במאפייני העבירה הייחודיים לישראל בשנותיה הראשונות. תחילה אציג את הרקע ההיסטורי שיצר את ההיגיון המארגן המקומי לביצועה, על רקע העלייה ההמונית, התפתחות מוסדות המדינה, והתעצבות החיים החברתיים והתרבותיים בה. לאחר מכן אתמקד בנשים שביצעו אותה, בניסיון להבין את הגורמים שהניעו אותן לביצוע העבירה.

חלקו השלישי של המאמר יתמקד בחקירת העבירה במשטרה, תוך אימוץ פרקטיקות מדעיות לצד פיתוח מנגנוני איסוף מידע בקרב אזרחים. תחילה אבחן את המסגרת הנורמטיבית שעוצבה בחקיקה, אך עיקר הפרק יתמקד בתהליכי החקירה, החל בשלב קבלת התלונה, דרך שיטות חקירתם של העדים, וכלה בשלב גביית ההודאה.

מתודולוגיה

מאמר זה מבקש להצטרף למספר מתרחב והולך של מחקרים הבוחנים את ההיסטוריה הישראלית מן השוליים ולא מן המרכז. זאת, בהנחה כי לא ניתן להבין במלואם את חייהם של אלה אשר נולדו מן הים, מבלי להכיר את מסלול חייהם הקצר של מי שהוטבעו מייד לאחר לידתם בין גליו; וכי לצד מי שהלכו בשדות, היו גם מי שננטשו למות שעות ספורות לאחר הלידה בחורשות, בוואדיות ובמערות.

שלושה סוגי מקורות עיקריים שימשו אותי לצורך המחקר. בארכיון המדינה אותרו עשרים תיקי משטרה: מתוכם, שמונה שכללו תיעוד עשיר של הודעות, תמונות ופעולות חקירה נוספת, וכן 12 תיקים נוספים שכללו מידע חלקי בלבד. בנוסף, אותרו חמישה פסקי דין של נאשמות שהמיתו את ילדיהן או נטשו אותם בנסיבות מסכנות חיים, ומאות מאמרי עיתונות, שאפשרו התחקות אחר מקרים שלא הותירו זכר ארכיוני, ותיעדו הלכי רוח ציבוריים ביחס לעבירה. לרוב היו אלה ידיעות קטנות הדחוקות בעמודים פנימיים, שתיארו היכן וכיצד נמצאה גופת התינוק, גילו המשוער ומינו, עובדה הממחישה את

3 יעל ברודיא "משפט ומגדר בתקופת המנדט" ישראל 18-19, 287 (2011).

4 שלומי שטרית "בשוטר תלוי הדבר...": משטרת ישראל ואמון הציבור 1948-1953 "משטרה והיסטוריה" 50, 1 (2019).

היותו של אירוע זה חלק מהשגרה בתקופה זו. מבין 79 המקרים שאותרו מתוך מכלול המקורות, וזוהו בוודאות כהמתה או כניסיון לביצועה, הקבוצה הגדולה ביותר (53) הייתה של תינוקות שהומתו מייד לאחר הלידה.

נוסף על כך, התבססתי על שני מחקרים אקדמיים שהתמקדו בנשים שעמדו לדין,⁵ וכן על ספרו של השופט חשין על חוק האימוץ שכלל דוגמאות מגוונות למקרים אלה.⁶ המאמרים התמקדו בניחוח המבוסס על הקרימינולוגיה הקלאסית תוך התעלמות ממצוקות חברתיות,⁷ לצד גישה שניתן להגדיר כ"קרימינולוגיה לאומית מגויסת" במקרה הישראלי, שבה שימשה הלאומיות גורם רב עוצמה להסתת גורמי הפשיעה מהחברה לפרט.

קשיים מתודולוגיים אחדים השפיעו, בהכרח, על המחקר: אין ספק שלא כל המקרים נחשפו, ולא כל האימהות אותרו. השיפוטיות המוסרית שנלוותה בתקופה זו באופן טבעי לדיון ביחסי מין והיריון מחוץ לנישואים, כמו גם החשש מפני העמדה לדין, הפחיתו את מידת הנכונות לדווח על אודות מעשים אלה, או לדון בהם. רובם המכריע של תיקי המשטרה שהשתמרו עסקו בהמתת תינוקות בני יומם, לפיכך עיקר המידע הארכיוני שניתן היה להשיג התרכזו בקטגוריה זו, אך השילוב שעולה מתיקי הארכיון וממאמרי העיתונות, מלמד כי המקרים שאותרו מייצגים נאמנה את מאפייני העבירה. קושי אחרון היה איתור קולן של הנשים עצמן, שהושמע תמיד בתיווך חוקר המשטרה, הסנגור, התובע, השופט או העיתונאי, עובדה שהצריכה בדיקה ביקורתית שלו. שמות הנשים שונו על מנת להגן על פרטיותן.

א. המתת תינוקות בידי אימהותיהם ונטישתם במאה התשע-עשרה וראשית המאה העשרים

המתת תינוקות בידי אימהותיהם התקיימה משחר ההיסטוריה אך העיסוק הציבורי, התקשורתי והפוליטי בעבירה גבר מראשית המאה התשע-עשרה. תהליכי התיעוש והעיוור צמצמו את השפעת מסגרות התמיכה והפיקוח המסורתיות – המשפחה, הקהילה והכנסייה – ואת מקומן תפסה האנומיה העירונית. מספר הנשים בעיר גדל,

5 Heinrich Winnik, *The Psychopathology of Infanticide: A Case Study*, 1(2) ISRAEL ANNALS OF PSYCHIATRY AND RELATED DISCIPLINES 293 (1963); Heinrich Winnik & Menachem Horovitz, *The Problem of Infanticide*, 2 BRITISH JOURNAL OF CRIMINOLOGY 40 (1961-1962) (להלן: Winnik & Horovitz).

6 שניאור ז' חשין *ילדי אימוצים* 15-19 (1955).

7 לדיון בביקורת על התיאוריה הקלאסית של הקרימינולוגיה ראו חגית לרנאו *עבריינות ואכיפת חוק: תיאוריה, מדיניות, ביקורת* 44-48 (2016).

ורבות מהן עבדו כמשרתות במשקי בית או במפעלים בעבודה חדגונית ששכרה דל.⁸ מנגנוני המדינה הבריורקרטית שצמחו בתקופה זו עוצבו בהשפעת אידיאולוגיה לאומית. המדינה המודרנית יצרה זיהוי בין אזרחות לנורמטיביות, ודרשה צייתנות, סדר ומשמעת. יחידים וקבוצות שסטו מהנורמה ומהחוק תויגו כמי שמסכנים את הסדר החברתי תוך טשטוש הרקע החברתי והכלכלי להתנהגותם: הדגש הושם על השחקן הבודד, וסטייתו יוחסה לפתולוגיה אישית מולדת.⁹

שינויים נוספים שעיצבו את מאפייני העבירה והיחס כלפיה היו הקמת מרשם האוכלוסין שאפשר מעקב אחר הילודה, וצמיחת תקשורת ההמונים, שאפשרה הפצת מידע במהירות ויצרה פאניקה מוסרית לגבי העבירה. התפתחות הרפואה אפשרה התחקות אחר סיבת המוות, ובכך סייעה לחקירותיה של המשטרה המודרנית בחיפושיה אחר מבצעות העבירה.¹⁰ לפיכך, פרק זה יסקור תהליכים שהתרחשו מאז הקמת המשטרה המודרנית בבריטניה, ועד לעשור השני של המאה העשרים,¹¹ תקופה שבמהלכה בוצעה העבירה בקנה מידה נרחב במדינה זו.¹²

המתת תינוקות הייתה נייר לקמוס ששיקף את תנאי חייהן של נשים, והתבצעה ברובה על רקע גורמים מבניים השלובים זה בזה במרקם שרכיביו חברתיים, כלכליים, דתיים ומגדריים. שני גורמים עיקריים השפיעו על היתכנות ביצועה: האחד, מעמדן החברתי והכלכלי של נשים. בנשים שילדו מחוץ לנישואים דבקה סטיגמה בעיני הדת.¹³ בנוסף, שוק העבודה הציע לנשים מקומות עבודה מועטים יותר, ובשכר נמוך יותר. אם הרו מחוץ לנישואים, במקרה הטוב נאלצו לגדל את התינוק באמצעות משכורת אחת

8 לסקירה מקיפה על מצבן של נשים בריטיות במאה התשע־עשרה ראו, KATHRYN GLEADLE, *BRITISH WOMEN IN THE NINETEENTH CENTURY* (2017).

9 DAVID HORN, *THE CRIMINAL BODY: LOMBROSO AND THE ANATOMY OF DEVIANCE* (2003); Peter Conard, *Medicalization and Social Control*, 18(1) *ANNUAL REVIEW OF SOCIOLOGY* 209 (1992); John Rosecrance, *Compulsive Gambling and the Medicalization of Deviance*, 32(3) *SOCIAL PROBLEMS* 275 (1985).

10 אומנם חקירות משטרה החלו כבר בסוף המאה השמונה־עשרה, ומשטרת לונדון לא עסקה בחקירות בשנים הראשונות לאחר הקמתה, אך מקובל לראות בשנת 1829 את ראשיתו של השיטור המודרני. לפעולות חקירה במתכונת הישנה, ראו J.M. BEATTIE, *THE FIRST ENGLISH DETECTIVES: THE BOW STREET RUNNERS AND THE POLICING OF LONDON, 1750-1840* (2012). המשטרה המודרנית, ראו EMSLEY CLIVE, *THE ENGLISH POLICE: A POLITICAL AND SOCIAL HISTORY* (2014).

11 לדיון בסיבות למיעוט המחקר משנות העשרים ועד שנות השמונים של המאה העשרים, ראו Dar & Levenkron-Alyagon, לעיל ה"ש 2.

12 ELLEN ROSS, *LOVE AND TOIL: MOTHERHOOD IN OUTCAST LONDON 1870-1918* (1993).

13 ראו, למשל Margaret Arnot, *Understanding Women Committing Newborn Child Murder in Victorian England*, in EVERYDAY VIOLENCE IN BRITAIN 1850-1950 (SHANI D'CRUZE ED., 2000).

בלבד. במקרה הרע פוטרו מעבודתן ונדרשו לעזוב בתים ששכרו.¹⁴ משרתות לא נשואות שהתגוררו בבית המעסיק, התקשו יותר להסתיר היריון ולידה, ומשמעות חשיפתן לרוב הייתה אובדן פרנסה וקורת גג גם יחד.¹⁵

גורם שני לעבירה היה נגישותן המוגבלת של נשים לאמצעי מניעה והפלות. בהיעדר פתרונות מוסדיים רפואיים מסובסדים ונגישים, נשים ניסו לעיתים לסיים היריון לבדן או בעזרת שכנות וחברות, אך לא תמיד הצליחו בכך. גורמים אלה הפכו את העבירה לבעלת מאפיינים מעמדיים מובהקים, שכן נשים ממעמד הפועלים התקשו יותר לממן עלויות גידול ילדים, לבצע הפלות או להסתיר לידה לא רצויה.¹⁶

בספרות המחקרית מצוינות כמה תתי-קבוצות של העבירה.¹⁷ הקבוצה הגדולה ביותר הייתה של נשים שהרו מחוץ לנישואים. הן היו הצעירות ביותר, וביצעו את העבירה כמעט מייד לאחר הלידה. קבוצה שנייה כללה נשים שפעלו ממצוקה כלכלית. רבות מהן היו נשואות, אימהות לילדים, וביצעו את העבירה במטרה לאפשר הישרדות כלכלית של ילדיהן האחרים.¹⁸ שתי קבוצות נוספות, שנחקרו במידה פחותה, היו חולות נפש¹⁹ ואימהות לילדים עם מוגבלויות.²⁰

העבירה התרחשה בעיקר בערים הגדולות. האנונימיות ואובדן המסגרות החברתיות, שכר הרעב במפעלים והעבודה הקשה בהם, הטרדות מיניות מצד מעסיקים ועובדים אחרים שהסתיימו לעיתים באונס – כל אלה הבטיחו מספר רב יותר של הריונות מחוץ

R. J. Kellet, *Infanticide and Child Destruction: The Historical, Legal and Pathological Aspects*, 14 53 *FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL* 1 (1992); CHERYL L. MAYER & MICHELLE OBERMAN, *MOTHERS WHO KILL THEIR CHILDREN* 8 (2001); BARBARA A. KELLUM, *Infanticide in England in the Later Middle Ages*, 1 *HISTORY OF CHILDHOOD QUARTERLY* 367, 376 (1974).

Louise Ryan, *The Press, Police and Prosecution: Perspectives on Infanticide in the 1920's*, 15 Ryan (להלן: *in IRISH WOMEN'S HISTORY* 137 (Alan Hayes & Diane Urquhart eds., 2004) Elaine F. Farrell, "The Fellow Said it was not Harm and Only Tricks": *The Press The Role of the Father in Suspected Cases of Infanticide in Ireland, 1850-1900*, 45(4) (Farrell *The Fellow Said*: (להלן: *JOURNAL OF SOCIAL HISTORY* 990 (2002)

16 Ryan, Farrell; שם, Farrell.

17 סקירת הספרות תתמקד במאה התשע-עשרה וראשית המאה העשרים, אך קטגוריות אלה נותרו בעינן. ראו לימור עציוני **רצח ילדים בידי הוריהם** (2016) וכן Port T. d'Obran, *Women who Kill their Children*, 134 *THE BRITISH JOURNAL OF PSYCHIATRY* 560 (1979).

18 JUDITH KNELMAN, *TWISTING IN THE WIND: THE MURDERESS AND THE ENGLISH PRESS* 98 (1998).

19 Stanley J. Hopwood, *Child Murder and Insanity*, 73 *JOURNAL OF MENTAL SCIENCE* 95 (1927).

20 המתתם של ילדים עם מוגבלויות נתפסה פונקציונלית בחברה שמשאביה מצומצמים, ובאופן דומה הוצדקה גם המתת בנות בחברה שבה מאזן העלות והתועלת של גידול ילדים נטה לטובת בנים. ראו למשל PETER C. HOFFER & N.E.H. HULL, *MURDERING MOTHERS: INFANTICIDE IN ENGLAND AND NEW ENGLAND, 1558-1803* (1981); William L. Langer, *Infanticide: A Historical Survey*, 1 *HISTORY OF CHILDHOOD QUARTERLY* 353 (1974).

לנישואים. בנוסף, נשים שהרו ביישובים חקלאיים קטנים העדיפו להגיע לערים גדולות בסוף הריון, הן כדי לחמוק מן הפיקוח החברתי של הקהילה, והן מכיוון שהעיר הציעה מנגנוני סיוע רלוונטיים רבים יותר: הפלה, התארגנויות שהוקמו למטרה זו, או יחידים שגידלו את התינוק תמורת תשלום.²¹

העבירה התקיימה גם בחברה היהודית, וגם בה היא נקשרה בקשר הדוק למנגנונים פנימיים שייצרו ושימרו אותה. בוויילנה בשנת 1889 נחשפה רשת של נשים שסיפקה מענה לנשים יהודיות שהרו מחוץ לנישואים: סייעה להן בלידה, ולאחר מכן מסרה את תינוקותיהן לאימוץ בקהילה היהודית או המיתה אותם, ואת הנשים שלחה לעבוד כמיניקות. הנשים שנטלו חלק ברשת זו לא חרגו מהנורמה המקובלת, כי אם ההפך הוא הנכון: מעשיהן יצרו גשר בין שני עולמות בחברה היהודית, בהם נוצרו וטופלו תינוקות באופן שונה בתכלית, אך לפי נורמות זהות.²²

הבנת הגורמים לעבירה הובילה לעיגון יחס משפטי מובחן כלפיה.²³ על אף החזקה שנקבעה בחוק האנגלי משנת 1623, שלפיה תינוק שנמצא מת הומת בידי אימו, אלא אם כן הוכיחה אחרת,²⁴ שופטים ומושבעים הקלו עם הנאשמות, מתוך היכרות עם נסיבות חייהן. מבחינה ראייתית, הכנת חפצים לתינוק לאחר הלידה נתפסה כמשקפת את רצון האם שיחיה; נטל ההוכחה שהתינוק נולד חי הועבר אל התביעה; ושופטים העניקו לעובדות פרשנות מקלה שלפיה מדובר היה בתאונה, או שהצדיקו את המעשה במצבה הנפשי של האם.²⁵ כל אלה הובילו לשתי מגמות שהתקבעו בפסיקה: האחת, המרת עבירת הרצח לעבירה פחותה בחומרתה, ובעיקר הסתרת לידה, והשנייה, ענישה מקלה, או שליחת האם למוסד לחולי נפש.²⁶

Patricia Knight, *Women and Abortion in Victorian England*, 4 HISTORY WORKSHOP 57 (1977); 21
KEOWN JOHN, ABORTION, DOCTORS AND THE LAW: SOME ASPECTS OF THE LEGAL REGULATION
OF ABORTION IN ENGLAND FROM 1803 TO 1982 (2002); JOANNE PEARMAN, BASTARDS, BABY
FARMERS AND SOCIAL CONTROL IN VICTORIAN BRITAIN (Phd Thesis, University of Kent 2017).

Chaeran Y. Freeze, *Jewish Newborn Child Murder in Nineteenth-Century Vilna*, 16(2) 22
JEWISH SOCIAL STUDIES 1 (2010).

Ian Lambie, *The Crime of Infanticide*, 24 INTERNATIONAL JOURNAL OF LAW & PSYCHIATRY 23
71 (2001).

Julio Arboleda-Florenz, *Infanticide: Some Medicolegal Consideration*, 20 CANADIAN 24
PSYCHIATRIC ASSOCIATION JOURNAL 55, 55 (1975).

Lawrence M. Friedman, *The Misbegotten: Infanticide in Victorian England*, in THE LEGAL 25
PROCESS AND THE PROMISE OF JUSTICE: STUDIES INSPIRED BY THE WORK OF MALCOLM
FEELEY 172 (Hadar Aviram, Jonathan Simon & Rosann Greenspan eds., 2019); Lynsey
Black, "On the Other Hand the Accused Is a Woman...": *Women and the Death Penalty
in Post-Independence Ireland*, 36(1) LAW & HISTORY REVIEW 146 (2018); Michelle
Oberman, *A Brief History of Infanticide and the Law*, in INFANTICIDE: PSYCHOSOCIAL
AND LEGAL PERSPECTIVES ON MOTHERS WHO KILL (MARGARET G. SPINELLY ED., 2003).

Tamar Hager, *The Attitude of the Legal and Medical Systems to Ellen Harper Who 26
Murdered her Infant Daughter in 1878*, in CRIMINALIZED MOTHERS, CRIMINALIZING

מערכת אכיפת החוק שהופעלה לאיתור חשודות והבאתן לדין, לרבות שוטרים, שופטים, רופאים ומושבעים, הייתה בעלת מאפיינים מגדריים מובהקים, בכוח האדם ובתפיסות העולם שלה. המאמר יתמקד בעיקר במשטרה, אך יעסוק גם בנקודות המפגש בינה לבין שחקנים אחרים. למשטרה המודרנית נועד תפקיד מרכזי בהליך הפלילי, מעצם היותה שומרת הסף שלו. שלושה מאפיינים מרכזיים שלה עיצבו את נקודת המפגש בין שוטרים לבין חשודות בעבירה: עקרונות היסוד שלה כללו מניעת עבירות, ולא רק איתור מבצעהן בדיעבד;²⁷ רובם ככולם של המשרתים בה היו גברים ממעמד הפועלים;²⁸ ודיני הראיות שלפיהם פעלה עוצבו באופן מגדרי מובהק.²⁹ לפיכך, המשטרה פעלה הן לאכיפת החוק בדיעבד, לאחר גילוי גופת תינוק, והן בניסיונות מניעה, שהתבססו על דיווח של חברי הקהילה ביחס לנשים שנחשדו בהיריון "לא חוקי".³⁰ נכונותה של הקהילה לדווח על אודותיהן נבעה לא רק מתוך דאגה לגורל התינוק, אלא כחלק ממערך פיקוח חברתי על מיניות נשית. באחת הדוגמאות שמביאה לואיס ריאן במאמרה, הגישה המשטרה בקשה לצו חיפוש בביתה של אישה הרה רווקה, המיועד למנוע עבירה או להתחקות על עקבות העבריינית.³¹ במקרה אחר, עמד שוטר מחוץ לבית והאזין למתרחש בו, בזמן שאחותה של היולדת המיתה את התינוקת.³² התבססותה של המשטרה הגדילה את סיכויי העמדתן של אימהות לדין, והן עשו כל שביכולתן בניסיון לחמוק מידה: נסעו למקומות מרוחקים בסוף ההיריון על מנת ששכניהן לא יזהו שינויים בגופן, לנו באכסנויות תחת שם בדוי ומסרו פרטים בדויים בנוגע למצבן המשפחתי. בנוסף, ניסו לשאת ולתת עם מעסיקים ובני משפחה שלא יסגירו את סודן, ולשכנע רופאים כי התינוק נולד מת.³³

דיני הראיות עוצבו בהשפעת תפיסות תרבותיות, דתיות ומוסריות על אודות מיניות ומגדר. מתלוננות בעבירת מין נדרשו להציג סיוע לתלונתן,³⁴ והזנות עצמה לא הופללה

MOTHERING 184 (JOANNE MINAKER & BRYAN HOGEVEEN EDS. 2015).

Susan A. Lentz & Robert H. Cahir, *The Invention of Peels Principles: A Study of Policing 'Textbook' History*, 35 JOURNAL OF CRIMINAL JUSTICE 69 (2007).

Robert Reiner, *The Police and the Class Structure*, 5 BRITISH JOURNAL OF LAW & SOCIETY 166 (1978).

ORNA ALYAGON-DARR, *PLAUSIBLE CRIME STORIES: THE HISTORY OF SEX OFFENCES IN MANDATE PALESTINE* (2018).

Ryan *The Press* 30, לעיל ה"ש 15, בעמ' 138.

Cliona Rattigan, *'I Thought from Her Appearance That She Was in the Family Way': Detecting Infanticide Cases in Ireland, 1900-1921*, 11(2) FAMILY AND COMMUNITY HISTORY 135, 138 (2008).

שם, בעמ' 148.

Hager; 148-144, לעיל ה"ש 26, בעמ' 189-188.

אורנה אליגון־דר "הוכחת עבירת האינוס: האם הרפורמות הראייתיות הצליחו לשרש את מיתוסי

אך נוצרה אכיפה דהיפקטו כלפיה.³⁵ באופן דומה, מציאת גופת תינוק הובילה לחיפוש אחר חשודות, ולא חשודים. זהות האב נתפסה כחסרת משמעות בידי השוטרים, אלא אם כן נמסר מידע שקשר אותו למעשה. לעיתים לא ידעו הנשים בעצמן מיהו (במקרה של זנות או אונס), סירבו לנקוב בשמו, או מסרו פרטים חלקיים כגון מצבו המשפחתי, מקצועו או כתובתו.³⁶ כך, נותרה האם במרבית המקרים לבדה בחדר החקירות, כחשודה מיידית מתבקשת.

ב. המתת תינוקות בידי אימהותיהם בישראל (1948-1968)

1. גורמי רקע חברתיים, תרבותיים וכלכליים

שנותיה הראשונות של מדינת ישראל התאפיינו בקשיים מתמשכים: מלחמה ובעקבותיה אייציבות ביטחונית, משבר כלכלי חמור ולאחריו מיתון, עלייה המונית ללא משאבים מספיקים לקליטתה, ומפגש טעון בין קולטים לנלקטים.³⁷ ישנה חשיבות רבה בשרטוט נרחב של מצוקות התקופה, ובמיוחד אצל נשים, שמנעו יכולת שליטה בהיריון ולידה, והובילו לביצוע העבירה, הגם שמנקודת מבטם של חוקרי המשטרה לא היתה לכל אלה משמעות, ועבודתם התמקדה באיסוף ראיות העשויות להוביל להרשעה בלבד.

העליה הגדולה אתגרה תפיסות עולם בקרב העולים. באזורי הגבול ההיברידיים שנוצרו בהשפעתה, התרחשו תהליכי שימור, מעבר והתחדשות בו־זמנית, תוך פירוק מבנים חברתיים ותרבותיים ישנים וצמיחתם של חדשים.³⁸ קטגוריות מיון ישנות נותרו בעינן והמשיכו לשעתק היררכיות חברתיות ממדינת המוצא, אך תוך יצירת שינויים בהשפעת התרבות החדשה, אשר הגדירו מחדש את זהותם של פרטים וקבוצות.³⁹ נשים ונערות מקהילות קולקטיביסטיות ופטריארכליות הציבו את דפוסי המגדר במרכזו

האונס? "משפטים נ 131, 134-137 (התש"ף).

35. JULIA LAITE, COMMON PROSTITUTE AND ORDINARY CITIZENS (2012).

36. Farrell *The Fellow Said*, לעיל ה"ש 15.

37. למקצת הדין בנושא ראו אורית רוזין *חובת האהבה הקשה* (2008); שלמה סבירסקי "לא נחשלים אלא מנוחשלים: מזרחים ואשכנזים בישראל, ניתוח סוציולוגי ושיחות עם פעילים ופעילות" *מחברות למחקר ולבקורת* (1981); הילה שלם-בהר"ד "היתוך בחום נמוך": שפה, דת, חינוך ויחסים בין־עדתיים במחנות ומעברות העולים (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", האוניברסיטה העברית 2019).

38. GLORIA ANZALDU, *BORDERLANDS: LA FRONTERA* (1987). לביסוס, פרשנות והעמקה מאוחרת של מונח הגבול וחצייתו ראו בקובץ המאמרים *THIS BRIDGE WE CALL HOME: RADICAL VISIONS OF TRANSFORMATIONS* (GLORIA E. ANZALDUNA & AMALOUSE KEATING EDS., 2013). של נשים בשולי החברה על רקע תהליכי הגירה, בין היתר, ראו דבורה ברנשטיין *נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית* (2008).

39. אורנה ששון־לוי, גיא בן־פורת וזאב שביט "מבוא: זהויות, גבולות ומרחבי מיון בחברה בישראל" *מראי מקום: זהויות משתנות ומיקומים חברתיים בישראל* 7, 8 (זאב שביט, אורנה ששון לוי וגיא בן־פורת עורכים 2013).

של משא ומתן מחודש על גבולות הפטריארכיה: הן צברו משאבים שלא עמדו לרשותן בעבר, אך התקשו לוותר באופן מוחלט על הקהילה והמשפחה.⁴⁰ לפיכך, נדרשו לציית לנורמות ולדפוסי זהות קבוצתיים, ובמיוחד על אותם ערכים שנתפסו כמרכזיים וככאלה שאין לערער על קיומם. המהותי שבהם היה האיסור המוחלט על קיום יחסי מין מחוץ לנישואים.⁴¹ המתת תינוקות בידי נשים ולעיתים גם המתת הנשים עצמן בידי המשפחה, הייתה תגובה רבת עוצמה לתהליכים אלה, למה שנתפס כפגיעה בסדרי עולם בסיסיים. לצד קשיים ייחודיים אלה ואחרים שעיינו התמודדו העולים, ניצבו קשיים שהיו משותפים גם לנשים ותיקות, אם כי בעלי מאפיינים שונים, והשפיעו על ממדי העבירה. מעורבות המדינה בגידול ילדים החלה כבר במנדט, וגברה עם קום המדינה, עת האיום הקיומי והדמוגרפי הופנם באתוס הישראלי. כפי שהמחישה נירה יובל-דייוויס, תהליכי פריון וילודה עוצבו בצילם של שיקולים לאומיים.⁴² עידודה הנמרץ של הלידה בישראל, כחלק מהמענה לאיום הביטחוני, היווה רק פן אחד של ההתערבות הציבורית והלאומית בגידול ילדים שנתפסה ככרוחה מאליה.⁴³

בספרה "ילוד אישה" כתבה אדריאן ריץ': "איך נשים ילדו, מי עזר להן, כיצד ומדוע? אלה אינן רק שאלות הקשורות בהיסטוריה של הילודה והמיילדות: אלו הן שאלות פוליטיות", וציינה כי החלטותיה של אישה "מתקבלות, או נשללות, מתוך מצע של חוקים וקודים מקצועיים, הגבלות דתיות ומסורות אתניות, שלנשים לא היה כל חלק במהלך היווצרותם".⁴⁴ בישראל בתקופת העלייה ההמונית היו שאלות אלה משמעותיות במיוחד: גם לאחר ש"פרו ורבו" הפך מצווי דתי עתיק יומין לצו השעה, הוא לא זכה לגיבוי כלכלי בעלויות גידול הילדים. מסגרות מסובסדות עבורם היו נדירות, והמעונות שהוקמו בידי ארגוני נשים היו מועטים וסיפקו מענה חלקי בלבד.⁴⁵ היעדר השכלה וניסיון מקצועי בקרב עולות חדשות, בעיקר בשנים הראשונות, הפחיתו את סיכוייהן

Deniz Kandiyoti, *Bargaining with Patriarchy*, 2(3) GENDER & SOCIETY 274 (1988). 40

להמשגה של פייר בורדיה את המונח דוקסה (Doxa), אותו טאבו מוחלט שאין לפקפק בנחיצותו לצורך שימור החברה, ראו 168-170 PIERRE BOURDIEU, *OUTLINE OF A THEORY OF PRACTICE* (RICHARD NICE TRANS., 1977). 41

NIRA YUVAL-DAVIS, *GENDER AND NATION* (1997). 42

ניצה ברקוביץ "אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל" סוציולוגיה ישראלית ב 277 (1999); גילה שטופלר "מדיניותה הדמוגרפית של ישראל בתחום הילודה וזכויות נשים ומיעוטים" משפט וממשל יא 473, 475 (התשס"ח); Sachlav Stoller-Liss, "Mothers Birth the Nation": *The Social Construction of Zionist Motherhood in Wartime in Israeli Parents' Manuals*, 13 STUDIES IN ISRAEL REVIVAL 277 (2003). 43

אדריאן ריץ' *ילוד אישה* 161 (כרמית גיא מתרגמת 1990). 44

על הקשיים והמורכבות בגידול ילדים לצד עבודה, ראו אצל שרון גבע *האשה, מה אומרת? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות* 231-233 (2020); גיורא יוספטל, *חיו ופעלו: מבחר כתבים* 95 (שלום וורם עורך 1963). 45

להשתלב בשוק העבודה. כשעבדו, היה זה לרוב בשוק העבודה המשני, והשכר ששולם להן הקשה על מימון מסגרות טיפוליות עבור ילדים צעירים, שהיו מועטות ממילא.⁴⁶ כפי שהמחישו מחקריהן של יאלי השש⁴⁷ וניצנה בן-דוד,⁴⁸ המדיניות ביחס לגידול ילדים וחלוקת המשאבים ליישומה עוצבו לא באמצעות קריטריונים אובייקטיביים, כי אם לפי קנה מידה פוליטי ואתני מובהק.

גורם נוסף היה הנגישות הנמוכה לאמצעי מניעה והפלות בתקופת המחקר: מחירם של אמצעי מניעה היה גבוה, הם זוהו עם הפקרות ועוררו חשש לפגיעה בבריאות או בפרייון.⁴⁹ גם הפסקות הריון היו תהליך מורכב, ששיקף את חדירת הספרה הלאומית אל זו הפרטית כבר בתקופת המנדט, כפי שמלמד מחקרה של לילך רוזנברג-פרידמן.⁵⁰ פקודת החוק הפילי (1936) המנדטורית (להלן: הפח"פ) אסרה על ביצוע למעט במקרים של סכנה רפואית והנגישות להפלות נקבעה לפי מעמדה החברתי והכלכלי של האישה.⁵¹ משרד הבריאות היה מודע למצוקת הנשים שזקקו להפלות, אך מדיניותו הרשמית התכחשה להן. יועצו המשפטי של משרד הבריאות קבע בספטמבר 1962 כי איום על חיי האישה שאינו רפואי לא יאפשר ביצוע הפלה: "את איומיו של אחי הנערה לרצחה נפש, אין אני יכול להביא בחשבון. אם יש אדם שמאיים ברצח, צריך לשים אותו בבית הכלא או בבית חולי רוח. וזאת לא סיבה מספקת להתיר הפסקת הריון".⁵² לעמדתו של גלובוס קמו מתנגדים בקרב הרופאים. בדצמבר 1962 תיאר ד"ר מאיר את מצבן של הפונות לוועדה להפסקת הריון:

46 מבין העולות החדשות בשנים 1948-1954 ליוצאות אירופה הייתה השכלה עממית, ואילו עולות מאסיה ואפריקה לא ביקרו כלל בבתי ספר. בנוסף, שתי הקבוצות היו חסרות מקצוע, ועבדו בעיקר במשק בית, ראו פנינה מורג-טלמון "רשתות נשים: ראייה חדשה של מחקרי קליטה שנעשו בישראל בראשית שנות החמישים" **נשים מהגרות בישראל 175-176** (פנינה מורג-טלמון ויעל עצמון עורכות 2013) (הספר, להלן: **נשים מהגרות בישראל**).

47 יאלי השש **כמה ילדים זה שמחה? מין, מעמד ועדה במדיניות הילודה בישראל, 1962-1974** (עבודת גמר לקראת התואר "מוסמך במדעי הרוח", אוניברסיטת חיפה 2004).

48 ניצנה בן-דוד "מי (י)קבע את עתיד ילדינו – חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960" **המשפט** כז 169 (תשפ"ב).

49 אושרית יקנה **ההיסטוריה של הגלולה למניעת הריון בישראל 34-49** (עבודת גמר לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן 2011).

50 לילך רוזנברג-פרידמן "הפלות מלאכותיות: בבואה לדיוקנו הרבגוני של היישוב" **עיונים בתקומת ישראל** 24, 220 (2014).

51 ס' 175-177 לפח"פ. על הפלות בתקופה זו ראו דלילה אמיר וניבה שושי "ההיסטוריה של מדיניות ההפלות בישראל" **העצמה במשפט** 279, 290-292 (משפט, חברה ותרבות, מימי איזנשטדט וגיא מונדלק עורכים 2008); גבע, לעיל ה"ש 45, בעמ' 143-145.

52 מכתב מאלעזר גלובוס, יועמ"ש משרד הבריאות, לד"ר מ' לביא, מנהל יחידת הבריאות באשקלון (16.9.1962). ארכיון המדינה (להלן: א"מ) גל-5/3464 "הפלה מלכותית והפריה מלכותית".

בדרך כלל המועמדות נשים מטופלות ילדים רבים הן וגרות בחדר אחד או בשניים. אינן מסוגלות להרויח את לחמן. הבעל, או שעזב אותן, או שאינו מסוגל לפרנס את המשפחה. לעתים נכה, חולה במחלה כרונית. ישנם מקרי הריון של נערות שנאנסו בגיל הרך. אצל בני משפחות מעדות המזרח, מאימים לפעמים להרוג את הילדה ההרה, המביאה חרפה על המשפחה.⁵³

באופן דומה כתב ד"ר חיימוב:

בנוסף לסכנות הרפואיות הטמונות בהריון בגיל כה צעיר רובצות על הבנות הללו סכנות חברתיות מרובות ולעתים בלתי צפויות מראש, כגון חרם החברה, נקמת המשפחה שכבודה נפגם, הפסקת לימודים ומכאן פיגור, עוני ופשע, זנות וכו'. לא פעם ראיתי שבת כזו חיה בפחד תמידי פן תיהרג ע"י אחד מבני המשפחה והדבר נוגע במיוחד ליוצאי ארצות המזרח. אפשר אמנם להושיב בבית סוהר אדם שמאיים ברצח, אך דבר זה לעולם לא ימנע רצח, כי בשחרורו הוא תמיד עלול להגשים את זממו. וראינו ושמענו לא פעם מקרים מעין אלה.⁵⁴

אפשרות אחרת להתמודדות עם הריון לא רצוי הייתה האימוץ, שהתקיים עוד בטרם נחקק חוק האימוץ בשנת 1960,⁵⁵ אך הצריך היכרות עם המגנן הביורוקרטי הנדרש. אפשרות נוספת, שזכתה להוקעה ציבורית אך סיפקה מענה חלופי, הייתה מסירת התינוקות למיסיון.⁵⁶

כל אלה ממחישים את הרקע החברתי, התרבותי והכלכלי להמתת תינוקות בידי אימהותיהם. הטמעת התרבות הקולטת התרחשה באופן איטי ומתמשך, ולא תוך קטיעה מהירה וחדה מנורמות מדינת המוצא. המגבלות התרבותיות שהוצבו בפני יחסי מין מחוץ לנישואים בקרב אזרחים מחברות קולקטיביסטיות לא זכו

53 ד"ר מ' מאיר, הממונה על המקצועות הרפואיים "מבקורי ביום 14.12.1962 בועדת הריון בת"א במרפאת זמנהוף של קופ"ח", א"מ גל-5/3464, שם.

54 מכתב מד"ר ר' חיימוב ליועמ"ש משרד הבריאות (1.10.1962), שם.

55 אלה אילון איזהו יתום? טיפול ביתומים כאבן-בוהן לשינויים בקהילה היהודית בפלשתינה-א"י ובמדינת ישראל, 1960-1920 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב, הוגש 2021, טרם אושר).

56 לדיון נוסף במערכת היחסים הטעונה בין ישראל למיסיון בשנים אלה ראו אורי ביאלר **צלב במגן דוד: העולם הנוצרי במדיניות החוץ של ישראל 1948-1967**, 119-155 (2006). לביקורת נוקבת על האפשרות של מסירת ילדים למיסיון, ראו חשין, לעיל ה"ש 6, בעמ' 17-19.

למענה הולם במערכת הבריאות ואכיפת החוק, ואף פגשו בהד של הסכמה מצד היישוב הוותיק, שראה בהם אף הוא פגם מוסרי. כאמור, עבור חלק מהנשים, המתת התינוק או נטישתו מייד לאחר הלידה נתפסו כאפשרויות היחידות שיגנו על חייהן אם הרו מחוץ לנישואים. עתה אסקור את מאפייני העבירה בישראל בשני העשורים הראשונים.

2. החשודה המיידית: גורמים להמתת תינוקות וילדים 1948-1968

העבירה התקיימה כבר בתקופת המנדט,⁵⁷ אך ממדיה התעצמו עם הגידול באוכלוסייה משנת 1948 ואילך. גורמי ההמתה היו דומים לאלה שצוינו בפרק הקודם: אימהות שהמיתו את ילדיהן 24 שעות לאחר הלידה, רובן צעירות ולא נשואות; אימהות לילדים עם מוגבלויות; אימהות חולות נפש; ואימהות שפעלו ממצוקה כלכלית. בפרק זה ייבחנו קווי הדמיון והשוני בין הגורמים לביצוע העבירה שתוארו בפרק הקודם, לבין מאפייניהם הייחודיים של הגורמים במדינה המצויה בתהליכי התהוות, על רקע מצוקות וצרכים שלא מצאו מענה.

המתה מייד לאחר הלידה: "סיבת ההתאבדות - מצבה המשפחתית"

קבוצה זו הייתה הגדולה ביותר.⁵⁸ ויניק והורוויץ מצאו כי חמש מהאימהות שהשתייכו אליה הגיעו ממדינות שהגדירו כ"אוריינטליסטיות", שתיים ממדינות אירופיות, ארבע נולדו בישראל, מתוכן שלוש ערביות. רובן נעדרו הכשרה מקצועית, ושמונה היו משרתות. רובן היו רווקות, וחלקן צעירות מאוד, במיוחד בהשוואה לנאשמות באירופה, עובדה שהוסברה בידי החוקרים בהתבגרות מוקדמת של נערות מקהילות אוריינטליסטיות, הנקלעות למצב זה בגלל בורות או חוסר שליטה עצמית. חלקן הוגדרו על ידי החוקרים "דלות מנטלית", שלא ידעו להשתמש באמצעי מניעה, חששו מהפלה שתוביל לעקרות, או שהכחישו את ההיריון בפני עצמן ובפני אחרים.⁵⁹

57 בת־שבע מרגלית שטרן "מי יעזור לעזר כנגד? הבדלי מגדר במשפחות מהגרים יהודיות בארץ ישראל" 135 נשים מהגרות בישראל, לעיל ה"ש 46, בעמ' 112, 133-134; דבורה ברנשטיין "תל אביב לבשה מחשוף": פנינה המשוגעת וגבולות הכרך "תיאוריה וביקורת" 25, 143, 145-149 (2004).

58 זאת הן לפי הממצאים שעלו ממקורותיי, והן לפי הממצאים של Winnik & Horovitz, לעיל ה"ש 5, בעמ' 45.

59 Angela Jenkins, Simon Winnik & Horovitz, שם, בעמ' 46. על הכחשת לידה באופן כללי ראו Milar & James Robins, *Denial of Pregnancy – a Literature Review and Discussion of Ethical and Legal Issues*, 104(7) JOURNAL OF THE ROYAL SOCIETY OF MEDICINE 286 (2011).

1952 דיווח שוטר על לידה שהתרחשה בחולון "ומכיון שהילד היה בלתי חוקי קברו אותו בקבר באחד הפרדסים הנטושים".⁶⁵ בעניינה של אלמנה מכפר ראמה שבגליל צוין בעיתון הצפה באוגוסט 1953 כי הקורבן היה "תינוק בלתי חוקי".⁶⁶ באוקטובר 1956 מסרה המשטרה לתקשורת כי היא חושדת שאישה "ניסתה להפטר מהוולד, משום שהיא גרושה והילד נולד באורח בלתי-חוקי".⁶⁷

המשטרה הייתה מודעת לנורמה התרבותית, אך גם אם הייתה מודעת לאיום על חיי האם, התמקדו המאמצים לכל היותר בהגנה עליה ולא באכיפת החוק ביחס למקור האיום. כך למשל באוגוסט 1960 הועתקו מגוריה של נערה עולה למוסד לנערות⁶⁸ ובנובמבר 1960 הוצבו שוטרים בבית החולים להגנה על יולדת.⁶⁹ עם זאת, גם כשהקהילה והמשפחה איימו על חיי האישה, הן שימשו עבורה מקור לזהות, כוח ושייכות, וההתנתקות מהן לא הייתה פשוטה. לפיכך, המתת התינוק הייתה המחיר שנדרשה לשלם, מנקודת מבטה, על מנת שתוכל להמשיך ולהשתייך אליהן. מחיר זה שולם לא פעם גם מסיבה פשוטה בהרבה: החיים בתוך הקהילה היו היחידים שהכירה, ונדמו לה כאפשרות היחידה עבורה.

לעיתים נעזרו השוטרים בקוד התרבותי של הקהילה ופנו לשחקנים הרלוונטיים בתוכה בבקשה לסיוע. במקרה אחד התבקשו נכבדי העדה הכורדית להתערב, ואלה הציעו לשלוח את הנערה לכלא, ואת אבי התינוק לקיבוץ או למושב.⁷⁰ במקרה אחר, צעירה ערבייה ילדה מחוץ לנישואים. קצין המשטרה התריע בפני דודה לבל יאונה לה רע שכן הוא יישא באחריות למעשה, והמשטרה דאגה לכך שהצעירה תעבור לגור אצל מוכתר כפר טייבה. במקביל, משפחתה ניסתה למצוא לה חתן, תוך ויתור על מוהר ואף תשלום כסף לחתן. אך המאמצים לא הועילו, והצעירה נרצחה.⁷¹

בקטגוריה זו הייתה המתת התינוק בסיועם של בני משפחה אחרים, או רק על ידם, הנפוצה ביותר: זאת, קרוב לוודאי, מתוך חשש מפני הקלון שיוטמ בחברה קולקטיביסטית על המשפחה כולה, ולא רק על האם, אם ייוודע דבר ההיריון.⁷² אף שהמתת תינוקות ונשים על רקע זה בחברה הערבית זכתה לכולטות רבה יותר, גם בחברה היהודית לא

65 מכתב ממ' זהר, ראש ענף פלילי, למפקד מחוז ת"א (30.1.1952) א"מ ל-2271/29 "רצח תינוק בחולון".

66 "עוד משפט לאם על רצח תינוק בלתי חוקי" **הצפה** 19.8.1953, 4.

67 "נמצאה גופת תינוק בן-יומו" **למרחב** 12.10.1956, 9.

68 ההחלטה התקבלה בעניינה של הנאשמת בתיק א"מ ל-280/12 "הריגת וולד".

69 "אם צעירה חשודה בהמתת תינוקה" **הצפה** 11.11.1960, 2.

70 תסקיר נרקיסה ח', לעיל ה"ש 60.

71 "נאשם ברצח בת אחיו - בדין" **הצפה** 27.12.1961, 3.

72 ראו למשל "בדואית זוכתה מאשמת רצח" **דבר** 1.12.1950, 8; "אחיה אנסה ואביה הרג תינוקה?"

דבר 5.8.1951, 4; "חשודה ברצח נכדה התינוק" **מעריב** 29.9.1956, 3.

נפקד מקומה. רחל ח' מסרה לחוקריה "עשיתי את כל זה היות ולא רציתי שהאבא שלי ידע שאני בהריון לפני החתונה כי אם היה יודע הוא היה הורג אותי".⁷³ קצין המבחן של נערה אחרת תיאר את נקודת המבט של משפחתה (עולים חדשים מכורדיסטן) שנגזרה מתפיסת עולמם התרבותית, ביחס לעבירה האמיתית – לא המתת התינוק, אלא קיומם יחסי מין מחוץ לנישואים:

המשפחה מבטאת עוצמת רגשות השפלתה בהחלטתה הנוקשה כי על הצעירים להתחתן וכל הענין ישכח ובאם לא הרי חיי הצעירים יופקרו. לדברי האב אין טעם לכל ההבטחות שהמשפחה מבטיחה כי לא יפגעו בצעירים, האב מוסיף כי אם הוא לא יעשה זאת הרי בניו ואם גם בניו לא יעשו זאת, קרוב משפחה אחר, ואיש לא יהיה אחראי למותם. הם מדגישים כי מותה או מות כל אחד אחר מבני המשפחה לא היה נחשב כאסון כבד מזה. מרגישים עצמם מושפלים, עד כי אינם יכולים ללכת ברחוב ולהפגש עם אנשים.⁷⁴

באופן דומה אליהו ז' העיד על עוצמת ההשפלה שחש משגילה כי ביתו הרווקה הרתה:

הוא אמר לי, השוטר, כי הבת שלי בהריון והפילה את הילד [...] מאותו הרגע עד עכשיו אני לא רואה בעיני, אני לא יוצא לרחוב, אני עובד ברכבת משעה 08:00, יוצא מהבית ב-04:00-04:30, אף אחד לא רואה אותי ואני לא רואה אף אחד. אני חוזר הביתה, אוכל ולא יוצא לשום מקום, כי אני מתבייש.⁷⁵

את עדותו במשטרה סיים במילים "כבוד המשפחה הוא מעל הכל".⁷⁶

אימהות לוקות בנפשן: "אשמה אך מטורפת"

הטיפול בתחום בריאות הנפש לילידים הוזנח בידי השלטון בתקופת המנדט, וגם הנהגת היישוב הקדישה לחולי הנפש תשומת לב ומשאבים מצומצמים בלבד, מתוך

73 הודאתה של רחל ח' (17.4.1962) א"מ ל-268/11 "רצח וולד בן יומו" (להלן: הודאתה של רחל ח').

74 תסקיר נרקיסה ח', לעיל ה"ש 60.

75 עניין אליהו ז', לעיל ה"ש 63.

76 ש.ם.

תפיסתם כמי שאינם מתאימים נפשית וגופנית לדמות היהודי החדש. לפיכך, בתקופת העלייה ההמונית נמצאו בישראל קומץ מוסדות טיפול בחולי נפש, שלא תאמו את הגידול העצום במספרם. רק לחלקם נמצא מקום במוסדות, והתנאים בהם היו רחוקים מלהיות מיטביים.⁷⁷

אימהות חולות נפש בישראל, בדומה למאפייני התופעה במדינות אחרות, היו מבוגרות יותר, נשואות לעיתים, והמיתו ילדים צעירים, אך לרוב לא תינוקות בני יומם. המניע למעשה היה לא פעם תחושה – נעדרת אחיזה במציאות – כי הילד סובל מבעיה קשה חסרת מרפא. לעיתים ניסו להתאבד עימו.⁷⁸ מבין המקרים שאותרו בקטגוריה זו, לפחות שתיים היו ניצולות שואה. במקרים נוספים קיים מידע על טיפול נפשי קודם של האם במוסד לחולי נפש, אך לא ידוע כיצד הסתיים הדיון בעניינה.⁷⁹

כתב האישום הראשון שהוגש בישראל בעבירה זו ביוני 1949 היה כנגד ניצולת שואה חולת נפש. הפרשה משכה תשומת לב ציבורית רבה, הן בשל ראשוניותה והן בשל נסיבותיה: צילה צ', ניצולת שואה, המיתה את בנה באמצעות חומצה ששפכה עליו. במהלך מעצרה הועברה לבדיקות נפשיות, ומאסרה הומר לאשפוז במוסד.⁸⁰ בפברואר 1953 המיתה רבקה ג' מקיבוץ אייל את תינוקה מייד לאחר הלידה. הרופא מבית החולים לחולי רוח בבאר יעקב, שטיפל בה עוד בטרם הרתה, העיד בבית המשפט כי אינה כשירה להבין את מעשיה ואת ההליך המשפטי, וזקוקה לטיפול. בית המשפט קיבל את בקשתו וקבע "הנאשמת אשמה, אבל מטורפת".⁸¹ מקרה אחר היה עניינה של תמר מ', ניצולת שואה מקריית מוצקין, שחנקה באפריל 1954 את בנה בן השש, וניסתה לחנוק גם את בתה בת החמש. גם היא לא הועמדה לדין בשל מצבה הנפשי.⁸²

77 עודד היילברונר *הדור של 1940: מתאבדים וחולי נפש בחברה הישראלית* 49-50 (2020); יפעת רוזנמן, יעקב מרגולין ואליעזר ויצטום "בית החולים לחולי נפש בעכו כמשל לפסיכיאטריה במדינת ישראל" *עיונים* 25, 270 (2015).

78 Winnik & Horovitz, לעיל ה"ש 5, בעמ' 50.

79 ראו למשל "אשה נאשמת בהריגת תינוקה" *הבקר* 14.10.1953, 4.

80 "אם רצחה ילדה בן 1/2 בחומצה גפריתנית" *חרות* 5.6.1949, 4; "10 שנות מאסר לאם הורגת בנה" *הארץ* 2.2.1950, 4.

81 "אשמה – אבל... מטורפת" *הבקר* 1.2.1952, 7.

82 "מקרה רצח מזועזע בקריית מוצקין" *חרות* 2.4.1954, 4; "החלה חקירת האם הנאשמת ברצח בנה" *דבר* 26.4.1954, 4.

אימהות לילדים עם מוגבלויות: "לדברי הרופאים לא הייתה לו תקנה"

גם הטיפול בילדים עם מוגבלויות היה החריג ולא הכלל מאז תקופת המנדט,⁸³ ולא תאם את הגידול שחל במספרם לאחר הקמת המדינה.⁸⁴ מדיניות הרווחה של ישראל, שעוגנה בחוק משנת 1958,⁸⁵ הטילה את הטיפול בהם על השלטון המקומי, אך ללא משאבים וכוח אדם מספיקים. הילדים נותרו באחריות המשפחות, וסיוע נקודתי הוענק – לעיתים באופן פטרוני ומזלזל – לפי שיקול דעתם של העובדים הסוציאליים ברשויות המקומיות.⁸⁶ בהיעדר מנגנוני תמיכה מדינתיים, או קריטריונים ברורים להענקת סיוע, עיקר הטיפול בהם הוטל על האימהות, וקיומם איים על שלמותו הרגשית, הכלכלית, ולעיתים גם הפיזית של התא המשפחתי.⁸⁷

המתת הילד התרחשה לרוב כשהובן כי מצבו אינו הפיך, וכי המשפחה לא תזכה לסיוע מהרשויות. בנה בן השלוש של רוזה מ' הראה סימנים של פיגור, ורופאים קבעו שמצבו לא ישתנה. במאי 1951 נתנה לילד גלולות שינה ובלעה כמה מהן בעצמה.⁸⁸ בנובמבר 1951, הודתה גרדה ו', מניצולות אסון טביעת ה"פטריה", בהטבעת בנה בן החמש בחוף הים בשרון מכיוון ש"לדברי הרופאים לא היתה לו תקנה".⁸⁹ יונה מ' הרעילה את בנה בן השלוש "לאחר שנודע לה כי אין לו מרפא, ולאחר שנאשה ממוסדות ולשכות סוציאליות שדחו אותה בלך-ישוב כאשר התחננה שיקבלו את ילדה האומלל למוסד מתאים".⁹⁰ מקרה אחר, המצדיק מחקר נפרד, הוא זה של גיזלה כ', ניצולת שואה, שהמיתה בשנת 1964 את בנה בן השלוש שסבל מפיגור. בעקבות אירוע זה הוקם "ועד פעולה" ציבורי, שביקש לסייע לנאשמת בהליך המשפטי, ודרש הגברת הסיוע המדינתי לילדים עם צרכים מיוחדים.⁹¹

83 צפורה שחור-רובין "היגינה רוחנית: הטיפול בילדים חריגים במערכת החינוך בארץ ישראל בימי המנדט הבריטי" קורות טז, לג, לד (התשס"ג).

84 דבורה הכהן עולים בסערה: העלייה הגדולה וקליטתה בישראל 1948-1953, 187-190 (1994); אברהם שטרנברג בהיקלט עם 26-30 (התשל"ג).

85 חוק שירותי הסעד, התשי"ח-1958.

86 אברהם דורון "עבודה סוציאלית בישראל: אורות וצללים" לא צדקה אלא צדק: פרקים בהתפתחות העבודה הסוציאלית בישראל 394, 399-400 (ג'וני גל ורוני הולר עורכים 2019); שושנה מריומה: מרום "מאפייני מדיניות הרווחה בישראל בשנות החמישים והשישים והתהוות שכבות המצוקה המזרחיות" תיאוריה וביקורת 36, 113 (2010).

87 על היחס לאנשים עם מוגבלויות בתקופת המחקר ראו רוני הולר "בין האישי לחברתי: עבודה סוציאלית ואנשים עם מוגבלויות בעשורים הראשונים לקיומה של מדינת ישראל" לא צדקה אלא צדק, שם, בעמ' 309.

88 סופרנו בחיפה "אם נאשמת בהריגת בנה" הצפה 2.5.1951, 4.

89 "אם מודה בטיבוע ילדה" דבר 13.11.1951, 4; "האם שטיבעה בנה – לביה"ד המחוזי" חרות 17.1.1952, 2.

90 בת-אסתר "הורים כי ירצחו" מעריב 26.5.1952, 2.

91 בפרשה זו פורסמו לכל הפחות 56 מאמרי עיתונות בין השנים 1964-1965. ראו למשל "פנייה נוספת לנשיא לחון את גיזלה כפרי" מעריב 28.10.1964, 19; "רחמים מסוייגים" קול העם 29.10.1964, 2.

מצוקה כלכלית: "לא רציתי שתגדל ותסבול מחוסר אוכל וחיים קשים"

במקרים בודדים בלבד שימשה מצוקה כלכלית מניע להמתה. במרץ 1955 הושלכה לים תינוקת שנולדה לזוג עולים מעיראק, בדרכם חזרה מבית החולים למעברת כפר אתא. המניע, לדבריהם, היה מצוקה כלכלית: האב מובטל ויש להם שני ילדים נוספים. הנאשמת נימקה החלטתה כך: "זו התינוקת שלי ולא רציתי שתגדל ותסבול מחוסר אוכל וחיים קשים".⁹² גלדיס ס', רווקה בת 19, ממשפחה שמצבה הסוציאלי קשה, נטשה את בנה בשדה שומם וטענה שעשתה זאת כי חששה שלא תוכל לכלכלו ולגדלו. התינוק התגלה גוסס אך נותר בחיים.⁹³ עם זאת, לרוב, נטשו אימהות בקטגוריה זו תינוקות וילדים במקומות בטוחים יחסית, ובעיקר בלשכות הסעד, כנקודת מוצא לדיאלוג עם הרשויות בדרישה לסיוען בגידולם.⁹⁴

מאפייני הגורמים לעבירה בחברה הישראלית בשני העשורים הראשונים, שתוארו בפרק זה, דמו במובנים רבים לגורמים לעבירה במערב אירופה, שתוארו בפרק הראשון: הסטיגמה על היריון מחוץ לנישואים חלה בעיקר על האם, בעוד האב לא נדרש לתת עליו את הדין, או לשאת בעלויות גידול הילד. מוסדות לחולי נפש או לילדים עם צרכים מיוחדים היו מועטים, ולא תאמו את מספר המקרים הרב. הנגישות המועטה לאמצעי מניעה, הפלות או אימוץ, הובילו נשים לפתרונות ייאוש של נטישת התינוק, ולעיתים נטישה מסכנת חיים או המתה. הדרך שבה חקרה המשטרה עבירות אלה עומדת במרכז הפרק הבא.

ג. "המשטרה פתחה בחיפושים אחר האם"

ידיעות בתקשורת על מציאת גופות ילדים ותינוקות כללו לרוב משפט לקוני קצר ולפיו "המשטרה פתחה בחיפושים אחר האם". הפרק מבקש ליצוק תוכן ממשי לאמירה זו, ולתאר את שלבי החקירה תוך בחינת השאלות: מי הגישו את התלונות? כיצד השפיעה זהות האם על סיכויי גילוייה? ואילו קשיים ייחודיים נוצרו במעברות ובחברה הערבית? הפח"פ כלל שני סעיפים שהתמקדו בהמתת תינוקות: ס' 226 קבע כי אישה שהמיתה תינוק במעשה או במחדל "אלא שבשעת מעשה או אי-מעשה לא החלימה כליל מפעולת הלידה הזאת ומחמת כן לא היתה דעתה מיושבת עליה", ניתן יהיה לקבוע כי היא "אשמה בהריגה או אשמה אך מטורפת או אשמה בהעלמת לידה". הסעיף היה בעל היגיון מגדרי וחברתי ברור שכן נוסח בלשון נקבה ולפיכך חל על אימהות בלבד. הנמקתו להקלה

92 "נאשמים שהשליכו תינוקות לים" הארץ 13.6.1954, 4.

93 "נטשה את תינוקה" הארץ 8.2.1953, 2.

94 Alyagon-Darr & Levenkron, לעיל ה"ש 2.

בעונש, שלפיה "לא היתה דעתה מיושבת עליה" לאחר הלידה, שיקפה בחירה להצגת מניע ביולוגי של שיבוש הורמונלי לעבירה, תוך הסתרת ההקשרים המבניים שתוארו לעיל. אם לא נמצאו ראיות להרשעה לפי ס' 226, שדרש הוכחת מעשה אקטיבי, הועמדה האם לדין בעבירה פחותה בחומרתה, של העלמת לידה, לפי ס' 227, איירישום לידת תינוק מת,⁹⁵ ונתפסה כעבירה מינהלית באופייה, המצריכה רף ראיתי נמוך יותר. בדיונים על ניסוח כתבי האישום נשקפה ההתחבטות – לעיתים מהותית ולעיתים פרקטית – איזה משני הסעיפים נלקט. בתרשומת פנימית בתיק משנת 1954 רשם החוקר: "שוב נשאלת השאלה – על מה להאשים. אין לנו הוכחות כי אמנם הילד היה מת עם צאתו לעולם. הנאשמת מוסרת בדומה 'הוא לא בכה' 'הוא בכלל לא בכה'. אני נוטה לכן לוותר על ס' 226 ולתבוע בבי"מ השלום על העלמת לידה לפי ס' 227 ולגמור עם הפרשה בהקדם."⁹⁶ הבנת הדרך שבה נאכפו סעיפי החוק מצריכה התחקות אחר דמותה של משטרת ישראל בשנים אלה, תוך בחינת שלושה רבדים: הגלובלי, הלוקלי והאישי. התפתחות הקרימינולוגיה הקלאסית מאז סוף המאה התשע־עשרה, ושרטוט העבריין כאדם לא רציונלי שאינו שולט ביצרו, עיצבה את דמות חוקר המשטרה כמי שנדרש להיות היפוכו המוחלט: אדם הפועל בשיקול דעת, משתמש בחידושי המדע ללכידת העבריין, בודק בקפדנות את זירת הפשע, מתעד בשיטתיות את פעולותיו, ומגלה נאמנות מלאה לערכי המדינה במנותק מתפיסת עולמו האישית.⁹⁷ באופן דומה, גם משטרת ישראל ניסתה לאמץ שיטות פעולה אלה: המפכ"ל הראשון הציג במאי 1948 לציבור את תוכניתו, ולפיה "המשטרה במדינה היהודית תהיה בנויה על בסיס אירופאי מודרני"⁹⁸, ובהכשרות שוטרים ובכתבי עת משטרתיים הושם דגש על שימוש בכלים מדעיים מודרניים למאבק בפשיעה.⁹⁹ עם זאת, משטרת ישראל התקשתה ליישם שאיפות אלה, על רקע המציאות המורכבת והדינמית של חברה בהתהוות, שטרם אימצה את עקרון שלטון החוק במלואו, התנגדה למרות המשטרה והתבוננה בה כחשדנות במקרה הטוב, ובעוינות במקרה הרע.¹⁰⁰ פרקטיקות תרבותיות מקובלות לא השתנו מייד עם ההגעה לישראל, גם כשהיו מנוגדות לחוק, כמו

95 Winnik & Horovitz, לעיל ה"ש 5, בעמ' 42.

96 תזכיר פנימי (14.2.1954) א"מ ל-308/10 "רצח ולד".

97 גל הרץ "שני פנים לקרימינולוגיה: הנס גרוס בין זיהוי פלילי לאפיון גזעי" משפט, חברה ותרבות ד: משפט ומשטרה 27 (נעמי לבנקרון ותמר קריכליכץ עורכות (2021).

98 "1200 שוטרים יהיו במשטרה העברית" המשקיף 16.5.1948, 3.

99 ראו למשל מחזור הרצאות בקורס קצינים "חקירת הפשע וגלוי העבריין" שוטר ישראל א 14, 14 (1948).

100 לדיון נרחב יותר באתגרים שניצבו בפניה בשנים אלה ראו נעמי לבנקרון "בין גלוי לנעלם: היסטוריוגרפיה של משטרת ישראל בעשור הראשון" משטרה והיסטוריה 1, 17, 35-48 (2019); שטרית "בשוטר תלוי הדבר", לעיל ה"ש 4, בעמ' 67-88.

נישואי קטינות, כישוף או משחקי קלפים.¹⁰¹ בנוסף, לעיתים יושבו סכסוכים במנגנונים פנים-קהילתיים, ולא באמצעות תלונות למשטרה. לבסוף, המשטרה סבלה בשנים אלה ממחסור ניכר בכוח האדם שלה. התחלופה היתה גבוהה, והשוטרים התאפיינו בניסיון מקצועי מועט.¹⁰²

מציאות מורכבת זו הפכה את פעילות השיטור ל'עבודת גבולות', כפי שהומשגה על ידי Michèle Lamont.¹⁰³ המשטרה נדרשה להגדיר קבוצות חברתיות, לסמן גבולות של שייכות ולהטמיע את הנורמות המקומיות בקרב החברה המתהווה. אך בתוך כך, היא גם שעתקה היררכיות מגדריות, תרבותיות ואתניות המעוגנות בסדר החברתי. שוטרים נדרשו לגשר בין העולם שממנו הגיעו העולים מצפון אפריקה ואסיה לבין חייהם בישראל; בין נורמות פטריארכליות וקולקטיביסטיות במדינת המוצא, לבין איים של מתירנות יחסית שנשקפו מעברה השני של גדר המעברה. נקודות מנשק אלה בין תרבויות, ובין אזרחים לשוטרים, יצרו מתח בלתי-פוסק ונקודות התנגשות לא מעטות. מציאת גופת תינוק עוררה ושיקפה רבות מנקודות מתח אלה.

1. החקירה מתחילה: קשיים ואתגרים

חקירת העבירה הצריכה שני מסלולי חקירה שונים, שנקבעו לפי זהות החשודה. מסלול אחד נועד לנשים שלא ניסו להסתיר את העבירה, ואף דיווחו עליה בעצמן – אימהות לילדים עם מוגבלויות ואימהות חולות נפש. המסלול השני נועד בעיקר לאימהות שניסו להסתיר את הריונן ואת ההמתה, והחקירה החלה לרוב עם מציאת הגופה. אימהות שהשתייכו לקבוצה הראשונה, חולות נפש או אימהות לילדים עם מוגבלויות, נעצרו גם אם הודו, בטענה שנדרשות פעולות חקירה נוספות, כפי שהיה מקובל ביחס לחשודים בעבירת הרצח.¹⁰⁴ לדוגמה חקירת שכנים ומכרים, שתיארו לרוב משפחה מאושרת, ואת האם כ"שמחה ועליזה" או "אם לתפארת". זאת, קרוב לוודאי, כדי להסיר מעצמם, משפטית ורגשית, חשד לשותפות במעשה. שכניה של גיזלה כ' ציינו כי "הינה אם ואשה תרבותית, ולא היו מעלים בדעתם כי אכן היא אשר עשתה זאת, הם היו דיירים

101 עדי רותם-זלמן חקיקה פלילית בתקופות מעבר (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בראילן התשס"ט); ORIT ROZIN, A HOME FOR ALL JEWS: CITIZENSHIP, RIGHTS, AND NATIONAL IDENTITY IN THE NEW STATE 15-66 (2016).

102 לבנקרון, לעיל ה"ש 100, בעמ' 46-47.

Michèle Lamont & Virág Molnár, *The Study of Boundaries in the Social Sciences*, 28(1) 103 ANNUAL REVIEW OF SOCIOLOGY 167 (2002); Mark A. Pachucki, *Sabrina Pendergrass and Michele Lamont, Boundary Processes: Recent Theoretical Developments and New Contributions*, 35 POETICS 6 (2007).

104 ייתכן שלגבי חולות נפש התעורר חשש למסוכנות, אך לא ביחס לאימהות אחרות.

שקטים ואדיבים".¹⁰⁵ שכניה של מרים ק' מבית שערים, שחתכה את צווארו של תינוקה ואת ורידיה שלה בסכין גילוח, סיפרו כי הייתה עליזה ובריאה, אם כי "עצבנותה גברה עם היוולד התינוק במידה בלתי רגילה".¹⁰⁶ תמר מ', חולת נפש שהמיתה את בנה בן השש וניסתה להמית את בתה בת החמש, תוארה "כאם ואשה מסורה למופת, והכל חיבובה. בקראה על מקרה הרצח בנהריה הזדעזעה באמרה: 'כיצד יכול אב לבצע מעשה כה אכזרי בבניו'".¹⁰⁷

איתור נשים מהקבוצה השנייה, ובעיקר מי שילדו מחוץ לנישואים, הצריך חקירה מורכבת יותר, ובהן יתמקד הפרק. החקירה החלה לרוב עם איתור הגופות בפחי אשפה, בשירותים ציבוריים, או במקורות מים – בים, בנחל או בכיוב. לעיתים נותרה הגופה בבית האם, גם כשהתגוררה עם משפחתה. חלק מהנשים הותירו בגדים ספוגי דם או שלוליות דם על הרצפה במקומות חשופים לעין. נראה שחיפשו מקום שבו יוכלו ללדת לבדן, אך מקום נטישת הגופות והתנהלותן לאחר המעשה לימדו על חוסר תכנון ומחשבה, ואולי אף על רצון להיתפס.

במקומות מיושבים התגלו הגופות לרוב בידי שכנים או עוברי אורח,¹⁰⁸ ובמקומות שוממים הן התגלו בידי מטיילים¹⁰⁹ או בידי ילדים בשעת משחק.¹¹⁰ באפריל 1962 סיפר ילד בן 10 לחוקרי תחנת קריית מלאכי: "על האבן התיישב פרפר יפה ואני רציתי לצוד אותו [...] ראיתי שק ותפסתי בו כדי לצוד את הפרפר. מתוך השק נפל לרגלי ילד קטן-קטן, כזה שהאמא מביאה מבית החולים".¹¹¹

במקרה אחד לפחות החלה החקירה בעקבות פעילות של שוטר במעברה, ועוד בטרם אותרה הגופה.¹¹² בספטמבר 1959 יצא השוטר צמח ס' ממשטרת טבריה לסיור באזור ביתה של רחל ב', "מאחר וקבלתי ידיעות וכן גם הוראות כי מבקרים אצל רחל זו אנשים שבאים אליה בלילה וקבלתי הוראה לברר זהותם". בתוך כך, שמע שיחה בערבית בין שתי נשים, שפה המוכרת לו, וממנה עלה כי מישהי ילדה בביתה וייתכן שנטשה את התינוק.

105 ש' שליט "הרגתי את בני מתוך רחמים" מעריב 20.4.1964, 22.

106 "התינוקת נמצאה חיה בחדרה של היולדת" דבר 22.2.1956, 6.

107 "אם רצחה בנה בחניקה" דבר 2.4.1954, 10.

108 "נמצאה גופת תינוק בן יומו" הצפה 26.10.1949, 4.

109 "נמצאה גופת תינוק" דבר 14.4.1959, 4. ראו גם עזרא ינוב "פחדה מאביה, והרגה וולדה" מעריב 17.4.1962, 14 (להלן: ינוב, פחדה מאביה).

110 "נמצאה גופת תינוק" חרות 22.4.1952, 4.

111 ינוב, פחדה מאביה, לעיל ה"ש 109.

112 בשל המעקב האינטנסיבי שניהלו שוטרים אחר חיי היומיום במעברה, ספק אם היה זה המקרה היחיד, אך אין הוכחות לכך. במקרה דומה, אישה ממעברת תלפיות שילדה בלילה מול בית החלוצות בירושלים, ונטשה את התינוקת שם, נעצרה כבר למחרת בבוקר על ידי שוטר בביתה שבמעברה. "נאשמת בנטישת תינוקה לבית הדין המחוזי" על המשמר 27.6.1954, 3.

כשהתקרב אליהן השתתקו, אך הוא הספיק לשמוע את השם שבו נקבו כחשודה במעשה. בהודעתו אמר השוטר צמח:

כי גם אני חשדתי בה שהיא בהריון מאחר ופעם לא מזמן ראיתיה עם בטן גדולה וידוע לי שהיא אינה נשואה לכן עורר בי חשד שזו היא אותה בחורה שילדה. הלכתי מאחורי ביתה של נרקיסה בקרבת החלון הפונה לשדות ומשם שמעתי צעקות מבפנים הבית שאומרת "אי אמא" אני התקרבותי לכיוון הכביש ליד ביתה של נרקיסה ושם באה אמא של נרקיסה ושאלה "מה יש מה אתה עושה כאן אף פעם לא באת לכאן מה אתה עושה כאן". אמרתי לה שאני מטייל כאן כי באותו רגע לא הייתי במדים ואז התעורר בלבי חשד גדול שזו היא שהיא ילדה.¹¹³

הנחת העבודה של המשטרה לאחר מציאת גופת תינוק הייתה כפולה: האחת, החשודה היא האם. חיפוש אחר האב הצריך ראיה ראשונית למעורבותו.¹¹⁴ ההנחה השנייה הייתה "יולדת אינה מרחיקה לכת",¹¹⁵ ולכן התמקדו החיפושים באזור מציאת הגופה. ואומנם, לרוב בוצעה ההמתה קרוב לביתן, בשל מחסור במשאבים הנדרשים או בידע הנדרש לנסיעה למקום מרוחק יותר, כמו גם החשש שבני משפחה או מעסיקים ישימו לב להיעדרן.

תיקי החקירה חושפים את האתגרים והקשיים שהציבה המציאות המורכבת של חברה בהתהוות בפני המשטרה. חוסר האמון של העולים במוסדות המדינה הוביל להגבהת חומות של ניכור בין קולטים לנלקטים, ובעיקר העולים ממדינות צפון אפריקה ואסיה שהתגוררו במעברות. לפיכך, נתקלה המשטרה בקושי לא מבוטל בניסיון להשגת מידע בחקירות במעברות. שוטר ציין בדוח משנת 1954 את תסכולו נוכח הקשיים בחקירה לאחר מציאת גופת תינוק במעברת סקיה, הנובעים, לדבריו:

מחוסר הכרה מלאה אצל רוב תושבי המעברות במילוי חובתם האזרחית בסיוע במקרים דומים, ואחרים, למשטרה, וגילוי אוזנה אודותם (העבריינים) בחששת [כך] לסכסוכים העלולים להגרם ע"י כך ואיבוד זמנם וכי, למרות אי ההגיון שבדבר כי בסופו של דבר התועלת היא ציבורית, ודבר

113 הודעתו של השוטר צמח ס' (2.9.1959) א"מ ל-280/12 "הריגת ולד".

114 ראו למשל "אב נטש את ילדו בן ה-3" **שערים** 19.1.1954, 4.

115 ינוב, פחדה מאביה, לעיל ה"ש 109.

זה טרם ברור לרוב מהתושבים. ולכן חל עיכוב לביצוע גילוי העבריינית
בתיק הנ"ל.¹¹⁶

לרוב החלה החקירה עם איתור הגופה, ולאחריה בוצעו כמה צעדים קבועים: צילום שרידי הגופה, העברתה לבית חולים או למכון הפתולוגי, ולעיתים שוגרו גששים¹¹⁷ או כלבי גישוש¹¹⁸ לאיתור האם. אולם החקירה הממשית החלה לרוב עם כניסת מערכת הבריאות, על זרועותיה השונות, לתהליך החקירה. בזרועות אלה יעסוק הפרק הבא.

2. עולם הרפואה

הזיהוי שנוצר מאז המאה התשע־עשרה בין עוצמתה של המדינה לבין בריאות אזרחיה, הוביל לחיזוק הקשר בין רשויותיה לבין הקהילה המדעית. כפי שטען פול רבינו, שתי אלה היו ישויות חדשות יחסית, שחיזקו זו את זו בתהליך עלייתן וביסוס סמכותן באמצעות הכרה הדדית: המדינה קיבלה כלים שאפשרו לה להגביר את הפיקוח על אזרחיה ולשפר את בריאותם, ובתמורה חיזקה את מעמדם של אנשי המדע.¹¹⁹ החיבור הוביל למדיקליזציה של חיי היומיום, שבמסגרתם גבר פיקוח המדינה על פעולות יומיומיות של אזרחיה. הגירה ומיניות, שנתפסו כאיום על בריאות האוכלוסייה וביטחונה, היו שניים ממושאי הפיקוח העיקריים. הפיקוח על המיניות הוביל להטלת הגבלות על מין שאיננו למטרות רבייה בתוך המשפחה, תוך שילוב רופאים במערך האכיפה,¹²⁰ והחשש מפני המחלות והמוסר הירוד של מיליוני המהגרים שהגיעו לאירופה ולארה"ב בסוף המאה התשע־עשרה וראשית המאה העשרים העניק לרופאים מקום מרכזי בתהליך הגירתם.¹²¹ תהליך דומה התרחש גם בישראל לאחר 1948, עת הרפואה, שהפכה להיות סממנה המובהק

116 דוח חקירה ומעצר (19.1.1954) א"מ ל-308/10 "רצח ולד".

117 ראו למשל "נמצאה גופת תינוק" דבר 14.4.1959, 4.

118 על שימוש בכלבים במשטרה בשנים הראשונות ראו מ' אפשטיין "הכלב – עוזרו של השוטר" שוטר ישראל א 24 (התש"ט). כך למשל בעת מציאת גופת תינוק ברחוב גולומב בתל אביב "הגיע למקום גם כלב המשטרה הנודע 'דגון' ובהדרכת נוהגו סמל ע. נוימן החל ללכת בעקבות שהובילו ממקום המצאו של הולד לביתה של הנאשמת, ממש לתוך חדרה" גם כאן, כוחות הטבע נרתמים בידי המדע והמשטרה, לצורך אכיפת החוק. "דינה של נאשמת בהריגת תינוקה הועבר לבית הדין המחוזי" הצפה 30.10.1953, 3.

Paul Rabino, *Studies in the Anthropology of Reason*, 8(5) ANTHROPOLOGY TODAY 7 (1992); 119

Pierre Lemieux, *Public Health and the Regulatory State*, 51 SOCIETY 247 (2014).

FRANK MORT, DANGEROUS SEXUALITIES: MEDICO-MORAL POLITICS IN ENGLAND SINCE 120 1830 (1987).

AMY L. FAIRCHILD, SCIENCE AT THE BORDERS: IMMIGRANT MEDICAL INSPECTION AND 121 THE SHAPING OF THE MODERN INDUSTRIAL LABOR FORCE (2003).

של המודרניזציה, תפסה חלק חשוב במיון העולים ותהליכי הסוציאליזציה שלהם.¹²² פרק זה יעסוק בשתי קבוצות מרכזיות של עדים מתחום הרפואה: האחת, רופאים, אחיות ומיילדות שעשויים היו לתרום מידע על אודות צעדי היולדת עד לרגע ההמתה. השנייה, פתולוגים, גניקולוגים ופסיכיאטרים שסייעו לפענח עבירות באמצעות הראיות שהתגלו בתהליך החקירה.

3. פריון וילודה

חקירות המשטרה מאפשרות עיון בעולם היולדה והפריון תוך שרטוט שחקניו המרכזיים ובחינת תהליכי קבלת החלטות במסגרתו על ידי נשים. הרופאים בישראל בתקופה זו היו ברובם ילידי אירופה, ובה רכשו את השכלתם. הם היו בעלי תפיסת עולם ציונית ולאומית, וראו בעצמם אליטה משרתת.¹²³ רופאים בתחום הפריון והיולדה היו נדבך חשוב בחקירות המשטרה, ומי שהתגוררו או עבדו בסמוך למקום מציאת הגופה, התבקשו למסור מידע על נשים הרות בטיפולם שצפויות היו ללדת במועד מציאתה. כך למשל כשאותרה גופת תינוק בשנת 1952 ברחוב רוטשילד בפתח תקווה, נגבו הודעות מתשעה רופאים שהתגוררו או עבדו באזור. הודעותיהם היו זהות כמעט, ונוסחו קרוב לוודאי על ידי השוטר החוקר, בהן שללו טיפולם באישה שהייתה אמורה ללדת בסמוך לתאריך מציאת הגופה ושתינוקה נעלם.¹²⁴

רופאים ואנשי צוות אחרים שעבדו במחלקות היולדות בבתי החולים התבקשו לספק את רשימת היולדות בתקופה הרלוונטית, או לסייע בזיהוי גופה מסוימת. בחקירה שהתקיימה ביוני 1952 בחיפה "הגויה נלקחה לכל בתי החולים בחיפה והראוה לעובדי המוסדות הנ"ל, אולם לא הכירוה".¹²⁵ במקרה אחר, אותרו ההורים לפי סימן היכר של בית

122 שחלב סטורליס ושפרה שורץ "נלחמות בבערות ובהרגלים נחשלים": תפיסות ופרקטיקות של אחיות ורופאים כלפי עולים בעלייה הגדולה של שנות החמישים" ישראל 6, 31 (2004); בני נוריאלי "חייבים להציל את הילדים: ארגון OSE ויהודי צפון אפריקה" הצינונות והאימפריות 293 (יהודה שנה עורך 2015); Nadav Davidovich & Shifra Shvarts *Health and Hegemony: Preventive Medicine, Immigrants and the Israeli Melting Pot*, 9 ISRAEL STUDIES 150 (2004). על בדיקות רפואיות של עולים יהודים כבר בתקופת המנדט, ראו אייל כתבן "מי בעל הבית? הקרנטינה ובדיקת העולים בשערי ארץ ישראל 1918-1929" קורות: שנתון לתולדות הרפואה ומדעי הטבע ב, לז (התש"ע-התשע"א).

123 אורית רוזין ונדב דוידוביץ "ההסתדרות הרפואית בישראל בשנות החמישים ובשנות האלפיים" עיונים בתקומת ישראל 19, 56, 62-79 (2009); יקנה, לעיל ה"ש 49, בעמ' 30-32.

124 כל ההודעות נגבו בתאריך 27.4.1952, א"מ ל-308/7 "רצח תינוק". המקרה לא פוענח. 125 מכתב מ' שמאי, ראש ענף פלילי במחוז חיפה, לרמ"ח פלילית [כך] (29.6.1952) א"מ ל-2270/6 "חוות דעת - הרשאה לסגירת תיקים - מחוז חיפה".

החולים על ידה של גופת התינוקת.¹²⁶ בנוסף, נחקרו גם אחיות ועובדות אחרות ב"טיפת חלב" שביצעו מעקב היריון וביקרו יולדות בבתיהן לאחר הלידה.¹²⁷ מן החקירות עולה כי יחסם של הרופאים לנשים לא היה אחיד: חלקם, מתוך מודעות למצוקתן, ניסו לסייע למי שהרו מחוץ לנישואים, והפנו אותן למקומות שבהם יוכלו ללדת בסתר ולמסור את התינוק לאימוץ. אחרים סירבו לסייע להן בכך גם כשביקשו עזרה. עניינה של רחל ח' ממחיש היטב את הפער בין שתי הגישות: רופא המשפחה שטיפל במשפחה ובה מגיל צעיר מסר לחוקרי המשטרה כי שיתפה אותו במצוקתה, אך הוא סירב לבקשתה לסייע לה להתרחק מהבית ולעבור לבית החלוצות.¹²⁸ בבית החולים, לעומת זאת, אמר לה הרופא המטפל כי עליה לגשת לאחות "לקבל תור כדי לצאת למוסד ע"מ שאני הוליד [כך] שם ויקחו לי את הילד".¹²⁹

לעיתים הפגינו הרופאים גם פער מעמדי או יחס שיפוטי: במרץ 1955 אישרה ד"ר רבקה ק' באוזני השוטרים כי החשודה ביקרה במרפאתה במהלך ההיריון, ולדבריה "עשתה את עצמה תמימה בקשר עם הפסקת הוסת". עוד תיארה את הפתעתה משהבינה שהמטופלת הייתה אשתו השלישית של בעלה: "פשוט נדהמתי בראותי אותה במצב כזה". ד"ר רבקה ק' הסתפקה בהמלצה לחשודה שתפנה לקצין מבחן ולטיפת חלב, וגבתה ממנה שלוש לירות.¹³⁰ במקרה אחר, הכחישה רופאת ילדים שטיפלה אי פעם בנשים בהיריון אך ציינה ששמעה על מציאת גופת התינוק במעברת מפדה (לימים, רמת עמידר) "מהעוזרת שלי שגרה בעמידר".¹³¹ משפט אגבי זה ממחיש במידה רבה את פערי המעמדות החברתיים בין ישראל הראשונה והשנייה, ובין הנערות והנשים שהגיעו לטיפול בנסיבות אלה לבין הרופאים שטיפלו בהן.

האדרת הטיפול המדעי, הרציונלי והמודרני ביולדות, שהוצג כמגן עליהן מפני הסכנות הטמונות בלידה הביתית, שיתוף הפעולה בין רופאים למדינה, ומענקים שהוענקו ליולדות

126 "הורים למאסר על הריגת בתם" דבר 21.3.1955, 2.

127 להתפתחותה של טיפת חלב, ראו שפרה שורץ וצפורה שחור-רובין "הסתדרויות נשים למען אימהות וילדים בארץ ישראל: פועלן של 'הדסה', 'הסתדרות נשים עבריות' ו'ויצו' להקמת תחנות לאם וילד ('טיפת חלב') 1913-1948" **העבריות החדשות: נשים ביישוב ובצינונות בראי המגדר** 248 (מרגלית שילה, רות קרן וגלית חזן-רוקם עורכות 2001).

128 הודעתו של ד"ר נסים ר' (16.4.1962) א"מ ל-268/11 "רצח וולד בן יומו".

129 הודאתה של רחל ח', לעיל ה"ש 73. קיימות גם דוגמאות נוספות: הרופא של נרקיסה ח' הבטיח לשלוח אותה ללדת מחוץ לעיר במקום שבו יוכל התינוק להישאר. הודאתה של נרקיסה ח' (2.9.1959) א"מ ל-280/12 "הריגת וולד" (להלן: הודאתה של נרקיסה ח'). לעומת זאת, הרופא של שושנה ש', שאבחן את הריונה בחודש השלישי, מסר למשטרה כי היא ביקשה לבצע הפלה, אך הוא סירב לעזור לה בביצועה. מכתב מא' קלפר, סגן מפקח מחוזי, מפקד נפת השפלה, למחלקה הפלילית (29.8.1951) א"מ ל-2190/29 "רצח וולד עלידי אמו".

130 הודעתה של ד"ר רבקה ק' (24.3.1955) א"מ ל-308/12 "רצח וולד".

131 הודעתה של ד"ר גרטה ו' (5.3.1958) א"מ ל-457/20 "רצח וולד".

שילדו בבתי חולים, הובילו להעתקת הלידה מאז סוף המאה התשע־עשרה מבית היולדת או המיילדת אל בתי החולים, תוך העצמת סמכות רופאים והכפפת המיילדות לפיקוחם.¹³² גם בישראל התרחש תהליך דומה מסוף התקופה העות'מאנית: מיילדות מסורתיות נדחקו בהדרגה על ידי מיילדות שרכשו השכלה במדינות אחרות או אחיות,¹³³ וחוק הביטוח הלאומי שקבע מענקים כספיים לנשים שילדו בבתי חולים¹³⁴ סייע לחיזוק מגמה זו. גם המיילדות נחקרו בקביעות בידי המשטרה, מתוך הנחה שסביר יותר שנשים יבקשו עזרת אישה מקהילתן, או, למצער, כזו שאיננה עובדת בשירות המדינה. רוב המיילדות שנחקרו היו עולות חדשות, בעיקר מעיראק ומתימן, שחיו במעברות¹³⁵ והתקשו להמשיך לעבוד במקצוען בישראל. חלקן חתמו על הודעותיהן בטביעת אצבע, ולעיתים ציינו כי הסמתן למיילדות בישראל מתעכבת בגלל היעדר השכלה מקצועית או השכלה בכלל. כך למשל נגירה ל', מיילדת בעלת ניסיון של 18 שנים, סיפרה שבקשתה לרישיון מתעכבת מכיוון שאיננה יודעת קרוא וכתוב.¹³⁶ בנוסף, מענקי הלידה הפחיתו את מספר הנשים שפנו אליהן ובהתאמה – את שכרן. בחקירה שהתקיימה במעברת מפדה אמרה המיילדת פרחת ד': "היות ובטוח לאומי משלם עבור כל לידה שיוולדים בבית החולים, לכן אין נשים שיוולדות עכשיו בבית, לכן אין לי עכשיו עבודה".¹³⁷

הפערים בין המיילדות המסורתיות, שנתפסו כחסרות השכלה ופרימיטיביות, לבין הרופאים שנתפסו כנציגי המודרניזציה, בלטו לעין בחקירות שבהן העדיפו השוטרים לראות עצמם כמזוהים עם האחרונים: בעוד הרופאים נחקרו כעדים טכניים בלבד, לעיתים קרובות במשרדם, והתבקשו להשיב על כמה שאלות קצרות או לספק רשימות של יולדות, המיילדות זומנו לתחנה, ונחקרו כמי שעשויות היו לסייע ליולדות "בלידה פרועה".¹³⁸ תחושתן שהן חשודות בדבר מה, גם אם לא בסיוע ללידה שעל אודותיה נחקרו, עולה בדרך שבה הדגישו את הימנעותן מלעבוד כמיילדות אם לא הוסמכו, למעט במקרים קשים וחריגים וגם אז "אינני מיילדת אותן אלא שולחת אותן לבית חולים".¹³⁹

132 אומי לייסנר "לידה וחוק, הביצה והתרנגולת" העצמה במשפט 305 (משפט, חברה ותרבות, מימי אייזנשטדט וגיא מונדלק עורכים 2008).

133 אייל כתבן ונירה ברטל "על 'סידור הפרקטיקה של הילוד': עיון בפקודת המיילדות בארץ ישראל (1929) ובמשמעויותיה" חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאשה: נשים זכויות ומשפט בתקופת המנדט (אייל כתבן, מרגלית שילה ורות הלפרין-קדרי עורכים התשע"א); אומי לייסנר "ללדת ועוד איך: חוקי הלידה הלאומיים בתקופת המנדט" עיונים בתקופת ישראל: מגדר בישראל, כרך א, 336 (2010).

134 ס' 30 לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד-1953.

135 על תפקיד המיילדת בתימן ראו ברכה גל "המיילדת בתימן כמייצגת את מסורת הקהילה היהודית" קול בתמר 1 (2019).

136 הודעתה של נגירה ל' (29.10.1953) א"מ ל-308/10 "רצח ולד".

137 הודעתה של פרחת ד' (6.3.1958) א"מ ל-457/20 "רצח ולד".

138 "דוחות התעניינות" של מדור הבילוש (4.3.1958, 5.3.1958), שם.

139 הודעתה של נגירה ל' (29.10.1953); הודעתה של מסעודה צ' (20.10.1953); א"מ ל-308/10 "רצח ולד".

4. המדע בסיוע המשטרה: פתולוגים, גניקולוגים ופסיכיאטרים

חקירות המשטרה התבססו, כאמור, גם על סיועם של פתולוגים, גניקולוגים ופסיכיאטרים, לבחינת הממצאים שאותרו בתהליך החקירה, ובעיקר בדיקת גופת התינוק, גוף החשודה ונפשה.

נתיחה לצורך קביעת סיבת המוות הפכה לחלק ממערכת אכיפת החוק במאה התשע-עשרה, ומבצעה אספו אל משרדם את המידע הרב והמגוון ביותר על המתת תינוקות.¹⁴⁰ גם בישראל, מימיה הראשונים, הסתמכה המשטרה על סיועם של פתולוגים,¹⁴¹ וכשאותרה גופת תינוק פנתה לבית המשפט בבקשה לקבלת "צו ביתור גופה".¹⁴² הפתולוגים התבקשו לחוות דעתם האם התינוק נולד חי, בן כמה היה במותו, מתי מת וכיצד, ותיקי המשטרה כוללים דוחות דקדקניים שלהם. אוויר בריאות שימש ראייה שהתינוק נולד חי, והדרך שבה נותק חבל הטבור, בחתך מקצועי או קריעה, אפשר לדעת אם איש מקצוע סייע בלידה. רחיצת עור התינוק לימדה על כוונה להותירו בחיים.¹⁴³ גופות שנמצאו בשלב ריקבון הקשו על קביעת ממצאים חד-משמעיים.¹⁴⁴ תפקיד נוסף שמילאו רופאים בחקירות היה עריכת בדיקות גניקולוגיות לחשודות לבקשת המשטרה, במטרה לברר האם הרו או ילדו לאחרונה. פרקטיקה זו החלה בתקופת המנדט ורב הנסתר על הידוע לגביה.¹⁴⁵ לעיתים זירזה הבדיקה את הודאת האם במעשה, אך לעיתים ניסו הנשים לנקות את עצמן מחשד והציעו לשוטרים להפנותן לבדיקה. בחקירה שנערכה באפריל 1952, צוין כי "מספר חשודות נבדקו ע"י הרופא הממשלתי אולם נמצאו ללא דופי".¹⁴⁶ בעניינה של לבנה ל' נפתחה החקירה כאשר צעירה עם דימום עז הגיעה לבית חולים והכחישה שילדה לאחרונה, אך הבדיקות הוכיחו אחרת והרופאים פנו למשטרה.¹⁴⁷

בניגוד לקפדנות שניכרה בעת הגשת בקשות לנתיחה פתולוגית, הרי שבדיקות גניקולוגיות לא הצריכו צו, ולא ברור אם הותנו בהסכמת הנשים או בוצעו בדרך של

LIONEL ROSE, THE MASSACRE OF THE INNOCENTS: INFANTICIDE IN BRITAIN 1800-1939, 140 (1986).

141 על התפתחות הרפואה המשפטית בישראל ראו אהרון דלב "כאילו היו אנשים חיים" דבר 8.3.1962, 3.
142 הצו הוצא על פי ס' 26 לחוק לתיקון הדין הפלילי (חקירת פשעים וסיבות מות) התשי"ח-1958.
143 הדוחות מתייחסים ל"שכבה גבינתית", המכונה כיום ורניקס, ומופיעה על עורם של ילודים לאחר הלידה.

144 "שלד של תינוק נמצא בתוך שק" הארץ 16.4.1959, 2; ללא כותרת דבר 13.3.1956, 6.

145 נעמי לבנקרון "זה גורלה של הפרוצה החלוצה": זנות, סחר בנשים ורגולציה 1948-1965, 164-174 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור למשפטים", אוניברסיטת תל אביב 2018).

146 מכתב מ' שמאי, סגן מפקח מחוזי, ראש ענף פלילי, מחוז חיפה, אל רמ"ח פלילית [כך] (3.4.1952).
א"מ ל' 2270/6 דעת - הרשאה לסגירת תיקים - מחוז חיפה".

147 דוח פשעים חמורים (25.6.1966) א"מ ל' 504/13 "הריגת וולד בן יומר".

ציווי גרידא. לגבי נערות צעירות, בעיקר, נדמה כי האפשרות השנייה הייתה הנכונה. בנוגע לנשים נשואות קרוב לוודאי שהייתה זהירות רבה יותר: חשודה נשואה שהתבקשה להיבדק אצל רופא, על מנת להוכיח שלא ילדה לאחרונה, טענה שהיא מתביישת. העובדה שבעלה היה נוכח בחקירתה אפשרה לה להימנע מבדיקה.¹⁴⁸

החוליה האחרונה בשרשרת זו של רופאים שסייעו למשטרה בחקירותיה היו פסיכיאטרים, שהתבקשו לתת מידע על חשודות שבהן טיפלו עובר לביצוע העבירה, או לבצע אבחון לאחר מעצרן. צילה צ' נחקרה בבית החולים הפסיכיאטרי שבו אושפזה,¹⁴⁹ ובמשפטה העידו פסיכיאטרים כי היא "סובלת מפסיכוזה קשה, מתנודות במצבי רוח, היא נוטה מאד לאימפולסים ואין אצלה יציבות כלפי אדם באהבתה ובשנאתה".¹⁵⁰ שושנה ש' נלקחה לבדיקה אצל פסיכיאטר עם מעצרה.¹⁵¹ בעניינה של רבקה ג' התקבלה עדות מנהל בית החולים לחולי רוח בבאר יעקב, ולפיה לא הייתה כשירה בעת המעשה ואיננה מבינה את הנעשה סביבה, ולפיכך הופסק המשפט והיא אושפזה במוסד.¹⁵²

הדובר המרכזי ביחס לעבירה מבין המומחים בתחום בריאות הנפש היה פרופ' צבי ויניק, שפרסם שני מאמרים בנושא,¹⁵³ וכן כתב דוח מטעם המדינה לכנס בין-לאומי שעסק בעבירה. את עמדתו ניתן למצוא בפסיקת בית המשפט בעניינה של מסעודה ט', שהרגה שני תינוקות בהפרש של שנה. דבריו משקפים במשולב עובדות על אודות הנאשמת, לצד תפיסות עולם מקצועיות שרווחו בתקופת המחקר: "המדובר הוא, ללא ספק, באישיות מופרעת מבחינת אופיה, עם גישה חולנית לבעיות שונות בחיים ובין היתר יש לנבדקת כוח הדחקה נפשי העולה בהרבה על הנורמה. ולכן יש להאמין לה שהבינה לשלול את מצב ההריון גם מן האחרים וגם מעצמה, על אף ידיעתה - מצד שני - שהיא הרה". כמו כן, ויניק קבע כי היא לא עשתה כל תוכניות לרצח התינוקות לאחר הלידה "אלא חשבה שיקרה איזה שהוא נס ותפתר בעצמה הבעיה הכרוכה בלידה". עם זאת, בסוף הדוח הדגיש את חשיבות הגישה הטיפולית, ולא העונשית: "אומר שיהיה זה משגה סוציאלי ורפואי כאחד, אם יענישו את החולה על מעשיה הנוראים במקום לחפש את הדרכים לרפאותה ולהפכה לחלק חיובי בחברה".¹⁵⁴

148 הודעתה של לטיפה ס' (11.10.1953) א"מ ל-308/10 "רצח ולד".

149 "הודעת האם הנאשמת ברצח ילדה - בדין" הארץ 29.11.1949, 2.

150 "10 שנות מאסר לאם הורגת בנה" הארץ 4.2.2.1950, 4.

151 קלפר, לעיל ה"ש 129.

152 "אשמה - אבל.... מטורפת" הבקר 1.2.1952, 7.

153 לעיל, ה"ש 5.

154 ת.פ (מחוזי י"ם) 63/57 היועמ"ש נ' שושנה ט. (גזר דין מתאריך 2.8.1957, לא פורסם).

5. החיפוש אחר עדים: "בקשתי ממכרים ומנשים רכלניות להודיע על אשה כנ"ל"

במקביל לפנייה לעולם הרפואה החלה חקירה באזור מציאת הגופה. בין היתר, נחקרו שכנים, בעלי עסקים ועובדי ציבור שעבדו בקרבת מקום. ביולי 1951 אותרה גופה בפח אשפה בחיפה, ודיירי הבתים הסמוכים נחקרו בניסיון לאתר את האם.¹⁵⁵ במרץ 1955, בחקירה במעברת ראש העין, נחקרו הפועלים שעבדו באיסוף אשפה באזור, חצרנים, רבני משרד הדתות ואנשי ציבור.¹⁵⁶ אם אותרו ראיות כלשהן, התקדמה החקירה לפיהן: כך למשל במרץ 1952 הובילו חפצים שנותרו ליד גופת התינוק את המשטרה לבית הספר לאחיות בבית חולים רוטשילד בחיפה, וחלק מהתלמידות זיהו פריטים שלהן שנעלמו חודשים אחדים קודם לכן. המשטרה חקרה 34 תלמידות, וכן עובדות המוסד בהווה ובעבר, אך ללא תוצאות.¹⁵⁷

מטבע הדברים, עדים לביצוע העבירה עצמה היו נדירים וכללו בעיקר בני משפחה שסייעו בהמתה, ולא נחפזו למסור מידע. רק בתיק אחד נמצא עד ראיה למעשה עצמו, ילד תימני בן שש במעברת ראש העין שמסר לחוקרים: "ומתוך סדקי העצים הסתכלתי, וראיתי שהוציאה ילד, ורצחה את הילד ולקחה אותו, עד מקום החבית, והכניסה אותו לחבית זה מצביע על החבית מקום בו נמצא גופת הילד". עם זאת, הוא לא ידע לספק פריטים נוספים על האישה פרט לכך שלבשה שמלה אדומה ועל ידיה היו סימני חינה.¹⁵⁸ בכמה מקרים אותרו עדי שמיעה: בלידה שהתרחשה בטבריה בשנת 1959, שמעו רבות מהשכנות את צעקות היולדת בזמן הצירים והבינו את משמעותן, אך משדחתה הנערה את הצעתן לעזרה, לא נקטו צעד נוסף, ונמנעו מלעדכן את משפחתה או את המשטרה.¹⁵⁹ תושבת מעברת מפדה העידה שראתה אישה נכנסת לשירותים שבהם נמצאה הגופה ושמעה אותה נאנחת בפנים, אך העדות לא סייעה לאיתורה.¹⁶⁰

אם אותרו חשודות, החל השלב השני בחקירה, לאיסוף עדויות פרטניות נגדן מבני משפחה, מעסיקים, שכנים ומכרים אחרים. רובם ככולם טענו שלא ידעו שהייתה בהיריון, או ששמו לב לשינוי במבנה גופה אך לא חשדו בדבר. אליהו ז' קיבל את הסברי בתו כי סבלה מהתנפחות בכבד.¹⁶¹ מעסיקיה של יונה א' שמו לב לשינויים בגופה, אך משנשאלה

155 שמאי 29.6.1952, לעיל ה"ש 125.

156 דוח פעולה (13.3.1955) א"מ ל-308/12 "רצח ולד".

157 שמאי 3.4.1952, לעיל ה"ש 146.

158 הודעתו של יוסף ע' (11.3.1955) א"מ ל-308/12 "רצח ולד".

159 ראו למשל הודעותיהן של נוימה ת', גוליה י', מרים י', נשמיה מ' (3.9.1959) א"מ ל-280/12 "הריגת ולד".

160 הודעתה של תמרה י' (4.3.1958) א"מ ל-457/20 "רצח ולד".

161 "מאסר לאב הנאשם ברצח בתו" הארץ 26.11.1956, 4.

הכחישה שהרתה.¹⁶² מעסיקה פנה אליה בשאלות נוספות, והיא סנטה בו: "מה יש אשתך יכולה להשמין ואני איני יכולה להשמין?".¹⁶³

חקירות שהתקיימו בערים זכו לשיתוף פעולה רב יותר מחקירות שהתקיימו במעברה ובחברה הערבית. עם זאת, שליטת המדינה במנגנונים השונים – מערך השירותים במעברה, והממשל הצבאי בחברה הערבית – אפשרה שיטות חקירה שונות, שכללו הפעלת לחץ לצד הבטחת טובות הנאה. בנוסף, העובדה שחלק גדול מן החיים במעברה ובחברה הערבית התנהל מחוץ לבתים, הקלה במידת מה על השגת מידע.

שיטת חקירה שאותרה רק במעברות¹⁶⁴ הייתה גיוס "סייענים" מקרב התושבים לצורכי החקירה. לעיתים היו אלה בעלי בתי הקפה, או נשים שנתפסו כבעלות מידע רב על חיי היומיום במקום. כך למשל בחקירה שהחלה עם מציאות גופת תינוק במעברת סקיה ב' באוגוסט 1953, נרשם באחת ההודעות בתיק: "בהתאם לבקשתך (המשטרה) לברר על ענין זריקת תינוק בבית שימוש [...] בירתתי, בין נשי המעברה, והתושבים, בחשאי ובסודיות, אולם עד עתה טרם הצלחתי לפענח, או לגלות שמץ דבר, והנני מבטיח להמשיך בטיפול בבירור, עד גילוי האשמה ואודיע על כך מיד למשטרה".¹⁶⁵ בתיק מצויות כמה הודעות נוספות בנוסח דומה. בקריית מלאכי נעזרה המשטרה באפריל 1962 בנתן ג', תושב העיירה, שתואר כמי שמכיר היטב את תושביה, שמסר להם מידע על כמה נשים "חשודות".¹⁶⁶

תהליך חקירה דקדקני במיוחד התנהל במרץ 1958 במעברת מפדה לאחר איתור גופת תינוק במקום:¹⁶⁷ נחקרו בעלי עסקים ובעלי מקצוע, לרבות מיילדות ועובדות סוציאליות שהיו אמונות על הטיפול ביושבי המעברה, ונאספו רשימות של עשרות נשים הרות שהיו עתידות ללדת בסמוך לתאריך מציאת הגופה, וכן של גרושות ואלמנות. מתוכן נבדקו במיוחד ארבע נשים "שבאות במגע מיני עם מספר גברים אולם לא זונות". אחד החוקרים מציין שאף שלח את אשתו למעברה "כדי להתעניין בין הנשים" וכן גייס קרובי משפחה ונשים המוכרות לו לעזרה בחקירה.¹⁶⁸ פעולות נוספות פורטו בדוח שסיכם חלק מפעולות החקירה:

162 ת.פ. (מחוזיים) 137/59 מ"י נ' יונה א. פס"מ ל"ב 76, 78 (1962) (להלן: עניין יונה א').

163 עדותו של יונה מ' בבהמ"ש (6.11.1961) א"מ ל' 267/30 "רצח וולד ע"י אימו".

164 אך ייתכן שהתרחשה גם תחת הממשל הצבאי, בשל השליטה המוחלטת כמעט של מוסדות המדינה בשני המקומות.

165 הודעתו של רחמים מ' (30.8.1953) א"מ ל' 30810 "רצח ולד".

166 ינוב, פחדה מאביה, לעיל ה"ש 109.

167 הפעולות מפורטות בדוחות שונים בתיק א"מ ל' 457/20 "רצח ולד".

168 דוחות פעולה מחודש מרץ 1958, שם.

במשך השבועות האחרונים יצאתי לעתים קרובות בבגדים אזרחיים למעברות סקיה, חיריה וכפר עונה וישבתי בבתי קפה ודברתי ערבית עם יושביהם ובררתי באם מכירים אשה שהיתה בהריון ואין לה עתה ילד או שמכירים אשה שהרתה בצורה בלתי חוקית, אולם ללא תוצאות. כן חקרתי חלבנים ומוכרי קרח וחנויות מכולת באזור המעברות גבעתיים, רמת גן ובני ברק וכן בקשתי מהחלבנים הנ"ל לדעת על אשה כנ"ל אולם ללא תוצאות כי רובם לא היה מענין אותם הדבר הנ"ל. בקשתי מכל הבאים במגע עם עקרות בית כגון חנויות מכלת מרפאות מוכרי קרח ונפט ירקנים ומוכרי חלב ואפילו סיידים וצבעים בקשתי מהנ"ל להתעניין בקשר למקרה הנ"ל ובאם יתקלו או ישמעו על אשה שהיתה בהריון בלתי חוקי או בכלל, ועכשיו אין תינוק, להודיע על כך למשטרה. כל האנשים הנ"ל הבטיחו לעשות זאת. ביחס למעברות בקשתי ממכרים ומנשים רכלניות להודיע על אשה כנ"ל. כן חקרתי גם בעלי בתי קפה ובלשכות העבודה.¹⁶⁹

אך החקירה לא הניבה תוצאות, והתיק נסגר.

חקירה אחרת שבה ננקטו צעדים דומים, אך הפעם בהצלחה, התקיימה במעברת ראש העין. לאחר שחקירת עובדי ציבור ובדיקת פרטיהן של שמונים נשים הרות, ושל צעירות שהתנהגותן הוגדרה "מפוקפקת", לא העלתה דבר, הושגה פריצת דרך באמצעות בדיקה דקדקנית ביחס לנשים גרושות ואלמנות. החקירה העלתה כי אחת מהן, גרושה, נראתה חיוורת לאחרונה, והלכה בכבודות "עם בטן שמנה יתר על המידה". גורמים נוספים שהגבירו את החשד כלפיה היו כי הגופה התגלתה במרחק 150 מטר מביתה, וכי פנתה לרופא בחודש הרביעי להריונה, אך כעת "לא נמצא וולדה אתה".¹⁷⁰ תחילה הכחישה החשודה את המעשה, אך "בחקירה מאומצת של שתי וערב ולאחר ולחוקר היה ידע על פרשת חייה", ציין מפקד תחנת פתח תקווה בסיפוק רב, "נשברה בסוף והודתה בחניקת הולד".¹⁷¹

6. אבות: "חוץ מאמירת שלום אין לו איתה שום קשר"

המקורות כוללים מידע מועט, אנקדוטלי ברובו, על אודות חלק מן האבות: שלושה מהם היו עולים מתימן, שלושה עולים מעיראק, וכן כמה גברים ערבים. אם עבדו, היו

169 דוח השוטר דן אלעזר (30.3.1958), ש.ם.

170 המלצה על ציון לשבח לשוטר ציון כהן מאת צ' צייטלין מפקד תחנת פתח תקוה (13.7.1955) א"מ ל-308/12 "רצח וולד".

171 ש.ם.

אלה פועלי צווארון כחול (טייח, חייל) ובכמה מקרים היה קשר משפחתי מדרגות שונות בין החשודה לבין האב. בשני מקרים ניסו הגברים לשאת את הנשים אך הניסיון נתקל בהתנגדות המשפחה. במקרה חריג אחד היה האב חבר קיבוץ שקיים יחסי מין עם אישה לוקה בנפשה.¹⁷²

שלוש שאלות מרכזיות הנחו את חקירת המשטרה לגבי האבות: טיב הקשר בין האב לבין החשודה; מה ידע האב על תוכניותיה ביחס לתינוק; והאם סייע לה באופן פעיל. לעיתים קרובות התגלו סתירות בין עדויות החשודות לעדויות הגברים, אך גם כשהתקבלה טענת החשודה בנוגע לזהות האב, לרוב לא נפתחה נגדו חקירה, גם במקרים שבהם הייתה קטינה, או חולת נפש.¹⁷³ עם זאת, קיימות ראיות המרמזות כי הנכונות להעמיד את האב לדין גברה כאשר היה ערבי: במרץ 1958 נעצר יחד עם חשודה ערבייה צעיר בן 19 "כחשוד באבהות על הולד"¹⁷⁴ ובינואר 1958 נאשם גבר ערבי "החשוד באבהות לתינוק בלתי חוקי זה וכן נאשם בסיוע לרצח בידי האם".¹⁷⁵

טיב מערכת היחסים שהכיח שהוביל להיריון היה הבטחת נישואים. נגירה ו', בת 18 מעיראק, הרתה לגבר שהכירה במולדתה, שהבטיח לשאתה אך לאחר שקיימו יחסי מין חזר בו.¹⁷⁶ נערה בת 16 ממשפחה שמוצאה בלוב, סיפרה לחוקריה "הוא הציע לי לשכב איתו כבעל ואשה ואמר לי שבמשך הזמן הוא יתחתן אתי. אני האמנתי לו והתמסרתי לו מרצוני הטוב והחופשי ואז הוא שכב אתי".¹⁷⁷ במקרים אחרים, היה ההיריון תוצאה של אונס,¹⁷⁸ או גילוי עריות.¹⁷⁹

עם זאת, גברים הכחישו לא פעם היכרות או קיום יחסי מין עם החשודות. בן זוגה של קטינה, שמעסיקיה העידו שביקר אצלה תכופות, הכחיש שידע כי היא קטינה, הכחיש שידע שהרתה, והכחיש את אבהותו. כמה חקירות שהתקיימו בזו אחר זו לבקשתו, ובכל אחת הועלה טיעון אחר, מעוררות ספק אם אומנם לא ידע מאומה על הריונה. עם זאת,

172 ראו גם אצל Winnik & Horovitz, לעיל ה"ש 5, בעמ' 48.

173 ס' 153 לפח"פ קבע כי יחסי מין עם חולת רוח הם "אונס בתרמית", ודינם עשר שנות מאסר. באחד התיקים הנאשמת הרתה בזמן שסבלה ממחלת נפש, זהות האב הייתה ידועה, אך לא ננקטו צעדים נגדו. מכתבו של היועץ המשפטי לממשלה למנהל הכללי למערך הבריאות (19.12.1954) א"מ ל-2190/17 "רצח וולד בן יומו".

174 "חשודה ברצח תינוקה" הצפה 1.3.1956, 4.

175 מאת סופרנו בפתח תקוה "נאשמת ברצח – והגופה איננה" חרות 3.1.1958, 10.

176 מכתבו של מ' הירשוביץ, עוזר מפקח מחוזי בנפת הנגב, לקצין מבחן למבוגרים, משרד הסעד בירושלים (10.5.1952) א"מ ל-2271/4 "הפלה מלאכותית".

177 הודאתה של לבנה ב' (27.6.1966) א"מ ל-504/13 "הריגת וולד בן יומו" (להלן: הודאתה של לבנה ב').

178 כמו בעניינה של רבקה ג', א"מ ל-308/12 "רצח וולד".

179 "גוויית תינוקת חשפה מניע לרצח" דבר 19.4.1963, 13; סיכום כנס חוקרים 21.12.1952, לעיל ה"ש 63.

ואף שהמשטרה סברה כי המעשה נעשה "בהשראתו"¹⁸⁰, נסגר תיק החקירה נגדו. במקרה אחר, גבר שעליו הצביעה החשודה כאבי התינוק טען לקיומו של קשר שטחי בלבד עימה: "חוץ מאמירת שלום אין לו אתה שום קשר, חוזר ומכחיש שייכותו לענין". זאת, אף על פי שנכבדי העדה מסרו למשטרה שידוע לכול כי הוא האב. בנוסף, טען הגבר כי החשודה נסעה לעיתים במשאית עם אזרחים ערבים,¹⁸¹ וכך ביקש, קרוב לוודאי, להבליט ביתר שאת את חוסר הנורמטיביות שלה, כמי שחרגה לא רק מגבולות המוסר, אלא גם מגבולות הלאום.

תגובות הגברים לידיעה על ההיריון היו שונות, אך נדמה שאדישות אפינה את רובן. האחד הציע לערוך הפלה; השני הצהיר כי הוא אכן מעוניין לשאת אותה אך תחילה יסיים את שירותו הצבאי, אף שהשתייכו לאותה קהילה וידע שסכנה נשקפת לחיי אישה רווקה שהרתה; שלישי אמר לה "תעשי מה שאת רוצה ומה שיש בראשך"¹⁸²; ואישה רביעית קיבלה מסר דומה מבן-זוגה: "תשימי אותה לאחד המערות. את תזרקי אותה לשם, תמות, תמות, יקחו אותה, יקחו אותה"¹⁸³.

7. הודאות: "אני חנקתי אותך כדי שימות"

כאשר עלה בידי החוקרים לאתר את החשודה, לרוב הושגה הודאתה במהירות, ורק במקרים מועטים הכחישה את המעשה: מזל א' הציעה להיבדק אצל רופא והתעקשה כי אם הייתה הרה הייתה מעדיפה למסור את התינוק לאימוץ ולא להורגו, אך הודתה במעשה תוך זמן קצר.¹⁸⁴ גרדה ו' נלקחה לשחזור טביעתו של בנה בחוף "אולם לאחר שנשאלה על ידי הקצין, משום מה לא לקחה באותו יום לטיול גם את בנה הגדול בן ה-7, פרצה גב' ויינשטיין בבכי תפסה את ראשה בידיה וצעקה בגרמנית 'כן אני עשיתי את המשגה וזוהי אשמתי'. בו במקום חתמה על הצהרה שבה הודתה כי הטביעה את הילד משום שהיה לא נורמלי ואילם"¹⁸⁵. באופן דומה, השוטר שחקר את מונירה ואת אמה מצא סתירות בעדויותיהן, והזמין אותה לחקירה חוזרת שבה הודתה במעשה:

ומהסתירות שנתגלו בעדותן, וסמני העצבנות עת חוקרי אותן, הסקתי שמהוה אינו כשורה. הזמנתי שנית את מונירה, ונסיתי לנגוע ברגשותיה באומרי

180 מכתב מרפ"ק ו' גייר לפרקליט מחוז ירושלים (22.1.1959) א"מ ל-267/30 "רצח וולד ע"י אמו".

181 תסקיר נרקיסה ח', לעיל ה"ש 60.

182 עניין יונה א', לעיל ה"ש 162, בעמ' 79.

183 ת.פ (מחוז ירושלים) 4/57 היועץ המשפטי נ' חנה א' (גזר דין מתאריך 22.1.1957, לא פורסם).

184 צל"ש, כהן 13.7.1955, לעיל ה"ש 170.

185 "החל משפט האם הנאשמת ברצח בנה" הבקר 10.1.1952, 4.

לה בהפסקות [כך] לנו ברור הכל. האם מצפונך אינו מייסרך? להטיל ולדך לתוך בית שימוש? האם באותו לילה ישנת ולילות אחרי זה נרדמת? ולא בא הדבר בחלומך. ומדי דברי זאת בהפסקות נשתקעה במחשבות, ולבסוף היתה עומדת בסירובה כי לא עשתה כדבר הזה ומידי דברי זאת ומשנה לאמור שנית היתה פורצת בבכי. עד אשר לבסוף נכנעה, וכאשר דמעות נגרות על לחייה, אמרה אתה אחי. כמה זמן יאסרוני בעד מעשה כזה.¹⁸⁶

בשלושת המקרים הללו השוטרים שחקרו את החשודות הפעילו במהלך החקירה אמצעי לחץ פשוטים, מבוססי רגש שהובילו להודאתן. בתיאורים העולים ממאמרי העיתונות ודוחות המשטרה, הציגו השוטרים את עצמם כנציגי המדינה והקדמה המדעית, כמי שעלה בידם לאתר באמצעות חקירה קפדנית ודקדקנית נאשמת בעבירה חמורה. רק שש הודעות מלאות נמצאו בתיקי החקירה. בהן מתארות הנשים במילים פשוטות את ההתרחשות לפני הלידה, במהלכה ולאחריה. שלוש תמות עיקריות עולות מהודאותיהן: נתק, כאב ופחד.

נתק: "הייתי כמו משוגעת ולא היה לי שום רגש"

ואז בלילה מחדרה הצר והקופא,
בשארית כוחה למסדרון היא נגרה,
אל תוך בית הכיסא, ושם בחדר האפל,
ילדה את תינוקה,
מתי ואיך, היא לא זכרה.¹⁸⁷

החשודות מתארות בהודאותיהן נתק כפול, מהריון ומהתינוק. ויניק והורוויץ מגדירים נתק זה כ"מכניזם פרימיטיבי של הכחשה": הן הכחישו את הריוןן מעצמן ומהסביבה, או שהתקשו לקבל החלטה לבצע הפלה עד שהלידה החלה, באופן מפתיע מבחינתן. מומחה שהעיד במשפטה של אחת הנאשמות הסביר כי המדובר ב"תופעה של תסביך פסיכי של הדחקה שנוצר בתודעת האשה".¹⁸⁸

לבנה ב' תיארה את הלידה כך: "אז ראיתי שמשוה נפל ממני. אני לקחתי את הדבר הזה שנופל ממני ומשכתי אותו בכוח והוצאתי אותו החוצה, אז ראיתי שזה וולד".¹⁸⁹

186 דוח חקירה ומעצר 19.1.1954, לעיל ה"ש 116.

187 מארי פראר, לעיל ה"ש 1.

188 עניין יונה א', לעיל ה"ש 162, בעמ' 85.

189 הודאתה של לבנה ב', לעיל ה"ש 177 (ההדגשות הוספו).

היא מתייחסת אל התינוק כאל אובייקט מרוחק – "משהו נפל" או "הדבר הזה שנופל ממני", ורק עם יציאתו מגופה היא מגלה, לדבריה – להפתעתה, שמדובר בתינוק. מונחים אלה מייצרים חיץ בינה לבין התינוק, בינה לבין המתתו. באופן דומה, יונה א' העידה כי:

כשנכנסתי לבית השמוש לא ידעתי שאני הולכת ללדת ולא חשבתי על זה. לא שמעתי בכי של ילד. אותו רגע הייתי כמו משוגעת ולא היה לי שום רגש או מחשבה ושום הבנה. כשנסיתי לקום מהאסלה לא הסתכלתי מה קרה ולא ראיתי. לא ראיתי אם זה ילד או ילדה. לא ראיתי את פניו. לא ידעתי מה לעשות.¹⁹⁰

גם כאן חוזרות על עצמן תחושות של ניתוק מוחלט מן המציאות, שלילת יכולת חשיבה, ידיעה, התבוננות או שמיעה. המילה "לא" חוזרת על עצמה 9 פעמים בשורות קצרות אלה, המתמצות בקביעה הפשוטה "לא היה לי שום רגש או מחשבה ושום הבנה". עדות שונה באופייה, המתמללת באופן ברור את המניע ואת שלבי ביצוע העבירה, אך כוללת גם חלקים מעורפלים יותר של נתק, מופיעה בהודאתה של רחל ח':

אני הרגתי התינוק בגלל זה שלא רציתי שההורים ידעו זאת. אחרת באם התינוק היה חי היו עושים לי צרות [...]. אני לבד טפלתי בהולדת הבן. הילד התחיל מיד לבכות. אני לא רציתי שאף אחד ירגיש בתינוק לכן חנקתי אותו עם חתיכת סמרטוט [...]. אני חנקתי אותו כדי שימות. את הסמרטוט שמתי מסביב לצוואר וקשרתי ואז הוא לא בכה יותר. אחר כך יצאתי מהבית עם התינוק עטפתי אותו עם שק [...]. הלכתי לשדה לכוון הבאר כי רציתי לזרוק התינוק לתוך הבאר. הייתי בלי הכרה לא יודעת איפה שזה נזרק כי עשיתי מהר לא רציתי שהאמא שלי תדע מכל המקרה כאשר תבוא עם הרופא [...]. עשיתי את כל זה היות ולא רציתי שהאבא שלי ידע שאני בהריון לפני החתונה כי אם היה יודע הוא היה הורג אותי.¹⁹¹

בעדות זו מופיעה המילה "תינוק" חמש פעמים, וגם המילים "בן" ו"ילד". היא פותחת את הדברים וגם חותמת אותם במניע למעשה – הפחד שהוריה ידעו שהרתה בעודה

190 עדותה של יונה א' בבהמ"ש (1.2.1962) א"מ ל-267/30 "רצח וולד ע"י אמו" (להלן: עדותה של יונה א') (ההדגשות הוספו).

191 הודאתה של רחל ח', לעיל ה"ש 73 (ההדגשות הוספו).

רווקה, והחשש שתשלם על כך בחייה. היא איננה מנסה לחמוק מן הדין, ואומרת במפורש שהתינוק נולד חי, בכה, ואז "אני חנקתי אותו כדי שימות". רק בתיאור שלביו האחרונים של המעשה, היא מתארת את הנתק שמופיע גם אצל האחרות: "הייתי בלי הכרה", והתינוק, הבן והילד הופך להיות "זה" שנזרק. את מקום התיאור השוטף והמפורט, תופסת ההגדרה הכללית: "עשיתי את כל זה".

כאב: "התחלתי להשתולל בבית וצועקת כמו כלבה"

לשווא ניסתה הכל –
תפילות, אמבטיות, מקלחות
את כל המדרגות שטפה במקום עבודתה.
לא פעם הכאב פילח אותה לחתיכות,
היא התפתלה מכאב אך את סודה היא
לא גילתה.¹⁹²

תמה שנייה העולה בהודאות היא הכאב הפיזי שחשות הנשים תוך כדי הלידה. רובן היו קטינות, או צעירות מאוד, וזו הייתה לידתן הראשונה. לפיכך, לא היו מודעות לעוצמת הכאב הנלווה לה. באחד התיקים מסרה יולדת שתכננה להסתיר את הלידה, אך לבסוף הגיעה, בשל הכאב העז, לבית החולים צהלון.¹⁹³ אחרת מסרה בעדותה "נשארתי לבד בבית היו לי הרבה כאבים והתחלתי להשתולל בבית וצועקת כמו כלבה ואף אחד לא עונה [...] לחצתי לחצתי התחלתי לצעוק אף אחד לא בא".¹⁹⁴

לצד הכאב הפיזי, מופיע גם הכאב הנפשי המגיע בעקבות הפנמת תוצאות המעשה, ואילו נלוות תחושות של צער, חרטה ובדידות. מזל א' אמרה לחוקריה "אני מודה בחניקת הילדה שילדתי. ושזרקתי אותה לתוך חבית. אני מתחרטת על מעשי. ומצטערת. ומה שעשיתי זה היה בגלל שהייתי צריכה לעבוד ולא יכולתי להחזיק את הילדה".¹⁹⁵ מונירה ציינה בחקירתה "אני רוצה להוסיף כי לאחר שהולד נפל לתוך בור בית הכסא, בכיתי והצטערתי עליו הרבה. הכנסתי את ידי לתוך הבור ע"מ להוציא אותו אבל הולד שקע בפנים".¹⁹⁶

192 מארי פראר, לעיל ה"ש 1.

193 "התינוקת נמצאה חיה בחדרה של היולדת" דבר 22.2.1956, 6.

194 הודאתה של נרקיסה ח', לעיל ה"ש 129.

195 הודאתה של מזל א' (25.3.1955) א"מ ל-308/12 "רצח ולד".

196 הודאתה של מונירה ד' א"מ ל-308/10 "רצח ולד" להלן: הודאתה של מונירה ד'.

פחד: "אני דאגתי רק שכמה שאפשר יותר מהר להעלים אותו"

וכשחזרה במסדרון בחושך אל חדרה,
החל פתאום הילד, כך אומרת היא, לבכות,
הוא לא חדל, והיא מן השכנים פחדה,
לכן באגרופים עליו החלה להכות.¹⁹⁷

התמה השלישית היא הפחד, המחלחל לאורך כל ההיריון, שמא ייודע הדבר למשפחתן ובעיקר לאב, ואינו מרפה מהן גם בזמן הלידה ולאחריה. הפחד מוביל אותן לחפש מקום לידה סמוי, לנסות להפסיק את בכי התינוק, ולהסתיר את הגופה מייד לאחר הלידה. קצין המבחן של נרקיסה ח' כתב בתסקיר כי היא "נשארה בודדה בסבלה ובכאבה ובחדשים האחרונים התהלכה בפחד־מות פן הריונה יתגלה, ידעה באופן ברור שמשפחתה תהרוג אותה, על כן השתדלה בכוחות כבירים לדחות את הקץ [...] מתארת את הלידה בהתרגשות רבה, אולם פחדה גדול לאין שיעור מהמות וההשפלה הצפויים לה ממשפחתה".¹⁹⁸ בהודעתה במשטרה סיפרה נרקיסה ח' על תגובת אימה שהגיעה כשהתפתלה בייסורי הצירים: "היא ראתה אותי שאני בוכה אמרתי לה מה קרה לי המקרה הזה אמא שלי אמרה לי תשתקי לפני שאבא ידע וירצח אותך".¹⁹⁹ תשובת האם קרוב לוודאי רק מגבירה את בהלתה, והפחד הופך למשתק: היא איננה מנסה להסתיר את גופת התינוק, אשר נותר בפינת המקלחת עד שהמשטרה מגיעה לבית בערב. במקרה אחר, ערבייה לא נשואה בת 19 מעכו אושפזה עם תינוקה לאחר הלידה בבית חולים. מתוך ידיעת הגורל הצפוי לה, קפצה מקומתו השלישית של בית החולים עם תינוקה בזרועותיה ושניהם מתו. בשלושה עיתונים פורסמה ידיעה לקונית שבה חזרה הקביעה הפשוטה: "סיבת ההתאבדות – מצבה המשפחתי".²⁰⁰

לצד הפחד מן האב, ובמיוחד עתה, כאשר דבר הריונה ידוע לו והעובר משמש עדות חיה למעשיה, מחלחל גם הפחד מעונשה של מערכת אכיפת החוק. חלק מהנשים מתארות כיצד התעשתו לאחר הלידה, וניסו להסתיר את הגופה גם אם בדרכים מגושמות לעיתים: יונה א' הניחה אותה בפח האשפה בשירותים בבית הקפה שבו עבדה, ותכננה להעביר את הקופסה לבן זוגה בבוקר.²⁰¹ רחל ח' עטפה את התינוק בשק והשליכה אותו לבאר.²⁰²

197 מארי פראר, לעיל ה"ש 1.

198 תסקיר נרקיסה ח', לעיל ה"ש 60.

199 הודאתה של נרקיסה ח', לעיל ה"ש 129.

200 "הריגת תינוק ואיבוד לדעת" **הבקר** 3.2.1950, 9; "ערבייה המיתה את תינוקה והתאבדה" **הצפה** 5.2.1950, 4; "רצחה את תינוקה, אבדה עצמה לדעת" **חיות** 3.2.1950, 8.

201 עדותה של יונה א', לעיל ה"ש 190.

202 הודאתה של רחל ח', לעיל ה"ש 73.

לבנה ב' עטפה אותו בחלוק בית, הסתירה אותו בארון הכביסה, ומסרה לחוקריה "אני דאגתי רק שכמה שאפשר יותר מהר להעלים אותו".²⁰³ בזמן החקירה הציגו חלקן את הלידה בדרך שסברו שתיטיב את מצבן המשפטי, וטענו כי התינוק נולד מת. קרוב לוודאי שגם מבלי להכיר את החוק הניחו באופן אינסטינקטיבי שעונשן יהיה פחות אם התינוק נולד מת. נרקיסה ח' העידה כי התינוק החליק מידיה במהלך הלידה: "נפילתו קרעה את חוט הטבור והוא נחבט ברצפה [...] היא מכחישה שהרגה את הולד בכונה תחילה".²⁰⁴ לבנה ב' מסרה לחוקריה "אני בטוחה שלא בכה כי אחרת הייתי שומעת את קולו".²⁰⁵ החוקר של מונירה תיאר כיצד תיקנה את דבריה במהלך עדותה:

אני מודה באשמה וזה נכון שרצחתי את הילד. העדה מתקנת את דבריה, אני נכנסתי לבית שמוש והולד נפל לתוך בור בית השמוש, לאחר שחתכתי את "הבשימה" (הטבור) במספרים ואחר כך יצאתי מבית שמוש. אני מבקשת סליחה ומתחרטת על מעשי ואם אעשה את הדבר שנית תתלו אותי. זה הכל [...] לא ספרתי לאיש ורק אלוהים לבד יודע את זה. אני מבקשת שוב להתחשב במצבי ומתחרטת מאד מאד על המקרה שהיה לי, היות ואני ממשפחה טובה והגונה.²⁰⁶

סיכום

מארי פראר, פועלת ניקיון בת שש עשרה, קטינה, חולת רכבת, מכוערת, אומללה. נידונה לתליה כל חטאנו רבותיי לפתע משתקפים כראי אל מול חטאה שלה.

אתם המשתרעים כל לילה על סדינים צחורים, ומחייכים באושר מול תינוק לבוש פאר, אל נא תבוזו ככה לחולשות החלשים, חטאה היה גדול, אך כאבה – גדול יותר.

203 הודאתה של לבנה ב', לעיל ה"ש 177.

204 תסקיר נרקיסה ח', לעיל ה"ש 60.

205 הודאתה של לבנה ב', לעיל ה"ש 177.

206 הודאתה של מונירה ו', לעיל ה"ש 196.

נסו נא רבותי לכבוש את זעמכם,
 כי כל אדם ראוי לרחמים,
 כי כל אדם ראוי לרחמים,
 רחמים.²⁰⁷

המתת ילד בידי אימו היא מעשה המבוצע בידי אישה פרטית: מקרה קיצון החורג מן הכלל אך גם מצביע על הכלל בו-זמנית. חריג זה התרחש על רקע יסודות חברתיים ומשפטיים ברורים: ככל שעלה המחיר הכלכלי והחברתי של הלידה שאותו נדרשה היולדת לשלם, וקטנה יכולתה לשאת בתוצאותיה או למצוא חלופה בדמות אימוץ או הפלה, גדלה ההסתברות להתרחשות העבירה. דואליות זו חלחלה אל עבודת מערכת אכיפת החוק: הנשים שבהן עוסק המאמר נתפסו כעברייניות וקורבנות בו-זמנית; כמי שפורעות את הסדר החברתי, אך מצוקתן נובעת מהסדרים המעוגנים בו. עובדה זו הקלה על יחס דואלי כלפיהן, והבנת העבירות שביצעו לא כאנומליה חריגה, כי אם תופעה המשוקעת ברגולציה של תקופתה, המעצבת במידה רבה של דיוק את ממדיה ואת היקפה.

עבודת המשטרה, מעצם טבעה, לא התמקדה בהקשריה המבניים של העבירה, כי אם בהיבטים הפרטניים בלבד של חשודה אשר הפרה את החוק הפלילי. מעצם תפקידה, נמנעה מן המשטרה היכולת לתת מענה ממשי למצוקות חברתיות, ולפיכך ביצעה למעשה מהלך של "הפרטה", המבודד נאשמת כזו או אחרת מתוך מארג חברתי מורכב, אשר בהיעדרו לא ניתן היה להבין את מעשיה לאשורם. תפקידו של השוטר הישראלי היה מתן מענה יומיומי למתח התרבותי שנוצר בין החברה הקולטת לחברה הנקלטת. הוא נדרש לאכוף לא רק את החוק הפלילי, אלא גם את הסדר הציבורי, הלאומי, המדעי והמגדרי בחברה הישראלית בכלל ובמעברה בפרט. מצוקות הנשים שהובילו לביצוע העבירה לא נתפסו כרלוונטיות לתהליכי החקירה.

לא ידוע מה עלה בגורלן של הנשים שבהן עוסק המאמר. ויניק והורוויץ כתבו שרובן ילדו ילדים נוספים, והיו אימהות טובות.²⁰⁸ ממדי העבירה פחתו משנות השבעים ואילך בעקבות שורת שינויים, לרבות השיפור שחל בכלכלה בכלל ובמעמדן של נשים בשוק העבודה בפרט; עיגון האפשרות לבצע הפלה בחוק בשנת 1978²⁰⁹ במקרים שהובילו לביצוע העבירה שתוארה במאמר²¹⁰ וחקיקת חוק האימוץ בשנת 1960; הקמת מוסדות

207 מארי פראר, לעיל ה"ש 1.

208 Winnick & Horovitz, לעיל ה"ש 5, בעמ' 51. שבע מבין הנשים נישאו חודשים ספורים לאחר ביצוע העבירה; האחת הייתה ונותרה נשואה; אחת נותרה במוסד לחולי נפש; אחת היגרה לירדן; אחת עסקה בזנות; ושתיים נוספות ניהלו חיים לא סדורים.

209 על התהליכים שהובילו לחקיקה זו, ראו אמיר ושושי, לעיל ה"ש 51, בעמ' 292-300.

210 מום בעובר, אונס או גילוי עריות שהובילו להיריון, או סיבות פסיכו-סוציאליות.

מתאימים ובהם די מקומות לילדים עם מוגבלויות ומוסדות לחולי נפש; ושיפור בבדיקות גנטיות שהפחית את מספר הילודים הסובלים ממוגבלויות. אך במקביל לירידה במספר העבירות, השתנה דימוין, והסדר הקפיטליסטי העצים את בידודו של הפרט החריג, תוך העלמת המבנים החברתיים המובילים לביצוען.²¹¹ בתוך כך, פחתה במידה ניכרת גם החמלה שגילה הציבור כלפי הנשים, ואת מקומה תפסו זעם ציבורי והחמרה משפטית בעונשן.²¹² את הדיווח המאופק בידיעות הדחוקות בעמודים הפנימיים בעיתוני שנות החמישים, תפסו כותרות צעקניות בעמודים הראשונים. ובתוך כך, הלכה ונשתכחה לא רק מן המשטרה, אלא גם מן הציבור וממערכת המשפט, תחינתו של ברטולד ברכט: "נסו נא רבותי לכבוש את זעמכם, כי כל אדם ראוי לרחמים".

211 על מקומו של הקפיטליזם בעיצוב מוסד האימהות והמתח המתמיד בין השניים ראו רוני ברייר-גארב, דנה אולמרט, ארנה קזין ויופי תירוש "מבוא: אזרחות, גוף, משפחה וייצוגים – זירות מפגש בין מגדר לקפיטליזם" קפיטליזם ומגדר: סוגיות פמיניסטיות בתרבות השוק 9 (רוני ברייר-גארב, דנה אולמרט, ארנה קזין ויופי תירוש עורכות 2017).

212 תפ"ח (מחוזית"א) 1075/08 מ"י נ' קרוצקוב (נבו 20.12.2009) (12 שנות מאסר); ע"פ 373/10 בוריסוב נ' מ"י (נבו 3.4.2011) (שמונה שנות מאסר); תפ"ח (מרכז לוד) 10-12-9816 מ"י נ' אלוני (נבו 29.12.2014) (המיתה את שתי בנותיה ונדונה לשני מאסרי עולם מצטברים, ופיצויים לאב ולילדיו מנישואים קודמים בסך 700,000 ש"ח).

כתב העת "משטרה והיסטוריה" יוצא לאור אחת לשנה והוא עוסק בחקר השיטור, אכיפת החוק וביטחון הפנים בארץ ישראל, משלהי התקופה העות'מאנית ואילך. מאמרים המוגשים לכתב העת עוברים שיפוט כפול, פנימי וחיצוני. מדור נוסף בכתב העת מוקדש לביקורות ספרים ומסות קצרות. ניתן ורצוי להציג את המאמרים המוצעים לשיפוט בכנס השנתי של בית המורשת, הנערך מדי שנה בחודש מרץ. ניתן לשלוח לאורך כל השנה מאמרים העוסקים בנושאים אלה, שלא התפרסמו בעבר, ואינם מועמדים לפרסום במקומות אחרים. את המאמרים המוצעים יש לשלוח בקובץ וורד, בהיקף של 10,000 מילה לכל היותר, תוך שימוש בכללי האזכור המקובלים בכתיבה המשפטית. כן יש לצרף למאמר תקציר בעברית (עד 200 מלים) ותקציר ביוגרפי של הכותב/ת (עד 100 מלים). לא תישקל קבלת מאמרים שיוגשו ללא כל המסמכים הנדרשים. ניתן להגיש את המאמרים, או לפנות בשאלות נוספות באמצעות דוא"ל המערכת:

police.history.journal@gmail.com

Nomi Levenkron / The Usual Suspects: Israel Police Investigates Infanticide and Abandonment of Infants by their Mothers (1948-1968)

Infanticide, the killing of babies by their mothers, is an offense with deep cultural, social, religious, and gender roots, as are enforcement actions against it. The article focuses on police investigations of such offenses in Israel in the first two decades of its existence. The investigations were based on two complementary elements: social norms and medical science. When looking for suspects in such cases, police considered the social norms that pushed women to commit the offense, searching for “morally suspect,” single, divorced, or widowed pregnant women, who gave birth shortly before the discovery of a baby’s body. The police used forensic and other scientific methods to collect evidence with the assistance of pathologists, physicians, and gynecologists to examine both the victim and the suspected woman.

These police investigations form the starting point of an intriguing journey to the depths of Israeli society in its formative years, from hospital delivery rooms to the Pathological Institute, and from the city to the transit camp for new immigrants. It follows contemporary cultural norms and the fate of women who have overstepped societal boundaries and gender perceptions, as well as police work carried out according to the requirements of law and justice.

The conclusions of the article contribute to the understanding of the role of the Israel Police in shaping social perceptions of crime in general, and images of women associated with crime by contemporary Israeli society in particular.

Josef Ohayon / “The Battle for Gaza is Over, the Battle for Tel Aviv Begins:” Enforcement of Prostitution Laws in Tel Aviv by the Border Police (1972-1973)

In September 1972, for the first time in Tel Aviv’s history, the Border Police (BP) permanently stationed one of its paramilitary units in the city. This action followed a surge in crime, including bank robberies, drug trafficking, theft, violence in public places, and more. Among other issues, BP troopers dealt with prostitution, perceived as a public nuisance that reflected the city’s social and moral degeneration.

The encounter in Tel Aviv between BP troopers and women engaged in prostitution was the result of two parallel processes: one having to do with the characteristics of prostitution in Israel, the other with the BP. In 1965, the Israeli Supreme Court ruled that engaging in prostitution in a residential apartment amounted to running a brothel, an offense punishable by five years in prison. This ruling caused the proliferation of prostitution in the public sphere, leading residents to demand urgent police response. The BP underwent significant organizational changes and had newly assigned duties in the early 1970s. Unlike in earlier periods, when the corps dealt mainly with protecting Israel’s border with Jordan and policing the Arab population in Israel and the territories held by her, now BP troopers had to police a predominantly Jewish urban area.

The article is based on a wide range of primary sources. It examines, for the first time, how BP troopers dealt with the phenomenon of street prostitution, and discusses the complex and charged relationship that developed between them and the women engaged in prostitution.

Shlomi Chetrit / Breaking Barriers: Integration of Female Troopers in Israel's Border Police (1995-1998)

In 1995-1998, Israel's Border Police (BP) underwent a revolutionary change. The corps recruited, trained, and deployed women in operational combat roles for the first time in its history. The female troopers held positions and responsibilities identical to those of their male counterparts, another first in Israeli history. The BP was not the obvious candidate to lead such progress: at the time, the corps projected a masculine, traditional, and aggressive image. But the first trials proved successful, leading to the broader integration of women into the BP and Israel Police. The article examines the early beginnings of female trooper integration in the BP, the motivations for the project, the challenges its participants faced, and its consequences. The integration of women into operational units of the Border Police may serve as a case study for other military or paramilitary organizations seeking to improve gender equality in their ranks.

Roi Irani / Between Condemnation and Compassion: Images of Women in the Israel Police Journal 9-9-9 (1953-1957)

The article deals with images of Israeli women associated with crime, appearing in the police journal 9-9-9. The journal, published by the Israeli police between the years 1953-1957, sought to improve the police's public image and was the first publication in Israel to exclusively cover issues of law-enforcement and crime. Alongside diverse but essentialist traditions of representing women, which originate in contemporary criminological research and popularized writing by journalists, 9-9-9 also offered new representations of women associated with crime. Unexpectedly, these representations incorporated orientalist and Zionist perspectives. Writing from these prisms, the writers of 9-9-9 presented the women (both victims and perpetrators) as positioned in the wider circumstances of their lives, at times even with a tolerant and compassionate view of their actions. Such perception of women and crime, which depicted women's involvement in crime as stemming from sociological and not biological causes, only appeared in the Western press and criminological research in the 1960s and 1970s.

CONTRIBUTORS

Superintendent Dr. Shlomi Chetrit is the commander of the Israel Police Heritage Center and a postdoctoral research fellow at the Institute of Criminology at the Hebrew University of Jerusalem. His research focuses on the history of policing and internal security in Israel. His doctoral dissertation, completed in the Martin (Szusz) Department of Israel Studies and Archeology at Bar-Ilan University, under the guidance of Dr. Gad Kroizer (2020), looked into the British counterinsurgency campaign against the Arab Revolt in Palestine (1936-1939).

Roi Irani is a graduate student at the School of History and the Leifer Center for Gender Studies at the Hebrew University of Jerusalem, and a fellow of the Mandel program for outstanding graduate students in the humanities. His research work, supervised by Prof. Moshe Sluhovsky, focuses on the experiences of sexuality and masculinity of young men in Israel's largest cities during the second decade of the State's existence. He holds a bachelor's degree from the Hebrew University of Jerusalem in history and in the Amirim interdisciplinary honors program.

Dr. Nomi Levenkron is a postdoctoral research fellow at the faculty of Law, Bar-Ilan University. Her fields of interest include history of law enforcement, gender, and migration. She is a lecturer at Tel Aviv University, Hebrew University of Jerusalem, and Kinneret Academic College.

Dr. Joseph Ohayon serves as a special constables' (volunteers) base in the Israel Border Police. His fields of research include military and police history, with emphasis on security practices in the 1950s. His doctoral dissertation, completed in the Martin (Szusz) Department of Israel Studies and Archeology at Bar-Ilan University, under the guidance of Dr. Gad Kroizer (2019), deals with the evolution of Israel's Border Police (1953-1956) and its contribution to routine security in the nascent State of Israel.

TABLE OF CONTENTS

Introduction	
Lilach Rosenberg-Friedman & Nomi Levenkron.....	9
Breaking Barriers: Integration of Female Troopers in Israel's Border Police (1995-1998)	
Shlomi Chetrit.....	19
Between Condemnation and Compassion: Images of Women in the Israel Police Journal 9-9-9 (1953-1957)	
Roi Irani.....	51
"The Battle for Gaza is Over, the Battle for Tel Aviv Begins:" Enforcement of Prostitution Laws in Tel Aviv by the Border Police (1972-1973)	
Joseph Ohayon.....	81
The Usual Suspects: Israel Police Investigates Infanticide and Abandonment of Infants by their Mothers (1948-1968)	
Nomi Levenkron.....	109

POLICE & HISTORY

Vol. 3

2021

All Rights Reserved

Copyright © 2021

Printed in Israel